

ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารพุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Journal of Buddhist Studies Chulalongkorn University
ปีที่ 27 ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน 2563
ISSN (Print) 0858-8325 ISSN (Online) 2651-219X

บรรณาธิการ
วัชร งามจิตรเจริญ

เจ้าของ
ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่ปรึกษา

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศาสตราจารย์ ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สันติ เล็กสุขุม

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา

ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน

สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬหการ

ศูนย์พุทธศาสนศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการบริหาร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทุม อังกูโรหิต

ศูนย์พุทธศาสนศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการประจำฉบับ

ศาสตราจารย์ ดร. วัชระ งามจิตรเจริญ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สิทธิ บุตรอินทร์ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา

ศาสตราจารย์ ดร.เดือน คำดี

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา

ศาสตราจารย์ สุริชัย หวันแก้ว

ศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุวรรณา สถาอานันท์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.ปกรณ์ สิงห์สุริยา คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
รองศาสตราจารย์ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชานป์วิช ทัดแก้ว คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภัทวดี อมาตยกุล IULM University Via Carlo Bo, 1
Milan, Italy

ฝ่ายจัดการ

อาจารย์ชาตรี วงษ์แก้ว นางไพรินทร์ แยมศรวล

ฝ่ายประสานงานและสมาชิก

นางรุ่งรัตน์ อ่วมจินดา นางสาวศิริพร บุสุวะ

อัตราค่าสมาชิก

เล่มละ 20 บาท (1 ปี 3 ฉบับ 60 บาท)

สมัครเป็นสมาชิกติดต่อฝ่ายสมาชิกที่ สำนักงานวารสารพุทธศาสนศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาคารบรมราชกุมารี ชั้น 13

ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทรศัพท์ 02 218 4654 โทรสาร 02 218 4652 Email : cubs@chula.ac.th

ธนาณัติส่งจ่ายศูนย์พุทธศาสนศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปณ. จุฬาลงกรณ์ 10332

สารบัญ

	หน้า
บทบรรณาธิการ	
บทความวิจัย	
การอุทิศบุญในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของไทย: ความสำคัญและคำอธิบายร่วมสมัย	1
พระมหาอนุกุล เก่งงาม สมพรนุช ตันศรีสุข การศึกษาตามแนวทางขององค์กรพุทธฉือจี้: แนวคิดและการจัดการของโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ พิชญ์รัตน์ เหมนาไลอย	50
บทความวิชาการ	
ปริทรรศน์มหาชาติฉบับหลวงในดินแดนไทย สุมาลี วีระวงศ์	102
งานแปล	
องค์ใดพระสัมพุทธ ชานปวิซซ์ ทัดแก้ว	133
บทวิจารณ์หนังสือ	
สถานการณ์พระพุทธศาสนา ทวนกระแสไสยศาสตร์ Buddhism Situation Retort Black Magic Trend พระสมุห์อดิเรก อาทิจจพโล (โลกะนัง)	145

บทบรรณาธิการ

ในวารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับปีที่ 27 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2563) นี้ ประกอบด้วยบทความอันมีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องการเทศน์มหาชาติคำหลวงและการอุทิศบุญในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของไทย และยังรวมไปถึงเรื่องของการจัดการโรงเรียนขององค์กรพุทธนิกายอื่น นอกจากนี้ ยังมีบทความแปลเรื่อง “องค์ใดพระสัมพุทธ” อีกทั้งยังมีบทวิจารณ์หนังสือที่ยังทันสมัยอยู่เสมอของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

บทความแรกคือ “การอุทิศบุญในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของไทย: ความสำคัญและคำอธิบายร่วมสมัย” โดย พระมหาอนุกุล เกงาม และ สมพรนุช ตันศรีสุข (อาจารย์ที่ปรึกษา) บทความนี้ศึกษาเกี่ยวกับการอุทิศบุญในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ทั้งในระดับคัมภีร์ อันได้แก่ วรรณคดีพระพุทธรูปศาสนาภาษาบาลี และในระดับพิธีกรรมความเชื่อที่ชาวพุทธไทยยึดถือปฏิบัติในปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่าบางองค์ประกอบที่สะท้อนถึงความสอดคล้องระหว่างเนื้อหาในวรรณคดีพระพุทธรูปศาสนาชั้นอรรถกถาและการปฏิบัติพิธีกรรมในประเพณีไทย (เช่น การกรวดน้ำ) แต่ในขณะเดียวกัน บางองค์ประกอบที่แตกต่างออกไปจากที่ปรากฏในวรรณคดีพระพุทธรูปศาสนา (เช่น บางส่วนของคำอธิบายเรื่องการอุทิศบุญ)

บทความถัดไปคือ “การศึกษาตามแนวทางขององค์กรพุทธนิกาย: แนวคิดและการจัดการของโรงเรียนนิกายเถรวาทเชียงใหม่” โดย พิชญรัตน์ เหมนาไลอย ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมถึงประวัติและแนวคิดขององค์กรพุทธนิกายเถรวาท และการวิเคราะห์แนวคิดและการจัดการศึกษาของโรงเรียนนิกายเถรวาทเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การจัดการศึกษาของโรงเรียนดังกล่าวยึดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เรื่องพรหมวิหาร 4 หรือ อปัมมัญญา 4 และ แนวคิดพระโพธิสัตว์ กล่าวคือ โรงเรียนมองเห็นผู้เรียนเป็น “พระโพธิสัตว์น้อย” ขณะที่ผู้สอนเป็นเสมือน “พระโพธิสัตว์” และกระบวนการเรียนการสอนเปรียบได้กับ “โพธิสัตว์มรรค”

บทความสุดท้ายมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนไทย ได้แก่ “ปริทรรศน์มหาชาติฉบับหลวงในดินแดนไทย” โดย สุมาลี วีระวงศ์ ซึ่งสืบสาวความเป็นมาและพัฒนาการของมหาเวสสันดรชาดก ตั้งแต่เมื่อครั้งที่เป็นนิทานมุขปาฐะของอินเดียโบราณ ถ่ายทอดและเผยแพร่เข้ามาในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน กระทั่งภิกษุนำมาใช้เป็นมหาชาติชาดก โดยมีการดัดแปลงขยายความให้เหมาะสมตามท้องถิ่นและยุคสมัยเรื่อยมา ภายหลังปรากฏเป็นฉบับเขียนลายมือในพ.ศ. 2025 ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ และเป็นมหาชาติฉบับหลวงฉบับพิมพ์ครั้งแรกในพ.ศ. 2460 ตามพระราชดำริในสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า ผู้เขียนได้ชี้ถึงการเสริมและปรับแต่งมหาชาติฉบับหลวง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อเป้าหมายของกิจกรรมการกุศลสาธารณะ อันอาจจะกระทบความเที่ยงตรงของเนื้อหาและนำสู่สูตรรูปในที่สุด

งานแปลเรื่อง “องค์ใดพระสัมพุทธ” ของฟุกิตะ ทากามิจิ และแปลโดย ชานบีวิช ทัดแก้วนั้น เป็นงานแปลอันน่าสนใจ ซึ่งลงตีพิมพ์อย่างต่อเนื่องในวารสารฉบับนี้เป็นงานแปลบทที่ 4 เรื่อง “การเสด็จออกบรรพชา ณ กรุงราชคฤห์” และ ในวารสารฉบับนี้ พระสมุห์อดิเรก อาทิจจพล ได้เสนอบทวิจารณ์หนังสือของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เรื่อง “สถานการณ์พระพุทธศาสนา ทวนกระแสไสยศาสตร์” แม้ว่าจะจัดพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2538 แต่มีการตีพิมพ์ซ้ำหลายครั้งกระทั่งปัจจุบัน ผู้วิจารณ์หนังสือชี้ให้เห็นว่าเนื้อหาในหนังสือยังมีความทันสมัยและยังมีความสำคัญยิ่งขึ้นไปอีกสำหรับชาวพุทธในสถานการณ์ปัจจุบันที่แนวคิดแบบไสยศาสตร์มีความแพร่หลายแม้จะมีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็ตาม

สำหรับฉบับแรกของปีนี้เนื่องจากมีความไม่สะดวกหลายประการอันเนื่องมาจากสถานการณ์โควิด 19 จึงไม่สามารถนำเสนอบทความได้มากเท่าที่คาดหวัง วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ต้องขออภัยไว้ ณ ที่นี้ และจะนำบทความที่ทรงคุณค่าลงในฉบับถัดไป และขอขอบพระคุณผู้อ่านทุกท่านที่ติดตามงานของวารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มาอย่างสม่ำเสมอ

หากท่านต้องการตีพิมพ์บทความในวารสาร โปรดเสนอต้นฉบับตามคำแนะนำใน
การเตรียมบทความสำหรับการตีพิมพ์ได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายแต่ประการใด

การอุทิศบุญในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของไทย: ความสำคัญและคำอธิบายร่วมสมัย*

พระมหาอนุกุล เงามาม**
สมพรนุช ตันศรีสุข (อาจารย์ที่ปรึกษา)***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคติการอุทิศบุญในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตจากวรรณคดีพระพุทธศาสนาภาษาบาลีที่สำคัญ และพิธีกรรมความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติในปัจจุบัน วรรณคดีพระพุทธศาสนาที่ใช้ศึกษาได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา มลिनทปัญหา มาเลยยเทวตเถรวัตถุ และมังคลัตถทีปนี ส่วนพิธีกรรมความเชื่อศึกษาจากบทกรวดน้ำที่ใช้ในพิธีและคำอธิบายของพระอาจารย์ที่มีชื่อเสียง 8 รูป ผลการศึกษาพบว่าพระไตรปิฎกมีความคิดเรื่องการอุทิศบุญจากการถวาย

* บทความนี้เป็นผลจากการศึกษาในวิทยานิพนธ์เรื่อง การอุทิศบุญในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของไทย: ความสำคัญและคำอธิบายร่วมสมัย

** นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาภาษาบาลี-สันสกฤต และพุทธศาสนศึกษา
E-mail: anukul_123@hotmail.com

*** อาจารย์ สาขาวิชาภาษาเอเชียใต้ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่รับบทความ 2 มกราคม 2563 วันที่แก้ไขบทความ 10 มีนาคม 2563
วันที่ตอบรับบทความ 26 พฤษภาคม 2563

ทานแต่เทวดาหรือญาติผู้ล่วงลับ ในชั้นอรรธกถาเป็นต้นไป การอุทิศบุญถือว่าเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งหลังจากการทำบุญใดๆซึ่งผู้รับส่วนบุญจะต้องรับรู้และอนุโมทนาในประเพณีไทย การอุทิศบุญอยู่ในช่วงที่พระภิกษุสงฆ์สวดอนุโมทนาบุญและผู้อุทิศบุญกรวดน้ำ บทกรวดน้ำที่ใช้ในประเพณีไทยมีเนื้อหาและความคิดสอดคล้องกับวรรณคดีพระพุทธรศาสนาในชั้นอรรธกถา ส่วนคำอธิบายเรื่องการอุทิศบุญของพระภิกษุร่วมสมัยมีส่วนที่เหมือนและแตกต่างจากวรรณคดีพระพุทธรศาสนา กล่าวคือ มีทั้งท่านที่อธิบายตามคัมภีร์พระพุทธรศาสนา, ท่านที่แสดงรายละเอียดเพิ่มเติมโดยอาศัยประสบการณ์ทางจิต, และกลุ่มที่ไม่ให้ความสำคัญกับการอุทิศบุญอันเป็นผลจากการเน้นคำสอนอื่นที่สำคัญ แสดงให้เห็นว่าความคิดเรื่องการอุทิศบุญในสังคมไทยมีความหลากหลาย ในภาพรวม การอุทิศบุญยังคงมีความสำคัญในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของไทย เป็นการบำเพ็ญกุศลแก่ญาติผู้ล่วงลับ รวมไปถึงมิตรสหายที่รู้จัก เจ้ากรรมนายเวร ทั้งสรรพสัตว์ต่าง ๆ ในโลก จึงถือว่าเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งที่ไม่จำกัดขอบเขตและให้ผลมาก

คำสำคัญ: การอุทิศบุญ, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของไทย

Transference of Merit in Thai Life-Crisis Ceremony: Significance and Contemporary Explanations*

Phramaha Anukul Ngaongam**

Sompornnuch Tansrisook (Advisor)***

Abstract

The article aims to study the idea of merit transference in contemporary Thai life-crisis ceremony, using major literary pieces from the Pali scriptures as well as contemporary Buddhist merit transference ceremonies as reference. The scriptures used in the study include the *Tipitaka*, its commentary, *Milindapanhā*, *Māleyyadevattheravatthu*, and *Maṅgalatthadīpanī*, while contemporary merit transference ceremonies are conducted from the ritual texts and the explanations of eight well-known Buddhist monks. The study found that the *Tipitaka* contains accounts of transference of merit to deities or dead relatives; in its commentary, however, the transference of merit is regarded a part of merit

* This article is the result of a thesis entitled “*Transference of merit in thai life-crisis ceremony: significance and contemporary explanations*”

** M.A. Candidate, Master of Arts Program in Pali-Sanskrit and Buddhist Studies. E-mail: anukul_123@hotmail.com

*** Lecturer, South Asian Language Section, Department of Eastern Languages, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

Received January 2, 2020, Revised March 10, 2020, Accepted May 26, 2020

making, in which the merit receiver must be informed. Merit transference in Thai Buddhist ceremonies is performed during the time that monks pray for rejoice (*Anumodanākathā*) and the merit-maker devotes the deed to merit-receivers. Contemporary monks' explanations about merit transference share both common and different features with those in the scriptures, i.e. some follow the explanations found in the scriptures, some add details based on their spiritual experience, and others deny the possibility of merit transference as a consequence of their emphasis on other teachings. These reflect the diversity of the belief about merit transference in Thai society. In general, merit transference still plays a significant role in Thai Buddhist ceremonies: it denotes a dedication of merit to dead relatives, friends, past casualties, as well as all beings in the world. As such, it may be considered as a kind of merit making which is boundless and fruitful.

Keywords: Transference of merit, Thai life-crisis ceremony

1. บทนำ

การอุทิศบุญ คือ การยกผลจากการประกอบคุณความดีที่ตนได้ทำให้แก่ผู้อื่น เป็นประเพณีของไทยที่ถือปฏิบัติหลังจากทำบุญอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การถวายทาน, การรักษาศีล, หรือการเจริญภาวนา ในบุญกิริยาวัตถุ 10 เรียกว่า “ปัตติทานมัย” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559, หน้า 234-235) (พระชาย วรรณโม และ พระไพศาล วิสาโล, 2547, หน้า 18-22) แม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไป พุทธศาสนิกชนไทยก็ยังคงให้ความสำคัญกับการทำบุญและอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับในงานบุญต่างๆอยู่เสมอ แสดงให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องโลกหน้าและชีวิตหลังความตายยังคงมีอยู่ในสังคมไทยไม่เสื่อมคลาย ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวคิดและความสำคัญของการอุทิศบุญในสังคมไทยปัจจุบันจากพิธีอุทิศบุญและคำสอนของพระอาจารย์ที่มีชื่อเสียงของไทยเกี่ยวกับเรื่องการอุทิศบุญ การศึกษาดังกล่าวจำเป็นต้องเริ่มต้นด้วยการศึกษาวรรณคดีพระพุทธศาสนาภาษาบาลี ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณคดีบาลีอื่น ๆ ซึ่งเป็นแหล่งค้นคว้าคำสอนในพระพุทธศาสนาที่สำคัญ อันจะทำให้เห็นว่า แนวทางที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยยึดถือปฏิบัติ ตลอดจนคำสอนของพระอาจารย์ที่มีชื่อเสียงเหล่านั้น สอดคล้องหรือแตกต่างจากแนวคิดในวรรณคดีพระพุทธศาสนาไม่น้อยเพียงใด และพิธีกรวดน้ำในปัจจุบันมีความสำคัญ สะท้อนความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชนไทยอย่างไร

ปัจจุบันแม้ว่าจะมีงานวิจัย, บทความ, หรือตำราต่าง ๆ ที่เขียนเกี่ยวกับคติเรื่องการอุทิศบุญในพระพุทธศาสนาไว้บ้างแล้วก็ตาม¹ แต่งานเหล่านี้ไม่ได้มุ่งศึกษา

¹ เช่น งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบการอุทิศส่วนกุศลของชาวพุทธกับชาวม้ง” (ฉันทพร นวพริยนนท์, 2556), เรื่อง “ศึกษาคติทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีสารทเดือนสิบ (แซนโฎนตา)” (พระอธิการช่วง ฐิตโสภโณ, 2554), เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์บุพพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานล้านนา: กรณีศึกษาคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสันฐาน” (พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ), 2554), เรื่อง “เปรตในพระไตรปิฎก” (พระมหาอุทิศ ศิริวรรณ, 2536), และบทความเรื่อง “สารทเดือนสิบเมืองคอนฯ กุศโลบายที่แฝงมากับประเพณีตัวอย่างคติความเชื่อภาคใต้ ว่าด้วยประเพณีสารทเดือนสิบที่ถ่ายทอดผ่านงานศิลปะ” (เกสร ผลจำนงค์, 2560) เป็นต้น

ความคิดเรื่องการอุทิศบุญในภาพรวมของสังคมไทยอย่างที่คุณวิจัยตั้งคำถามข้างต้น ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาการอุทิศบุญในประเพณีท้องถิ่นของไทย ผู้วิจัยจะเริ่มต้นด้วยการศึกษาแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก, อรรถกถา, รวมไปถึงคัมภีร์ชั้นปกรณวิเสส 3 คัมภีร์ ได้แก่ 1. คัมภีร์มิลินทปัญหา 2. คัมภีร์มาเลยยเทวตเถรวัตถุ และ 3. คัมภีร์มังคลัตถทีปนี ตามลำดับ จากนั้นจึงศึกษาประเพณีอุทิศบุญที่คนไทยปัจจุบันถือปฏิบัติและคำสอนเรื่องการอุทิศบุญของพระอาจารย์ร่วมสมัย 8 รูป ท่านเหล่านั้นเป็นพระภิกษุที่มีชีวิตอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24-25 เป็นผู้มีชื่อเสียง มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของชาวพุทธจำนวนมาก ทั้งยังมีรูปแบบการศึกษาปฏิบัติพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยจะศึกษาค้นคว้าจากผลงานหนังสือหรือเทศนาที่เกี่ยวกับการอุทิศบุญของท่านเหล่านั้น เพื่อจะวิเคราะห์คำสอนเรื่องการอุทิศบุญซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือของบรรดาพุทธศาสนิกชนชาวไทย

2. แนวคิดเรื่องการอุทิศบุญในวรรณคดีพระพุทธศาสนาภาษาบาลี

วรรณคดีบาลีเป็นแหล่งรวบรวมคำสอนในพระพุทธศาสนาซึ่งพุทธศาสนิกชนไทยศึกษาและยึดถือเป็นหลัก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2556, หน้า 7-9) เริ่มจากพระไตรปิฎกถือว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสาวกไปจนถึงคัมภีร์ชั้นหลัง ได้แก่ ชั้นอรรถกถาหรือปกรณวิเสสต่างๆ ซึ่งเป็นคำอธิบายเพิ่มเติมของพระอาจารย์ชั้นหลัง (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550, หน้า 3) ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะศึกษาแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญโดยสำรวจความคิดเรื่องการยกคุณความดีให้แก่ผู้อื่นโดยไม่จำกัดว่าจะต้องปรากฏด้วยรูปศัพท์ว่า “อุททิสส หรือ อุททิสติ” จากพระสูตรต้นตปิฎกในพระไตรปิฎก, อรรถกถา, และปกรณวิเสส ได้แก่ มิลินทปัญหา, มาเลยยเทวตเถรวัตถุ, และมังคลัตถทีปนี ตามลำดับ เพื่อศึกษาลักษณะของการอุทิศบุญ สถานะของผู้อุทิศบุญและผู้รับ ตลอดจนผลที่เกิดขึ้นจากการอุทิศบุญนั้น

2.1 พระสูตรตันตปิฎก

ในสัณนิกายแรก ได้แก่ ทีฆนิกาย, มัชฌิมนิกาย, สังยุตตนิกาย, และอังคุตตรนิกาย พบว่ามี พระสูตรเพียง 3 เรื่อง คือ 1. มหาปรินิพพานสูตร 2. มาตาสูตร 3. ชาณุสโสณีสสูตร ส่วนในขุททกนิกายพบทั้งหมด 4 คัมภีร์ ได้แก่ คัมภีร์ขุททกปาฐะ, คัมภีร์อุทาน, คัมภีร์เปตวัตถุ, และคัมภีร์ชาดก

พระสูตรตันตปิฎกมีการอุทิศบุญแก่เทวดาและเปรตเท่านั้น ในมหาปรินิพพานสูตร (พระไตรปิฎก เล่ม 10 ข้อ 65-162 หน้า 67-134) และ มาตาสูตร (พระไตรปิฎก เล่ม 23 ข้อ 50 หน้า 57-60) กล่าวถึงการอุทิศบุญให้แก่เทวดา ในมหาปรินิพพานสูตรปรากฏตอนที่อำมาตย์ซื้อสุนัขและวัวสภาระแห่งแคว้นมคธได้อารธนาพระพุทธเจ้าและพระสาวกให้มายังเรือนของตนเพื่อรับภัตตาหาร ทั้งสองได้รับพระดำรัสแนะนำจากพระพุทธเจ้าให้อุทิศบุญที่ตนได้ถวายทานนั้นแก่เทวดาซึ่งสถิตอยู่ในบริเวณที่อยู่อาศัยของตน เพื่อที่เทวดาเหล่านั้นจะได้พอใจและช่วยปกป้องรักษาที่อยู่อาศัย ส่วนมาตาสูตรเล่าถึงเหตุการณ์ที่นั้นทมารดาได้พบท้าวเวสสุวรรณขณะที่กำลังสวดคาถาในปารายณวรรค ท่านจึงอุทิศการสวดคาถานั้นแต่ท้าวเวสสุวรรณ แต่ท้าวเวสสุวรรณขอให้ถวายทาน แต่พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะพร้อมคณะสงฆ์ซึ่งจะเดินทางมาถึงในเช้าวันรุ่งขึ้นแล้วอุทิศส่วนบุญให้แก่พระองค์แทน พระสูตรทั้งสองเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่าการอุทิศบุญจากการถวายทานทำให้เกิดผลบางอย่างที่น่าพอใจแก่ผู้รับ ซึ่งเป็นเทวดา ซึ่งพระพุทธเจ้าหรือแม้แต่ท้าวเวสสุวรรณยังทรงแนะนำไว้ ส่วนชาณุสโสณีสสูตร (พระไตรปิฎก เล่ม 24 ข้อ 166 หน้า 243-246) เป็นเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงอธิบายแก่ชาณุสโสณิพราหมณ์ถึงฐานะของสัตว์ในภพภูมิใดบ้างที่สามารถรับส่วนบุญจากการที่ญาติได้อุทิศให้ พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ว่ามีเพียง “เปรตวิสัย”² ภูมิเดียวเท่านั้นที่จะได้รับ ในขณะที่สัตว์ในภพภูมิอื่นไม่อยู่ในฐานะ

² คำว่า “เปรต หรือ เปรต” มีความหมาย 2 นัย ได้แก่ 1. เปรต ที่หมายถึงสัตว์ผู้ร่วงลงจากโลกนี้ไปแล้วซึ่งอาจไปอุบัติอยู่ในสุคติหรือทุคติก็ได้ 2. เปรต ที่หมายถึงสัตว์ในภพภูมิหนึ่งของทุกคติภูมิทั้ง 4 (หรือ อบายภูมิ 4) อันได้แก่ นรก, เดรัจฉาน, เปรต, และ อสุรกาย เปรตที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงในบทความนี้หมายถึงเปรตในนัยที่ 2 เท่านั้น

ที่จะรับส่วนบุญได้ ดังพระบาลีว่า “อิหํ โข พราหมณ อฏฺฐานํ ยตถ ฐิตสฺส ตํ ทานํ น อุปกปฺปติ คูณพราหมณฺ ฐานะอันเป็นที่ไม่เข้าไปสำเร็จแห่งทานแก่สัตว์ผู้ตั้งอยู่นี้แล เป็นอฐานะฯ” (พระไตรปิฎก เล่ม 24 ข้อ 166 หน้า 243-246) ชาณุสโสณีสูตร แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงรับรองเพียงเปรตจำพวกเดียวเท่านั้นที่จะได้รับส่วนบุญ

แม้แนวคิดเรื่องการอุทิศบุญแก่เทวดาในมหาปริณิพพานสูตรและมาตาสสูตร จะขัดกับพุทธพจน์ที่ทรงแสดงไว้ในชาณุสโสณีสูตร แต่หากได้พิจารณาถ้อยคำที่ใช้ในพระสูตรเหล่านี้จะเห็นความแตกต่างระหว่างการอุทิศส่วนบุญให้แก่เทวดาและเปรต ในมหาปริณิพพานสูตรและมาตาสสูตรเป็นการกล่าวถึงการอุทิศส่วนบุญให้แก่เทวดาโดยใช้ศัพท์บาลีว่า “ทกฺขิณ” ที่แปลว่า “ทักษิณา หรือ ทักขิณาทาน” ในขณะที่ในชาณุสโสณีสูตรเป็นคำว่า “ทาน” ซึ่งอาจหมายถึง “ทานหรือปตติทาน”³ แสดงว่าการอุทิศบุญให้แก่เทวดาและเปรตนั้นแตกต่างกัน กล่าวคือ บุญที่พระพุทธเจ้าตรัสตอบชาณุสโสณิพราหมณ์ว่าสามารถสำเร็จได้เฉพาะเปรตเท่านั้น พระองค์น่าจะทรงหมายถึง “การอุทิศทานหรือปตติทาน”⁴ ซึ่งผลของการอุทิศนั้น จะทำให้เปรตเหล่านั้นมีความสุขสบายหรือมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ส่วนการอุทิศ “ทักษิณา หรือ ทักขิณาทาน” แก่เทวดา ดังเช่นเทวดาที่สถิตอยู่ตามที่อยู่อาศัย

³ ข้อความบาลีในมหาปริณิพพานสูตรปรากฏไว้ว่า “ยา ตตถ เทวดา อาสุํ ตาสํ ทกฺขิณ มาทิสฺส ได้อุทิศทักษิณาทานให้แก่เทวดาที่มีอยู่ ณ ที่นั้น” และในมาตาสสูตรใช้ข้อความบาลีว่า “มม ทกฺขิณํ อาทิสฺเสยฺยาสิ ควรอุทิศทักษิณาทานให้แก่เรา” ในขณะที่บาลีในชาณุสโสณีสูตรใช้ข้อความว่า “อิหํปิ โข พราหมณ ฐานํ ยตถ ฐิตสฺส ตํ ทานํ อุปกปฺปติ คูณพราหมณฺ ฐานะอันเป็นที่เข้าไปสำเร็จแห่งทานแก่สัตว์ผู้ตั้งอยู่นี้แล เป็นฐานะ”

⁴ โดยส่วนใหญ่การอุทิศทานให้แก่เปรตโดยเฉพาะที่พบในคัมภีร์ขุททกนิกาย เปตวัตถุ มักเป็นการอุทิศวัตถุทานไปให้ เช่น อุทิศอาหาร, เสื้อผ้า, ที่อยู่อาศัย เป็นต้น และเมื่อผลบุญเหล่านั้นสำเร็จแก่เปรตก็มักจะเป็นวัตถุสิ่งของให้เปรตเหล่านั้นใช้สอยอุปโภคบริโภคเช่นกัน

หรือสถานที่ต่างๆ หรือท้าวเวสสุวรรณซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในสุคติภูมิ คงไม่ทำให้เทวดามีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากอาหารหรือปัจจัยสี่ ที่อุทิศให้ เพราะเทวดามีชีวิตที่สุขสบายอยู่แล้ว แม้จะไม่มีตัวบทพรรณนาถึงบุญที่สำเร็จแก่เทวดามีลักษณะเป็นเช่นไร แต่ส่วนบุญที่มนุษย์ได้อุทิศให้ก็น่าจะเป็นไปในลักษณะที่ทำให้เทวดานั้นเกิดความพึงพอใจอย่างแน่นอน พระพุทธเจ้าและท้าวเวสสุวรรณจึงทรงแนะนำไว้เช่นนั้น

ส่วนขุททกนิกาย กล่าวถึงการอุทิศบุญไว้คัมภีร์ทั้งสิ้น ได้แก่ 1. คัมภีร์ขุททกปาฐะ 2. คัมภีร์อุทาน 3. คัมภีร์เปตวัตถุ และ 4. คัมภีร์ชาดก⁵ นอกจากคัมภีร์อุทานที่กล่าวถึงการอุทิศบุญแก่เทวดาในลักษณะเดียวกับในมหาปริณิพพานสูตรแล้ว (พระไตรปิฎก เล่ม 25 ข้อ 169-174 หน้า 149-153) ทั้งหมดกล่าวถึงการอุทิศบุญให้แก่เปรต โดยเฉพาะติโรกฐทกัณท์ในคัมภีร์ขุททกปาฐะและติโรกฐทเปตวัตถุในคัมภีร์เปตวัตถุซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่าบรรดาเปรตที่พากันมายังสถานที่ต่างๆ เช่น ประตูป้าน, ทางสามแพร่ง, และกำแพง เป็นต้น เพื่อรอคอยญาติของตนอุทิศส่วนบุญให้ แต่ด้วยวิบากกรรมที่เปรตเหล่านั้นได้ก่อไว้ในอดีตชาติทำให้ญาติบางพวกระลึกได้ บางพวกระลึกไม่ได้ว่าจะต้องอุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ เปรตบางตนเมื่อได้รับส่วนบุญก็จะอนุโมทนาและอวยพรให้ญาติของตนมีอายุยืนยาว ข้อความในติโรกฐทเปตวัตถุสะท้อนให้เห็นหน้าที่ของญาติที่เรียกว่า “ญาติธรรม” ซึ่งแสดงความสำคัญของญาติที่จะต้องช่วยเหลือกัน แม้ญาตินั้นตายไปแล้ว ญาติที่มีชีวิตอยู่ก็ควรทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้

⁵ ในคัมภีร์ขุททกปาฐะ พบ 1 เรื่องได้แก่ ติโรกฐทกัณท์, คัมภีร์อุทานพบ 1 เรื่องได้แก่ ปาฐลิกามิยสูตร, คัมภีร์เปตวัตถุพบ 11 เรื่องได้แก่ 1. ติโรกฐทเปตวัตถุ 2. ขลาดยเปตวัตถุ 3. สังสารโมจกเปตวัตถุ 4. สารีปุตตเถรมาตุเปตวัตถุ 5. มัตตาเปตวัตถุ 6. นันทาเปตวัตถุ 7. จูฬเสฏฐีเปตวัตถุ 8. สานุวาสีเถรเปตวัตถุ 9. เสรีนเปตวัตถุ 10. อัมพลักขรเปตวัตถุ 11. อัมพวนเปตวัตถุ, และ คัมภีร์ชาดกพบ 1 เรื่องได้แก่ มัจฉทานชาดก

เนื้อเรื่องอื่น ๆ ในคัมภีร์เปตวัตถุเล่าเหตุการณ์การถวายทานแด่พระสงฆ์ หรือแก่ผู้ที่เป็นทักษิณบุคคล โดยพรรณนาความทุกข์ยากลำบากของเปรตที่ต้องทนทุกข์ทรมานจากความหิวโหย หรือความเจ็บปวดเพราะวิบากกรรมที่ตนทำชั่วไว้ แต่เมื่อพุทธสาวกได้ทำทานแด่พระสงฆ์หรือทักษิณบุคคลอุทิศแก่เปรตนั้นก็ทำให้เปรตนั้นหลุดพ้นจากความทุกข์และได้รับความสุขสบาย ได้ใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคจากทานที่มนุษย์อุทิศให้ ตัวอย่างเช่นในเรื่องติโรกฺขตเปตวัตถุ (พระไตรปิฎก เล่ม 26 ข้อ 90 หน้า 124-125), ขลาตยเปตวัตถุ (พระไตรปิฎก เล่ม 26 ข้อ 95 หน้า 128-130), และมัตตาเปตวัตถุ (พระไตรปิฎก เล่ม 26 ข้อ 100 หน้า 138-141) เป็นต้น ที่เมื่อเปรตได้รับส่วนบุญจากพุทธสาวกซึ่งได้ถวายอาหาร, จีวร, เสนาสนะที่พักแด่พระสงฆ์ ก็จะมีสภาพร่างกายงดงาม, มีอาหารทิพย์, มีเสื้อผ้าและวิมานทิพย์เกิดขึ้นแก่เปรตเหล่านั้นทันที หรือตัวอย่างในเรื่องจุฬเสฏฐิเปตวัตถุ (พระไตรปิฎก เล่ม 26 ข้อ 150 หน้า 148-149), อัมพลักขรเปตวัตถุ (พระไตรปิฎก เล่ม 26 ข้อ 121 หน้า 177-186) ที่เปรตได้จุติไปอุบัติในเทวโลก เพราะได้รับรู้และอนุโมทนาส่วนบุญที่มนุษย์อุทิศให้ ข้อสังเกตอย่างหนึ่งที่ผู้วิจัยพบคือ บุญที่พุทธสาวกอุทิศแก่เปรตนั้นทั้งหมดเป็นการอุทิศด้วยการถวายทาน (ทานมัย) แด่พระสงฆ์หรือแก่ทักษิณบุคคลทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าผู้อุทิศบุญจะมีฐานะเป็นพระสงฆ์และเป็นพระอรหันต์ผู้มีศีลและภาวนาหมดจดก็ตาม เช่นตัวอย่างในเรื่องสาริปุตตเถรมาตุเปตวัตถุ (พระไตรปิฎก เล่ม 26 ข้อ 99 หน้า 136-137) เป็นต้น ที่นางเปรตตนหนึ่งเคยเป็นมารดาของพระสารีบุตรในอดีตชาติได้ขอให้ท่านอุทิศส่วนบุญให้ตน เมื่อพระสารีบุตรทราบเรื่องจึงได้ถวายอาหารและให้สร้างกุฏิ 4 หลังถวายแด่พระสงฆ์แล้วอุทิศให้ ส่วนบุญเหล่านั้นจึงสำเร็จเป็นอาหารและผ้าอันวิจิตรแก่นางเปรต

นอกจากนี้ยังพบว่ามีกรอุทิศบุญในเรื่อง “มัจฉทานชาดก” ในคัมภีร์ชาดก (พระไตรปิฎก เล่ม 27 ข้อ 463-465 หน้า 119) แต่ไม่ปรากฏข้อความที่ระบุไว้ว่าใครเป็นผู้อุทิศและอุทิศให้แก่ใคร มีปรากฏเพียงข้อความเป็นคาถาไว้สั้น ๆ เพื่อขอบคุณผู้ที่อุทิศบุญว่า

มจฉาน โภชน ทตฺวา มม ทกฺขิณมาทิสี
 ตํ ทกฺขิณํ สรณฺติยา กตํ อปฺปจิตํ ตยาฯ

ท่านได้ให้โภชนะแก่ปลาทั้งหลาย แล้วอุทิศส่วนบุญให้
 แก่เรา เราระลึกถึงส่วนบุญอันนั้น และความนอบน้อมที่ท่านได้
 กระทำแล้วจึงรักษาทรัพย์ของท่านนี้ไว้. (พระไตรปิฎก เล่ม 27
 ข้อ 463-465 หน้า 119)

คาถาข้างต้นทำให้ทราบได้ว่า ผลของการให้ทานแก่ปลาซึ่งเป็นเพียง
 สัตว์ดิรัจฉานก็สามารถอุทิศให้แก่ผู้อื่นได้ สอดคล้องกับทักขิณาวิกังคสูตร
 ในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงรับรองผลของปาฏิปุคคคลิกทานแก่
 ผู้ทรงศีล, ผู้ทุศีล, รวมไปถึงสัตว์เดรัจฉาน แต่ผลเหล่านั้นย่อมได้ลดหลั่นกันไป
 (พระไตรปิฎก เล่ม 14 ข้อ 706-719 หน้า 342-346) โดยสรุป ผลการศึกษาวรรณคดี
 ชั้นพระไตรปิฎกปรากฏว่าการอุทิศบุญทำได้ในกรณีอุทิศผลของทานมัยเท่านั้น
 และไม่กล่าวถึงการอุทิศบุญโดยอาศัยบุญวิธีอื่น

2.2 วรณคดีบาลีชั้นอรรถกถา

ในอรรถกถาของพระสุตตันตปิฎกที่กล่าวถึงการอุทิศบุญ พบว่ามีการ
 อธิบายเพิ่มเติมแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญไว้บ้าง อรรถกถาของพระสูตรในสีนิกาย
 แรกไม่ปรากฏคำอธิบายเพิ่มเติมเท่าใดนัก ส่วนใหญ่อยู่ในอรรถกถาขุททกนิกาย⁶
 มีเพิ่มเติมในอรรถกถามัจฉทานชาดก (ชาตกัฏฐกถาอัฐกถา เล่ม 4 หน้า 231)

⁶ ในอรรถกถาขุททกนิกายพบเรื่องที่อธิบายการอุทิศบุญไว้เฉพาะส่วนของอรรถกถา
 8 เรื่อง เป็นอรรถกถาขุททกปาฐะ 1 เรื่องได้แก่ อรรถกถารตนสูตร, เป็นอรรถกถาเปต
 วัตถุ 4 เรื่องได้แก่ 1. อรรถกถาปิณฺณปุตตชาทกเปตวัตถุ 2. อรรถกถามหาเปสการเปต
 วัตถุ 3. อรรถกถาธนปาลเปตวัตถุ 4. อรรถกถากุมารเปตวัตถุ, และเป็นอรรถกถาชาดก
 3 เรื่องได้แก่ 1. อรรถกถาสีลานิสังสชาดก 2. อรรถกถาสังขชาดก 3. อรรถกถาเตสกุณ
 ชาดก

และอรรธกถาเตสกุณชาดก (ชาตักกัฏฐกถาอัฐกถา เล่ม 7 หน้า 345) ว่าเมื่อเทวดาได้อนุโมทนาส่วนบุญแล้ว ยศทิพย์ของเทวดาจะเพิ่มพูนขึ้นด้วยผลบุญนั้น ยศทิพย์ในที่นี้คงมีความหมายในแง่ของอำนาจบารมีบางอย่างที่จะส่งผลให้เทวดาตนนั้นได้รับความเคารพยำเกรงจากเทวดาตนอื่น เพราะในปุณณกิริยาวัตถุสูตรในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย พระพุทธเจ้าก็เคยตรัสถึงยศทิพย์หรืออิปไตยทิพย์ของเทวดาไว้ว่า

ตตฺร ภิกฺขเว จตฺตารโ มหाराชาโน ทานมยํ ปุณฺณกิริยา
วตฺถุํ อติเรกํ กริตฺวา สීමยํ ปุณฺณ-กิริยาวัตถุํ อติเรกํ กริตฺวา
จาตุมฺมหาราชิเกเทเว ทสฺหิ จาเนหิ อธิคุณฺหนฺติ ทิพฺเพน
อายุํนา ทิพฺเพน วณฺเณน ทิพฺเพน สุขเณ ทิพฺเพน ยสเณ ทิพฺเพน
อาธิปเตยฺเยน ทิพฺเพหิ รูปเหิ ทิพฺเพหิ สหฺเทหิ ทิพฺเพหิ คนฺเเทหิ
ทิพฺเพหิ รสเหิ ทิพฺเพหิ โผฏฺฐพฺเพหิ ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มหาราชทั้ง 4 ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชนั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานเป็นอติเรก ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลเป็นอติเรก ย่อมก้าวล่วงเทวดาชั้นจาตุมหาราชโดยฐานะ 10 ประการ คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ อิปไตยทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โผฏฐัพพทิพย์ฯ (พระไตรปิฎก เล่ม 23 ข้อ 126 หน้า 187-189)

จากพุทธพจน์ข้างต้นแสดงว่าส่วนบุญที่อุทิศส่งผลต่อสภาพความเป็นอยู่และอำนาจบารมีต่างๆ ให้แก่เทวดาได้ เช่นนี้การที่มนุษย์อุทิศส่วนบุญหรือทำพิธีกรรมต่อเทวดาน่าจะมีส่วนทำให้เทวดาเกิดความพอใจและในที่สุดจะได้บันดาลคุณต่างๆ ให้แก่มนุษย์เพื่อเป็นการตอบแทน ดังนั้นจึงช่วยอธิบายการอุทิศบุญที่ปรากฏอยู่ในมหาปริณีพพานสูตรและมาตาสูตรเป็นอย่างมาก⁷

⁷ ดูเพิ่มเติมในหัวข้อ 2.1

ในการอุทิศบุญให้แก่เทวดา ผู้วิจัยยังพบว่าพระอรรถกถาจารย์ใช้คำบาลีว่า “ทาน หรือ ปัตติทาน” แทนคำว่า “ทักษิณา” อย่างในพระไตรปิฎก ผู้วิจัยเห็นว่าที่เป็นเช่นนี้เพราะพระอรรถกถาจารย์ไม่เห็นว่าการอุทิศบุญแก่เทวดาและเปรตแตกต่างกัน เนื่องจากทั้งสองอย่างเป็นการยกบุญที่ตนทำให้แก่ผู้อื่น ผู้รับจะเป็นใคร ได้รับหรือใช้ผลบุญนั้นอย่างไรไม่ใช่ประเด็นสำคัญ การอุทิศบุญแก่ผู้อื่นเป็นวิธีทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ 10 ประการที่เพิ่มขึ้นจากเดิมที่จำแนกไว้เพียง 3 ประการ⁸ เรียกว่า “ปัตติทานมัย” โดยไม่ได้จำกัดว่าจะต้องเป็นการอุทิศให้เทวดาหรือเปรต หรือทำให้เกิดผลอย่างไรต่อผู้รับ จึงอาจเป็นเหตุผลให้พระอรรถกถาจารย์เลือกใช้คำว่า “ทาน หรือ ปัตติทาน” เมื่อจะอธิบายความหรือสื่อถึงคติเรื่องการอุทิศบุญโดยภาพรวม ทำให้ความหมายของคำว่า “ปัตติทาน” ในชั้นอรรถกถาครอบคลุมการอุทิศบุญให้เทวดาและเปรต

อรรถกถาของขุททกปาฐะและอรรถกถาเปตวัตถุกล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญที่จะยังผลบุญให้สำเร็จแก่เปรตได้ มี 3 ประการ ได้แก่ 1. เปรตเหล่านั้นมีใจอนุโมทนาคือมีใจยินดีต่อการอุทิศบุญ 2. ผู้ให้ทานได้ถวายทานแล้วอุทิศถึง 3. ผู้รับทักษิณาทานนั้นเป็นพระสงฆ์ผู้ทรงศีลหรือทักษิณียบุคคลผู้ประกอบคุณงามความดี (ปรมัตถทีปนีอรรถกถา หน้า 38) องค์ประกอบทั้งสาม โดยเฉพาะการได้อนุโมทนาส่วนบุญของผู้รับที่พระอรรถกถาจารย์ยกให้เป็นองค์ประกอบแรกสะท้อนความคิดที่ว่า การอนุโมทนาส่วนบุญของผู้รับถือเป็นองค์ประกอบสำคัญ ผู้รับจะต้องรับรู้ถึงการทำบุญที่อุทิศถึงตนและยินดีกับการทำบุญของผู้อุทิศนั้น ส่วนองค์ประกอบข้อสุดท้ายที่กล่าวถึงฐานะของผู้รับทักษิณาทานซึ่งต้องเป็นทักษิณียบุคคล ผู้วิจัยเห็นว่าอรรถกถาจารย์หมายถึงการถวายทานแด่พระสงฆ์

⁸ ในพระไตรปิฎก บุญกิริยาวัตถุมีเพียง 3 ประการ ได้แก่ 1. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน 2. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล 3. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา ดูเพิ่มเติมใน “บุญกิริยาวัตถุสูตร” (พระไตรปิฎก เล่ม 23 ข้อ 126 หน้า 187-189) และ (พระไตรปิฎก เล่ม 25 ข้อ 238 หน้า 205)

โดยเฉพาะ ถ้าเป็นการให้ทานแก่ผู้ที่มีคุณสมบัติดีกว่า ก็สามารถทำได้เช่นกัน ดังที่ปรากฏในมัจฉทานชาดก แต่ผลของการอุทิศบุญก็จะน้อยตามไปด้วย

นอกจากนี้ ยังพบว่า มีเหตุการณ์ที่มนุษย์อุทิศส่วนบุญให้แก่มนุษย์ด้วยกันเอง ดังที่ปรากฏในอรรธกถาสีลานีสังสชาดก (ชาตกัฏฐกถาอัฐกถา เล่ม 3 หน้า 171-174) อุบาสกผู้เป็นพระโสดาบันคนหนึ่งได้โดยสารเรือลงทะเลไปกับช่างกลบกคนหนึ่ง ต่อมาเรือโดยสารได้อัปปางลงทำให้คนทั้งสองต้องติดอยู่ในเกาะแห่งหนึ่ง เมื่อไม่มีอาหาร ช่างกลบกจึงฆ่านกแล้วนำมาทำเป็นอาหาร พญานาคที่อยู่ใต้น้ำได้เนรมิตตนเป็นเรือลำใหญ่เพื่อมาช่วยเหลืออุบาสกขึ้นฝั่งแต่ไม่ยอมให้ช่างกลบกขึ้นเรือไปด้วยเพราะช่างกลบกคือชาด อุบาสกซึ่งเป็นพระโสดาบันนั้นจึงได้ระลึกถึงบุญกุศลที่ตนสั่งสมจากทาน ศีล และภาวนาในอดีตอุทิศให้แก่ช่างกลบกทันที ดังนี้ว่า “โหตุ อหิ อตฺตโน ทินฺนทาเนน รกฺขิตสึเลน ภาวิตภาวนาย เอตฺสส ปตฺติ ทมฺมิตี ฯ เอาละ เราจะยฺกสฺวนบุญให้แกช่างกลบกผู้นี้ด้วยทานที่ตนได้ให้ด้วยศีลที่ตนได้รักษา ด้วยภาวนาที่ตนได้อบรมมา ฯ” ซึ่งช่างกลบกตอบว่า ข้าพเจ้าขออนุโมทนา (ชาตกัฏฐกถาอัฐกถา เล่ม 3 หน้า 173) เมื่อช่างกลบกอนุโมทนาบุญนั้นแล้วพญานาคจึงยอมให้เขาขึ้นเรือมาพร้อมกันได้ นิทานชาดกดังกล่าวขยายขอบเขตความคิดเรื่องฐานะของสัตว์ที่จะได้รับส่วนบุญซึ่งเดิมมีเพียงมนุษย์ที่เป็นเทวดาหรือเปรต ยิ่งไปกว่านั้นยังแสดงว่าการอุทิศบุญยังสามารถทำได้ตลอดเวลาโดยระลึกถึงความดีในอดีตที่ได้ทำ ไม่จำเป็นต้องทำความดีใหม่อย่างที่พบในพระไตรปิฎกที่ผู้อุทิศยกผลทานที่ตนทำนั้นแก่ผู้รับ

ความคิดเรื่องการอุทิศบุญชัดเจนมากขึ้นในวรรณคดีชั้นอรรธกถา ถือว่าเป็นการทำบุญวิธีหนึ่งที่ผู้อุทิศมีเจตนาอุทิศแก่ผู้รับจากการถวายทานแด่พระภิกษุสงฆ์หรือทักขิไณยบุคคล ผู้รับจะต้องมีใจอนุโมทนาด้วยจึงจะสำเร็จผลแก่ผู้รับได้ เรื่องราวในวรรณคดีชั้นอรรธกถายังขยายขอบเขตความคิดของการอุทิศบุญจนกลายเป็นว่าบุคคลสามารถอุทิศบุญให้แก่ผู้อื่นด้วยการรักษาศีลหรือการเจริญสมาธิภาวนาได้ รวมไปถึงสามารถอุทิศส่วนบุญที่ตนได้ทำหรือสั่งสมไว้มาก่อนหน้านั้นให้แก่ผู้อื่นได้ ผู้รับส่วนบุญอาจเป็นมนุษย์ก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นเทวดา

เปรต หรืออมนุษย์อื่น ๆ ผลของการอุทิศบุญทำให้บุคคลผู้รับนั้นมีบุญเพิ่มขึ้น ทำให้พ้นจากความทุกข์ ปัญหาหรืออุปสรรค ได้รับความสุข หรือประโยชน์บางประการ การเพิ่มการอนุโมทนาบุญของผู้รับส่วนบุญให้เป็นองค์ประกอบสำคัญของการอุทิศบุญทำให้การอุทิศบุญมีความหมายเหลือมล้ำกับการอนุโมทนาบุญ ซึ่งถือว่าเป็นการทำบุญอีกชนิดหนึ่ง เรียกว่า “ปัตตานุโมทนามัย” ในการอุทิศบุญนั้น ผู้รับได้รับบุญที่ผู้อุทิศแสดงเจตนาอุทิศบุญที่ตนทำให้ไปถึง ส่วนในการอนุโมทนาบุญ ผู้รับได้รับบุญจากการที่ตนนั้นมีใจปิติยินดีในส่วนบุญ เรื่องราวการอุทิศบุญในพระไตรปิฎก แม้จะไม่ปรากฏว่าเทวดาหรือเปรตผู้รับเหล่านั้นอนุโมทนาบุญหรือไม่ แต่น่าจะอนุมานได้ว่าเทวดาหรือเปรตน่าจะรับทราบและอนุโมทนาการทำบุญนั้น เพราะอาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียง หรือเป็นผู้ที่ร้องขอให้พุทธสาวกหรือมนุษย์ทำบุญอุทิศให้ อย่างไรก็ดี การทำบุญด้วยการอุทิศบุญและอนุโมทนาน่าจะทำให้การรับบุญของผู้รับมีอานิสงส์มากขึ้น เพราะเป็นการพร้อมใจกันแสดงเจตนาระหว่างผู้อุทิศและผู้รับ การอนุโมทนาของผู้รับจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของการอุทิศบุญที่ถูกเพิ่มเติมเข้ามา

2.3 วรรณคดีบาลีชั้นปกรณวิเสส

คัมภีร์ปกรณวิเสสเป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นหลังพระไตรปิฎกและแต่งขึ้นในช่วงเวลาที่แตกต่างกันเพื่ออธิบายหรือบรรยายหลักธรรมบางหัวข้อในพระพุทธศาสนา (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2527, หน้า 115) วรรณคดีปกรณวิเสสที่พบว่าได้กล่าวถึงคติเรื่องการอุทิศบุญไว้มี 3 คัมภีร์ ได้แก่ 1. คัมภีร์มิลินทปัญหา 2. คัมภีร์มาเลยยเทวตเถรวัตถุ และ 3. คัมภีร์มังคลัตถทีปนี

คัมภีร์มิลินทปัญหา

คัมภีร์มิลินทปัญหานี้ยังไม่ปรากฏแน่ชัดว่าใครเป็นผู้แต่งและแต่งขึ้นในช่วงเวลาใด มีการสันนิษฐานว่าคงแต่งขึ้นราวพุทธศักราช 500 ในคัมภีร์มรุตตลปกาสินี ซึ่งเป็นคัมภีร์ฎีกาของคัมภีร์มิลินทปัญหาให้ข้อมูลเพิ่มเติมไว้ว่าพระพุทโธศาจารย์เป็นผู้แต่งนิทานกถา (คำขึ้นต้น) และ นิคมกถา (คำลงท้าย) ประกอบไว้ (มหามกุฏ

ราชวิทยาลัย, 2547, คำนำ) คัมภีร์มิลินทปัญหามีทั้งหมด 6 ส่วน แนวคิดเรื่อง การอุทิศบุญปรากฏในส่วนที่ 3 เรียกว่า “เมณฑกปัญหา”

ในเมณฑกปัญหาได้เล่าไว้ว่าครั้งหนึ่งพระเจ้ามิลินท์ทรงสงสัยว่าหากมีการถวายทานเพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ญาติเหล่านั้นจะได้รับส่วนบุญหรือไม่ ซึ่งในการถาม-ตอบปัญหาข้อนี้ พระนาคเสนได้ทูลถวายคำตอบไว้ดังนี้ว่า

ภนฺเต นาคเสน อิมํ ทายกา ทานํ ทตฺวา ปุพฺพเปตานํ
อุทฺทิสฺสนฺติ อิมํ เตสํ ปาปุณฺนาตุติ ฯ อปี นุ เต กิณฺจิ ตโตนินาทานํ
วิปากํ ปฏฺฐิภณฺตีติ ฯ เกจิ มหาราช ปฏฺฐิภณฺติ เกจิ นปฺปฏฺฐิภณ
ตีติ ฯ เก ภนฺเต เต ปฏฺฐิภณฺติ เก นปฺปฏฺฐิภณฺตีติ ฯ นิรยุปปนฺนา
มหาราช นปฺปฏฺฐิภณฺติ สคฺคคตา นปฺปฏฺฐิภณฺติ ตีรจฺฉานโยชิต
ตานปฺปฏฺฐิภณฺติ จตุณฺณํ เปตานํ ตโย เปตา นปฺปฏฺฐิภณฺติ วนฺตา
สิโก ขุบฺปิปาสิโก นิขณฺนามตฺถนฺทิกโก เตสํ ปฺรทตฺตูปชีวิโนเยว
ภณฺติ เตปิ สรฺมานาเยว ภณฺติ ฯ

(พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามว่า) พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ทายก
ทั้งหลายเหล่านี้ให้ทานอุทิศถึงญาติผู้วายชนม์ไปแล้วในกาลก่อน
เพราะตั้งใจไว้ว่า ขอทานนี้จงถึงแก่ญาติทั้งหลายผู้วายชนม์
ไปแล้วในกาลก่อน ดังนี้ ฯ ญาติทั้งหลายเหล่านั้นจะได้รับผล
ของทานอะไรๆบ้างหรือไม่? ฯ

(พระนาคเสนจึงทูลว่า) บางพวกได้รับ (แต่)

บางพวกไม่ได้รับ มหาบพิตร ฯ

(พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามว่า) พวกไหนได้รับ (และ)

พวกไหนไม่ได้รับ ฯ

(พระนาคเสนทูลตอบว่า) คู่ก่อนมหาบพิตร สัตว์ทั้งหลาย
ผู้เกิดในนรกย่อมไม่ได้รับ สัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงอยู่ในสวรรค์ก็

ไม่ได้รับ สัตว์ผู้เกิดในภูมิแห่งเดียวจึงฉวยไม่ได้รับ (และ) บรรดา
เปรต 4 จำพวก มีเปรต 3 จำพวก คือ 1. วันตาสิกเปรต
2. ขุปปิปาสิกเปรต 3. นิชฌามัตถิกเปรตก็ไม่ได้รับ บรรดาเปรต
เหล่านั้น พวกปรทัตตูปชีวีเปรตเท่านั้นที่ได้รับ แม้เมื่อเปรต
เหล่านั้นระลึกถึงอยู่ก็จะได้รับ ฯ (มิลินทปัญหา, 2536, หน้า 233)

หากดูจากข้อความที่พระนาคเสนกล่าวถึงคติเรื่องการอุทิศบุญอาจเข้าใจ
ได้ว่าส่วนบุญที่ญาติอุทิศให้จะสำเร็จได้เฉพาะแก่เปรตเท่านั้น ส่วนหมู่สัตว์ใน
ภพภูมิอื่นๆ นอกเหนือจากนั้นไม่อาจได้รับส่วนบุญ อันที่จริงแล้ว พระเจ้ามิลินท์
ทรงตรัสถามพระนาคเสนว่า “อิมเ ทายกา ทานํ ทตฺวา ปุพฺพเปตานิ อุตฺทิสฺสนฺติ
อิมํ เตสํ ปาปฺณาตุ” ซึ่งมีความหมายว่า “(หาก) ทายกเหล่านั้นถวายทานอุทิศแก่
ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ทานนี้จะสำเร็จแก่ญาติเหล่านั้นหรือไม่?” ข้อสงสัย
ดังกล่าวคล้ายกับที่ชาณฺโสโสณิพราหมณ์ทูลถามพระพุทธองค์ในชาณฺโสโสณิสสูตร
ในอังคุตตรนิกายซึ่งกล่าวถึงการอุทิศวัตถุทานเหมือนกัน ทั้งยังเป็นการถามถึงผล
ว่าทานที่อุทิศนั้นสำเร็จให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วได้อุปโภคบริโภคหรือไม่ พระพุทธองค์
ตรัสตอบแก่ชาณฺโสโสณิพราหมณ์ว่าจะสำเร็จได้เฉพาะเปรตเท่านั้น และการอุทิศ
วัตถุทานดังกล่าวไม่ได้หมายรวมถึงการอุทิศส่วนบุญให้แก่เทวดาเหมือนอย่าง
ที่ปรากฏในมหาปริณิพพานสูตรและมาตาสสูตร ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเข้าใจว่าคำตอบ
ของพระนาคเสนที่ทูลถวายพระเจ้ามิลินท์นั้นหมายเฉพาะการอุทิศแก่เปรต ไม่ได้
หมายถึงการอุทิศให้เทวดา

นอกจากนี้ พระนาคเสนยังแสดงว่าสัตว์ในเปรตวิสัยที่สามารถรับผลบุญ
ได้นั้นไม่ใช่เปรตวิสัยทุกจำพวก แต่หมายเอาเฉพาะจำพวกปรทัตตูปชีวีเปรตเท่านั้น
ดังนั้น หากว่าตามตัวบทที่พบก็พอจะสรุปได้ว่าแนวคิดเรื่องฐานะของสัตว์ผู้ได้รับ
ส่วนบุญในคัมภีร์มิลินทปัญหาปรากฏเฉพาะเปรต และยังเป็นการอธิบายโดยจำกัด
ฐานะของเปรตในแง่ที่แคบลงไปจากพระไตรปิฎกเพราะหมายถึงเปรตจำพวก
เดียวอีกด้วย แสดงว่ายังมีเปรตอีกหลายจำพวกที่ไม่สามารถรับส่วนบุญจากการ
อุทิศบุญ

คัมภีร์มาเลยยเทวัตถะ

มาเลยยเทวัตถะ หรือที่เรียกโดยทั่วไปว่า “คัมภีร์พระมาลัย” สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ 16 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 18 โดยพระภิกษุชาวพม่ารูปหนึ่ง (สุภาพร มากแจ้ง, 2521, หน้า 36) เนื้อหาสำคัญในคัมภีร์น่าจะได้รับเค้าโครงมาจากคัมภีร์เก่าแก่ของลังกาที่แต่งด้วยภาษาบาลี 3 เรื่อง ได้แก่ 1. คัมภีร์สหัสสวัตถุปรกณ์ (แต่งขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 4) 2. คัมภีร์รสวาหิณี (แต่งขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 18) 3. คัมภีร์สัทธัมมาลังการ (แต่งขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ 20) (เด่นดาว ศิลปานนท์, 2553, หน้า 16-17)

คัมภีร์มาเลยยเทวัตถะเป็นวรรณคดีที่เล่าถึงพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่า “พระมาลัยเทวเถระ” เชื่อกันว่าท่านเป็นพระภิกษุที่มีฤทธานุภาพมาก อาศัยอยู่ที่บ้านกัมโพชคาม เมืองโรหชนบท ในตามพปณณทวิป (สุภาพร มากแจ้ง, 2521, หน้า 28) พระมาลัยเทวเถระรูปนี้สามารถท่องไปยังนรก-สวรรค์แล้วนำข่าวสารจากสถานที่เหล่านั้นมาแจ้งผู้คนในโลกมนุษย์ได้ทราบ ดังนั้น เมื่อใดที่ท่านท่องเที่ยวไปยังนรกภูมิ ท่านก็จะนำข่าวจากสัตว์นรกกลับมาบอกญาติ ๆ ของเขาว่าสัตว์นรกตนนั้นกำลังได้รับผลจากวิบากกรรมและต้องทนทุกข์ทรมานอย่างไร เมื่อญาติทราบข่าวท่านก็จะพากันถวายทานแล้วอุทิศส่วนบุญให้ (เด่นดาว ศิลปานนท์, 2553, หน้า 6-8) ข้อความในคัมภีร์พระมาลัยแสดงความคิดเรื่องการอุทิศส่วนบุญให้แก่สัตว์ในนรกภูมิซึ่งพระไตรปิฎกและอรรถกถาไม่เคยกล่าวถึง หรือแม้แต่ในวรรณคดีชั้นปรกณวิเสสด้วยกันอย่างคัมภีร์มีลันทปัญหาที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปข้างต้นก็ยังกล่าวปฏิเสธการอุทิศส่วนบุญให้แก่สัตว์นรก

คัมภีร์ระบุว่าการอุทิศบุญแก่สัตว์นรกต้องเป็นการถวายทานแต่พระสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ทรงศีล และผู้รับจะต้องอนุโมทนาบุญ ดังที่ในคัมภีร์ได้ระบุเป็นข้อความไว้ว่า

โส ปน เถโร ปุณฺณปุณฺณํ นิรเย ปจฺจมานํ นารกานํ ปวฺตติ
อาหริตฺวา เตสํ ญฺาตกาณํ กเถตฺวา ทานาทีนํ ปุณฺณานิ การาเปตฺวา
เตสํ อุทฺทิสฺสปุณฺณานุโมทนา⁹ ลหุสปุณฺณผลเณ เทวโลกปฺรายเณ
กโรนฺโต ตตฺถเณ วิหาสี ฯ

ก็พระเถระนำได้เรื่องราวของสัตว์นรกที่หมกหม้ออยู่ใน
นรกมาบอกแก่หมู่ญาติของสัตว์นรกเหล่านั้นเนื่องๆ ให้หมู่ญาติ
ของสัตว์นรกเหล่านั้นพากันทำบุญทั้งหลายมีทาน เป็นต้น ทำให้
สัตว์นรกเหล่านั้นได้ไปอยู่ในเทวโลก เพราะได้ผลบุญด้วย
การอนุโมทนาผลบุญที่หมู่ญาติพากันอุทิศให้ ฯ (สุภาพร
มากแจ้ง, 2521, หน้า 44)

คัมภีร์แสดงว่า เมื่อญาติทั้งหลายได้ถวายทานพร้อมกับอุทิศส่วนบุญ
ให้แล้ว สัตว์นรกเหล่านั้นจะจุติ (เคลื่อน) จากนรกภูมิไปอุบัติในสวรรค์ทันทีเพราะ
ผลบุญนั้นเป็นปัจจัย ตามข้อความบาลีที่ว่า “เต อุทฺทิสฺสปุณฺณานุโมทนา
ลหุสปุณฺณผลเณ เทวโลกปฺรายนา โหนติ” สัตว์นรกเหล่านั้นจึงได้ไปสู่เทวโลกเพราะ
ผลบุญที่ตนได้รับจากการอนุโมทนาบุญที่ญาติอุทิศให้” (สุภาพร มากแจ้ง, 2521,
หน้า 44)

หากจะกล่าวในภาพรวม คัมภีร์มาเลยยเทวตเถรวัตถุนั้นขยายขอบข่าย
เรื่องฐานะของสัตว์เพิ่มเติมจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาอย่างชัดเจน
ไม่สอดคล้องกับหลักการที่พบในพระไตรปิฎกและอรรถกถา คือการอุทิศบุญจะ
สำเร็จแก่ผู้รับนั้นจะต้องมีผู้ทำบุญและอุทิศส่วนบุญถึง ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นผู้รับ
จะต้องรับทราบรวมถึงได้อนุโมทนาส่วนบุญที่อุทิศให้ ผู้รับจึงจะได้ส่วนบุญ
เทวดา มนุษย์ หรือเปรตจึงอยู่ในฐานะที่จะรับส่วนบุญได้ เพราะสัตว์นรกได้รับ

⁹ บางฉบับเป็น อุทฺทิสฺส ปุณฺณานุโมทนา (ดูเพิ่มเติมในวิทยานิพนธ์เรื่อง “มาเลยย
เทวตเถรวัตถุ: การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์” ของ สุภาพร มากแจ้ง,
2521, หน้า 75)

ความทุกข์เวทนา, ความเจ็บปวด, หรือความร่ำร้อนอยู่ตลอดเวลา จึงไม่น่าจะอยู่ในฐานะที่จะรับได้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการลงทัณฑ์ในนรกภูมิว่า เมื่อสัตว์ผู้ทำบาปกรรมตายไปอุบัติอยู่ในนรกภูมิย่อมถูกนายนิรยบาลตรึงมือและเท้าด้วยเหล็กแดงบ้าง ถูกจับขังแล้วใช้ผิ้งฉากให้ทุกข์ทรมานเจ็บแสบบ้าง¹⁰ ให้ลากรถไปบนพื้นดินที่ร้อนระอุด้วยไฟบ้าง ให้ปีนขึ้นปีนลงภูเขาถ่านเพลิงบ้าง หรือถูกจับโยนลงไปในหม้อทองแดงที่ร่ำร้อนบ้าง (พระไตรปิฎก เล่ม 14 ข้อ 475 หน้า 243-244) จึงกล่าวได้ว่า ภูมิของสัตว์นรกดังกล่าวเป็นฐานะที่ยากต่อการจะอนุโมทนาส่วนบุญได้ ทั้งในพระไตรปิฎกและอรรถกถายังไม่พบหลักฐานที่ปรากฏว่าสัตว์นรกสามารถรับรู้รับทราบถึงส่วนบุญเมื่อมีผู้ใดผู้หนึ่งได้อุทิศให้เหมือนอย่าง que สัตว์ในเปรตวิสัยจะทราบได้ แต่อย่างไรก็ตาม หากยึดตัวบทของมาเลยยเทวตเถรวัตถุจะเห็นได้ว่าการอุทิศบุญให้แก่สัตว์นรคนั้นเป็นการอุทิศโดยที่พระมาลัยเป็นสื่อกลางนำข่าวหรือความเป็นไปต่าง ๆ ในนรกมาบอกแก่ญาติของสัตว์นรกเหล่านั้น โดยที่ทั้งญาติผู้อุทิศบุญและสัตว์ในนรกภูมิต่างก็รับรู้ว่าจะมีการถวายทานทำบุญเพื่ออุทิศบุญให้¹¹ ดังนั้นการรับรู้รับทราบและการอนุโมทนา

¹⁰ “ผิ้ง” เป็นชื่อเครื่องมือชนิดหนึ่งใช้สำหรับฉากไม้

¹¹ ในคัมภีร์มาลัยกลอนสวดซึ่งเป็นคัมภีร์ฉบับภาษาไทย (แต่งขึ้นเพื่อใช้ในพิธีสวดศพ โดยกลอนสวดมีเค้าโครงเรื่องเดิมมาจากคัมภีร์มาเลยยเถรวัตถุ) ได้ขยายความไว้ว่า ในเวลาที่พระมาลัยเทวเถระไปโปรดสัตว์นรก ท่านบันดาลให้เกิดฝนทิพย์ตกลงมาทำให้ไฟนรกมอดดับ ทั้งยังชุบทำลายเครื่องทัณฑ์ทรมานต่างๆ และบันดาลให้น้ำแสบกลับหวานเย็นดั่งดื่มน้ำอมฤต ช่วยให้สัตว์นรกได้รับความสุข คลายทุกข์เวทนา ครั้นพระมาลัยกลับไปแล้วเครื่องลงทัณฑ์ก็กลับเป็นดังเดิม หากเป็นดังนี้ยิ่งแสดงว่า ในช่วงที่พระมาลัยไปโปรดสัตว์นรกในนรกภูมิ สัตว์นรกเหล่านั้นไม่ได้ประสบกับทุกข์เวทนาจากการรับโทษทัณฑ์ จึงเป็นไปได้ที่สัตว์เหล่านั้นสามารถจะอนุโมทนาบุญและรับส่วนบุญที่ญาติพี่น้องของตนในโลกมนุษย์อุทิศให้ได้ (ดูเพิ่มเติมใน “แกะรอยพระมาลัย” ของ เต๋นดาว ศิลปานนท์, 2553, หน้า 8-9)

ส่วนบุญของสัตว์นรกที่ปรากฏในคัมภีร์นี้อาจพอมีเหตุปัจจัยให้การอุทิศบุญแก่สัตว์นรานั้นเป็นไปได้

คัมภีร์มังคลัตถทีปนี

คัมภีร์มังคลัตถทีปนีเป็นผลงานของพระสิริมังคลาจารย์ ชาวล้านนา ในอดีตท่านเคยอาศัยอยู่ที่วัดตำหนัก (ปัจจุบันอยู่ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่) และแต่งคัมภีร์นี้ไว้เมื่อ พ.ศ.2067 ในรัชสมัยพระเจ้าราชาธิราชผู้เป็นกษัตริย์เชียงใหม่ (บุญสืบ อินสาร, 2553, อนุโมทนากถาและคำนำ) เนื้อหาของคัมภีร์เป็นการนำเอามังคลสูตร ในขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ทั้งหมด 10 คาถามาอธิบายขยายความและมีการนำถ้อยคำจากอรรถกถามังคลสูตร ตลอดจนนิทานหรือเรื่องเล่าจากอรรถกถาต่างๆ เช่น อรรถกถาธรรมบท, อรรถกถาเปตวัตถุ, หรืออรรถกถาชาดก เป็นต้น มาเป็นตัวอย่างประกอบด้วย

แนวคิดเรื่องการอุทิศบุญในคัมภีร์นี้ผู้แต่งได้กล่าวไว้ในมงคลข้อที่ 11 ชื่อว่า “มาตาปิตุอุปัฏฐานกถา” โดยมีการยกข้อความหรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถามาเป็นตัวอย่างรวมถึงคำอธิบาย โดยเฉพาะอรรถกถาติโรกฐทสูตร (พระสิริมังคลาจารย์, 2555, หน้า 317-329) ที่ท่านได้ยกมาแสดงไว้ในผลงานของท่านเพื่ออธิบายถึงการอุทิศส่วนบุญให้แก่เปรต โดยเปรตในที่นี้พระสิริมังคลาจารย์หมายถึงบิดามารดาและญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว สิ่งสำคัญคือท่านอธิบายให้เห็นแนวคิดเรื่องญาคิธรรมหรือหน้าที่สำหรับญาติ ที่ญาติพี่น้องบุตรธิดาจะต้องกระทำเมื่อบุพการีชนของตนได้ล่วงลับไปแล้วตามที่กล่าวไว้ในติโรกฐทกัณฑ์หรือติโรกฐทเปตวัตถุ นอกจากนี้ท่านยังได้กล่าวถึงการอุทิศบุญให้แก่บุคคลอื่นที่ไม่ใช่ญาติด้วย ซึ่งต่างจากคัมภีร์อื่น ๆ ข้างต้นที่เป็นกล่าวถึงการอุทิศบุญแก่ญาติเพียงอย่างเดียว แนวทางการอธิบายในมังคลัตถทีปนียึดหลักการในอรรถกถา โดยเฉพาะตามหลักอรรถกถาเรื่องสีลานิสังสชาดก (พระสิริมังคลาจารย์, 2555: 332-333) และอรรถกถาเรื่องสังขชาดก (พระสิริมังคลาจารย์, 2555, หน้า 333-334) ที่เล่าถึงการอุทิศส่วนบุญจากบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการให้แก่มนุษย์

ผลการศึกษาวรรณคดีบาลีข้างต้นสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญในวรรณคดีพระพุทธศาสนาภาษาบาลี

วรรณคดี บาลี		บุญที่ทำ			สถานะผู้รับบุญจากการ อุทิศ				การอนุโมทนาบุญ	
	ทาน									
	พระสงฆ์	ไม่ใช่พระ สงฆ์	ไม่ใช่ทาน	ญาติ	เทวดา	มนุษย์	เปรต	สัตว์ นรก	จำเป็น	ไม่จำเป็น
พระ ไตรปิฎก	มหา ปรินิพพาน สูตร	✓				✓				
	มาตาสสูตร	✓				✓				
	ชาณฺสโสณิ สูตร	✓	✓	✓	✓			✓		
	คัมภีร์ ขุททก นิกาย	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	
อรรถกถา	พระสูตร	✓			✓	✓		✓	✓	
	ขุททก ปาฐะ	✓			✓			✓	✓	
	อุทาน	✓				✓			✓	
	เปตวัตถุ	✓	✓		✓			✓	✓	
	ชาดก	✓	✓	✓		✓	✓		✓	

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญในวรรณคดีพระพุทธศาสนาภาษาบาลี (ต่อ)

วรรณคดี บาลี	บุญที่ทำ				สถานะผู้รับบุญจากการ อุทิศ				การอนุโมทนาบุญ	
	ทาน		ไม่ใช่ทาน	ญาติ						
	พระสงฆ์	ไม่ใช่พระ สงฆ์					เทวดา	มนุษย์	เปรต	สัตว์ นรก
ปกรณ วิเสส	มิลินท ปัญหา	✓			✓			✓		
	มาเลยย เทวัตถ วัตถุ	✓			✓				✓	
	มังคลัตถ ทีปนี	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	

จากตารางข้างต้นแสดงว่าแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญในพระสูตรต้นตูปิฎก มีเพียงการอุทิศให้แก่เทวดาและเปรตเท่านั้น อีกทั้งเป็นการอุทิศบุญด้วยทานมัย คือการถวายวัตถุสิ่งของแก่พระสงฆ์หรือบุคคลที่ไม่ใช่พระสงฆ์ แต่ในชั้นหลังเริ่มมีแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญให้แก่สัตว์ภูมิอื่นๆ เช่น มนุษย์และสัตว์นรก รวมไปถึงการอุทิศบุญด้วยด้วยวิธีการอื่น คือ สීමัยและภาวนามัย ข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งคือการอนุโมทนาส่วนบุญซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก ในพระไตรปิฎก มีเพียงแต่ข้อความที่พรรณนาถึงตัวผู้รับว่ามีความปิติยินดีและได้รับความสุขสบายเมื่อได้เสวยผลที่เกิดจากการอุทิศบุญให้เท่านั้น แต่มีคำอธิบายในวรรณคดีชั้นหลังว่าผู้รับจำเป็นต้องรับทราบและร่วมอนุโมทนาบุญ โดยนัยนี้ สัตว์นรกที่ประสบกับความทุกข์ทรมานแม้จะไม่สามารถรับรู้ถึงการอุทิศบุญได้ แต่ถ้ามีสื่อกลางที่ช่วยส่งข่าว ก็สามารถรับส่วนบุญและอนุโมทนาบุญได้เช่นเดียวกับสัตว์ในภพภูมิอื่น

การอุทิศบุญในวรรณคดีบาลีทั้ง 3 ชั้นทำให้เห็นว่าเดิมที่มีคติเรื่องการอุทิศบุญให้แก่เปรตและเทวดาเท่านั้น ต่อมาจึงขยายขอบข่ายแนวคิดออกไปมากขึ้นในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาไปจนถึงวรรณคดีชั้นปกรณ์วิเสส ทั้งในแง่วิธีการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญและสถานะของผู้รับส่วนบุญ การอธิบายขยายความเช่นนี้น่าจะมีส่วนไม่น้อยที่ทำให้คติความเชื่อเรื่องการอุทิศบุญของชาวพุทธในสมัยหลัง ๆ มีความหลากหลายมากขึ้น

3. ประเพณีการอุทิศบุญในสังคมไทยร่วมสมัย

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ประเพณี หมายถึง *สิ่งที่นิยมถือปฏิบัติสืบๆกันมาจนเป็นแบบแผน หรือเป็นขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี* (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 709) ส่วนประเพณีเกี่ยวกับชีวิตหมายถึง *ประเพณีที่จัดทำขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต หรือช่วยปัดเป่าสิ่งที่ชั่วร้ายที่จะมาทำอันตรายแก่ชีวิต* ซึ่งเดิมทีประเพณีเกี่ยวกับชีวิตดั้งเดิมของไทยสามารถแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆได้ 5 ประเภท ได้แก่ ประเพณีเนื่องในการเกิด, ประเพณีการบวช, ประเพณีแต่งงาน, ประเพณีเนื่องในการตาย, ประเพณีปลูกเรือนหรือขึ้นบ้านใหม่ (วราภรณ์ จิรัชยศักดิ์, 2534, หน้า 7) ในขณะที่คำว่า ร่วมสมัย หมายถึง *สิ่งที่อยู่ในยุคสมัยหรือช่วงเวลาเดียวกัน สิ่งที่อยู่ในยุคหรือสมัยเดียวกัน สิ่งที่เกิดเป็นรุ่นราวคราวเดียวกัน* (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 973) คำว่า “ร่วมสมัย” จึงมีความหมายในแง่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันหรือสิ่งที่ถูกคิดค้นถูกสร้างขึ้นในปัจจุบันและยังคงมีการยึดถือปฏิบัติอยู่ ดังนั้น ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตร่วมสมัยจึงหมายถึง *ประเพณีเกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยยุคปัจจุบัน* ในปัจจุบันผู้คนในสังคมไทยอาจไม่ได้นิยมปฏิบัติหรือให้ความสำคัญกับประเพณีเกี่ยวกับชีวิตบางประเพณีอีกต่อไป เช่น ประเพณีเนื่องในการเกิด อันได้แก่ประเพณีทำขวัญวัน ประเพณีทำขวัญเดือน ประเพณีโกนผมไฟ เป็นต้น ซึ่งเดิมทีถูกจัดขึ้นเพราะความกลัวว่าทารกแรกคลอดจะไม่ปลอดภัยจึงจัดให้มีพิธีรับขวัญขึ้นเพื่อปกป้องรักษาคุ้มครองเด็กแรกเกิด จึงทำให้เกิดมีประเพณีทำขวัญวัน ประเพณีทำขวัญ

เดือนขึ้น (ธนาภิต, 2539, หน้า 28-29) แต่ในสังคมยุคปัจจุบันที่มีความก้าวหน้าทางการแพทย์ การคลอดบุตรจึงเป็นเรื่องที่มีความปลอดภัยทั้งมารดาและทารกในครรภ์ ส่งผลให้ประเพณีเนื่องในการเกิดจึงไม่มีความสำคัญอีกต่อไป

3.1 การอุทิศบุญในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของไทย

การอุทิศบุญในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตร่วมสมัยมุ่งเน้นไปที่ประเพณีเนื่องในการตายเป็นหลัก ประเพณีนี้จัดขึ้นเพื่อปรารภเหตุการณ์เสียชีวิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่งในครอบครัวหรือเครือญาติ และไม่สามารถกำหนดช่วงเวลาแน่นอนได้ว่าจะจัดขึ้นเมื่อใด ได้แก่ ประเพณีบำเพ็ญกุศลศพและฌาปนกิจศพ, ประเพณีทำบุญครอบรอบวันตาย (ครบรอบ 7 วัน, 50 วัน, 100 วัน) หรือครบรอบประจำปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบำเพ็ญกุศลศพและฌาปนกิจศพ สำหรับคนไทยแล้วจะต้องจัดเสมอ ละเว้นไม่ได้ (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559, หน้า 169-172) อย่างไรก็ตาม การอุทิศบุญอาจไม่จำกัดอยู่เพียงแค่ในประเพณีเนื่องในการตายเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงประเพณีเกี่ยวกับชีวิตอื่นๆด้วย เช่น การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ซึ่งมีการสวดบทชุมนุมเทวดาเพื่อให้เทวดารับทราบและร่วมอนุโมทนาส่วนบุญ หรือพิธีมงคลสมรสซึ่งมีพิธีกรวดน้ำ-รับพรเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่ญาติผู้ล่วงลับ เป็นต้น จึงสะท้อนให้เห็นว่าการอุทิศบุญนั้นอยู่ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของคนไทยตลอดมา คำอธิบายและเทศนาของพระอาจารย์ที่มีชื่อเสียงในสื่อต่างๆแสดงว่าชาวพุทธยังคงสนใจศึกษาเรื่องนี้อยู่ การศึกษาคติเรื่องการอุทิศบุญตามประเพณีไทยจำเป็นต้องกล่าวถึงบทสวดอนุโมทนาของพระสงฆ์และบทกรวดน้ำที่ชาวพุทธใช้ในการอุทิศบุญ ซึ่งมีรายละเอียดจากการศึกษา ดังนี้

บทอนุโมทนาเป็นบทสวดที่พระสงฆ์ใช้สวดเพื่อฉลองศรัทธาชาวพุทธเมื่อมีการจัดให้มีพิธีถวายทาน มีอยู่ 2 ประเภท คือ 1. บทอนุโมทนาตามปกติ 2. บทอนุโมทนาตามกาลพิเศษ (แปลก สนธิรักษ์, 2533, หน้า 168) บทอนุโมทนาตามปกติหรือบท “ยถา - สัพพี” (พระมหาอุทิศ ศิริวรรณ, 2536, หน้า 65) เป็น

บทอนุโมทนาทั่วไปที่พระสงฆ์ใช้สวดทั้งงานพิธีมงคลและพิธีอวมงคลภายหลังจากพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเช้าหรือเพลเสร็จและเจ้าภาพได้ถวายเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์แล้ว เพื่อให้ชาวพุทธกรวดน้ำรับพร ส่วนบทอนุโมทนาตามกาลพิเศษคือบทสวดที่พระสงฆ์เลือกใช้สวดตามลักษณะงานพิธีแตกต่างกัน กล่าวคืองานพิธีมงคลจะใช้บทอนุโมทนาทั้งหมด 7 บท (แปลก สนธิรักษ์, 2533, หน้า 168-175) ประกอบไปด้วย 1. บทสวดมงคลจักรวาฬน้อย 2. บทกาลทานสูตรคาถา 3. บทโภชนทานุโมทนาคาถา 4. บทอัครคัมปสาทสูตรคาถา 5. บทวิหารทานคาถา 6. บทเทวตาทิสสทัทขิณานุโมทนาคาถา และ 7. บทยานทานานุโมทนาคาถา

บทอนุโมทนาแต่ละบทมีรายละเอียดดังนี้ 1. บทมงคลจักรวาฬน้อย ใช้พิธีมงคลทั่วไป จะสวดมุ่งเน้นอวยพรให้เจ้าภาพเจริญรุ่งเรืองและเป็นการอาราธนาให้พระรัตนตรัยปกปักรักษาคุ้มครองเจ้าภาพให้ปลอดภัย 2. บทกาลทานสูตรคาถา ซึ่งเดิมทีเป็นพุทธพจน์ในกาลทานสูตร ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย (พระไตรปิฎก เล่ม 22 ข้อ 36 หน้า 36) เป็นบทสวดที่ใช้เมื่อมีการทำบุญถวายทานที่จัดขึ้นเฉพาะช่วงฤดูกาล เช่น การทำบุญเข้าพรรษา การทำบุญกฐิน เป็นต้น อันเนื่องมาจากประเพณีเหล่านี้จะจัดขึ้นเฉพาะฤดูกาลช่วงใดช่วงหนึ่งในแต่ละปี ทำให้การทำบุญในประเพณีดังกล่าวในแต่ละปีจะมีเพียงครั้งเดียวเท่านั้น 3. บทโภชนทานุโมทนาคาถา เป็นถ้อยคำภาษาบาลีที่ปรากฏอยู่ในโภชนทานสูตร ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย เช่นกัน (พระไตรปิฎก เล่ม 22 ข้อ 37 หน้า 36-37) นิยมสวดในงานทำบุญอายุ ทำบุญวันเกิด เพื่ออวยพรให้เจ้าของวันเกิดมีความสุข มีอายุยืน 4. บทอัครคัมปสาทสูตรคาถา เป็นบทบาลีในปสาทสูตร (พระไตรปิฎก เล่ม 21 ข้อ 34 หน้า 34-35) เป็นบทอนุโมทนาเมื่อใช้ในพิธีถวายทานทั่ว ๆ ไป เนื้อหาในบทสวดพรรณนาถึงทายกทายิกาผู้มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยอันเลิศ และได้ถวายทานแก่บุคคลผู้เป็นเลิศในโลก แม้เมื่อไปอุบัติในมนุษยโลกหรือเทวโลกก็ย่อมได้รับความสุขและเจริญด้วยสมบัติชั้นเลิศที่ได้สั่งสมไว้ 5. บทวิหารทานคาถา (พระไตรปิฎก เล่ม 7 ข้อ 198-203 หน้า 54-56) บทนี้เดิมที่เกี่ยวข้องกับราชคหเศรษฐีผู้ได้ถวายเสนาสนวิหารแก่พระสงฆ์ พระพุทธเจ้าจึงตรัสบทอนุโมทนานี้แก่เศรษฐี ต่อมาพระสงฆ์ไทย

ได้ใช้บทอนุโมทนานี้สวดในพิธีที่เกี่ยวข้องกับการถวายเสนาสนะคือที่อยู่อาศัยต่างๆ แก่พระสงฆ์ เช่น กุฎี วิหาร เป็นต้น 6. บทเทวตาทิสสทักษิณานุโมทนาคาถา เป็นคาถาในปาฏิฐคามียสูตร (พระไตรปิฎก เล่ม 25 ข้อ 196-174 หน้า 149-153) พระสงฆ์ใช้สวดในงานพิธีทำบุญบ้านเพื่อประกาศส่วนบุญให้เทวดาประจำบ้าน และที่สถิตย์อยู่บริเวณใกล้เคียงได้รับทราบและอนุโมทนาบุญ อีกทั้งยังเป็นการขอให้เทวดาเหล่านั้นได้เมตตาอนุเคราะห์เจ้าของบ้านที่เป็นเจ้าภาพด้วย และ 7. บทยานทานานุโมทนาคาถา ใช้สวดเมื่อมีการถวายยานพาหนะต่างๆ เช่น เรือ รถ เป็นต้น เนื้อหาในบทอนุโมทนานี้กล่าวถึงผู้ถวายยานพาหนะที่ถือได้ว่าเป็นผู้ให้ความสุข (แก่ผู้รับ) ดังนั้นผู้ให้ก็จะเป็นผู้ได้รับความสุขด้วยควมมีอายุยืน มีเกียรติยศ

ส่วนบทอนุโมทนาในพิธีอวมงคลมี 2 บท ได้แก่ บทติโรกฐทกัณทกถา และบทอาทียสูตรคาถา ซึ่งมีที่มาจากเรื่องติโรกฐทเปตวัตร ในคัมภีร์ขุททกนิกาย (พระไตรปิฎก เล่ม 26 ข้อ 90 หน้า 124-125) และอาทียสูตร ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย (พระไตรปิฎก เล่ม 22 ข้อ 41 หน้า 40-41) บทอนุโมทนาทั้งสองแสดงว่าการอุทิศส่วนบุญให้ผู้ล่วงลับเป็นคุณธรรมหรือหน้าที่ของญาติ ที่เรียกว่า ญาติธรรม ซึ่งผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่จำเป็นจะต้องกระทำเพื่ออุทิศถึงผู้วายชนม์ ผลบุญที่อุทิศจะส่งผลให้ผู้ทำได้รับความสุขในภายภาคหน้า

ส่วนบทกรวดน้ำคือบทประพันธ์ภาษาบาลีที่ใช้สวดในการอุทิศส่วนบุญในพิธี ผู้อุทิศบุญจะหลั่งน้ำพร้อมกับท่องบทกรวดน้ำเพื่อแสดงเจตนาอุทิศแก่บุคคลผู้ล่วงลับผู้ที่เป็นญาติหรือไม่ใช่ญาติ มิตรสหาย เจ้ากรรมนายเวร ตลอดจนสัตว์ทั้งหลายที่อยู่ในสุคติภพและทุคติภพ บทกรวดน้ำขนาดยาว เช่น บทอุทิสสนาธิฐฐาน ยังมีสาระแสดงความปรารถนาบรรลุมรรคผลทางพระพุทธศาสนาและเป็นผู้มีสติปัญญาในการกำจัดกิเลสตัณหาในภพที่ตนจะได้ไปอุบัติในภายหน้า บทกรวดน้ำที่ชาวพุทธรู้จักดีที่สุดเป็นบทกรวดน้ำแบบย่อ มีคำสวดบาลีเพียงสั้น ๆ

คือ “อิหฺ เม ญาตีโน โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตโย”¹² บทนี้เป็นคำบาลีที่ปรากฏอยู่ใน ตีโรกฏทกัณฑ์และตีโรกฏทเพตวัตถุ ในคัมภีร์ขุททกนิกาย สุตตันตปิฎก ที่มาของ บทนี้เกิดขึ้นจากพระเจ้าพิมพิสารทรงหลั่งน้ำเพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติของ พระองค์ที่เกิดเป็นเปรต ซึ่งในอรรถกถาได้เล่าว่า “ราชา ทกฺขิโณทกํ เทนโต อิหํ ญาตีโน โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตโยติ อุตฺตสิฯ พระราชาทรงถวายน้ำทักษิโณทกพลาญ อุทิศส่วนบุญว่า ขอให้ผลทานนี้จงสำเร็จแก่ญาติๆ ของเราเถิด ฯ” (พระมหาอุทิศ ศิริวรรณ, 2536, หน้า 60-61) ในปัจจุบันบทกรวดน้ำยังคงเป็นที่นิยมใช้สวดเพื่อ อุทิศส่วนบุญหรือเพื่อตั้งความปรารถนาในโอกาสต่าง ๆ เช่น เมื่อมีการสวดมนต์ ทำวัตรเช้า-เย็น หรือหลังจากตักบาตรพระสงฆ์เสร็จแล้ว เป็นต้น¹³ บทกรวดน้ำ สะท้อนความคิดเรื่องการอุทิศบุญในประเพณีไทย เพราะเป็นการแสดงเจตนา เพื่อจะอุทิศบุญของคนไทย ตลอดจนความเชื่อที่เกี่ยวข้อง เช่น ปรโลก เทวดา เจ้ากรรมนายเวร เป็นต้น

3.2 คำอธิบายของพระอาจารย์ร่วมสมัย

คำอธิบายของพระอาจารย์ร่วมสมัยในที่นี้หมายถึง คำสอนและความเห็น ในเรื่องการอุทิศบุญของพระภิกษุซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24-25 เป็นผู้ได้ศึกษาและปฏิบัติพระธรรมคำสอนตามแนวทางของท่าน เป็นพระอาจารย์ ที่มีชื่อเสียงและมีอิทธิพลทางความคิดต่อพุทธศาสนิกชนไทย ผู้วิจัยได้คัดเลือก คำสอนและทัศนะเรื่องการอุทิศบุญของพระอาจารย์ร่วมสมัยดังกล่าวไว้ 8 รูป โดยจะศึกษาวิเคราะห์จากหนังสือ, บทความ, หรือคำเทศนาต่าง ๆ ของท่าน

¹² เดิมทีข้อความบาลีในพระไตรปิฎกเป็น “อิหํ โว” แต่ในอรรถกถาได้ขยายความเป็น “อิหํ เม” และบางที่อาจสวดเป็น “อิหํ โน ญาตีโน โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตโย” ก็มี

¹³ ชาวพุทธบางคนอาจอุทิศบุญเป็นภาษาไทย แต่บทกรวดน้ำภาษาบาลีก็ยังคงมีความสำคัญ เห็นได้จากในบทสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น หรือหนังสือสวดมนต์ฉบับต่าง ๆ จะพบบทกรวดน้ำภาษาบาลีที่ยังใช้สวดเพื่ออุทิศส่วนบุญอยู่เป็นจำนวนมาก ในการสวดมนต์ทำวัตรร่วมกัน ชาวพุทธยังคงอุทิศบุญโดยใช้บทกรวดน้ำภาษาบาลีอยู่

เหล่านั้น ซึ่งจากลักษณะการสอนและแนวทางปฏิบัติของท่านเหล่านั้นสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

กลุ่มที่อธิบายแนวคิดเรื่องการอุทิศตามพระไตรปิฎกและอรรถกถา มี 3 ได้แก่

1. สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)
2. พระสมภพ โชติปญฺโญ
3. พระไพศาล วิสาโล

กลุ่มที่อธิบายแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา มี 3 รูป ได้แก่

1. พระราชพรหมยาน (วีระ ถาวโร)
2. พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม)
3. พระไชยบูลย์ ธมฺมชโย

กลุ่มที่ไม่ให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญ มี 2 รูป ได้แก่

1. พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ)
2. พระคึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล

เนื่องจากคำอธิบายของพระอาจารย์ร่วมสมัยแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันอยู่หลายส่วน ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องกล่าวถึงคำอธิบายของพระอาจารย์ทั้ง 8 รูป ไปทีละกลุ่ม เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาเปรียบเทียบคำอธิบายในแต่ละกลุ่ม

3.2.1 กลุ่มที่อธิบายแนวคิดเรื่องการอุทิศตามพระไตรปิฎกและอรรถกถา

รูปแรก ได้แก่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่ถือได้ว่าเป็นผู้พระสงฆ์ไทยที่มีความรู้ด้านคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาสายเถรวาทบาลี โดยเฉพาะพระไตรปิฎกรวมไปถึงตำราวิชาการด้านพระพุทธศาสนาอื่นๆ (พระมหาญาณวฑฺฒน์ ฐิตวฑฺฒโน, 2557, หน้า 4) พระสมภพ โชติปญฺโญ เป็นพระสงฆ์ผู้รู้ภาษาต่างๆ เช่น ภาษาบาลี ภาษาอังกฤษ และยังคงศึกษาพระไตรปิฎก

มาตั้งแต่ท่านยังอยู่ในเพศฆราวาส จึงเป็นที่แน่ชัดว่าเทศนาหรือคำสอนของท่านส่วนใหญ่เป็นการอิงคำอธิบายต่าง ๆ จากพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นหลัก (พระมหาสุริยัน จันทนาโม, 2549, หน้า 2-3) ส่วนพระไพศาล วิสาโล ก็นับได้ว่าเป็นผู้ที่อธิบายหลักธรรมและมีผลงานหนังสือธรรมะซึ่งเขียนตามแนวคำอธิบายจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา ดังตัวอย่างเช่นหนังสือชื่อ “ฉลาดทำบุญ” (พระชาย วรรณโม และ พระไพศาล วิสาโล, 2547) เป็นหนังสือที่ท่านแสดงทัศนะเกี่ยวกับ “บุญ” ตามหลักที่ปรากฏอยู่ในกลุ่มคัมภีร์ข้างต้นมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในคำอธิบาย

พระภิกษุทั้ง 3 รูปเห็นพ้องต้องกันหลายประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญ เริ่มต้นจากทัศนะในการให้ความหมายและวิธีการทำบุญ กล่าวคือ “บุญ” เป็นสิ่งที่มีพื้นฐานมาจากความดีงาม ส่วนวิธีทำบุญนั้นตามหลักพระไตรปิฎกและอรรถกถาไม่ใช่มีเพียงแค่การให้ทานเท่านั้น การทำบุญด้วยบุญกิริยาวัตถุอื่นๆ ก็เป็นการสั่งสมบุญเช่นกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555, หน้า 3), (พระสมภพ โชติปญฺโญ, 2559, ออนไลน์), (พระชาย วรรณโม และ พระไพศาล วิสาโล, 2547, หน้า 18-22) การอุทิศบุญจึงไม่จำเป็นต้องอุทิศด้วยให้ทานเสมอไป แต่สามารถอุทิศให้แก่ผู้อื่นด้วยบุญกิริยาวัตถุนอกเหนือจากทานมัยได้ นอกจากนี้ ยังเห็นว่าการอุทิศบุญที่อุทิศให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วจะต้องเป็นการอุทิศให้แก่ญาติที่บังเกิดในภพภูมิที่สามารถอนุโมทนาส่วนบุญได้เท่านั้น ผู้รับจึงจะได้ส่วนบุญ ถ้าผู้รับอุปบัติอยู่ในภูมิที่ไม่สามารถจะอนุโมทนายินดีได้ ภพภูมินั้นถือว่าเป็นฐานะที่ส่วนบุญไม่อาจสำเร็จแก่ผู้รับได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556ข: ออนไลน์), (พระสมภพ โชติปญฺโญ, 2559, ออนไลน์), (พระไพศาล วิสาโล, 2556, ออนไลน์)

คำอธิบายในกลุ่มนี้สะท้อนให้เห็นว่าการอุทิศบุญเป็นการปฏิบัติตามหลักญาติธรรมซึ่งปรากฏอยู่ในเรื่องติโรกฺขทเบตวัตถุที่อธิบายว่าการอุทิศส่วนบุญให้ญาติผู้ล่วงลับถือเป็นความกตัญญูกตเวที อย่างไรก็ดี พระสมภพ โชติปญฺโญและพระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวถึงการอุทิศบุญให้แก่บุคคลอื่นซึ่งไม่จำเป็นต้องมีความ

เกี่ยวข้องกันในฐานะญาติ เช่น อุทิศให้แก่ ครูอุปฌาย์อาจารย์, เทวดา, พระอาทิตย์, พระจันทร์, ศัตรู คู่อาฆาต, และสรรพสัตว์ทั้งหลาย เป็นต้น (พระสมภพ โชติปญโญ, 2555, ออนไลน์), (พระไพศาล วิสาโล, 2558, ออนไลน์) การอธิบายขยายความ เช่นนี้สอดคล้องกับคัมภีร์มังคลัตถที่ปนีและอิงกับเนื้อหาของบทกรวดน้ำที่ใช้สวดในการทำวัตรสวดมนต์เช้า-เย็น ซึ่งกล่าวถึงฐานะของสัตว์ไว้อย่างกว้างขวาง ส่วนที่ประเด็นเรื่องการหลั่งน้ำเพื่ออุทิศส่วนบุญมีอาจารย์ไพศาล วิสาโล เพียงรูปเดียวที่อธิบายไว้ว่า การหลั่งน้ำเป็นเพียงพิธีกรรมในประเพณีเพื่อให้ผู้อุทิศบุญมีใจสงบ และแน่วแน่เมื่อจะอุทิศส่วนบุญที่ตนทำให้แก่ผู้อื่น การอุทิศบุญจึงไม่จำเป็นต้องหลั่งน้ำเสมอไป ดังนี้

เมื่อสวดบทกรวดน้ำแล้ว น้อมใจตามบทสวดก็ถือว่า
เพียงพอแล้ว ไม่จำเป็นต้องกรวดน้ำตาม เพราะสิ่งสำคัญคือ
ใจที่มุ่งอุทิศบุญกุศลให้ ส่วนการกรวดน้ำนั้นเป็นเพียงพิธีกรรม
หรือเครื่องมือสำหรับน้อมใจอุทิศบุญกุศลให้แก่สรรพสัตว์ เมื่อ
ได้ทำระหว่างสวดแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องกรวดน้ำอีก (พระไพศาล
วิสาโล, 2556, ออนไลน์)

ทัศนะและคำอธิบายต่าง ๆ ของพระอาจารย์ร่วมสมัยทั้ง 3 รูปสอดคล้องและอธิบายโดยยึดหลักในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ท่านเห็นว่าบุญนั้นมีวิธีทำที่ไม่ใช่เพียงการให้วัตถุเป็นทานเท่านั้น แต่บุญสามารถทำได้หลายวิธี ซึ่งหากพิจารณาแล้วคำอธิบายเช่นนี้ตรงตามหลักบุญกิริยาวัตถุสูตร ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย สุตตันตปิฎก (พระไตรปิฎก เล่ม 23 ข้อ 126 หน้า 187-189) ส่วนเรื่องฐานะของสัตว์ที่จะได้รับส่วนบุญปรากฏอยู่ในชาณฺสโสณีสสูตร (พระไตรปิฎก เล่ม 24 ข้อ 166 หน้า 243-246) รวมถึงคัมภีร์แปดวัตถุหลายเรื่อง เพราะในคัมภีร์นี้ได้เล่าถึงส่วนบุญเมื่อสำเร็จแก่เปรตก็มักจะสำเร็จต่อเมื่อเปรตเหล่านั้นได้อนุโมทนาส่วนบุญทั้งสิ้น ในขณะที่คติเรื่องการหลั่งน้ำแม้จะพบว่าพระเจ้าพิมพิสารทรงเคยหลั่งน้ำเพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่เปรตที่เคยเกิดเป็นพระประยูรญาติของพระองค์ก็ตาม แต่ข้อความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการอุทิศบุญทั้งในวรรณคดีพระไตรปิฎกหรืออรรถกถา

ก็ไม่ได้รับรองว่าการหลั่งน้ำเป็นเหตุปัจจัยสำคัญต่อการอุทิศบุญแต่อย่างใด

3.2.2 กลุ่มที่อธิบายแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎก และอรรถกถา

คำสอนของพระอาจารย์ทั้ง 3 รูปที่จะกล่าวถึงนี้อธิบายแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญตามแนวพระไตรปิฎกและอรรถกถา และในแบบเฉพาะของท่านเองด้วย ทั้งนี้เพราะพระอาจารย์ทั้ง 3 รูปนี้อาศัยประสบการณ์ทางจิตที่ท่านได้ฝึกฝนเรียนรู้การปฏิบัติธรรมมาตลอดชีวิตของท่านมาใช้เป็นหลักในการอธิบายขยายความ พระราชพรหมยาน (วีระ ถาวโร) หรือหลวงพ่อกุชชีลิ่งดำ เป็นพระภิกษุที่มีชื่อเสียงในเรื่องการสอนวิปัสสนากรรมฐาน มีอุบายและวิธีต่าง ๆ ที่ใช้เผยแผ่ธรรมะให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าถึงแก่นแท้ของธรรมะได้อย่างแยบยล (พระอธิการพรชัย วิชชโย (บุญมา), 2555, หน้า ข และ 2) รูปที่ 2 คือ พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) หรือเป็นที่รู้จักกันในชื่อ “หลวงพ่ोजรัญ วัดอัมพวัน” เป็นพระวิปัสสนาจารย์อีกรูปหนึ่งที่มีชื่อเสียงด้านการสอนวิปัสสนากรรมฐานเช่นกัน (Kapook, 2559, ออนไลน์) ตามประวัติท่านเคยศึกษาสมถกรรมฐานกับพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ที่วัดปากน้ำภาษีเจริญ หลังจากนั้นจึงได้ไปศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกับพระราชสิทธิมนูญ (โชดก ญาณสิทธิ) ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ทั้งยังได้ศึกษาพระอภิธรรมกับอาจารย์เตชิน ชาวพม่า ที่วัดระฆังโฆสิตารามด้วย (TNN ช่อง16, 2559, ออนไลน์) รูปที่ 3 คือ พระไชยบูลย์ ธมฺมชโย ซึ่งท่านนี้เป็นพระภิกษุที่ได้ศึกษาวิชากรรมฐานที่มีชื่อเฉพาะว่า “วิขาธรรมกาย” ซึ่งพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) เป็นผู้คิดค้นขึ้น มีลักษณะเป็นการฝึกกรรมฐานในแบบเฉพาะของตน ๆ ตามแนวทางของหลักสติปัฏฐานสี่ และใช้คำบริกรรมว่า “สมมา อรห” ไว้ในใจ (ฉลวย สมบัติสุข, 2545, หน้า 4) ในปีพ.ศ. 2513 เมื่อท่านได้ริเริ่มก่อตั้งวัดพระธรรมกายขึ้นและได้อาศัยสถานที่นั้นในการอบรมสั่งสอนวิชาธรรมกายดังกล่าวให้แก่ศิษยานุศิษย์ของท่านในเวลาต่อมา (วัดพระธรรมกาย, 2557, หน้า 19) ในการอธิบาย ผู้วิจัยจะขอกกล่าวถึงแนวคิดที่เห็นว่าแตกต่างออกไปจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา เท่านั้น

หนังสือหรือผลงานคำเทศนาต่างของพระราชพรหมยาน ทำให้ทราบว่า แม้ท่านจะอธิบายแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญตามแนวพระไตรปิฎกและอรรถกถาอยู่ บางส่วนก็ตาม แต่ก็มีส่วนที่ท่านอธิบายแตกต่างออกไปจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา อย่างเห็นได้ชัดด้วยประสบการณ์ส่วนตัวที่เกิดจากการปฏิบัติทางธรรมในแบบของท่าน ที่สำคัญคือการอุทิศส่วนบุญให้แก่หมู่สัตว์พิเศษซึ่งท่านเรียกว่า “สัมภเวสี” ซึ่งท่านอธิบายว่า “สัมภเวสี แปลว่า ฝืนที่ต้องแสวงหาที่เกิด คือตายเมื่อยังไม่ถึงกำหนดอายุขัย เป็นการตายเพราะอกุศลบางอย่างเข้ามาตัดรอนชีวิต ที่พวกชาวบ้าน เรียกว่า ฝืนตายโหง นั่นเอง พวกนี้ตายแล้วยังไม่เสวยผลความดีหรือความชั่ว คือ ยังไม่ไปนรกหรือสวรรค์ ต้องรอนจนกว่าจะสิ้นอายุขัยจึงจะได้รับผล การตายประเภท นี้ถ้าพบท่านผู้รู้จริงๆท่านยับยั้งไม่ให้ตายได้” (พระราชพรหมยาน (หลวงพ่อกุณฺธิ ลิงดำ), 2554, หน้า 361)

คำอธิบายทำให้เข้าใจได้ว่าสัมภเวสีที่กล่าวถึงอยู่นี้คงหมายถึงหมู่สัตว์ ในภพภูมิหนึ่งซึ่งเคยเป็นมนุษย์และเสียชีวิตก่อนกำหนดอายุขัย แต่เมื่อตายแล้วยัง ไม่อาจเกิดในภพใหม่ของตนได้เพราะวิบากกรรมเก่าเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ยังไม่หมด ไปจึงต้องรอคอยให้ถึงเวลาสิ้นอายุขัยจึงจะสามารถรับผลบุญ (คือไปเกิดในสุคติ) หรือผลบาปที่ตนเคยก่อไว้ (คือไปเกิดในทุคติ) ได้ ซึ่งความหมายดังกล่าวนี้แตกต่าง จากสัมภเวสีในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึงในกรณีเมตตสูตร ซึ่งหมายถึง สัตว์ผู้แสวงหา ที่เกิด (พระไตรปิฎก (บาลี) เล่ม 25 ข้อ 10 หน้า 13-14) ซึ่งคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปรมัตถโชติกา ขยายความไว้ว่า

สมภวเมสนตฺติติ สมภเวสีฯ อปฺปหีนภวสโยชนตฺตา อายติ
มปิ สมภวํ เอสนตํ เสกขปฺปญฺช-ชนานเมตํ อธิวจนํฯ

สัตว์เหล่าใดแสวงหาที่เกิด เหตุนั้น สัตว์เหล่านั้นชื่อว่า
สัมภเวสีฯ คำนี้เป็นชื่อของพระเสขะและปุณฺชนทั้งหลาย ที่กำลัง
แสวงหาที่เกิด แม้ในอนาคต เพราะภวสังโยชนยังไม่มีสิ้นฯ
(ปรมัตถโชติกาอรรถกถา หน้า 341)

สัมภเวสีในที่นี้เป็นชื่อเรียกที่หมายถึง สรรพสัตว์ทุก ๆ ภพภูมิ คือทั้งในสุคติ และทุกคติที่ยังต้องเวียนว่ายตายเกิด อันได้แก่ปุณฺณชนและพระเสขะบุคคลระดับต่างๆ หรือแม้กระทั่งสัตว์ในครรภ์และในไข่ที่ยังอยู่ระหว่างจะเกิดด้วย ซึ่งความหมายดังกล่าวไว้นี้รวบรวมไว้ในหนังสือพจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559, หน้า 291) จะเห็นได้ว่า สัมภเวสีในพระไตรปิฎกและอรรถกถาอันเป็นคณลักษณะอย่างกับ สัมภเวสี ตามคำสอนของพระราชพรหมยาน ซึ่งเห็นว่าสัมภเวสีคือสัตว์ที่ตายก่อนกำหนดอายุขัยและจะต้องเที่ยวขอส่วนบุญเพื่อรอคอยการเกิดในภพภูมิใหม่ ด้วยเหตุนี้ การอุทิศส่วนบุญให้แก่สัมภเวสีตามคำอธิบายของท่านจึงมีวิธีต่างออกไปการอุทิศส่วนบุญโดยปกติทั่วไป ท่านเห็นว่าหากจะอุทิศส่วนบุญให้แก่สัมภเวสีได้จะต้องกระทำด้วยวิธีดังต่อไปนี้

สมมติว่าเขาไปเกิดเป็นสัมภเวสี พอตายไปแล้วไม่ต้องทำบุญมาก ทำบุญให้ได้ซัดๆ หาอาหารชนิดที่ไม่มีบาป อย่าทุบ แม้แต่ไข่สัก 1 ฟอง เอาผ้าไตรมา 1 ไตร เอาพระพุทธรูปมา 1 องค์ นิมนต์พระมารับสังฆทานที่บ้าน ทำเจียบ ๆ อย่ามีเหล้า ยาปลาปิ้ง เมื่อทำบุญเสร็จก็อุทิศส่วนกุศลให้เฉพาะคนที่ตายไม่ให้ใครทั้งหมด ถ้าทำอย่างนี้ ท่านพวกนี้จะมีความสุข ได้รับผลบุญทันที มีความผ่องใส มีความอิมเอบ เมื่อเข้าถึงอายุขัยเมื่อใดพวกนี้ก็จะไปถึงด้านของสวรรค์ก่อน (พระราชพรหมยาน (หลวงพ่อกุญชีลิงดำ), 2554, หน้า 251)

คำอธิบายเรื่องการอุทิศบุญให้แก่สัมภเวสีของพระราชพรหมยานแสดงให้เห็นว่าการทำบุญให้แก่สัมภเวสีต้องเป็นบุญพิเศษที่ไม่มีการเบียดเบียนสัตว์อื่น ทานที่ถวายต้องไม่ประกอบด้วยสัตว์ที่ถูกฆ่าหรือแม้กระทั่งฟองไข่ก็ได้ ทั้งยังต้องงดเว้นอบายมุขต่างๆ เช่น เครื่องดื่มมีนเมา แสดงว่าสัมภเวสีตามที่พระราชพรหมยานกล่าวถึงจำเป็นต้องได้รับบุญที่มีคุณภาพดีเพื่อเป็นทุนสะสมไปเกิดในสุคติภูมิ จึงทำให้การอุทิศให้แก่สัมภเวสีจำเป็นต้องเป็นบุญที่ไม่มีบาปจากการ

เปียดเบียนสัตว์อื่นแอบแฝง นอกจากนี้ พระราชพรหมยานยังกล่าวถึง “สำนักพระยายมราช” ซึ่งเป็นสถานที่รองรับคนที่เสียชีวิตและรอคอยการตัดสินโทษให้ต้องตกนรก ผู้ที่ไปเกิดรออยู่ในสำนักพระยายมราชนั้นสามารถรับส่วนบุญที่ญาติอุทิศจากโลกมนุษย์ได้ตลอดเวลา แต่หากได้รับการตัดสินจากพระยายมราชให้ตกนรกแล้วจะไม่อาจรับส่วนบุญได้ (พระราชพรหมยาน (วีระ ถาวโร), 2544, หน้า 203)

ส่วนพระธรรมสิงหบุราจารย์ ถือเป็นพระภิกษุร่วมสมัยอีกรูปหนึ่งที่อธิบายคติเรื่องการอุทิศบุญตามประสบการณ์ของท่าน แม้ท่านจะแสดงทัศนะว่าหมู่สัตว์ที่จะได้รับส่วนบุญจะต้องอยู่ในภพภูมิที่สามารถรับได้และจะต้องอนุโมทนาส่วนบุญได้เท่านั้น (พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม), 2558, ออนไลน์) แต่ก็มีรายละเอียดบางอย่างที่แตกต่างออกไป ท่านให้ความสำคัญกับการอุทิศส่วนบุญแก่ญาติซึ่งร่วมสายโลหิตเดียวกัน ญาติเหล่านั้นจะได้รับส่วนบุญทุกเมื่อแม้ว่าจะต้องไปอุปบัติอยู่ภพภูมิที่ไม่สามารถรับได้ก็ตาม (พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม), 2558, ออนไลน์) อย่างไรก็ตาม หากญาติดังกล่าวที่เสียชีวิตด้วยการกระทำอัตวินิบาต ญาติเหล่านั้นจะไม่ได้รับส่วนบุญที่อุทิศให้แม้จะบังเกิดอยู่ในภพภูมิที่พอจะรับบุญได้ก็ตาม (พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม), 2558, ออนไลน์) นอกจากนี้ ท่านยังสอนให้อุทิศบุญแก่เจ้ากรรมนายเวรด้วย เจ้ากรรมนายเวรในที่นี้ก็คือผู้ที่เคยจองเวรต่อกันมาตั้งแต่ครั้งอดีตชาติ และในปัจจุบันชาติก็ยังติดตามคอยส่งผลให้คู่เวรของตนได้รับความทุกข์หรือความเดือดร้อนกายใจอยู่ เช่น การทำให้เจ็บป่วย, หรือการทำให้ประสบอุบัติเหตุต่างๆ เป็นต้น แต่หากเจ้ากรรมนายเวรได้รับส่วนบุญจากบุคคลผู้เป็นคู่เวรกันอุทิศให้ก็จะเลิกอาฆาตพยาบาทต่อกัน (สุชาดา วสุธาร, 2553, หน้า 45-46) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดอย่างหนึ่งคือคำอธิบายที่หลวงพ่ोजรัญได้กล่าวถึงครอบครัวหนึ่งซึ่งได้รับคำแนะนำจากท่านให้สวดมนต์และเจริญวิปัสสนากรรมฐานเพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่บุตรชายที่กำลังป่วยหนัก ต่อมาไม่นานเมื่อบุตรชายคนดังกล่าวหายป่วย ท่านจึงอธิบายว่าการแคล้วคลาดปลอดภัยจากโรคร้ายในครั้งนั้นเป็นเพราะผลที่เกิดจากบุตรชาย

ได้รับส่วนบุญที่พ่อแม่อุทิศให้ (พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ จิตธมฺโม), ม.ป.ป., ออนไลน์) ดังนั้น ในทัศนะของท่าน เจ้ากรรมนายเวรสามารถบันดาลโทษหรือภัยต่าง ๆ ให้แก่ผู้เป็นคู่เวรของตนได้ การอุทิศบุญให้แก่เจ้ากรรมนายเวรก็เพื่อให้การผูกเวรนั้นทุเลาเบาบาง ทำให้คู่เวรละคลายความโกรธ ไม่จองล้างจองผลาญผู้นั้นอีกต่อไป

ส่วนพระไชยบูลย์ ธมฺมชโย อธิบายว่าการอุทิศส่วนบุญจะสำเร็จแก่ญาติในภพภูมิที่สามารถรับได้เท่านั้น หากญาติอุบัติในภูมิอื่นได้แก่มหานรกทั้ง 8 ชุม ส่วนบุญที่อุทิศก็ไม่อาจสำเร็จแก่ญาติผู้ล่วงลับได้ (พระไชยบูลย์ ธมฺมชโย, 2558, ออนไลน์) ยกเว้นผู้อุทิศได้ฝึกฝนเรียนรู้ให้เข้าถึง “วิชาธรรมกาย” จึงจะสามารถอุทิศให้แก่คนเหล่านั้นได้ (พระไชยบูลย์ ธมฺมชโย, 2558, ออนไลน์) จากทัศนะเช่นนี้ของท่านทำให้เข้าใจได้ว่าท่านยอมรับว่าการอุทิศบุญทั่วไปนั้นไม่สามารถถึงบุคคลในมหานรกได้ ยิ่งไปกว่านั้นพระไชยบูลย์ยังกล่าวถึง “ยมโลก” ไว้ในหนังสือชื่อ “ตายแล้วไปไหน ภาคทศกัณฐ์” ข้อความในหนังสือมีการกล่าวถึงเหตุการณ์ของผู้ที่เสียชีวิตแล้วและต้องตกอยู่ในยมโลกว่า

คุณยายอายุสั้น ตกเลือดเพราะกรรมที่เคยทำยาทำแท้ง มาให้ญาติที่อยากทำแท้งกินมาส่งผล ตายแล้วก็ไปอยู่ในยมโลกของมหานรกชุม ๑ ด้วยกรรมที่ทำแท้ง แต่ลูกไม่ตายจึงไม่ได้ไปอยู่มหานรก กำลังโดนเจ้าหน้าที่บังคับให้กินยา ซึ่งเมื่อกินเข้าไปแล้วก็มีเลือดไหลออกมาท่วมเต็มไปหมดทั้งบ่อ จนตัวเองสำลักรู้ว่าเลือดอยู่ในนั้นจนตายแล้วเกิดใหม่มาโดนซ้ำๆอีก ทุกข์ทรมานมาก ได้รับบุญที่อุทิศไปให้แล้ว ก็ได้รับลดหย่อนผ่อนโทษลงมา แต่ยังไม่หมดกรรม (พระครูธรรมธรไพฑูริย์ ธมฺมวิบูลย์, 2552, หน้า 72-73)

หนังสือของพระไชยบูลย์ เล่มนี้ได้แบ่งประเภทของยมโลกในมหานรกทั้ง 8 ไว้ชัดเจนทุก ๆ ชุม อันแสดงให้เห็นว่ายมโลกนั้นไม่ได้มีเพียงยมโลกเดียว

เท่านั้น จากข้อความที่พบดูเหมือนว่ายมโลกที่ท่านกล่าวถึงนี้มีลักษณะเป็นสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งมีไว้สำหรับรองรับหมู่สัตว์ที่จะถูกตัดสินว่าต้องตกนรกหรือไม่ แต่ถ้าญาติอุทิศส่วนบุญจากมนุษย์โลกให้ไปให้ในขณะที่สัตว์เหล่านั้นยังคอยอยู่ในยมโลก เขาก็จะได้รับส่วนบุญและมีความเป็นอยู่ที่สุขสบายไม่ต้องรับทุกขเวทนาในมหานรกหรืออาจจุติไปอุบัติในภพภูมิที่ดีกว่ามหานรก (พระครูธรรมธรไพบูลย์ ธรรมวิบูล, 2552, หน้า 28)

คำว่า “ยมโลก”¹⁴ ที่กล่าวถึงนี้มีที่ใช้ในพระไตรปิฎกหมายถึง “เปรตวิสัย” ดังที่ปรากฏในเรื่องปัญจปุตตชาดกเปิดวัตถุที่นางเปรตตนได้สนทนากับพระภิกษุรูปหนึ่งและได้กล่าวถึงยมโลกไว้ มีใจความดังนี้ว่า

หญิงเปรตนั้นตอบ (พระเถระ) ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
ดิฉันเป็นเปรต ถึงทุกคติ เกิดในยมโลก เพราะทำกรรมอันลามก
จึงต้องจากโลกนี้ไปสู่เปตโลก เวลาเข้าคลอดบุตร 5 คน เวลาเย็น
อีก 5 คน แล้วกินลูกเหล่านั้นหมด ถึงบุตร 10 คนเหล่านั้น ก็ยังไม่อาจบรรเทาความหิวของดิฉัน หัวใจของดิฉันเร่าร้อนอยู่เป็น
นิจเพราะความหิว ดิฉันไม่ได้ดื่มน้ำที่ควรดื่ม ขอท่านจงดูดิฉัน
ผู้ถึงความพินาศเช่นนี้เถิด (พระไตรปิฎก เล่ม 26 ข้อ 91
หน้า 125).

¹⁴ หากเป็น “ยมโลก” หรือ “ยมะปุระ” ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์ จะหมายถึง โลกของพระยม ซึ่งถือว่าพระยมเป็นมนุษย์คนแรกที่ได้ถึงแก่ความตาย ต่อมาในคัมภีร์ปุราณะซึ่งเป็นคัมภีร์ชั้นหลังพระเวท พระยมได้กลายเป็นตุลาการตัดสินผู้ตายให้ขึ้นสวรรค์หรือตกนรกไปตามผลกรรมดีชั่วของตน ดูเพิ่มเติมในหนังสือ “เทพเจ้าและสิ่งน่ารู้” พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือวิทยานิพนธ์เรื่อง “พระยมในวรรณคดีสันสกฤต บาลี และไทย” ของ อัญชลี จิตรสุนทร

ตายนัยของพระไตรปิฎก การที่ผู้วายชนม์หรือผู้ที่ละโลกนี้ไปสู่ยมโลกจึงเท่ากับการไปอุบัติในอัฐภาพของเปรตนั้นเอง ซึ่งแตกต่างจากยมโลกตามคำอธิบายของพระไชยบูลย์ อย่างไรก็ตาม น่าสังเกตว่า “ยมโลก” ที่พระไชยบูลย์ กล่าวถึงนี้ กับ “สำนักพยายมราช” ที่พระราชพรหมยาน อธิบายไว้มีลักษณะเป็นสถานที่ที่ผู้วายชนม์ไปเกิดเพื่อรอรับการตัดสินโทษเหมือนกัน

3.2.3 กลุ่มที่ไม่ให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญ

พระอาจารย์ร่วมสมัย 2 รูปในที่นี้ได้แก่ พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) หรือท่านพุทธทาส และพระคึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล พระธรรมโกศาจารย์ ได้รับการยกย่องว่าเป็นพระสงฆ์ที่สามารถยกหลักคำสอนในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทให้สามารถเข้ากันได้กับคติเหตุผลนิยมทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ทำให้บุคคลทั่ว ๆ ไปเข้าถึงคำสอนของพระพุทธองค์ได้ (ปีเตอร์ เอ. แจ็คสัน, 2556, คำนิยม) เมื่อครั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ท่านพุทธทาสมีผลงานหนังสือมากมาย อาทิ หนังสือชื่อ “การฝึกจิต การพัฒนาจิตเพื่อละกิเลส” (พุทธทาสภิกขุ, 2537), “ความหลุดพ้น” (พุทธทาสภิกขุ, 2549), หรือ “จุดหมายของการบวช” (พุทธทาสภิกขุ, 2549) เป็นต้น ท่านพุทธทาสนับเป็นพระภิกษุนักปฏิรูปหัวก้าวหน้าของสังคมและมีลักษณะคำสอนที่เป็นไปในเชิงของการตีความคำสอนในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทตามแนวทางใหม่ (มงคล เดชนครินทร์, 2549, หน้า 36) ผลงานต่างๆ ทั้งการอธิบายและการตีความของท่านทำให้เข้าใจว่าท่านเป็นผู้ที่เน้นการสั่งสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยให้ความสำคัญในแง่ของความหลุดพ้น (นิพพาน) อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา (มงคล เดชนครินทร์, 2549, หน้า 37-38) ในขณะที่วิธีการสอนของพระคึกฤทธิ์จะมุ่งเน้นอธิบายหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ยึดเฉพาะคำอธิบายจากพระไตรปิฎกเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นเทปคำเทศนาต่าง ๆ หรือผลงานหนังสือที่ท่านจัดทำขึ้นจะต้องเป็นคำสอน, คำอธิบายที่ปรากฏอยู่ในส่วนพระไตรปิฎกทั้งหมด อาทิ หนังสือ “พุทธวจน คู่มือพระโสดาบัน” (มูลนิธิพุทธโฆษณ์, 2556) หรือหนังสือ “พุทธวจน เตรีจฉานวิชา” (มูลนิธิพุทธโฆษณ์, 2556) เป็นต้น

ท่านทั้งสองมองว่าวิธีทำบุญนั้นไม่จำเป็นจะต้องเป็นการให้ทานเสมอไป แต่สามารถกระทำได้หลายวิธี พระธรรมโกศาจารย์อธิบายถึงแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญว่าคตินี้เดิมทีเป็นความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ที่มีมาก่อนพระพุทธศาสนา จะกำเนิดขึ้น และเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงให้ความสำคัญ ท่านจึงมองว่าการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ล่วงลับในพระพุทธศาสนานั้นไม่มีอยู่จริง

(การอุทิศบุญ) มันมีอยู่ก่อนพุทธศาสนา พุทธศาสนา เกิดขึ้นในหมู่ชนที่เขาถือกันอยู่อย่างนี้ พระพุทธเจ้าจะไม่เสียเวลาไปทะเลาะกับคนพวกนี้ มีแต่สอนว่าการทำบุญอุทิศให้ ผู้ตายนั้นนะทำไปในลักษณะที่เป็นประโยชน์แก่นุชยในโลก ดีกว่าจะเอาไปเผาไฟ จะเอาไปฆ่าบูชาญ จะเอาไปทำอะไร อย่างนั้นมันไม่มีประโยชน์ ให้มาทำชนิดที่เป็นประโยชน์ในโลก แล้วอุทิศส่วนกุศลนั้นให้แก่บุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว ทั้งที่มันไม่มีจริง แต่บุคคลนั้นมันคิดว่ามี มันรัก มันอดรักพ่อแม่ที่ตายไปแล้ว ไม่ได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2560, ออนไลน์)

พระธรรมโกศาจารย์ยอมรับว่าไม่อาจรับรองผลของการอุทิศบุญให้แก่ผู้วายชนม์ว่าผู้ล่วงลับจะได้ส่วนบุญหรือไม่ วิธีการเช่นนี้เป็นเพียงกุศโลบายอย่างหนึ่ง ช่วยให้ญาติที่สูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักคลายความทุกข์โศกและมีกำลังใจในการดำเนินชีวิตอยู่ต่อไปเท่านั้น อีกทั้งยังเป็นการได้สละทรัพย์หรือวัตถุสิ่งของช่วยเหลือคนอื่น ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงไม่ทรงปฏิเสธคติเรื่องการอุทิศบุญดั้งเดิมนี้ แต่ทรงถือว่าเป็นวิธีการสำหรับบุคคลที่ยังมีความยึดติดกับญาติที่ล่วงลับไปแล้วเท่านั้น

ข้อนี้ไม่ได้สอนให้ยืนยันว่ามันไม่มีสัตว์ (ผู้รับส่วนบุญ) ชนิดนั้นหรือว่ามันมีสัตว์ชนิดนั้น บอกให้แต่เพียงว่าถ้าไ้ความรัก มันกลัดกลุ้มในบุคคลที่ตายไป แล้วทำอย่างนั้นแหละ ทำอย่างนั้นแหละ (คืออุทิศส่วนบุญไปให้-ผู้เขียน) มันบรรเทาความรัก

ความทุกข์ที่เกิดมาจากคนที่ตายไปแล้วได้ เป็นวิธีที่จะขจัดความโศกความสูญเสียเท่านั้นเอง มันไม่เกี่ยวกับความจริงก็ได้ (ไม่เกี่ยวว่าผู้ล่วงลับจะได้รับส่วนบุญหรือไม่-ผู้เขียน) แต่เกี่ยวกับความจริงตรงที่ว่าพอได้ทำแล้วมันหายโศก มันหายโศกเศร้าด้วยความยึดถือว่า มันได้ทำแล้ว มันได้ถึงแล้ว อย่างนี้เป็นความจริง (พุทธทาสภิกขุ, 2560, ออนไลน์)

พระธรรมโกศาจารย์ไม่ได้กล่าวถึงฐานะของสัตว์ที่จะได้รับส่วนบุญไว้ แม้แต่ภพภูมิเดียว แม้ว่าตัวบททั้งพระไตรปิฎกและอรรถกถาจะมีข้อความปรากฏเป็นคำรับรองคติเรื่องการอุทิศบุญและฐานะของสัตว์ที่สามารถจะรับส่วนบุญได้ไว้แล้วก็ตาม ที่เป็นเช่นนั้นคงเพราะท่านเน้นอธิบายหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นไปที่ส่วนที่เป็นหลักธรรมสำคัญและการศึกษาปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ดังนั้นท่านจึงไม่ได้ให้ความสำคัญหรือมองว่าไม่จำเป็นจะต้องอธิบายถึงฐานะของสัตว์ที่จะได้รับส่วนบุญไว้ ในขณะที่พระคัมภีร์มุ่งเน้นไปที่คำสอนจากในพระไตรปิฎกเท่านั้น จึงไม่ให้ความสำคัญกับการอุทิศบุญซึ่งมีรายละเอียดส่วนใหญ่อยู่ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา เช่น คติเรื่องการหลั่งน้ำเพื่ออุทิศบุญไม่มีในพระพุทธศาสนาเพราะไม่ใช่พุทธวจนะ เป็นเพียงคำอธิบายเพิ่มเติมของพระอรรถกถาจารย์ ดังนั้นการอุทิศบุญแก่สัตว์โลกในภพภูมิอื่นๆ นอกจากเปรตจึงไม่อาจทำได้ (พระคัมภีร์ สุตตปิฎก, 2559, ออนไลน์) ที่กล่าวเช่นนี้เพราะพระคัมภีร์อ้างอิงชาณฺณสโสณีสสูตรซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงฐานะของสัตว์ไว้ว่ามีเพียงเปรตวิสัยภพภูมิเดียว

คำสอนของพระอาจารย์ร่วมสมัยทั้งสามกลุ่มสามารถสรุปในตารางได้ ดังนี้

ตารางที่ 2 สรุปคำอธิบายแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญของพระอาจารย์ร่วมสมัย

รายชื่อ	บุญที่ทำ			สถานะของผู้รับบุญจากการอุทิศ					การอนุโมทนา		คำสอนเพิ่มเติม
	ทาน		ไม่ใช่ทาน						บุญของผู้รับ		
	พระสงฆ์	ไม่ใช่พระสงฆ์		ญาติ	เทวดา	มนุษย์	เปรต	สัตว์นรก	จำเป็น	ไม่จำเป็น	
1. สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยูร ปยุตฺโต)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	-
2. พระสมณพโฆติปัญฺชโณช	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	-
3. พระไพศาล วิสาโล	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	-
4. พระราชพรหมยาน (วีระ ถาวโร หรือหลวงพ่อกุญชีสิงดำ)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	✓
5. พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	✓
6. พระไชยบูลย์ธมฺมชโย (หลวงพ่อดมฺมชโย)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓
7. พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) หรือ ท่านพุทธทาส	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗
8. พระคณีฤทธิ์โสตุณฺโณ	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✓	✗	✗	✓	✗

จากตารางข้างต้น เห็นได้ว่าพระอาจารย์ร่วมสมัยส่วนใหญ่ยังคงยึดถือแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญในวรรณคดีบาปโดยเฉพาอย่างยิ่งพระไตรปิฎก กลุ่มที่ 2 อาจจะมีคำอธิบายบางอย่างที่แตกต่างอยู่บ้างแต่โดยหลักก็ยังคงอิงกับคำสอนเดิม กลุ่มที่ 3 ไม่ได้คัดค้านการอุทิศบุญเสียทีเดียว เพียงแต่เห็นว่าควรให้ความสำคัญกับคำสอนอื่น หากจะทำได้ เป็นการทำตามประเพณี ความแตกต่างในรายละเอียดสะท้อนความหลากหลายในเรื่องของความคิดความเชื่อเรื่องการกวาดน้ำของชาวพุทธในสังคมไทยซึ่งยึดถือคำสอนของพระอาจารย์เหล่านี้ ความคิดความเชื่อที่แตกต่างกันเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะการยึดถือวรรณคดีพระพุทธศาสนาภาษาบาลี อันได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา รวมถึงคัมภีร์ชั้นหลังอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัด ซึ่งพระอาจารย์ร่วมสมัยแต่ละกลุ่มเน้นแตกต่างกัน คือมีทั้งท่านที่ศึกษาค้นคว้าปฏิบัติจากคัมภีร์เป็นหลัก และกลุ่มที่เน้นความรู้ความเข้าใจด้วยประสบการณ์ จากครูบาอาจารย์และวิธีปฏิบัติตามแบบเฉพาะของตน อันเป็นทักษะเกี่ยวกับการศึกษาปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาที่ท่านเห็นว่าถูกต้องสมควร

4. ความสำคัญของการอุทิศบุญในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของไทย

การที่พิธีอุทิศบุญยังคงเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของคนไทย ในสังคมปัจจุบันแสดงให้เห็นว่าการอุทิศบุญนั้นยังเป็นการทำบุญที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะต่อตัวผู้กระทำ ในขณะที่เดียวกันก็สะท้อนถึงความคิดความเชื่อในทางศาสนา ซึ่งผู้วิจัยจำแนกเป็น 3 ข้อ ได้แก่ การอุทิศบุญเป็นส่วนหนึ่งของการบำเพ็ญกุศลตามประเพณี เป็นพิธีที่ชาวพุทธเชื่อว่าช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อมนุษย์ที่สามารถให้คุณให้โทษได้ และเป็นการทำบุญที่ไม่จำกัดขอบเขตไม่มีประมาณ

ประการแรกคือ การอุทิศบุญเป็นส่วนหนึ่งของการบำเพ็ญกุศลที่สำคัญในงานบุญทั้งงานมงคลและอวมงคล การอุทิศบุญจึงเป็นพิธีที่ญาติได้แสดงความกตัญญูกตเวทิตาตาม “ญาติธรรม” ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญสำหรับลูกหลานหรือญาติที่ยังมีชีวิตอยู่กระทำให้แก่บุคคลในครอบครัวหรือญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว การอุทิศบุญมุ่งกระทำแก่ญาติสายโลหิตผู้ล่วงลับก่อนเสมอ โดยเชื่อว่าส่วนบุญจะกลายเป็น

วัตถุดิบของหรือเครื่องใช้ที่จำเป็นแก่ญาติเหล่านั้น เช่น อาหาร, เครื่องนุ่งห่ม, ที่อยู่อาศัย เป็นต้น¹⁵ นอกเหนือจากประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ประเพณีสำคัญของไทย มีพิธีที่เกี่ยวข้องกับการอุทิศส่วนบุญให้แก่บรรพบุรุษรวมอยู่ด้วยเสมอ อาทิ ประเพณีสงกรานต์, ประเพณีสารท เป็นต้น (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559, หน้า 138-149) นอกจากญาติแล้ว คนไทยยังถือว่า บุคคลที่รักใคร่ เคารพนับถือ ก็สามารถนับเนื่องว่าเป็นญาติในความหมายนี้ได้ การอุทิศบุญจึงเป็นการแสดงออกถึงความระลึกถึงบุคคลผู้ล่วงลับที่มีมิตรสหาย หรือผู้ที่รู้จักมักคุ้นสามารถทำให้แก่กันได้

ประการที่สองคือเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อมนุษยชาติชาวพุทธ เชื่อว่าสามารถให้คุณให้โทษได้ ชาวพุทธมีความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด และภูมิ 31 บุญเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายที่ทำให้สภาพความเป็นอยู่ที่ดี มีความสุข การอุทิศบุญจึงเป็นวิธีการที่มนุษย์ช่วยเหลืออีกบุคคลในอีกภพภูมิหนึ่งซึ่งอยู่ในสภาพที่ลำบากเดือดร้อนเพราะมีบุญกุศลไม่เพียงพอ ให้มีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น บางครั้งทำให้เขาเจริญปฏิสนธิในภพภูมิที่สูงขึ้น เรื่องราวในพระไตรปิฎกสะท้อนว่า สัตว์ที่ไปเกิดเป็นเปรตแสดงตนแก่พุทธสาวกและขอส่วนบุญเพื่อให้ตัวเองพ้นจากความลำบาก แม้แต่เทวดาที่มีบุญเพียงพอให้อยู่ในสภาพที่สุขสบายแล้วก็ยังต้องการบุญเพื่อให้ตนมีสถานะที่ดีกว่าเดิม การได้บุญที่มีผู้อื่นอุทิศให้จึงเป็นสิ่งที่น่าพอใจ ทำให้ผู้รับบุญเกิดความปีติยินดี และเต็มใจที่จะช่วยเหลือผู้อุทิศบุญในเรื่องต่างๆ ที่พอช่วยได้ หรือแม้แต่ผู้ที่เป็นศัตรู คู่แค้น ก็ช่วยลดความแค้นเคืองลง กลายเป็นมิตรที่ดีต่อกันได้ การอุทิศบุญจึงไม่ใช่เป็นเพียงแค่การอุทิศให้บิดามารดา เครือญาติ หรือมิตรสหายเท่านั้น แต่รวมไปถึงบุคคลอื่นๆ เช่น รุกขเทวดา, ภูมเทวดา, พระภูมิเจ้าที่, เทวดานพเคราะห์, โลกบาล, เจ้ากรรมนายเวร เป็นต้น ซึ่งสถิตอยู่ตามสถานที่ต่างๆ สามารถให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้ การอุทิศบุญจึงเชื่อว่าเป็นวิธีการที่ช่วยสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับมนุษยชาติอื่นๆ ทำให้มนุษย์ผู้อุทิศบุญเป็นที่รักของมนุษยชาติ

¹⁵ ดูเพิ่มเติมในบทความนี้ หน้า 2-6.

ได้รับการรักษาคุ่มครองเป็นการตอบแทน ความคิดดังกล่าวสอดคล้องกับพระพุทธศาสนาของไทยที่มีพื้นฐานจากความเชื่อเรื่องผีซึ่งสามารถให้คุณให้โทษต่อมนุษย์ได้ จึงทำให้การอุทิศบุญยังคงถือปฏิบัติอยู่ในประเพณีชาวพุทธของไทย

ประการสุดท้าย การอุทิศบุญเป็นการทำบุญที่ผู้อุทิศสามารถทำได้ อย่างไม่มีขอบเขต สามารถทำได้ง่าย เพียงแต่ระลึกถึงความดีที่ได้ทำในอดีต ก็สามารถอุทิศแก่ผู้อื่นได้ ลักษณะของการอุทิศบุญจึงใกล้เคียงกับการแผ่เมตตา และอาจใช้แทนกันได้ การแผ่เมตตาเป็นการแสดงความปรารถนาดีให้ผู้อื่นมีความสุข ผู้รับทราบความปรารถนาดีจึงมีความพอใจในความเป็นมิตรที่อีกฝ่ายแสดงออก ส่วนการอุทิศบุญเป็นการอุทิศผลของคุณความดีที่ได้ทำให้แก่ผู้รับซึ่งผู้รับสามารถได้รับประโยชน์จากบุญ ทั้งการแผ่เมตตาและการอุทิศบุญจึงเป็นการให้ประโยชน์ต่อผู้รับ การอุทิศบุญในประเพณีไทยขยายมาถึงการแผ่แบบไม่มีประมาณ คือแผ่แก่สรรพสัตว์ทั้งปวงซึ่งไม่เจาะจงชื่อ ดังจะเห็นได้จากบทกรวดน้ำภาษาบาลีที่แผ่ส่วนบุญจากคนใกล้ตัว เช่น บิดามารดา ญาติพี่น้อง ครูอาจารย์ ไปจนถึงคนไกลตัว ได้แก่ สัตว์ที่อยู่ในภพภูมิต่างๆ การแผ่ไปแบบไม่มีประมาณเป็นการทำโดยปราศจากอคติ ลดความเป็นตัวตนคนสัตว์ลง แสดงความปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์ทั้งปวงให้ได้รับผลบุญเพื่อจะได้มีความสุข การอุทิศบุญอย่างไม่มีประมาณ เช่นนี้เป็นการแสดงเจตนาที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งผู้อุทิศบุญได้อธิษฐานให้บุญกุศลจากการที่ได้อุทิศบุญเป็นพลังให้ตนมีสติปัญญา สามารถสั่งสมบุญบารมี เป็นปัจจัยให้ถึงพระนิพพานได้ในที่สุด และให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ฝนตกตามฤดูกาล เหล่านี้สะท้อนความเชื่อว่าการอุทิศบุญเป็นการทำบุญที่ยิ่งใหญ่และมีผลมาก

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

แนวคิดเรื่องการอุทิศบุญปรากฏในวรรณคดีบาลีชั้นพระไตรปิฎก ในวรรณคดีชั้นนี้มีเพียงคติที่กล่าวถึงการอุทิศบุญให้แก่เทวดาและเปรตเท่านั้น อีกทั้งยังเป็นการอุทิศด้วยทานมัยทั้งสิ้น ต่อมาเมื่อมีการอธิบายขยายความคติดังกล่าวเพิ่มเติมในวรรณคดีชั้นอรรถกถา ทำให้การอุทิศบุญมีรายละเอียดชัดเจนขึ้น

โดยถือว่าเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง ที่ผู้อุทิศบุญจากบุญกิริยาวัตถุอื่น ๆ ให้แก่ผู้รับ ส่วนบุญจะกลายเป็นวัตถุสิ่งของต่างๆที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของผู้รับบุญในภพภูมิที่เขาไปอุบัติ เช่น เป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย หรือยานพาหนะ โดยมีเงื่อนไขว่าผู้รับต้องรับทราบและอนุโมทนากับบุญกิริยาวัตถุนั้นด้วย คติเรื่องการอุทิศบุญนี้ยังได้รับการสืบทอดและยึดถือปฏิบัติเรื่อยมา เป็นส่วนหนึ่งของประเพณีไทยร่วมสมัย ทั้งประเพณีเกี่ยวเนื่องกับการตาย และประเพณีตามเทศกาล ชาวไทยพุทธให้ความสำคัญต่อคติเรื่องการอุทิศบุญ เพราะเป็นการทำบุญแก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ทั้งยังเป็นเครื่องแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีและความระลึกถึงต่อบุพการี และมิตรสหาย และแสดงถึงความมีน้ำใจต่อมนุษยชนต่างๆ ทั้งคนที่รู้จักและไม่รู้จัก ไปจนถึงศัตรู สอดคล้องกับการแผ่เมตตาในพระพุทธศาสนา ที่ให้แผ่ไปอย่างไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณ คำอธิบายหรือเทศนาของพระอาจารย์ในยุคร่วมสมัยซึ่งมีทัศนะแตกต่างกัน สะท้อนถึงมุมมองและความเชื่อเรื่องการอุทิศบุญของชาวไทยแตกต่างกันออกไปตามแต่คำอธิบายของพระอาจารย์ในแต่ละสำนักที่ตนได้ยินได้ฟังมา

สิ่งที่ผู้วิจัยได้นำเสนอมานี้เป็นผลการศึกษาค้นคว้าแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญจากวรรณคดีพระไตรปิฎก, อรรถกถา, และปกรณ์วิเสสภาษาบาลี ตลอดจนคำสอนของพระภิกษุที่มีชื่อเสียงซึ่งมีอิทธิพลต่อคติความเชื่อเรื่องการอุทิศบุญในหมู่พุทธศาสนิกชนไทย แต่ยังไม่ได้ศึกษาค้นคว้าจนถึงวรรณคดีอื่นๆ เช่น วรรณคดีพระพุทธานาภาษาสันสกฤต หรือวรรณคดีพระเวทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่มีความเก่าแก่กว่าพระไตรปิฎกบาลี ดังนั้นหากมีผู้สนใจศึกษาแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญจากวรรณคดีเหล่านั้นก็อาจทำให้ได้ทราบถึงคติเรื่องการอุทิศบุญในวรรณคดีอื่น ๆ ว่าอธิบายแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญสอดคล้องหรือแตกต่างไปจากวรรณคดีบาลีหรือไม่ หรือในพระพุทธศาสนาสำนักหรือนิกายอื่น ๆ มีข้อสนับสนุนหรือโต้แย้งในเรื่องการอุทิศบุญอย่างไร

บรรณานุกรม

คัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาบาลีและคำแปล

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2521). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง*.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

บุญสืบ อินสาร. (2553). *คู่มือแปลมั่งคั่งถกที่ปณี ภาค 1* (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: สืบสานพุทธศาสน์.

พระสิริมงคลอาจารย์. (2555). *มั่งคั่งถกที่ปณี (ปฐม ภาค)*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2535). *ปรมตถุชติกา นาม ขุททกนิกายัญญกถา ขุททกปาฐวณณนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2535). *ปรมตถุชติกา นาม เปตวตถุชกถา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2535). *ชาตักัญญกถา ทุกนิปาตวณณนาม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2547). *มิลินทปัญหาฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

วัดปากน้ำภาษีเจริญ. (2536). *มิลินทปัญหา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

แหล่งข้อมูลภาษาไทย

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2527). *วรรณคดีบาลี (Pali Literature)*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ฉลวย สมบัติสุข. (2545). *คู่มือสมาธิ*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมกาย.

- เด่นดาว ศิลปานนท์. (2553). *แกะรอยพระมาลัย*. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส.
- ธนาภิต. (2543). *ประเพณี พิธีมงคล และวันสำคัญของไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ชมรมเด็ก.
- ปีเตอร์ เอ แจ็กสัน. (2556). *พุทธทาสภิกขุ: พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและการปฏิรูปเชิงนวสมัยนิยมในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: วี.พริ้นท์ (1991).
- แปลก สนธิรักษ์. (2533). *พิธีกรรมและประเพณี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระครูธรรมธรไพบูลย์ ธรรมวิบุโล. (2552). *ตายแล้วไปไหน ภาคสุคติ*. ปทุมธานี: เอส.เอ็ม.เค. พริ้นติ้ง.
- พระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล. (2559). *เรื่องการกรวดน้ำ ไม่มีในคำสอนของ พระพุทธเจ้า*. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=cJdSbvmXlrU>
- พระชาย วรธมโม และ พระไพศาล วิสาโล, (2547). *ฉลาดทำบุญ* (พิมพ์ครั้งที่ 39). กรุงเทพฯ: เครือข่ายชาวพุทธเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย.
- พระไชยบูลย์ ธรรมชโย. (2558). *การอธิษฐานจิตและอุทิศบุญกุศล*. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=CJyndk8iKBU&list=PL6VMYwwsqS1zovlPwlgJxuxlvlcicNrsa&index=11>
- พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม). (ม.ป.ป.) *การอุทิศส่วนกุศลโดย หลวงพ่อจรัญ ฐิตธมฺโม*. สืบค้นจาก <https://www.amphawan.net/กฎแห่งกรรม-เล่ม-๖/การอุทิศส่วนกุศล/>
- พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม). (2558). *การอุทิศผลบุญส่วนกุศลให้ได้ผล* *ตอบปัญหาธรรมโดยหลวงพ่ोजรัญ ฐิตธมฺโม*. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=AzE2qMWzXVvk>
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *บุญ กรรม นรก-สวรรค์ เลือกกันได้ทุกคน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2556ก). *พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้* (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556ข). *ทำบุญให้คุ้มพ่อ*. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=31tNrmt878Q>

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 27) กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

พระไพศาล วิสาโล. (2556). *ปุจฉา-วิสัชนา*. สืบค้นจาก <http://www.visalo.org/QA/Q560121.htm>

พระไพศาล วิสาโล. (2558). *บุญและการอุทิศบุญกุศล*. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=9sKWcdJrc4I>

พระมหาญาณวิวัฒน์ ฐิตวฑฺฒโน. (2557). *การวิเคราะห์แนวทางการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)* (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

พระมหาสุริยัน จันทนาโม. (2549). *ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

พระมหาอุทิศ ศิริวรรณ. (2536). *เปรตในพระไตรปิฎก* (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

พระราชพรหมยาน(หลวงพ่อกุชชีลิ่งดำ). (2554). *ตายไม่สูญ...แล้วไปไหน*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

พระสมภพ โชติปญฺโญ. (2559). *บุญกิริยา*. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=2AkFydz8c>

พระสมภพ โชติปญฺโญ. (2555). *ทำบุญอุทิศให้ผู้ตายจะได้รับหรือไม่*. สืบค้นจาก https://www.youtube.com/watch?v=FjZiQNdFM_s

พระอธิการพรชัย วิชชโย. (2554). *การศึกษาวิเคราะห์ผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชพรหมยาน (หลวงพ่อกุชชีลิ่งดำ)* (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

พุทธทาสภิกขุ. (2560). *การทำบุญอุทิศแก่ผู้ตาย*. สืบค้นจาก https://www.youtube.com/watch?v=MhrH-7QKQ_4

- มงคล เดชนครินทร์. (2549). พุทธทาสภิกขุ พุทธศาสนานิกายเถรวาทและการปฏิรูปของนักนวสมัยนิยมในประเทศไทย. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*, 31(1), 36-47.
- มูลนิธิพุทธโฆษณ์. (2556). *พุทธวจน คู่มือพระโสดาบัน*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- มูลนิธิพุทธโฆษณ์. (2556). *พุทธวจน เสร็จฉานวิชา*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- วรารณ จิวชัยศักดิ์. (2534). *สถานภาพการศึกษาเรื่องประเพณีไทย ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต* (รายงานการวิจัยสถาบันไทยศึกษา ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- วัดพระธรรมกาย. (2557). *70 ปี พระเทพญาณมหามุนี (หลวงพ่อดัมมชโย) กับ 100 กว่าโครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก*. ปทุมธานี: มูลนิธิธรรมกาย.
- สิริมา เชียงเขาวัว. (2556). *อุปถัมภ์เกี่ยวกับธรรมะในปาฐกถาธรรมของพุทธทาสภิกขุ* (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- สุชาดา วสุธาร. (2553). *ความเชื่อเรื่องการแก้กรรมในสังคมไทยปัจจุบัน* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- สุภาพร มากแจ้ง. (2521). *มาเลยยเทวตเถรวตถุ: การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- Kapook. (2559). *ประวัติหลวงพ่อดัมมจรัญ เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน พระผู้สอนกฎแห่งกรรม*. <https://highlight.kapook.com/view/131523>
- TNN ช่อง 16. (2559). *ประวัติหลวงพ่อดัมมจรัญ จิตธมโม*. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=-9tNyYPCE9E>

การศึกษาตามแนวทางขององค์กรพุทธฉือจี้: แนวคิดและการจัดการของโรงเรียนฉือจี้ เชียงใหม่*

พิชญรัตน์ เหมนาไสย**

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์อยู่ 3 ประการได้แก่ 1) เพื่อศึกษาประวัติและแนวคิดขององค์กร พุทธฉือจี้ 2) เพื่อศึกษาแนวคิดและการจัดการศึกษาของโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ และ 3) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดและการจัดการศึกษาของโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ จากการศึกษาพบว่า องค์กรพุทธฉือจี้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1966 ณ ไต้หวันโดยท่านธรรมอาจารย์เจิ้งเอียนซึ่งแนวคิดสำคัญ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาตามแนวทางขององค์กรพุทธฉือจี้: แนวคิดและการจัดการของโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่” ได้รับทุนสนับสนุนจาก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา โดยทำการเก็บข้อมูลระหว่างปี พ.ศ. 2558-2559

** อาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

E-mail: aupitchism@gmail.com

วันที่รับบทความ 6 มกราคม 2563 วันที่แก้ไขบทความ 5 พฤษภาคม 2563

วันที่ตอบรับบทความ 26 พฤษภาคม 2563

ที่ขับเคลื่อนภารกิจขององค์กร คือ อุดมการณ์พระโพธิสัตว์ ส่วนแนวคิดและการจัดการศึกษาของโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ พบว่ามีหลักปรัชญาการศึกษาที่สำคัญคือ พรหมวิหาร 4 หรืออปมัญญา 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เมื่อวิเคราะห์แนวคิดและการจัดการศึกษาของโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ 4 ด้าน ล้วนยึดโยงกับแนวคิดพระโพธิสัตว์ กล่าวคือ 1) ผู้เรียนเป็นดั่ง “พระโพธิสัตว์น้อย” 2) ผู้สอนเปรียบเสมือน “พระโพธิสัตว์” 3) เนื้อหาอาจเทียบได้กับ “อุपाยวิธี” ซึ่งเป็นเครื่องมือในการสอนธรรมของพระโพธิสัตว์และยังเป็นวิธีการที่ “พระโพธิสัตว์น้อย” ใช้เพื่อยังเห็นความจริง ความดี ความงาม และ 4) กระบวนการจัดการเรียนการสอนเปรียบเหมือน “โพธิสัตว์มรรค”

คำสำคัญ: องค์กรพุทธฉือจี้, แนวคิดและการจัดการศึกษา, โรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่

The Education according to Tzu Chi Buddhist Organization: Concepts and Managements of Chiang Mai Tzu Chi School*

Pitchayarat Hemnalai**

Abstract

This research article is of 3 objectives, namely, 1) to study the history and concepts of the Buddhist Tzu Chi organization, 2) to study the concepts and educational management of Chiang Mai Tzu Chi School, and 3) to analyze the concepts and educational management of Chiang Mai Tzu Chi School. From the study, it was found that Tzu Chi Buddhist Organization was founded by Master Cheng Yen in 1966 in Taiwan. The Most important concept that drives missions of the organization is the Bodhisattva ideal. In part of the concepts and educational managements of Chiang Mai Tzu Chi School, its educational philosophy are brahmavihārās or Appamaññā (Metta, Karuna, Mudita and Upekkha). From the analysis of concepts and educational managements of Chiang Mai Tzu Chi

* This article is a part of research entitled “The Education according to Tzu Chi Buddhist Organization: Concepts and Managements of Chiang Mai Tzu Chi School” funded by Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University. Data were collected during 2015-2016.

** Lecturer, Department of Religion and Philosophy, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University. Email: aupitchism@gmail.com

Received January 6, 2020, Revised May 5, 2020, Accepted May 26, 2020

School in four aspects, it was found that all four aspects are linked to the concept of Bodhisattva. That is to say: 1) the students are like “Little Bodhisattva”, 2) the teachers are like “Bodhisattva” 3) the content may be comparable to “Upaya” (Skillful Means), a tool for teaching the Dharma of Bodhisattva and a method used by “Little Bodhisattva” for seeing truth, goodness, and beauty, and 4) the teaching and learning processes are like “Bodhisattva-marga” (the path of Bodhisattva).

Keywords: The Buddhist Tzu Chi Organization, Concepts and Educational Managements, Chiang Mai Tzu Chi School

1. ความเป็นมาและความสำคัญ

องค์กรพุทธฉือจี้ (Tzu Chi Buddhist Organization, 佛教慈濟組織)¹ เป็นองค์กรพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่มีชื่อเสียงและเป็นรู้จักกันดีทั่วโลกในปัจจุบัน อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการขยายตัวและเติบโตอย่างรวดเร็วกล่าวคือ มีสำนักงานและจุดติดต่อใน 56 ประเทศ และให้ความช่วยเหลือแก่ผู้คนในประเทศต่าง ๆ รวม 92 ประเทศ (ฉือจี้, [ม.ป.ป.]) อนึ่ง องค์กรพุทธฉือจี้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1966 (พ.ศ. 2509) ณ เมือง ฮวาเหลียน (Hualien) ไต้หวัน (Taiwan)² โดยท่านธรรมอาจารย์เจิ้งเอียน (Cheng Yen, 證嚴法師) ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา มหายานชาวไต้หวัน ผู้ซึ่งมีอุดมการณ์อย่างมุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่อสังคมด้วยหลักการแรกเริ่มที่สั้น ๆ แต่ได้ใจความว่า “ช่วยคนจน สอนคนรวย” (教富濟貧) จากหลักการดังกล่าวได้ก่อให้เกิดเป็นภารกิจเพื่อการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมสำคัญอยู่ 8 ด้าน ได้แก่ ด้านการกุศล (charity) ด้านการแพทย์ (medical) ด้านการศึกษา (education) ด้านมนุษยธรรม (humanitarian) ด้านการบรรเทาทุกข์สากล (international relief) ด้านการบริจาคไขกระดูก (Bone marrow registry) ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (environmental protection) และด้านอาสาสมัครชุมชน (community volunteers) (ประเวศ วะสีและคณะ, 2552, หน้า 220-223) ในบรรดาภารกิจทั้ง 8 ด้านที่กล่าวมาข้างต้น ดูเหมือนว่าองค์กรพุทธฉือจี้เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปจากภารกิจด้านการกุศล ด้านมนุษยธรรม และด้านการบรรเทาทุกข์สากลมากที่สุด ดังเช่นในเหตุการณ์ภัยพิบัติจากคลื่นยักษ์สึนามิที่เกิดขึ้นในภาคใต้ของประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2547 ซึ่งทางองค์กรพุทธฉือจี้ดำเนินการเข้าไปให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ประสบภัยได้อย่างรวดเร็วทันเหตุการณ์ (พระไพศาล วิสาโล, 2557) ในขณะที่ภารกิจด้านการศึกษาดูเหมือนจะถูกมองข้ามหรือหลงลืมมากกว่า

¹ การให้อักษรจีนกำกับจะทำให้ครั้งเดียวเมื่อชื่อ/คำ/วลีนั้นปรากฏเป็นครั้งแรกเท่านั้น

² ผู้เขียนตระหนักดีว่าสถานะของไต้หวันยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ว่าเป็นประเทศหรือไม่ ดังนั้นในบทความนี้จึงไม่ใช้คำว่า “ประเทศไต้หวัน” ยกเว้นในการอ้างอิง ผู้เขียนจะใช้ตามต้นฉบับที่นำมาอ้างอิง

ด้านอื่น ๆ ทั้งที่ในความเป็นจริงนั้นองค์กรพุทธนิจให้ความสำคัญแก่ภารกิจด้านการศึกษาไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าภารกิจด้านอื่นเลย

เริ่มแรกของการเกิดภารกิจด้านการศึกษาขององค์กรพุทธนิจนั้น มีผลมาจากการตั้งคำถามต่อระบบการศึกษาของไต้หวันที่มุ่งเน้นในเรื่องประสิทธิภาพและประสิทธิผลของผู้เรียนในแง่วิชาการมากกว่าในแง่คุณธรรม จริยธรรมเป็นสำคัญ การตั้งคำถามดังกล่าวส่งผลให้ทางองค์กรพุทธนิจจึงเล็งเห็นความสำคัญของระบบการศึกษาที่พึงประสงค์ คือผู้เรียนควรมีคุณธรรม จริยธรรมควบคู่ไปพร้อมกับวิชาการ ด้วยเหตุดังนั้น ทางองค์กรพุทธนิจจึงได้ขยายวิสัยทัศน์ด้วยการจัดการศึกษาตามกรอบแนวคิดของท่านธรรมอาจารย์เจิ้งเอียนให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน โดยมีการจัดการศึกษาซึ่งครอบคลุมทุกระดับ ตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถม มัธยมศึกษา ไปถึงระดับอุดมศึกษา ตลอดจน ศูนย์วิจัย ยิ่งไปกว่านั้นการจัดการศึกษาดังกล่าวก็ได้จำกัดอยู่เฉพาะในไต้หวัน

ในประเทศไทย องค์กรพุทธนิจได้ก่อตั้งโรงเรียนนิจจีเชียงใหม่ (Chiang Mai Tzu Chi School, 清邁慈濟學校) ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2548 นับว่าประเทศไทยเป็นประเทศแรกต่อจากไต้หวันที่ได้มีการสร้างโรงเรียนซึ่งจัดระบบการศึกษาตามแนวทางขององค์กรพุทธนิจขึ้น หากพิจารณาสถานะของโรงเรียนนิจจีเชียงใหม่แล้วน่าจะกล่าวได้ว่าโรงเรียนนี้มีสถานะที่เรียกว่าเป็น “โรงเรียนวิถีพุทธ”³ ประเภทหนึ่ง ซึ่งก็มีความน่าสนใจสำหรับการศึกษาเชิงวิชาการในตัวเองไม่น้อยอยู่แล้ว แต่ความสนใจกลับยิ่งเพิ่มทวีไปกว่านั้นอีกก็เพราะว่าเมื่อพิจารณาเทียบกับคำนิยามที่เป็นทางการของคำว่า “โรงเรียนวิถีพุทธ” แล้วดูเหมือนว่า

³ กระทรวงศึกษาธิการให้คำนิยามของ “โรงเรียนวิถีพุทธ” ว่า “โรงเรียนระบบปกติทั่วไป ที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนา การกิน อยู่ ดู ฟังให้เป็น โดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 7)

โรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่จะไม่ถูก “นับรวม” อยู่ในกลุ่มนั้น ดังจะเห็นได้จากที่ การศึกษาอิสระระดับปริญญาโทของพระสุคำ สุยา (2553) ชื่อ “การบริหารโรงเรียน วิถีพุทธของโรงเรียนในอำเภอฝางจังหวัดเชียงใหม่” ซึ่งสำรวจโรงเรียนวิถีพุทธ ในอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งหมด 26 แห่ง ไม่ปรากฏว่ามีโรงเรียนฉือจี้ เชียงใหม่ อยู่ในรายชื่อแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม การที่โรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ไม่ถูก “นับรวม” ว่าเป็นโรงเรียน วิถีพุทธนั้นอาจเป็นไปได้ว่ามีสาเหตุมาจากค่านิยมของคำว่า “โรงเรียนวิถีพุทธ” ของกระทรวงศึกษาธิการที่แคบเกินไป หรืออาจมาจากการตีความแนวคิด ทางการศึกษาขององค์กรพุทธฉือจี้คลาดเคลื่อนไปหรืออาจเข้าใจว่า “โรงเรียนวิถี พุทธ” ในบริบทของสังคมไทยจะต้องหมายถึงพระพุทธรูปศาสนาที่เป็นเถรวาทเท่านั้น เป็นต้น แต่ไม่ว่าจะมาจากสาเหตุอะไร ก็ไม่สามารถลบล้างความจริงที่องค์กรพุทธ ฉือจี้แสดงให้เห็นมาโดยตลอดว่าภารกิจในทุกด้านที่กระทำล้วนแต่ดำเนินไปตาม วิถีแห่งพระพุทธรูปศาสนาทั้งสิ้นแม้ว่าจะเป็นแนวทางพระพุทธรูปศาสนาหายานซึ่ง ต่างออกไปจากแนวทางพุทธกระแสหลักในประเทศไทยก็ตาม

ยิ่งไปกว่านั้น ด้วยเหตุที่ว่างานวิชาการพุทธศาสนศึกษา (Buddhist studies) ในปัจจุบัน ถือว่าองค์กรพุทธฉือจี้จัดเป็นขบวนการทางพระพุทธรูปศาสนา (Buddhist movement) ที่เรียกว่า “พุทธศาสนาเพื่อสังคม” (Engaged Buddhism) (Yao, 2012) ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นขบวนการทางพระพุทธรูปศาสนาที่มีความสำคัญ ที่สุดขบวนการหนึ่งในยุคร่วมสมัย (Deitrick, 2007, pp. 310-311) ทำให้ การศึกษาแนวคิดและการจัดการการศึกษาขององค์กรพุทธฉือจี้ในฐานะที่เป็น พระพุทธรูปศาสนาเพื่อสังคมเช่นนี้น่าจะช่วยสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สะท้อนให้เห็น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธรูปศาสนากับโลกปัจจุบันซึ่งเป็นลักษณะร่วมที่สำคัญ ประการหนึ่งของขบวนการพระพุทธรูปศาสนาเพื่อสังคมอีกด้วย

ด้วยเหตุดังที่กล่าวมาทั้งหมด บทความวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาในประเด็น ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแนวคิดและการจัดการศึกษาของโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่

โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาประวัติและแนวคิดขององค์กรพุทธฉือจี้ 2) เพื่อศึกษาแนวคิดและการจัดการศึกษาของโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ และ 3) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดและการจัดการศึกษาของโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสารต่าง ๆ และข้อมูลจากการลงพื้นที่ (field research) ด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interviews) ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผลการวิจัยที่ได้นั้น นอกจากจะสร้างองค์ความรู้ในเรื่องการศึกษาตามแนวทางองค์กรพุทธฉือจี้โดยตรงแล้ว ยังน่าจะก่อให้เกิดคุณูปการต่อวงวิชาการ ทั้งการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา มหายาน ด้านพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม อีกทั้งยังจะช่วยให้เข้าใจความเกี่ยวเนื่องของพระพุทธศาสนากับโลกปัจจุบันได้อีกทางหนึ่งด้วย

2. ประวัติของผู้ก่อตั้งองค์กรพุทธฉือจี้

เหยา อี้วู่ซวง (Yao Yu-Shuang)⁴ (Yao, 2012, p. 59) ได้ชี้ให้เห็นว่าเป็นไปไม่ได้เลยที่จะกล่าวถึงประวัติขององค์กรพุทธฉือจี้ โดยไม่กล่าวถึงประวัติของผู้ก่อตั้งคือท่านธรรมอาจารย์เจิ้งเอียน ดังนั้นในที่นี้ ผู้เขียนจึงขอเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงประวัติของท่านธรรมอาจารย์เจิ้งเอียนพอสังเขป

ท่านธรรมอาจารย์เจิ้งเอียน (Master Cheng Yen) เดิมชื่อ หวาง จินหยุน (Wang Jinyun, 王錦雲) เกิดเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม ค.ศ. 1937 (พ.ศ. 2480) ที่เมืองชิงสุ่ย (Qingshui, 清水) ซึ่งเป็นเมืองเล็ก ๆ ในนครไถจง (Taizhong, 台中市) ทางภาคกลางของไต้หวัน เป็นลูกสาวคนที่ 3 ของครอบครัว เมื่ออายุ 11

⁴ เหยา อี้วู่ซวง จบการศึกษาปริญญาเอก ด้านสังคมวิทยาศาสนา จากคิงส์ คอลเลจ มหาวิทยาลัยแห่งลอนดอน (King's College, University of London) เมื่อปี 2001 ด้วยการเขียนวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเรื่อง “The Development and Appeal of the Buddhist Compassion Relief Movement in Taiwan” ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นรองศาสตราจารย์ ที่มหาวิทยาลัยโฝวกวง (Fo Guang University) ไต้หวัน และมีความเชี่ยวชาญพิเศษเกี่ยวกับศาสนาร่วมสมัยในไต้หวัน

เดือน อาผู้เป็นน้องชายแท้ ๆ ของพ่อผู้ให้กำเนิดได้รับไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม ต่อมาพ่อแม่บุญธรรมมีลูกอีก 4 คน ฐานะครอบครัวใหม่ของท่านค่อนข้างดี มีธุรกิจ ด้านบันเทิง คือ มีคณะจ๊ว และโรงภาพยนตร์ การที่ท่านเป็นบุตรคนโตถือเป็น โอกาสอันดีที่ทำให้ท่านได้เรียนรู้และช่วยเหลือธุรกิจของครอบครัวนับตั้งแต่จบ ประถมศึกษาจนช่วงอายุ 20 ปี เมื่ออายุได้ 15 ปี แม่บุญธรรมของท่านป่วยด้วย โรคกระเพาะอาหาร ท่านจึงได้ตั้ง จิตอธิษฐานกับพระโพธิสัตว์กวนอิม (Guan Yin) ขอให้แม่บุญธรรมหายป่วย โดยขอลดอายุของตนเองลง 12 ปีและจะกินมังสวิรัต ตลอดชีวิต เพื่ออุทิศส่วนบุญกุศลนี้เป็นการเพิ่มอายุขัยให้กับแม่บุญธรรม (Huang, 2009, pp. 18-19) เมื่ออายุได้ประมาณ 23 ปี พ่อบุญธรรมเสียชีวิตกะทันหัน ด้วยโรคเส้นโลหิตในสมองแตก ท่านมีความสะเทือนใจมาก จนได้มีโอกาสเข้าวัด เพื่อศึกษาธรรมะและคิดที่จะออกบวชในที่สุด ต่อมาในปีค.ศ. 1961 (พ.ศ. 2504) ท่านธรรมอาจารย์เจิ้งเอียนได้พบภิกษุณีท่านหนึ่งนามว่าท่านธรรมอาจารย์ชีวเต้า (Xiu Dao, 修道法師) และได้พำนักอยู่ที่วัดหลายแห่งทางชายฝั่งตะวันออกของ ไต้หวันซึ่งเป็นพื้นที่ที่ด้อยพัฒนาและประชากรส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ดังนั้น ท่านทั้งสองจึงได้ตั้งปณิธานอย่างแน่วแน่ว่าจะไม่รับบิณฑบาตใด ๆ จากชาวบ้าน และเลี้ยงตนเองโดยปลูกผักและหารายได้จากการขายสินค้าหัตถกรรมต่าง ๆ ที่ ทำเอง จนในปีค.ศ. 1962 (พ.ศ. 2505) ท่านธรรมอาจารย์เจิ้งเอียนตัดสินใจบวช เป็นภิกษุณีด้วยตนเอง ไม่มีพระอุปัชฌาย์ (ท่านธรรมอาจารย์เจิ้งเอียน, 2553, ชีวิตประวัติของท่านธรรมอาจารย์เจิ้งเอียน)

ในปีค.ศ. 1963 (พ.ศ. 2506) ท่านได้ปวารณาตนเป็นศิษย์และขอบวช เป็นภิกษุณีโดยมีท่าน ธรรมอาจารย์อินซุ่น (Yin Shun, 印順法師) เป็นพระอุปัชฌาย์ ซึ่งได้ให้โอวาทแก่ท่านธรรมอาจารย์เจิ้งเอียนยึดถือเป็นแนวคิดและปฏิบัติว่า “เพื่อพุทธศาสนา เพื่อมวลชีวิต”⁵ (At all times do everything for Buddhism,

⁵ เป็นคำแปลในหนังสือ “วิถีครูผู้ประเสริฐ วาทีธรรมด้านการศึกษา ธรรมอาจารย์ เจิ้งเอียน” (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัย จี๋จี้, 2555, ปกใน)

everything for sentient beings, 為佛教, 為眾生。)(Jones, 1996, p. 371) หลังจากนั้นท่านธรรมจารย์เจิ้งเอี้ยน ก็ได้เริ่มต้นงานการกุศลในกระท่อมเล็ก ๆ หลังวัดผู้หมิง (Puming, 普明寺) เมืองฮวาเหลียน (Hualien) โดยมีความเป็นอยู่อย่างลำบาก เพราะยึดมั่นในปณิธานที่จะไม่รับบิณฑบาต เนื่องจากเห็นว่าทุกคนมีความทุกข์ยากลำบากมากพอแล้ว ท่านและศิษย์จึงไม่รับประกอบพิธีกรรมใด ๆ และตั้งกฎให้ตนเองไว้ว่า “วันใดไม่ทำงาน วันนั้นจะไม่กิน” (一日不做, 一日不食。) โดยท่านหารายได้เพื่อการประทังชีวิตด้วยการทำงานฝีมือหลากหลายชนิด (Huang, 2009, p. 24)

3. ประวัติและความเป็นมาขององค์กรพุทธฉือจี้

ท่านธรรมจารย์เจิ้งเอี้ยนได้เชิญชวนให้ศฤงคารให้ศฤงคารจำนวน 30 คนร่วมกันออมเงินวันละ 5 เซนต์ไต้หวัน โดยหยอดเงินทุกวันในกระบอกไม้ไผ่ มีจุดประสงค์เพื่อช่วยเหลือผู้ยากไร้และแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมว่าชาวพุทธสามารถทำงานเพื่อสังคมได้ ต่อมาคำขวัญที่ว่า “เงินเพียง 5 เซนต์สามารถช่วยชีวิตเพื่อนมนุษย์ได้” (五毛錢可救人) แพร่หลายออกไปทั่วเมืองฮวาเหลียน จนในที่สุดท่านธรรมจารย์เจิ้งเอี้ยนได้ก่อตั้งองค์กรพุทธฉือจี้ขึ้นอย่างเป็นทางการในวันที่ 24 มีนาคม ค.ศ. 1966 (พ.ศ. 2509) (ท่านธรรมจารย์เจิ้งเอี้ยน, 2553, ชีวประวัติของท่านธรรมจารย์เจิ้งเอี้ยน) ที่เมืองฮวาเหลียน โดยมีภารกิจขององค์กร คือ การหารายได้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลสำหรับผู้ที่ยากไร้และคนกำลังทรัพย์ ด้วยการทำรองเท้าสำหรับเด็กเล็กซึ่งสมาชิกแต่ละคนจะต้องทำรองเท้าให้ได้คนละ 1 คู่ต่อวัน นอกจากนั้นเหล่าสมาชิกยังทำงานเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือ ผู้ยากไร้และผู้ป่วยทั้งทางจิตวิญญาณและวัตถุ เช่น การทำความสะอาดบ้านของผู้ยากไร้และนำผู้ป่วยไปหาหมอ (Yao, 2012, p. 71)

ในปีค.ศ. 1978 (พ.ศ. 2521) องค์กรพุทธฉือจี้ยังถือว่าเป็นองค์กรที่มีขนาดเล็กและตั้งอยู่เพียงแห่งเดียว ไม่มีการขยายสาขาไปยังพื้นที่อื่นในไต้หวัน อย่างไรก็ตามงานขององค์กรได้เริ่มเป็นที่รู้จัก ดังมีรายงานว่ายอดเงินที่มีทั้งหมด

ขององค์กรพุทธฉือจี้มีมากกว่า 1 ล้านเหรียญไต้หวันและช่วยเหลือผู้คนได้มากกว่า 500 คน ช่วงระหว่างปี ค.ศ.1978-1985 (พ.ศ.2521-2528) ถือเป็นช่วงที่องค์กรพุทธฉือจี้มีการแผ่ขยายไปยังเมืองหลวงคือกรุงไทเป และพื้นที่ภาคตะวันตกของไต้หวัน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจสูงกว่าภาคตะวันออก หมายความว่าสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความเติบโตขององค์กรพุทธฉือจี้ได้แก่ โครงการสร้างโรงพยาบาลฉือจี้ซึ่งเริ่มต้นขึ้นเมื่อปีค.ศ.1978 (พ.ศ. 2521) (Yao, 2012, pp. 71-72)

ข่าวเกี่ยวกับการสร้างโรงพยาบาลของท่านธรรมอาจารย์เจิ้งเอี้ยนทำให้ชื่อเสียงของท่านแพร่กระจายออกไปจนเริ่มเป็นที่รู้จักทั่วไต้หวัน และเมื่อมีการสร้างทางรถไฟเส้นทางใหม่ขึ้นรอบเกาะทำให้ท่านธรรมอาจารย์เจิ้งเอี้ยนสามารถเดินทางเข้าสู่กรุงไทเปได้สะดวกมากขึ้นจนทำให้องค์กรพุทธฉือจี้ได้หยั่งรากลงในนครหลวงแห่งนี้ในที่สุด (Yao, 2012, p. 72) ผลที่ตามมาก็คือ ผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของไต้หวันจำนวนไม่น้อยได้ให้ความสนใจโครงการสร้างโรงพยาบาลขององค์กรพุทธฉือจี้อย่างมาก ยิ่งไปกว่านั้นโรงเรียนแพทย์ของมหาวิทยาลัยแห่งชาติไต้หวันมีความประทับใจโครงการดังกล่าวอย่างมากจนตกลงที่จะจัดหาบุคลากรที่ผ่านการฝึกฝนและอบรมตลอดจนจัดหาอุปกรณ์เครื่องมือทางการแพทย์ต่าง ๆ ให้แก่โรงพยาบาลขององค์กรพุทธฉือจี้ (Yao, 2012, p. 73)

4. แนวคิดและภารกิจขององค์กรพุทธฉือจี้

สำหรับหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึงแนวคิดและภารกิจขององค์กรพุทธฉือจี้ โดยแยกออกเป็น 2 หัวข้อย่อย ได้แก่ 1) แนวคิดขององค์กรพุทธฉือจี้ และ 2) ภารกิจขององค์กรพุทธฉือจี้ ซึ่งผู้เขียนจะอธิบายรายละเอียดของแต่ละหัวข้อไปตามลำดับ ดังต่อไปนี้

4.1 แนวคิดขององค์กรพุทธฉือจี้

องค์กรพุทธฉือจี้จัดตั้งขึ้นในรูปแบบของมูลนิธิพุทธฉือจี้ มีชื่อเต็มว่า “มูลนิธิเมตตาสงเคราะห์พุทธ ฉือจี้” (The Buddhist Compassion Relief Tzu Chi Foundation, 財團法人中華民國佛教慈濟慈善事業基金會) ตามข้อมูลในปีค.ศ. 2016 (พ.ศ. 2559) ซึ่งเป็นวาระครบรอบ 50 ปีของการก่อตั้ง องค์กรพุทธฉือจี้มีสำนักงานสาขาใน 56 ประเทศทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยด้วย และมีสมาชิกทั่วโลกกว่า 10 ล้านคน มีโรงพยาบาล 6 แห่งในไต้หวัน มีสถานศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัย มีสถานีวิทย์และสถานีโทรทัศน์ขนาดใหญ่และสำนักพิมพ์งานเขียนต่างๆ ของท่านธรรมาจารย์เจิ้งเอี้ยนและมูลนิธิพุทธฉือจี้ (Tzu Chi Foundation, 2017, pp. 8-9)

แนวคิดที่สำคัญขององค์กรพุทธฉือจี้เป็นไปตามความเชื่อของท่านธรรมาจารย์เจิ้งเอี้ยน นั่นก็คืออุดมคติโพธิสัตว์ สำหรับพระพุทธรูปนามหายาน พระโพธิสัตว์ก็คือผู้ที่เปี่ยมด้วยความกรุณาและปัญญา รวมทั้งมีปณิธานที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งปวงให้พ้นจากความทุกข์และจะเสียสละตนเป็นคนสุดท้ายที่พ้นจากความทุกข์ พระไพศาล วิสาโล อธิบายว่าท่านธรรมาจารย์เห็นว่ามนุษย์ทุกคนมีโพธิสัตว์ภาวะอยู่ในตนพระโพธิสัตว์ไม่ได้อยู่เบื้องบนหรืออยู่ในสรวงสวรรค์ หากแต่อยู่ในตัวเรา เราทุกคนสามารถเป็นโพธิสัตว์ได้ทั้งสิ้น แนวคิดดังกล่าวมีลักษณะที่สำคัญคือการเห็นความทุกข์ของผู้อื่น การเห็นอกเห็นใจในความทุกข์ยากลำบากของผู้อื่น และต้องการที่จะช่วยเหลือผู้ที่มีความทุกข์นั้น ยิ่งไปกว่านั้นยังแปรรูปออกมาเป็นความศรัทธาในความดีของผู้อื่น เนื่องจากเชื่อว่าทุกคนต่างมีพุทธภาวะหรือโพธิสัตว์ภาวะเช่นเดียวกัน มีความรักมีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น มีความเชื่อใจผู้อื่น เปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ทำความดี มีการให้อภัยผู้อื่น (พระไพศาล วิสาโล, 2550, หน้า 22-28) ดังคำกล่าวของท่านธรรมาจารย์เจิ้งเอี้ยนที่ว่า “ไต้หวัน ไม่มีใครที่ฉันไม่รัก...ไต้หวัน ไม่มีใครที่ฉันไม่เชื่อใจ...ไต้หวัน ไม่มีใครที่ฉันไม่ให้อภัย...ไต้หวัน ไม่มีใครที่ฉันให้ทั้งสามสิ่งนี้ไม่ได้” (ท่าน ธรรมาจารย์เจิ้งเอี้ยน, 2553, ปกใน)

4.2 การกิจขององค์กรพุทธฉือจี้

ในช่วงเริ่มต้นองค์กรพุทธฉือจี้มีการกำหนดภารกิจ (mission) ขององค์กรไว้ 4 ด้าน ได้แก่ 1) การกิจการกุศล (charity, 慈善) 2) การกิจการรักษาพยาบาล (medicine, 醫療) 3) การกิจการศึกษา (education, 教育) และ 4) การกิจวัฒนธรรมอันดีงาม (culture, 人文) ต่อมาได้ขยายเพิ่มอีก 4 ด้าน ได้แก่ 5) การกิจบรรเทาทุกข์ระหว่างประเทศ (international relief, 國際賑災) 6) การกิจบริจาคไขกระดูก (bone marrow donation, 骨髓捐贈) 7) การกิจอาสาสมัครชุมชน (community volunteerism, 社區志工) และ 8) การกิจการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (environmental protection, 環保) (Tzu Chi Foundation, 2017, p. 7) การดำเนินการกิจทั้ง 8 ไปพร้อมกัน เป็นไปดังคำขวัญที่ว่า “เดินเพียงก้าวเดียว เกิดเป็นรอยเท้าทั้งแปด” (พระเดิมแท้ ชาวหินฟ้า, รัศมี กฤษณมิษ และสุวิดา แสงสีหนาท, 2550, หน้า 24) รายละเอียดของภารกิจแต่ละด้าน สามารถอธิบายโดยสังเขปได้ดังต่อไปนี้

1) การกิจการกุศล (Mission of Charity)

ภารกิจ⁶ ด้านนี้มีคำขวัญว่า “สอนคนรวยให้ช่วยคนจน สอนคนจนให้รวยน้ำใจ” (ฉือจี้, [ม.ป.ป.]) “Educating the rich to help the poor; inspiring the poor to realize their riches” (Tzu Chi Foundation, 2009) องค์กรพุทธฉือจี้ถือว่าการกุศลเป็นภารกิจพื้นฐานที่สุด ดังจะเห็นได้จากประวัติขององค์กรที่เริ่มต้นขึ้นมาได้ด้วยการกิจนี้คือการออมเงินของสมาชิกผู้ก่อตั้งเพื่อช่วยเหลือ

⁶ คติพจน์ของภารกิจ 8 ด้าน ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ อ้างอิงมาจากเว็บไซต์ทางการของมูลนิธิฉือจี้ ยกเว้นบางภารกิจไม่ปรากฏคติพจน์เป็นภาษาไทย ผู้เขียนก็จะระบุไว้และแปลเป็นภาษาไทยเอง ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า ในภารกิจบางด้าน คติพจน์ภาษาไทยมิได้ถอดความมาจากภาษาอังกฤษโดยตรงตามตัวอักษร แต่ผู้เขียนคงไว้ตามนั้นเพื่อให้เห็นตามต้นฉบับ

ผู้อื่นนั่นเอง ปัจจุบันภารกิจการกุศลได้ขยายงานต่างๆ ออกไปมากมาย จะเห็นได้ว่าการช่วยเหลืออย่างมีประสิทธิภาพขององค์กรพุทธฉือจี้เป็นทั้งการดูแลความเป็นอยู่ภายนอกไปจนถึงการดูแลทางจิตใจ นอกจากนั้นรูปแบบของการช่วยเหลือก็เป็นทั้งในกรณีฉุกเฉินเร่งด่วนไปจนถึงการดูแลระยะยาว เป็นภารกิจระดับในประเทศไปจนถึงนานาชาติ ที่สำคัญภารกิจนี้ไม่ได้เกิดคุณูปการแก่ผู้รับการสงเคราะห์เท่านั้น ทว่ายังเน้นการจุดประกายศักยภาพความดีงามภายในจิตใจของผู้ให้ความช่วยเหลือและผู้คนทั่วไปที่เกี่ยวข้องอีกด้วย

2) ภารกิจการรักษาพยาบาล (Mission of Medicine)

ภารกิจด้านนี้มีคำขวัญว่า “การดูแลรักษาพยาบาลที่เคารพผู้ป่วยตั้งเป็นครูอาจารย์” (ผู้เขียนเป็น ผู้แปล) “Patient-centered medical care that respects patients as teachers” (Tzu Chi Foundation, 2009) ภารกิจการรักษาพยาบาลถือเป็นอีกหนึ่งภารกิจที่เป็นพื้นฐานสำคัญขององค์กรพุทธฉือจี้ตั้งแต่เริ่ม ด้วยความตระหนักดีว่าความยากจนมีสาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งมาจากการเจ็บไข้ได้ป่วย และในทางกลับกันการเจ็บไข้ได้ป่วยก็มีสาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งมาจากความยากจนเช่นกัน ท่านธรรมอาจารย์จึงมีปณิธานที่จะรักษาผู้ป่วยที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ ดังนั้นองค์กรพุทธฉือจี้จึงได้ให้ความสำคัญกับภารกิจนี้เป็นอย่างยิ่ง โดยเริ่มต้นในปี ค.ศ. 1972 (พ.ศ. 2515) จากการเปิดคลินิกรักษาพยาบาลฟรีสำหรับผู้ยากไร้ ต่อมาท่านธรรมอาจารย์ตัดสินใจที่จะสร้างโรงพยาบาลที่สมบูรณ์แบบขึ้นจนแล้วเสร็จในปี ค.ศ. 1986 (พ.ศ. 2529) ปัจจุบันฉือจี้มีโรงพยาบาล 6 แห่งในไต้หวัน นอกจากนี้ องค์กรพุทธฉือจี้ยังมีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ซึ่งเรียกว่า “สมาคมแพทย์อาสาฉือจี้นานาชาติ” (Tzu Chi International Medical Association – TIMA, 國際慈濟人醫會) ที่มีสมาชิกมากกว่า 10,000 คนใน 15 ประเทศทั่วโลก ช่วยเหลือและให้บริการฟรีแก่ผู้คนมากกว่า 2,800,000 คนใน 50 ประเทศทั่วโลก (Tzu Chi Foundation, 2017, pp. 34-35) หัวใจสำคัญของภารกิจนี้ก็ยังอยู่ที่การทำหน้าที่โพธิสัตว์คือช่วยเหลือผู้ประสบความทุกข์อันได้แก่ความเจ็บไข้ได้ป่วย ผู้ปฏิบัติหน้าที่ทุกคนล้วนมีความ อ่อนน้อมถ่อมตน ตั้งใจให้

บริการอย่างเต็มกำลังความรู้ความสามารถ คุณค่าที่โรงพยาบาลฉือจี้ให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกก็คือคุณค่าของความเป็นมนุษย์ นอกจากการให้บริการอย่างบูรณาการแก่ผู้ป่วยแล้ว ยังให้การดูแลผู้ป่วยด้วยความรักและความเคารพ สนับสนุนความต้องการทางอารมณ์และจิตวิญญาณ อีกทั้งยังให้ความหวังแก่พวกเขา และช่วยดูแลความเป็นอยู่ของผู้ป่วยอย่างต่อเนื่องอีกด้วย

3) การกิจการศึกษา (Mission of Education)

ภารกิจด้านนี้มีคำขวัญว่า “สั่งสอนมารยาท บ่มเพาะคุณธรรม” (ฉือจี้, [ม.ป.ป.]) “Educating children to be moral and upright” (Tzu Chi Foundation, 2009) เนื่องจากตระหนักดีว่าการสร้างอนาคตที่ดีได้นั้นอยู่ที่การสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีทั้งความรู้ควบคู่ไปกับคุณธรรม องค์กรพุทธฉือจี้จึงให้ความสำคัญกับภารกิจนี้เป็นอย่างยิ่ง โดยมีการสร้างสถาบันการศึกษาในทุกระดับ ตั้งแต่โรงเรียนอนุบาล โรงเรียนประถม โรงเรียนมัธยม วิทยาลัย ไปจนถึงมหาวิทยาลัยทั่วโลก ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ขององค์กรพุทธฉือจี้ คือการให้การศึกษานี้ที่เหนือกว่า ดูแลคุณธรรมความเมตตาและความสุขในการให้ความเสียสละด้วยความเชื่ออย่างลึกซึ้งในธรรมชาติของมนุษย์ ดังนั้นองค์กรพุทธฉือจี้จึงให้ความสำคัญกับทุกคนโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ วัฒนธรรม ภาษาหรือศาสนา สถานศึกษาของฉือจี้เป็นตัวอย่างสังคมเอื้ออาทรที่มีความสุขกับการแบ่งปัน จนกระทั่งรูปแบบการจัดการศึกษาดังกล่าวเป็นที่สนใจและมีอิทธิพลต่อสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั่วโลก (พระเดิมแท้ ชาวหินฟ้า, รัศมี กฤษณมิษ และสุวิดา แสงสีหนาท, 2550, หน้า 3)

4) การกิจวัฒนธรรมอันดีงาม (Mission of Culture)

ภารกิจด้านนี้มีคำขวัญว่า “ทุกหนแห่งอบอุ่นรัก สรรสร้างวัฏจักรความดีงาม” (ฉือจี้, [ม.ป.ป.]) “Recording the examples of goodness and

integrity for future generations” (Tzu Chi Foundation, 2009) การกิจนี้เน้นไปที่การใช้สื่อในรูปแบบต่างๆ เพื่อเผยแพร่อุดมการณ์แห่งความจริง ความดี และความงาม จุดประกายความรักอันไร้ความเห็นแก่ตัวที่มีอยู่ภายในของผู้คน ชัดเจนจิตใจของผู้คนให้บริสุทธิ์ สร้างวัฏจักรแห่งความดีในสังคม และนำเสนอรูปภาพความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสู่โลกใบนี้ (Tzu Chi Foundation, 2017, p. 62) มีการเผยแพร่วัฒนธรรมฉือจี้และคุณธรรมผ่านทางสื่อต่างๆ ทั้งวารสารรายเดือนฉือจี้ หนังสือประเภทต่างๆ และสถานีโทรทัศน์ต้าอ้าย เป็นต้น สื่อทุกประเภทของฉือจี้ นอกจากจะจัดทำเป็นภาษาจีนแล้ว ยังมีการแปลเป็นภาษาอื่น ๆ อีกมากมาย (ศุภรัตน์ รัตนมุขย์, 2550, หน้า 80)

5) การกิจบรรเทาทุกข์ระหว่างประเทศ (International Relief)

การกิจด้านนี้มีคำขวัญว่า “รักที่ยิ่งใหญ่ไร้พรมแดน ชับน้ำตาผู้ตกทุกข์จากหัวใจ” (ฉือจี้, [ม.ป.ป.]) “Caring for people in suffering in the global village” (Tzu Chi Foundation, 2009) การกิจนี้ขยายมาจากภารกิจการกุศลเริ่มต้นขึ้นในปี ค.ศ. 1991 เมื่อให้ความช่วยเหลือแก่เด็กกำพร้าในสงครามอ่าวเปอร์เซียและผู้ประสบภัยจากอุทกภัยในบังกลาเทศและประเทศจีน ในปี ค.ศ. 2016 องค์กรพุทธฉือจี้ได้ให้ความช่วยเหลือถึง 94 ประเทศใน 5 ทวีปทั่วโลก หลักการบรรเทาทุกข์จากวินาศภัยของฉือจี้มีอยู่ด้วยกัน 5 ประการ ได้แก่ 1) ช่วยเหลือทันที (timelessness) ช่วยเหลือให้เร็วที่สุด ใช้เวลาให้น้อยที่สุด 2) ช่วยเหลือโดยตรง (directness) คือ ให้ผู้ประสบภัยกับมือโดยตรง 3) ช่วยเหลือในเรื่องสำคัญที่สุด (priority) คือ ช่วยพื้นที่หรือ ผู้ที่มีความจำเป็นมากที่สุดก่อน 4) ให้ความเคารพ (respect) คือ ช่วยด้วยความเคารพ ไม่ได้มีฐานะสูงกว่า 5) ให้ในสิ่งที่ต้องการ (practicality) คือ ช่วยในสิ่งที่ผู้ประสบภัยต้องการจริง ๆ นอกจากนี้้องค์กรพุทธฉือจี้ยังดำเนินการใน 4 รูปแบบคือ 1) องค์กรพุทธฉือจี้ทำงานเพียงหน่วยงานเดียวเพื่อดำเนินการบรรเทาทุกข์ความยากจนและวินาศภัย เช่น อุทกภัยในจีนตะวันออกปี 1991 2) องค์กรพุทธฉือจี้ร่วมกับสำนักงานของ

ฉือจี้ในต่างประเทศทำงานร่วมกันเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัย เช่น แผ่นดินไหวในมหาสมุทรอินเดียและสึนามิในปี ค.ศ. 2004 3) สำนักงานของฉือจี้ในต่างประเทศทำงานเพียงหน่วยงานเดียวเพื่อบรรเทาทุกข์ในประเทศที่ตนตั้งอยู่ เช่น อุทกภัยในมาเลเซียเมื่อปี ค.ศ. 1972 4) องค์การพุทธฉือจี้ทำงานร่วมกับองค์กรการกุศลนานาชาติอื่นๆ เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ผู้คนที่ต้องการ เช่น ช่วยเหลือเหยื่อสงครามในเอธิโอเปียปี ค.ศ. 1993 เหยื่อสงครามในรวันดาปี ค.ศ. 1994 (Tzu Chi Foundation, 2017, pp. 74-79)

6) การบริจาคไขกระดูก (Bone Marrow Donation)

ภารกิจด้านนี้มีคำขวัญว่า “การบริจาคไขกระดูกของท่านเพื่อช่วยชีวิตผู้อื่น โดยปราศจากการทำร้ายตัวเอง” (ผู้เขียนเป็นผู้แปล) “Donating your marrow to save a life without harming yourself” (Tzu Chi Foundation, 2009) ภารกิจนี้ขยายมาจากภารกิจการรักษาพยาบาล องค์การพุทธฉือจี้ได้ก่อตั้งศูนย์ข้อมูลและศูนย์รับบริจาคไขกระดูก เมื่อปี พ.ศ. 2536 ด้วยการเชิญชวนผู้มีจิตศรัทธา และแสดงความจำนงบริจาคไขกระดูก (Bone marrow registry) เพื่อช่วยเหลือผู้ป่วยที่มีปัญหาเกี่ยวกับความผิดปกติของเม็ดเลือดเช่นผู้ป่วยมะเร็งเม็ดเลือดขาว โรคโลหิตจางบางชนิด มะเร็งต่อมน้ำเหลืองบางชนิด โรคไขกระดูกฝ่อ เป็นต้น (มูลนิธิฉือจี้ประเทศไทย, 2549) ปัจจุบัน ธนาคารไขกระดูกของฉือจี้เป็นคลังเก็บรวบรวมข้อมูลไขกระดูกที่ใหญ่ที่สุดในเอเชีย และใหญ่เป็นอันดับสามของโลก รองจากสหรัฐอเมริกาและยุโรป มีผู้ลงทะเบียนไว้แสดงความจำนงบริจาคไขกระดูกให้ฉือจี้มากเกือบสามแสนคน ได้มีการบริจาคไขกระดูกช่วยเหลือผู้ป่วยจริง ๆ ทั้งในไต้หวันและประเทศอื่น ๆ ไปแล้วกว่า 800 ราย ใน 20 ประเทศ

7) ภารกิจการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Environmental Protection)

ภารกิจด้านนี้มีคำขวัญว่า “ปฏิบัติการปกป้องสิ่งแวดล้อมเพื่อมีชีวิตสอดคล้องกับแม่ธรณี” (ผู้เขียนเป็นผู้แปล) (“Practicising environmental

protection to live in harmony with Mother Earth”) (Tzu Chi Foundation, 2009) การกิจนี้ขยายมาจากภารกิจด้านการศึกษา เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกของผู้คนในสังคมทุนนิยมให้ยึดอายุสิ่งของให้นานที่สุดหรือจนหมดอายุ และการเปลี่ยนขยะ (วัสดุรีไซเคิล) ให้เป็นทอง (ร่อนทองจากกองขยะ) และการเลือกใช้วัสดุผลิตภัณฑ์ที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม ท่านธรรมจารย์เจิ้งเอี้ยนกล่าวว่า “การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก็คือการทำความสะอาดโลกที่อยู่นอกร่างกาย ในขณะที่เดียวกันก็เหมือนกับทำความสะอาดจิตใจด้วย” ท่านธรรมจารย์จึงชักชวนให้ชาวฉือจี้ทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยให้มีศูนย์การเรียนรู้โรงงานแยกขยะให้เยาวชนและประชาชนได้เข้ามาเรียนรู้ถึงเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม และการจัดการในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ปัจจุบันองค์กรพุทธฉือจี้มีสถานียแยกขยะมากกว่า 5,000 แห่ง งานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นงานอาสาสมัครของฉือจี้ที่ทำให้มองเห็นการฝึกฝนตนเองจากการลงมือปฏิบัติจริงอย่างไม่ย่อท้อ โดยบรรดาอาสาสมัครฉือจี้จะมาขนย้ายขยะ แยกขยะอย่างไม่รังเกียจว่าเป็นงานต่ำต้อย เอาที่เป็นประโยชน์ไปรีไซเคิลขายนำเงินมาเข้ามูลนิธิปีละนับร้อยล้านเหรียญ งานอาสาสมัครทำงานแยกขยะเช่นนี้ เกิดประโยชน์อย่างน้อย 5 ประการ คือ 1) ช่วยทางการบรรเทาปัญหาเก็บและจัดการขยะไม่ทัน 2) ช่วยสร้างนิสัยการแยกขยะและนำขยะบางส่วนกลับมาใช้ใหม่ 3) สร้างพฤติกรรมพิทักษ์สิ่งแวดล้อม 4) ปลุกฝังค่านิยมไม่รังเกียจงานสกปรก และ 5) นำขยะรีไซเคิลไปแปลงเป็นเงินกลับมาช่วยสังคม (อำพล จินดาวัฒนะ, 2549, หน้า 35)

8) การกิจอาสาสมัครชุมชน (Community Volunteers)

ภารกิจด้านนี้มีคำขวัญว่า “ชุมชนงดงาม ดูแลช่วยกัน” (ฉือจี้, [ม.ป.ป.]) “By supporting and caring for each other, they make a beautiful neighborhood” (Tzu Chi Foundation, 2009) การกิจนี้ขยายมาจากภารกิจด้านมนุษยธรรม อาสาสมัครชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการกิจของฉือจี้ เนื่องจากมีชุมชนอาสาสมัครนับล้านทั่วโลกที่เสียเวลาแบ่งปันเวลาใช้พลังงานและเสนอ

ความสามารถของแต่ละคนเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นด้วยความจริงใจและความรัก ท่านธรรมาจารย์เจิ้งเอียนได้เสนอภารกิจ “อาสาสมัครชุมชน” ขึ้นหลังจากเหตุการณ์ พายุเฮอริเคนถล่มเกาะไต้หวันในปี ค.ศ. 1996 (พ.ศ. 2539) เพื่อความรวดเร็วในการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเข้มแข็ง และได้มีการปรับเปลี่ยนการจัดกลุ่มกรรมการฉือจี้ใหม่ โดยให้จัดกลุ่มตามสภาพพื้นที่และชุมชน เพื่อเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน และสามารถให้ความช่วยเหลือกันได้ในยามฉุกเฉิน (ศุภรัตน์ รัตนมุขย์, 2550, หน้า 94) อาสาสมัครชุมชนฉือจี้สร้างบุญสัมพันธ์ให้กับเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกัน สร้างสังคมที่สงบสุขและสร้างเครือข่ายการติดต่อประสานงานช่วยเหลือภายในกลุ่มอาสาสมัครชุมชนที่กระจายศูนย์กลางการปฏิบัติการกิจเป็นศูนย์ย่อยๆ ตามความพร้อมของชุมชน เพื่อให้สมาชิกฉือจี้ที่อยู่ในเขตของชุมชนนั้นดูแลผู้ประสบทุกข์ในเขตของตน ทำให้มีความเข้าใจปัญหาและสถานการณ์ได้ดี อีกทั้งยังเป็นการกระตุ้นให้เกิดความใกล้ชิดของผู้คนในชุมชนด้วย (พระเดิมแท้ ชาวหินฟ้า, รัศมี กฤษณมิษ และสุวิดา แสงสีหนาท, 2550, หน้า 25)

5. โรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่: ประวัติ โครงสร้าง และการจัดการเรียนการสอน

สำหรับหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึง ประวัติการก่อตั้งโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ โดยสังเขป ลักษณะโครงสร้างหลักสูตรของโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ และลักษณะการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ซึ่งผู้เขียนจะอธิบายรายละเอียดของแต่ละหัวข้อไปตามลำดับ ดังต่อไปนี้

5.1 ประวัติการก่อตั้งโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่โดยสังเขป

โรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ ตั้งอยู่ ณ เลขที่ 253 บ้านปางผึ้ง หมู่ที่ 16 ตำบลเวียง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นโรงเรียนแห่งแรกขององค์กรพุทธฉือจี้ที่จัดตั้งขึ้นนอกไต้หวัน โดยจุดเริ่มต้นของการเกิดขึ้นของโรงเรียนแห่งนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากภาวะสงครามกลางเมืองในประเทศจีน ที่เกิดขึ้นระหว่างพรรคก๊กมินตั๋งซึ่งนำโดยจอมพล เจียง ไค เช็ก (Chiang Kai-shek)

กับพรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งนำโดยเหมา เจ๋อตง (Mao Tse-tung) จากเหตุการณ์ครั้งนั้นสามารถกล่าวอย่างรวบรัดได้ว่า พรรคก๊กมินตั๋งเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ต่อพรรคคอมมิวนิสต์ ส่งผลให้นายพล เจียง ไค เช็ก ต้องเดินทางไปจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นที่เกาะไต้หวันหรือที่รู้จักกันในชื่อเดิมคือ เกาะฟอร์โมซา (Formosa) ในขณะเดียวกัน กองกำลังบางส่วนที่พรรคก๊กมินตั๋งได้วางกำลังไว้ที่มณฑลยูนนาน เพื่อทำหน้าที่ดูแลพื้นที่ดังกล่าว อีกทั้งยังป้องกันไม่ให้กองกำลังจากพรรคคอมมิวนิสต์จีนไล่ตามกองกำลังที่เคลื่อนย้ายไปยังเกาะไต้หวันได้ทัน ต่อมากองกำลังที่ยูนนานนั้นได้ถูกตีพ่ายซ้ำแล้วซ้ำเล่า ส่งผลให้กองกำลังทหารบางส่วนต้องถอยร่นไปยังประเทศลาวและประเทศเวียดนาม บางส่วนก็เข้ามายังรัฐฉานของประเทศพม่า (นิตยาภรณ์ และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์, [ม.ป.ป.]) และบางส่วนก็กระจายเข้าสู่บริเวณภาคเหนือของประเทศไทยตามลำดับ ในปี พ.ศ. 2537 (ค.ศ.1994) ประธานสภากิจการโพ้นทะเลแห่งไต้หวัน (The Overseas Community Affairs Council, R.O.C., 中華民國僑務委員會委員長) จึงเดินทางเข้าพบกับท่านธรรมจารย์เจิ้งเอี้ยนที่สำนักงานใหญ่ เพื่อขอให้องค์กรพุทธฉือจี้ช่วยเหลือพี่น้องร่วมชาติซึ่งลี้ภัยอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย เพราะว่างบประมาณที่รัฐบาลไต้หวันได้จัดสรรไว้เพื่อช่วยเหลือกลุ่มผู้ลี้ภัยดังกล่าวกำลังจะสิ้นสุดลงนั่นเอง (โรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่, [ม.ป.ป.]) ช่วงแรกของการเข้ามาดูแลผู้ลี้ภัยในประเทศไทยนั้น ท่านธรรมจารย์เจิ้งเอี้ยนได้เข้ามาดูแลในลักษณะบ้านพักคนชรา โดย ทำการสำรวจปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อการจัดตั้งโครงการบรรเทาทุกข์ทางภาคเหนือของประเทศไทย

เป็นที่น่าสนใจว่า การเข้ามาทำงานในประเทศไทยครั้งนั้น องค์กรพุทธฉือจี้ได้สร้างผลงานอันเป็นที่ประจักษ์แก่ชุมชนแถบนั้นไว้อย่างต่อเนื่องหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างบ้านเรือนให้แก่ผู้ยากไร้ราวสิ่ร้อยกว่าหลังคาเรือนในหลายอำเภอ (แถบอำเภอแม่ฟ้าหลวงและอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, แถบอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น) ขณะเดียวกันยังส่งเสริมงานด้านการเกษตร กล่าวคือ มีการถ่ายทอดวิชาความรู้ทางการเกษตรให้แก่ชาวบ้าน เช่น ความรู้เรื่องการผลิตกล้าไม้ชนิดต่าง ๆ อย่าง กล้าชา กล้าท้อ อีกทั้งยังมีการจัดหาและจัดจ้างผู้เชี่ยวชาญ

ด้านการเกษตรมาทำการผลิตและเพาะปลูกที่เมืองไทย (ณ บ้าน ผาแดง อำเภอยะโฮนบุรี จังหวัดเชียงใหม่) อีกด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไปราวปีเศษ คณะทำงานขององค์กรพุทธฉือจี้ได้ตัดสินใจเดินทางกลับไปยังไต้หวันเพื่อปรึกษาท่านธรรมจารย์เจิ้งเอี้ยนเกี่ยวกับ แนวทางการพัฒนาชุมชนต่อเนื่อง เนื่องจากเท่าที่ได้ดำเนินการผ่านมา การให้แต่เพียงสิ่งของและทุนทรัพย์นั้นยังคงเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงแบบชั่วคราว ยังไม่อาจทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริงและยั่งยืนได้ ด้วยเหตุดังนั้นท่านธรรมจารย์เจิ้งเอี้ยนจึงเสนอให้มีการจัดการศึกษา เพราะท่านเล็งเห็นว่าการศึกษจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยพัฒนามนุษย์ให้มีความสมบูรณ์และนำไปสู่ทิศทางที่ดีงามในอนาคตได้

จากคำรณเกี่ยวกับการศึกษาของท่านธรรมจารย์เจิ้งเอี้ยนที่กล่าวไปข้างต้น ได้ปรากฏเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับ แม้ในช่วงต้นของการดำเนินงานจะมีอุปสรรคที่ติดขัดอยู่บ้าง แต่กระนั้นคณะทำงานขององค์กรพุทธฉือจี้ก็ไม่ย่อท้อ สามารถแก้ปัญหา เอาชนะอุปสรรคเหล่านั้น จนสามารถดำเนินการสร้างโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ได้จนแล้วเสร็จ ในปีการศึกษา 2548 โรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ระดับประถมศึกษาได้เปิดทำการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการครั้งแรก โดยเปิดรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อีกทั้งยังมีโครงการขยายชั้นเรียนที่สูงขึ้นต่อไปตามลำดับ และในปีการศึกษา 2551 ได้ขยายชั้นเรียนในระดับช่วงชั้นที่ 2 คือ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นปีแรก รวมทั้งขยายชั้นเรียนในระดับช่วงชั้นที่ 3 คือ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เป็นปีแรก และขยายสู่ชั้นเรียนที่สูงขึ้นตามลำดับ (รายงานประจำปีของสถานศึกษา โรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่, 2556, หน้า 1)

5.2 ลักษณะโครงสร้างหลักสูตรของโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่

เมื่อผู้เขียนได้ลงพื้นที่และนำข้อมูลที่ได้มาพิจารณาแล้วทำให้พบว่าโรงเรียนแห่งนี้มีรายละเอียดบางอย่างซึ่งบ่งชี้ให้เห็นถึงพิเศษที่แตกต่างออกไปจากโรงเรียนอื่นทั่วไปที่คุ้นเคย แม้โดยภาพรวมหลักสูตรของโรงเรียน

แห่งนี้จะดำเนินและยึดถือตามรูปแบบของกระทรวงศึกษาธิการเหมือนโรงเรียนอื่น ๆ ก็ตาม ดังจะกล่าวต่อไปนี้

โรงเรียนฉือจีเซียงใหม่ยึดหลักคำสอนเรื่องพรหมวิหาร 4 กล่าวในอีกแง่หนึ่ง หลักคำสอนนี้ คือปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนแห่งนี้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เมตตา คือ ความรักและความเอ็นดูที่สะอาดบริสุทธิ์ตั้งจิตใจของมารดาที่มีต่อบุตร प्रारब्धนาให้ผู้อื่นได้รับความสุข **กรุณา** คือ ความเอ็นดูทนไม่ได้ที่ผู้อื่นได้ต้องภัยรับทุกข์ดังพระโพธิสัตว์ที่ช่วยเหลือสรรพสัตว์โดยไม่มีเงื่อนไข **มุทิตา** คือ มีความยินดีสรรเสริญ ส่งเสริมที่จะดำเนินชีวิตตามอริยมรรคและได้พ้นทุกข์ประสพสุขแห่งผลปฏิบัตินั้นทั้งตนเองและผู้อื่น **อุเบกขา** คือ การให้ที่ก่อปรด้วยปัญญาและความปรารถนาดีปรารถนาดีการให้ของอาจารย์ต่อศิษย์ พ่อแม่ให้ต่อบุตร ทั้งนี้เป็นการให้ที่ไม่หวังผลต่างตอบแทน (โรงเรียนฉือจีเซียงใหม่, [ม.ป.ป.])

เมื่อพิจารณาในเบื้องต้นจะเห็นได้ว่า คำอธิบายข้างต้นมีการตีความเป็นแบบฉบับเฉพาะตน กล่าวคือ เป็นคำอธิบายที่แตกต่างจากแนวจารีตแบบพระพุทธศาสนาเถรวาท มี “กลืนอายุ” ของความเป็น พระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีจุดเน้นเรื่องพระโพธิสัตว์ เนื้อหาปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนแห่งนี้ คือหัวใจของการศึกษาที่องค์กรพุทธฉือจี้มุ่งเน้นและให้ความสำคัญในแง่ที่เป็นหัวใจของการสอนที่ครูทุกคนต้อง “สมาทาน” อย่างไม่บกพร่อง

จากปรัชญาการศึกษานำไปสู่แนวคิดในการจัดการศึกษาที่ชัดเจนขึ้น ความชัดเจนดังกล่าวเริ่มต้นจากการตั้งคำถามว่า “จะสร้างบรรยากาศการศึกษาที่ดีได้อย่างไร” จากคำถามนำไปสู่คำตอบของท่าน ธรรมอาจารย์เจิ้งเอียนซึ่งสามารถจำแนกได้สามแนวทาง คือ ระดับ “ประถมศึกษา” ต้องปูพื้นฐานด้านการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและมั่นคงแก่เยาวชน ระดับ “มัธยมศึกษา” ต้องปลูกฝังและสร้างค่านิยมที่ถูกต้องแก่เยาวชน และระดับ “มหาวิทยาลัย” ต้องชี้ทางนักศึกษา

ให้รู้จักหน้าที่และพันธกิจของตนเอง (โรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่, [ม.ป.ป.])

ถึงแม้โรงเรียนจะมีกลุ่มสาระวิชาที่จำแนกตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการก็ตาม แต่กระนั้นกรอบที่ถูกกำหนดก็ไม่ได้ เป็นปัญหาต่อการบูรณาการเนื้อหาเพื่อการจัดการเรียนการสอนอันสะท้อนวิถีตาม “แบบฉบับ” ของฉือจี้เลย กล่าวคือ โรงเรียนแห่งนี้ได้บูรณาการเนื้อหาบางรายวิชา ในหลักสูตรร่วมกับหลักสูตรขององค์กรพุทธฉือจี้ได้หวั่น โดยเนื้อหาที่นำมา บูรณาการและสร้างเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนแก่นักเรียนนั้น ผู้เขียนสามารถ จำแนกได้ดังนี้

1. จริยศิลป์ ได้แก่ การชงชา การจัดดอกไม้ การเขียนพู่กันจีนและ “ภาษามือ” โดยทุกๆ เทอมจะมีการจัดการเรียนสอนอยู่ 2 สัปดาห์ต่อเทอม/ สัปดาห์ละ 2 คาบ นอกจากนี้อุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่าง การจัดดอกไม้ก็จะใช้ที่สามารถจัดหาได้จากที่บ้าน เพราะยึดหลักการว่าไม่เน้น อุปกรณ์ แต่เน้นขั้นตอนและเนื้อหาที่สอดแทรก อีกทั้งในการจัดดอกไม้ก็จะยึด ตามหลักของฉือจี้ซึ่งมีอยู่ 3 ประการคือ ความดี ความจริง ความสวยงาม กล่าวสำหรับ “ภาษามือ” ในที่นี้ หมายถึง ภาษามือของฉือจี้ การที่ต้องเรียนภาษา มือนั้นมีเหตุผลมาจากแนวคิดของท่านธรรมจารย์เจิ้งเอี้ยนซึ่งท่านเห็นว่า ฉือจี้ นั้นมีทั่วโลก เพราะฉะนั้นภาษามือจะเป็น “ตัวสื่อ” ที่ส่งมอบให้กับชาวฉือจี้ ด้วยกัน ภาษามือที่ใช้ส่วนใหญ่มีลักษณะท่าทางมาจากตัวเขียนในภาษาจีน และ มักจะใช้ร่วมกับบทเพลง ดังจะเห็นได้ชัดจากการจัดงานวันสำเร็จการศึกษาหรือ วันปัจฉิมนิเทศของโรงเรียน เป็นต้น

2. การสอน “จิ่ง ซื่อ อวี่” (靜思語) หมายถึง การสอนด้วยวาจาธรรม ของท่านธรรมจารย์เจิ้งเอี้ยน เช่น “แม้ว่ามีปณิธานในใจ แต่ไม่ได้ลงมือปฏิบัติ ก็เสมือนกับการไถนาแต่ไม่ได้หว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวลงในนา ซึ่งเท่ากับสูญเสีย โอกาสที่ดีไป” (ท่านธรรมจารย์เจิ้งเอี้ยน, 2553, หน้า 108) การสอนจิ่ง ซื่อ อวี่ จะมีอยู่ทั้งหมด 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นแรก คือ การสัมผัสประสบการณ์ ขั้นที่สอง คือ

การใช้สื่อในรูปแบบต่างๆ เช่น การเล่นเกม การให้ดูภาพ การให้ดูคลิปวิดีโอ
ขั้นที่สาม คือ การถามคำถาม ขั้นที่สี่ คือ การพิจารณาทบทวนตัวเองและขั้นที่ห้า
คือ การนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้ เมื่อนักเรียนได้กระทำความผิด ครูบางท่านยังมีวิธีการสอน
ผ่าน จิ้ง ชือ อวี เพื่อให้ นักเรียนเกิดความสำนึก กล่าวคือ โรงเรียนแห่งนี้จะไม่ใช้
ระบบการตี หากนักเรียนคนนั้นกระทำความผิดจริง ครูก็จะให้ไปหยิบ จิ้ง ชือ อวี
(ซึ่งติดไว้ในห้องเรียนนั้น) ที่ตนเองเห็นว่าน่าจะไปใช้เพื่อแก้ไขและพัฒนาตนเอง
ให้ดีขึ้น จากนั้นนักเรียนที่ได้กระทำความผิดก็จะไปกล่าวต่อหน้ารูปภาพท่าน
ธรรมจารย์เจิ้งเอียน ซึ่งในทุกห้องเรียนจะมีการจัดวางไว้หรือที่เรียกว่า “มุมท่าน
ธรรมจารย์” โดยสาระที่กล่าวจะเป็นไปในทำนองว่าจะใช้จิ้ง ชือ อวี ที่เลือกมา
นี้พัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นได้อย่างไร (เกณิกา เตจันนันท, การสื่อสารส่วนบุคคล,
5 มกราคม 2558)

3. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น “พิธีสงฆ์น้ำพระ” (浴佛典禮)
ซึ่งจะจัดขึ้นทั่วโลกที่มีชาวฉือจี้ อยู่ ในช่วงเดือนพฤษภาคมของทุกปี พิธีนี้ถือได้ว่า
มีความสำคัญเพราะเป็นวันที่รวมเอาวันวิสาขบูชา วันแม่สากล และวันฉือจี้โลก
เข้าไว้ด้วยกัน หรือ กิจกรรม “ออมบุญ” (竹筒歲月)⁷ เป็นกิจกรรมที่ทางโรงเรียน
สอนให้นักเรียนทุกคนเห็นความสำคัญในเรื่องของการออม ซึ่งการออมบุญในที่นี้ก็
คือการออมเงิน อาจจะเป็นวันละกี่บาทก็ได้ โดยทุกสิ้นเทอมทางโรงเรียนจะจัดราง
ไม้ไผ่ไว้ให้และนักเรียนก็นำกระปุกออมบุญนั้นมาเทลงบนรางไม้ไผ่ เงินที่ได้จะนำ
ไปใช้ประโยชน์เพื่อส่วนรวมในลำดับต่อไป เมื่อพิจารณาในเบื้องต้นการออมเงินดัง
กล่าวถือว่าเป็น “อุบาย” ในการสอนให้นักเรียนรู้จักทำ “ความดี” ในทุกๆ วัน ทั้ง
ยังเป็นการปลูกฝังให้คำนึงถึงผู้อื่น/สังคมด้วย

4. การเสริมทักษะภาษาจีน ถือว่าเป็นอีกหนึ่งจุดเด่นของโรงเรียน โดย
เหตุผลของการเน้นให้นักเรียนทุกคนได้เรียนภาษาจีนนั้นก็เพราะตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง

⁷ ทั้งนี้คำภาษาจีนไม่ได้แปลตรงตัวว่า “ออมบุญ” แต่แปลว่า “กระบอกไม้ไผ่เดือนปี”

โรงเรียนทางโรงเรียนได้เล็งเห็นการเติบโตของภาษาจีนในอนาคต นักเรียนจะได้เรียนภาษาจีนจากเจ้าของภาษา ซึ่งการเรียนรู้จากเจ้าของภาษาจะช่วยให้นักเรียนใช้ภาษาได้อย่างถูกต้องและชัดเจน ทั้งยังเป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมของประเทศและภาษานั้นๆ ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของโรงเรียนและทำให้โรงเรียนมีความแตกต่างจากโรงเรียนอื่น (tzuchithai24, 2017)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น การบูรณาการเนื้อหาในหลักสูตรของโรงเรียนฉือจีเชียงใหม่ทั้ง 4 เรื่อง ตามความเห็นของผู้เขียนนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญมากคือ ครูที่มีความรู้ ความสามารถและมีคุณธรรม ดังนั้นโรงเรียนฉือจีเชียงใหม่จึงให้ความสำคัญกับการ “สร้าง” ครูที่มีคุณสมบัติตามอุดมคติขององค์กรพุทธฉือจี ด้วยเหตุดังนั้น สิ่งหนึ่งที่โรงเรียนฉือจีเชียงใหม่ไม่อาจละเลยได้ก็คือ การอบรมครูเพื่อเตรียมความพร้อมล่วงหน้าก่อนทำการสอนอยู่เสมอ

5.3 ลักษณะการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนฉือจีเชียงใหม่

โรงเรียนแห่งนี้มีอัตลักษณ์ว่า “ฉือจีสอนและกล่อมเกลานักเรียนให้เป็นวิญญูชนที่บริสุทธิ์ ไม่เล็งเห็นประโยชน์ส่วนตนโดยฝ่ายเดียว รู้จักและปฏิบัติตามกฎระเบียบและจริยธรรม ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตตามกระแสสังคม” (โรงเรียนฉือจีเชียงใหม่, [ม.ป.ป.]) จากข้อความนี้สามารถขยายความโดยจำแนกเป็นประเด็นเพื่อการอภิปรายให้เห็นภาพที่ชัดเจนได้ คือ คุณสมบัติอันพึงประสงค์ที่เรียกว่า “วิญญูชนที่บริสุทธิ์” นั้น ผู้เขียนเห็นว่าน่าจะเป็นผลสืบเนื่องมาจากการสอนและกล่อมเกลานักเรียนด้วย “ความรักอันยิ่งใหญ่” (ต้าอ้าย, 大愛) ดังข้อความที่ว่า การศึกษาของฉือจีใช้ความรักเป็นจุดเริ่มต้น ฉือ (慈) หรือเมตตา คือการให้ความสุข หวังว่าสรรพสัตว์ในโลกหล้าล้วนสามารถมีความสุขโดยถ้วนหน้า จี้ (濟) หรือสงเคราะห์ คือการถอนความทุกข์ออกไปโดยการใช้รักอันยิ่งใหญ่ (ต้าอ้าย) ไปรักสรรพสัตว์ (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี, 2555, หน้า 152) การบ่มเพาะด้วยความรู้สึกลักษณะดังกล่าวน่าจะมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการให้มนุษย์

เติบโตอย่างมีคุณภาพ กล่าวให้ชัดขึ้นก็คือ ผู้เรียนมีการเติบโตทั้งในแง่ความรู้ควบคู่ไปพร้อมกับการมีคุณธรรมนั่นเอง องค์การพุทธนิตยสารได้ขยายความคำว่า “ความรู้คู่คุณธรรม” ไว้ที่น่าสนใจความว่า

การศึกษาในโรงเรียน ควรเริ่มจากสิ่งที่มองเห็นได้ด้วยตา แล้วต่อไปยังแนวคิดและ จิตวิญญาณซึ่งตามองไม่เห็น สิ่งที่สามารถมองเห็นได้ด้วยตา คือ การแต่งกาย การกิน ความเป็นอยู่และความประพฤติ สิ่งที่สามารถมองไม่เห็น คือ การบ่มเพาะจิตใจที่เข้มแข็งในชีวิตประจำวัน ทำความรู้ให้คู่กับคุณธรรมจึงจะเป็นการศึกษาที่งามพร้อม (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยนิตยสาร, 2555, หน้า 85)

เมื่อพิจารณารายละเอียดข้างต้นในประเด็นที่ว่า โรงเรียนควรเริ่มต้นจากสิ่งที่มองเห็นได้ด้วยตา ได้แก่ 1. การแต่งกาย 2. การกิน 3. ความเป็นอยู่ และ 4. ความประพฤติ ก็ยิ่งทำให้เห็นรายละเอียดที่สะท้อน อัตลักษณ์ของโรงเรียนแห่งนี้อย่างแจ่มชัดมากขึ้น โดยผู้เขียนจะอภิปรายเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

1. การแต่งกายกับความประพฤติ องค์การพุทธนิตยสารมองว่าเป็นการแสดงออกถึงบุคลิกภาพ หากคนเรารู้จักแต่งกายให้สะอาดเรียบร้อย แต่งกายให้เหมาะสมกับกาลเทศะ ก็สามารถสะท้อนให้เห็นถึงใจ ที่เรียบร้อยและรักตนเอง ในขณะเดียวกันการแต่งกายต้องสมกับฐานะและวัย เป็นธรรมชาติจึงจะงดงาม การฟุ้งไม่เป็นที่ธรรมชาติย่อมไม่ใช่ความงามที่แท้จริง ดังนั้น การแต่งกายจึงเป็นภาพลักษณ์อันสะท้อนให้เห็นถึงจิตใจที่จับต้องไม่ได้ พุดในอีกแง่หนึ่งก็คือ ใจคิดอย่างไรก็จะแสดงออกด้วยภาพลักษณ์เช่นนั้น (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยนิตยสาร, 2555, หน้า 68-69) ด้วยทัศนะดังกล่าว โรงเรียนแห่งนี้จึงตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องของการแต่งกายที่เหมาะสม เรียบร้อยด้วยการเลือกใช้สีสุภาพ เป็นโทนสีที่ไม่ฉูดฉาดตาซึ่งก็คือ สีเทา การเลือกใช้สีดังกล่าวเพราะท่านธรรมจารย์แจ้งเอียนเห็นว่า เป็นสีที่ไม่โดดเด่นแสบตา แสดงถึงความสุภาพและไม่สกปรกง่าย อีกทั้งยังเป็นการเตือนผู้สวมใส่ให้คำนึงถึงหน้าที่ของตนที่กำลังเป็นอะไร กำลังทำอะไร

เครื่องแบบจึงเป็นความแน่นอนในสิ่งถูกต้องที่เราทำ แม้ภายนอกอาจจะถูกกำหนดด้วยเครื่องแบบ แต่ทว่าสมองและจิตใจมีอิสระเต็มที่ในการคิดสิ่งที่ถูกต้อง (พระเดิมแท้ ชาวหินฟ้า, รัชมี กฤษณมิษและสุวิดา แสงสีหนาท, 2550, หน้า 40) การบ่มเพาะพฤติกรรมในเรื่องมารยาทขั้นพื้นฐานให้เกิดแก่ผู้เรียนของโรงเรียนแห่งนี้ดูเหมือนจะสะท้อนให้เห็นอยู่เป็นระยะ ๆ กล่าวคือ เมื่อผู้เขียนทำการทักทายสนทนาหรือแม้แต่กระทั่งเดินสวนกับนักเรียนโดยเฉพาะในระดับมัธยม สิ่งหนึ่งที่พบเห็นอย่างเด่นชัด คือ นักเรียนจะมีการโค้งคำนับพร้อมการจัดวางท่วงท่าในลักษณะผสมผสานมือไว้ระดับราวสะดือด้วยรอยยิ้มที่เป็นมิตร ท่วงท่าและท่าทีเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำรวม ความเคารพและมีความอ่อนน้อมต่อคู่สนทนาและผู้พบเจอ

นอกจากนี้ การมุ่งสร้างให้นักเรียนมีระเบียบวินัย เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี รวมทั้งเป็นผู้ให้และมีจิตอาสา ก็ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่พบเห็นอย่างเด่นชัด กล่าวคือ นักเรียนในโรงเรียนแห่งนี้จะถูกฝึกให้มีระเบียบวินัยตั้งแต่เรื่องการเดินทางเข้าโรงเรียน การทำความสะอาดครู การถอดรองเท้าและจัดรองเท้า การตักอาหาร การเข้าแถวรับอาหาร การรับประทานอาหาร การจัดวางถ้วยชามสำหรับรับประทานอาหาร การเดินแถวขณะที่มีมือถือของและการเข้าแถวเพื่อไปเรียนห้องปฏิบัติการต่าง ๆ การเตรียมความพร้อมก่อนเริ่มเรียน ไปจนถึงการเข้าแถวก่อนกลับบ้าน เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ คือ “เครื่องมือ” ที่ช่วยสร้างระเบียบวินัยแก่นักเรียนซึ่งจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางกายของมนุษย์ เป็นการสร้างแบบแผนความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันจะนำไปสู่สังคมที่เรียบร้อยและดีงาม

ส่วนการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี พบได้จากการออกแบบกิจกรรมของครูประจำชั้น เช่น การสับเปลี่ยนหมุนเวียนตำแหน่งหัวหน้าห้องในทุก ๆ เดือน โดยนักเรียนในห้องเรียนนั้นจะทำการคัดเลือกกันเอง นักเรียนที่เคยเป็นมาแล้วจะไม่มีสิทธิถูกเสนอชื่อเพื่อคัดเลือกตำแหน่งนี้ได้ในครั้งต่อไป นั่นก็หมายความว่า นักเรียนทุก ๆ คนมีโอกาสมำทำหน้าที่นี้ อนึ่ง การทำหน้าที่หัวหน้าห้องนั้น

ครูประจำชั้นอาจมีการออกแบบให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เช่น การมอบหมายให้หัวหน้าห้องเลือกเพื่อนเข้าห้องเรียนทีละคนหลังจากทำกิจกรรมเข้าแถวในตอนเช้าเสร็จ ลักษณะเช่นที่กล่าวมาคือ การฝึกให้นักเรียนผู้ที่ได้รับมอบหมายเป็นหัวหน้าห้องรู้จักตัดสินใจในฐานะผู้นำ ในขณะที่เดียวกันนักเรียนที่เหลือก็ต้องยอมรับ/เคารพการตัดสินใจของหัวหน้าห้องในฐานะที่เป็นผู้ตาม

สำหรับการเป็นผู้ให้และมีจิตอาสา พบได้จากการที่ผู้เรียนเป็นอาสาสมัครในการให้บริการต่าง ๆ ภายในโรงเรียน การทำกิจกรรมเยี่ยมครอบครัวบุญคุณ การทำกิจกรรมเยี่ยมบ้านพักคนชรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเยี่ยมครอบครัวบุญคุณและบ้านพักคนชรา กล่าวคือ ก่อนที่นักเรียนจะลงพื้นที่ไปทำกิจกรรมเหล่านี้ต้องได้รับการอบรมเรื่องมารยาทต่าง ๆ ได้แก่ การมอบของ การนั่ง การยืน รวมถึงการแสดงออกทางสีหน้า ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนที่เหมาะสมและถูกต้อง รวมความแล้วก็คือ โรงเรียนต้องการมุ่งเน้นให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่แสดงออกในฐานะผู้ให้หรือจิตอาสาที่ดี ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงการปลูกฝังเรื่องความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่นไปพร้อม ๆ กับการบ่มเพาะความกรุณาให้เติบโตในจิตใจ

2. การกินกับความเป็นอยู่ โรงเรียนแห่งนี้จัดเตรียมอาหารที่ปราศจากเนื้อสัตว์ไว้สำหรับครูและนักเรียนทุกคน ครูและนักเรียนต้องจัดเตรียมอุปกรณ์ส่วนตัวสำหรับรับประทานจากที่บ้าน ซึ่งสอดคล้องกับรายละเอียดวิสัยทัศน์ของโรงเรียนที่ได้กำหนดไว้ตามแนวทางขององค์กรพุทธฉือจี้ในประเทศไทยข้อหนึ่ง ความว่า “รับประทานอาหารเจที่ถูกหลักโภชนาการเพื่อรักษาสรรพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ที่มีวัฒนธรรมการรับประทานอาหารที่มีผลดีต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม มีภาระในการรับประทานอาหารเป็นของส่วนตัวและพกติดตัวอยู่เสมอ เพื่อสุขภาพและรักษาสิ่งแวดล้อม” (รายงานประจำปีของสถานศึกษา โรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่, 2556, หน้า 35) จากแนวทางดังกล่าวสะท้อนว่า การกินอาหารที่ปราศจากเนื้อสัตว์ เป็นเรื่องที่โรงเรียนมุ่งสอนให้นักเรียนรู้จักเคารพสิ่งมีชีวิตด้วยเรื่องใกล้ตัวผ่านประสบการณ์ตรง การให้นักเรียนตระเตรียมและนำอุปกรณ์สำหรับรับประทานมาจากที่บ้านด้วยตัวเองนั้นก็สามารถพิจารณาต่อได้ว่า โรงเรียน

มุ่งปลูกฝังให้รู้จักรับผิดชอบของใช้ของตนเอง ทั้งยังเป็นการส่งเสริมการกินที่ถูกสุขอนามัยอีกด้วย

อนึ่ง หลักการของโรงเรียนที่ทุกคนพึงตระหนักเกี่ยวกับเรื่องการกินอย่างสำคัญ ก็คือ ต้องกินอาหารให้หมด ไม่ควรเหลือติดภาชนะ ซึ่งนั่นก็หมายความว่า การตักอาหารเพื่อรับประทานในแต่ละครั้งต้องตักแต่พอดี ต้องรู้จักประมาณตนเอง กินอย่างรู้คุณค่าและเท่าที่จำเป็น หากไม่อิ่มก็สามารถตักเพิ่มในภายหลังได้ ฉื่อจึงเรียกความตระหนักตนเกี่ยวกับการกินในลักษณะนี้ว่าเป็น “การถนอมบุญ” (惜福) จากการลงพื้นที่ในครั้งนั้นพบว่า ฝ่ายประถมจะกินอาหารที่ห้องเรียน โดยมีอาสาสมัครในชั้นเรียนนั้นๆ (2 ถึง 3 คนโดยประมาณ) ตักอาหารแก่เพื่อนร่วมชั้น ซึ่งผู้ทำหน้าที่ตักอาหารจะต้องโพกศีรษะด้วยผ้า ต้องสวมผ้ากันเปื้อนและสวมผ้าปิดปากอย่างมิดชิด ทั้งนี้เพื่อความสะอาดและถูกสุขลักษณะ ในขณะที่นักเรียนที่เหลือก็จะต่อแถวเพื่อรับอาหารอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย จากที่กล่าวมาทั้งหมดถือได้ว่า เป็นการปลูกฝังให้นักเรียนเห็นความสำคัญในเรื่องใกล้ตัวตั้งแต่เยาว์วัย

ในด้านการฝึกให้มีบุคลิกภาพที่ดีในการรับประทานอาหาร พบว่า นักเรียนจะถูกฝึกให้มี การนั่ง การจับถ้วยและการถือตะเกียบด้วยลักษณะอุปมาที่ว่า “นั่งเหมือนระฆัง ถือถ้วยข้าวเหมือนมังกรคาบแก้ว ถือตะเกียบเหมือนหงส์จิบน้ำ” (坐如鐘，龍口含珠，鳳口飲水。) ⁸ มิเพียงเท่านั้น นักเรียนยังถูกฝึกให้รู้จักสำรวม คือ ไม่มีการคุยกันในระหว่างตักและรอรับอาหาร ถือเป็นการป้องกันไม่ให้สิ่งแปลกปลอม เช่น น้ำลายตกลงสู่อาหาร แต่ถ้าหากนักเรียนคนใดต้องการอาหารในปริมาณมาก ปานกลาง หรือน้อย เขาเหล่านั้นก็จะสื่อสารกันด้วยภาษามือ

⁸ วลีดังกล่าวมาจากสองประโยค ได้แก่ ประโยคที่ว่า “ยืนเหมือนต้นสน นั่งเหมือนระฆัง เดินเหมือนลม นอนเหมือนคันธนู” (站如松、坐如鐘、行如風、臥如弓) และ “ถือถ้วยข้าวเหมือนมังกรคาบแก้ว ถือตะเกียบเหมือนหงส์จิบน้ำ” (龍口含珠，鳳口飲水。)

ส่วนด้านความเป็นอยู่ ในประเด็นนี้ผู้เขียนขอเริ่มต้นจากสิ่งที่สังเกตเห็นได้ง่ายและชัดเจน คือ ภูมิทัศน์ของโรงเรียน ในแง่ตัวอาคารของโรงเรียนพบว่า ถูกออกแบบด้วยโครงสร้างที่แข็งแรง โอโถง โปร่งและโล่งสบาย คำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยเพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกแก่นักเรียน ครู บุคลากรอื่นๆ ในโรงเรียนไปจนถึงคนในชุมชนอย่างเห็นได้ชัด ดังที่ครูฝ่ายธุรการได้ขยายความเกี่ยวกับการให้ความสำคัญเรื่องการออกแบบตัวอาคารในมุมมองของท่านธรรมาจารย์แจ้งเอียน ความว่า ในเรื่องการออกแบบท่านธรรมาจารย์เน้นเป็นพิเศษ โดยเฉพาะโรงเรียน (สถานศึกษา) กับโรงพยาบาล ท่านธรรมาจารย์มองว่าเวลามีภัยพิบัติที่ไหนเกิดขึ้น โรงเรียนต้องเป็นที่หลบภัย โรงพยาบาลต้องเป็นพื้นที่ช่วยชีวิต เพราะฉะนั้นพื้นที่ตัวอาคารของทั้ง 2 สถานที่นี้ท่านจึงเน้นมาก (เอกลักษณ์ ธนาใจรักษา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 มกราคม 2558)

กล่าวสำหรับตำแหน่งที่ตั้งของโรงเรียนพบว่า ตั้งอยู่ห่างจากแหล่งชุมชน ส่งผลให้โรงเรียนแห่งนี้ ห้อมล้อมด้วยธรรมชาติและบรรยากาศแวดล้อมที่ไม่วุ่นวาย มีความร่มรื่น เป็นสถานที่ตั้งที่ถูกคัดเลือกโดยท่านธรรมาจารย์แจ้งเอียน ด้วยเหตุผลที่ว่า “ภูมิประเทศของอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่มีความคล้ายคลึงกับโรงเรียนฉือจี้ในประเทศไต้หวัน” (สุพรรณิ คงดีได้, 2556, หน้า 5) ดังนั้นด้วยลักษณะภูมิทัศน์ของโรงเรียนเช่นที่กล่าวมาจึงปฏิเสธไม่ได้ว่ามีผลสำคัญต่อการส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี เรียกได้ว่าเป็น การสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้เกิดขึ้นแก่ทุกคนไปพร้อมกันด้วย ด้วยเหตุนี้ การสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมจึงเป็นสิ่งที่โรงเรียนแห่งนี้มุ่งปลูกฝังให้แก่ผู้เรียนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อยู่เสมอ อาทิ การสอนและสร้างกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับวาทะธรรมของท่านธรรมาจารย์แจ้งเอียน (จิ้ง ซือ อวี) โดยครูประจำชั้น การประหยัดไฟอย่างการใช้โซลาร์เซลล์ภายในโรงเรียน การประหยัดน้ำ เช่น โรงเรียนจะจัดเตรียมภาชนะไว้สำหรับรองน้ำล้างมือเพื่อที่จะได้นำน้ำที่ใช้แล้วไปใช้ประโยชน์ต่อ และการรู้จักแยกขยะ คือ โรงเรียนจะจัดเตรียมพร้อมกับจำแนกถังขยะเปียก ขยะทั่วไป และขยะกระดาษไว้ตามจุดต่าง ๆ การปลูกฝังในเรื่องการแยกขยะให้เป็นและถูกต้อง

ถือเป็นจุดตั้งต้นที่ช่วยให้มนุษย์เห็นความสำคัญและเกิดจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม อีกทั้งช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ในระดับหนึ่ง เพราะกระบวนการแยกที่ถูกต้องจะนำไปสู่การจัดการที่มีประสิทธิภาพต่อเนื่อง นั่นก็คือ บางส่วนสามารถนำไปรีไซเคิลเพื่อสร้างมูลค่า บางส่วนสามารถกำจัดได้เลยในทันที หรือ บางส่วนไม่สามารถกำจัดได้ในทันทีที่ต้องมีกระบวนการที่รัดกุมเพราะส่งผลกระทบต่อผู้อื่น เป็นต้น

นอกจากนี้ โรงเรียนฉือจีเซียงใหม่ยังมีนโยบายไม่ให้อาคารโรงทำความสะอาดภายในตัวอาคาร อาคารโรงจะมีหน้าที่ดูแลเฉพาะบริเวณภายนอกอาคาร เช่น สวน ดังนั้นการทำความสะอาดภายในตัวอาคารจึงเป็นหน้าที่ของทุกคน โดยครูและนักเรียนจะต้องแบ่งหน้าที่และช่วยกันทำความสะอาดตามจุดต่าง ๆ ที่รับผิดชอบ คือ กวาดพื้น ถูพื้น ขัดห้องน้ำ เป็นต้น

3. ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน โรงเรียนแห่งนี้มีวิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนที่น่าสนใจ โดยเฉพาะระหว่างผู้อำนวยการโรงเรียนกับนักเรียนถือได้ว่ามีแง่มุมที่น่าสนใจ คือ โรงเรียนจะคัดเลือกและเชิญนักเรียนที่มีพัฒนาการที่ดีในด้านต่างๆ เช่น พัฒนาการด้านการเรียน ความมีมารยาทและความอ่อนน้อมถ่อมตน ความเชื่อมั่นในตัวเอง ให้ไปดื่มชาและขนมกับผู้อำนวยการหรือที่เรียกว่าได้เป็นแขกของผู้อำนวยการ ถือเป็นกิจกรรมที่ได้รับผลตอบแทนในเชิงบวก ในแง่หนึ่งนักเรียนก็เกิดความภาคภูมิใจ รู้สึกเป็นเกียรติและยังถ่ายทอดความประทับใจของตนให้ผู้ปกครองได้รับรู้ ในขณะเดียวกันผู้ปกครองก็จะคอยกระตุ้นให้นักเรียนพัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นเรื่อยๆ วิธีการเช่นนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่าเป็นการช่วยลดช่องว่างระหว่างครูกับนักเรียนได้ดีระดับหนึ่ง ทั้งช่วยกระตุ้นให้นักเรียนตระหนักถึงคุณค่าและศักยภาพภายในของตน ก่อเกิดเป็นความรู้สึกว่าโอกาสเช่นนี้สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนที่มุ่งมั่นตั้งใจที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตนเอง

4. ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โรงเรียนแห่งนี้มีกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับชุมชนซึ่งปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ กิจกรรมเยี่ยมครอบครัวบุญคุณ

ซึ่งคำว่า “ครอบครัวบุญคุณ” (感恩戶) นี้ คือ คำเรียกที่มีความหมายและมีนัยสำคัญที่โรงเรียนมุ่งสื่อให้นักเรียนตระหนักรู้เสมอว่า พวกเขาเหล่านั้นมีบุญคุณในแง่ที่เปิดโอกาสให้พวกเราทุกคนได้ทำความดีนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมเยี่ยม “บ้านพักคนชรา” ซึ่งเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เข้าไปช่วยเหลือ/ดูแลเรื่องสุขภาวะแก่อดีตทหารจีนที่ไม่สามารถกลับประเทศได้ ด้วยเหตุนี้ นักเรียนทุกคนที่จะลงพื้นที่เพื่อไปทำกิจกรรมเหล่านั้นต้องเตรียมตัวล่วงหน้าให้พร้อม ดังที่ครูฝ่ายจริยธรรมได้ให้ข้อมูลในประเด็นนี้ความว่า ก่อนออกไปทำกิจกรรมครูต้องแจ้งหรือเล่าให้นักเรียนรู้ในเบื้องต้นก่อนว่า การทำกิจกรรมเหล่านี้ต้องพบเจออะไรบ้าง เช่น บางกรณีอาจจะเจอคนหรือสถานที่ที่ไม่สะอาดหรือสกปรก เพราะฉะนั้นนักเรียนจึงต้องรู้จักเตรียมตัวและเรียนรู้ที่จะป้องกันตนเองให้ปลอดภัย (พรนภา ลือตาล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 มกราคม 2558) กิจกรรมเยี่ยมครอบครัวบุญคุณและกิจกรรมเยี่ยมบ้านพักคนชราจะมีในสัปดาห์สุดท้ายของทุกเดือน โดยวันเสาร์จะเป็นกิจกรรมเยี่ยมครอบครัวบุญคุณและวันอาทิตย์จะเป็นกิจกรรมเยี่ยมบ้านพักคนชรา โดยนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้จะเริ่มตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เป็นต้นไป

เมื่อกิจกรรมในลักษณะที่กล่าวไปข้างต้นถือปฏิบัติอย่างต่อเนื่องตามพันธกิจของโรงเรียนที่ว่า โรงเรียนเน้นการจัดกิจกรรมที่แสดงถึง ความเมตตา ความกรุณา ช่วยเหลือและบำบัดความทุกข์ยากของผู้อื่น ทั้งยังเป็นการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียน มีจิตเบิกบานอยู่เสมอ และเห็นความสำคัญของบุคคลรอบข้างร่วมยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีสุข (โรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่, [ม.ป.ป.]) จึงไม่น่าแปลกใจที่โรงเรียนแห่งนี้จะได้รับความเชื่อมั่นและความไว้วางใจจากชุมชนในระดับหนึ่ง แม้ว่าบางครอบครัวจะไม่ได้ส่งบุตรหลานเข้าศึกษา ณ โรงเรียนแห่งนี้ก็ตามที่แต่กระนั้นก็ยังให้ความร่วมมือเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดอยู่เสมอ อาทิ กิจกรรม “พิธีสงฆ์น้ำพระ” กิจกรรมส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ หรือกิจกรรมแจกผ้าห่มกันหนาว ส่วนครอบครัวที่ส่งบุตรหลานเข้ามาศึกษาเล่าเรียนก็พบว่าผู้ปกครองต่างให้การสนับสนุน ให้ความร่วมมือกับโรงเรียนมากขึ้น ดังที่ครูฝ่าย

จริยธรรมได้เล้าถึงประเด็นนี้ว่า เดิมทีผู้ปกครองไม่ค่อยให้ความร่วมมือ อาจเป็นเพราะโอกาสน้อย แต่ตอนนี้ทางโรงเรียนเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมกับนักเรียนห้องที่ไปทำกิจกรรมมากขึ้น รวมถึงมีผู้ปกครองอีกกลุ่มหนึ่งที่เป็นอาสาสมัครอยู่แล้ว จึงทำให้ในปัจจุบันความร่วมมือในการทำกิจกรรมทำนองนี้ระหว่างผู้ปกครองกับโรงเรียนมีความเข้มแข็ง ตื่นตัวและมีความยินดีพร้อมที่จะตอบรับกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัด/เชิญชวน แม้ทางโรงเรียนจะไม่มีค่าตอบแทน มีแต่เพียงอาหารกลางวันให้ก็ตาม (พรนภา ลือตาล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 มกราคม 2558)

จากที่กล่าวมาทั้งหมด คือ ภาพสะท้อนเชิงประจักษ์อันประมวลได้จากการลงพื้นที่ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับคำขวัญและเอกลักษณ์ของโรงเรียนความว่า “มารยาทเด่น เน้นคุณธรรม นำการเรียนรู้ มุ่งสู่เทคโนโลยี” และ “สังคมแห่งความรัก และความเมตตา พัฒนาความรู้คู่คุณธรรม ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า ด้วยสติปัญญา” ตามลำดับ (โรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่, [ม.ป.ป.])

6. วิเคราะห์แนวคิดและการจัดการศึกษาของโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่

ผู้เขียนได้จำแนกขอบเขตการวิเคราะห์และอภิปรายออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1. ผู้เรียน 2. ผู้สอน 3. เนื้อหาของหลักสูตร และ 4. กระบวนการจัดการเรียนการสอน ซึ่งขอบเขตทั้ง 4 ด้านนี้เป็นองค์ประกอบที่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นองค์ประกอบหลักของการศึกษา โดยจะวิเคราะห์เพื่อเชื่อมโยงกับข้อมูลการวิจัยที่ได้ ทั้งนี้ เอกสารที่ผู้เขียนใช้เป็นข้อมูลหลักสำหรับการวิเคราะห์ คือ หนังสือ “วิถีครู ผู้ประเสริฐ วาทีธรรมด้านการศึกษา ธรรมจารย์เจิ้งเอียน” (แผนกเลขานุการมหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555) เนื่องจากเป็นหนังสือที่รวบรวมคำสอนด้านการศึกษาที่ท่านธรรมจารย์ได้กล่าวไว้ในโอกาสต่าง ๆ ของการแสดงธรรม (ซึ่งถูกแปลจากภาษาจีนเป็นภาษาไทย) อันแสดงให้เห็นแนวคิดทางการศึกษาขององค์กรพุทธฉือจี้ ซึ่งโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ยึดถือเป็นแนวทาง ตามลำดับดังนี้

1. ผู้เรียน

โรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่เน้นการพัฒนานักเรียนด้วยความเชื่อที่ว่านักเรียนทุกคนมีศักยภาพที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด มิเพียงเท่านั้นศักยภาพเหล่านี้ยังสามารถที่จะพัฒนาให้เติบโตและงอกงามได้อีกด้วย กล่าวในอีกแง่หนึ่งก็คือมนุษย์สามารถพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตนเองให้ดีขึ้นได้นั่นเอง ความเชื่อที่กล่าวข้างต้นสัมพันธ์กับแนวคิดที่ว่ามนุษย์ทุกคนล้วนมี “ธาตุบริสุทธิ์” อยู่ในจิตหรือที่เรียกว่า “จิตเดิมแท้” ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาผู้เรียน ดังจะเห็นจากการให้ความสำคัญในเรื่องนี้ของท่านธรรมาจารย์เจิ้งเอียน อนึ่ง คำที่ท่านใช้เพื่อสื่อความหมายถึง “จิตเดิมแท้” พบว่ามีอยู่หลายคำ เช่น คำว่า “ศักยภาพ” “ธาตุแท้ของมนุษย์” “ธาตุแท้มนุษย์ที่แท้จริง” “ธาตุแท้ที่บริสุทธิ์ดีงาม” “ธาตุแห่งความดี” “ธาตุแท้แห่งความดี” “ธาตุแท้อันดีงาม” เป็นที่น่าสนใจว่าคำเหล่านี้ได้มีการขยายความให้เห็นถึงความสำคัญที่ทุกฝ่ายซึ่งเกี่ยวข้องกับการศึกษาไม่อาจจะเลยได้ เช่นข้อความที่ว่า

คนทุกคนล้วนมี**ศักยภาพ**ของตนเอง นี่เป็นความสามารถที่ติดตัวทุกคนมา จงอย่าได้ดูแคลนบุคคลใด แม้จะเป็นเด็กเล็ก เขาก็มีความสามารถที่ติดตัวมาอย่างไร้ขีดจำกัดเช่นกัน ครูต้องส่งเสริมให้เด็กแสดงศักยภาพ พัฒนาความสามารถที่ติดตัวมา จงอย่าทำลายศักยภาพและปัญญาของนักเรียน นี่คือ “การให้ความสำคัญแก่ชีวิต” (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 4) (ตัวเน้นเป็นของผู้เขียน)

จากข้อความข้างต้น เราจะเห็นว่าคำว่า “ศักยภาพ” ในที่นี้ย่อมหมายถึงคุณสมบัติของผู้เรียนทุกคนที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ดังนั้นการศึกษาของโรงเรียนฉือจี้จึงมุ่งพัฒนาศักยภาวดังกล่าวให้เปล่งประกายสูงสุด ในทางหนึ่งก็สัมพันธ์กับผู้สอนที่จะต้องเล็งเห็น ไม่ทำลายศักยภาพของผู้เรียน ทั้งยังต้องผลักดันหรือส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ทำให้ศักยภาพดังกล่าวของตนเองนั้นนำไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการ ดังที่ท่านธรรมาจารย์กล่าวว่า “หากสามารถใช้สภาพแวดล้อมและการศึกษาที่ดีมา

กล่อมเกลาย่อมทำให้**ธาตุแท้แห่งความดี**ที่ทุกคนมีอยู่แต่ดั้งเดิมปรากฏออกมา” (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 6) (ตัวเน้นเป็นของผู้เขียน)

ยิ่งไปกว่านั้นท่านธรรมอาจารย์เจิ้งเอี้ยนยังอธิบายอีกว่า “จิตบริสุทธิ์ ดั่งทารก” นั้นเป็นคุณสมบัติหนึ่งของพระโพธิสัตว์ (ที่เหลืออีก 2 อย่าง คือ “ความอดทนเยี่ยงอูฐ” และ “ความกล้าดุจราชสีห์”) (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 16) ที่สำคัญอย่างยิ่ง ดูเหมือนว่าท่านธรรมอาจารย์ได้เชื่อมโยงว่า “ธาตุแท้ที่บริสุทธิ์ของมนุษย์” นั่นก็คือ “คุณธรรมที่ดีงาม” เช่นเดียวกับที่ท่านกล่าวในอีกข้อความหนึ่งว่า “ธาตุแท้อันล้ำค่าของมนุษย์” คือ “ความงาม และความดี” (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 18 และ 29) นั้นย่อมหมายความว่า ในทัศนะของท่านหากกล่าวอย่างถึงที่สุดแล้ว “ธาตุแท้ของมนุษย์ทุกคน” คือ ความดีงามอันเป็นสิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่แรก และความดีงามดังกล่าวนี้ หากไม่ได้รับการบ่มเพาะและกล่อมเกลาย่างเหมาะสม ความดีงามนั้นก็จะไม่ปรากฏ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยการศึกษาที่ “สมบูรณ์” ซึ่งก็คือ การสร้างระบบการศึกษาตามแนวทางขององค์กรพุทธฉือจี้ ดังคำกล่าวของท่านธรรมอาจารย์เจิ้งเอี้ยนที่ว่า “สิ่งที่ฉือจี้หวังไว้คือการสร้างระบบการศึกษาที่สมบูรณ์ มีเอกลักษณ์ ไม่เหมือนใคร คือการเริ่มต้นด้วยความรักและหวังว่าจะสามารถชี้นำสังคมโดยรวมให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาที่เน้นเรื่องจิตวิญญาณของศีลธรรมจรรยา โดยยึดถือมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลาง” (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 19) จะเห็นได้ว่า คำว่า “มนุษย์เป็นจุดศูนย์กลาง” (以人為本) ของการศึกษาตามแนวขององค์กรพุทธฉือจี้มีความหมายที่ลึกซึ้ง เพราะความเป็นศูนย์กลางในที่นี้ไม่ได้เป็นเพียงการตอบสนองความต้องการของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ความสุขในการเรียน ความสนใจในเรื่องที่เรียน แต่หมายถึงธรรมชาติอันดีงามภายในจิตใจของผู้เรียนซึ่งเป็นทั้ง “จุดตั้งต้น” และเป็น “เป้าหมาย” ของการศึกษา กล่าวคือ การตระหนักรู้ในศักยภาพแห่งตน รักษาศักยภาพนั้นให้ปลอดพ้นมลทิน ทั้งยังพัฒนาศักยภาพนั้นให้เติบโตดียิ่งขึ้น

การเคารพในศักยภาพของผู้อื่นหรืออาจเรียกสั้น ๆ ว่า การเคารพผู้อื่น เป็นสิ่งที่โรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ดังมีกิจกรรมเยี่ยม ครอบครัวบุญคุณเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนว่า การให้ความช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเคารพความเป็นมนุษย์ของผู้นั้นอย่างแท้จริงจะก่อให้เกิดการเติบโตของธาตุแท้ อันดีงามในตัวของเราในฐานะผู้ให้ความช่วยเหลือไปพร้อมกัน นี่จึงเป็นเหตุผลที่เราพึงสำนึกในบุญคุณของผู้ที่เราให้ความช่วยเหลือ เพราะหากปราศจากบุคคลเหล่านี้แล้ว เราย่อมไม่มีโอกาสในการพัฒนาความดีงามในตัวเรา นอกจากนั้น การสำนึกคุณของพ่อแม่และครูก็ยังเป็นสิ่งที่ผู้เรียนควรระลึกอยู่เสมอเพราะ “พ่อแม่เป็นผู้ให้กำเนิดร่างกาย เลือดเนื้อ ในขณะที่ครูเป็นผู้ให้กำเนิดสติปัญญา” (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 36)

แม้ว่าความสำนึกคุณหรือความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่สำคัญของแนวคิดของฉือจี้ซึ่งมีอิทธิพลต่อสังคมจีนรวมทั้งได้หวนอย่างสูง แต่เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า “กตัญญู” ตามแนวคิดของฉือจี้และแนวคิดของขงจื๊อให้ดีแล้วจะพบว่ามีความแตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวไม่ใช่เป็นการทำให้แนวคิดของขงจื๊อมีความยืดหยุ่นมากขึ้น แต่เป็นการ “ให้ความหมายใหม่” แก่คำว่า “ความกตัญญู” ดังข้อความต่อไปนี้ “ความกตัญญูเป็นประตูสู่การทำความดีอื่นๆ ทั้งปวง แต่ความกตัญญูที่ดีที่สุด คือ การละทิ้งความรักที่เห็นแก่ตัวและเป็นเพียงชั่วครั้งชั่วคราวที่เราให้แก่ญาติพี่น้องและเพื่อนสนิท และขยายความรักของเราให้ครอบคลุมสรรพชีวิตทั้งปวง” (Madsen, 2007, p. 25) ริชาร์ด กอมบริช (Richard Gombrich) และเหยา อี้วชวง (Yao Yu-Shuang) ตั้งข้อสังเกตว่า การให้ความหมายใหม่ของท่านธรรมอาจารย์เจิ้งเอี้ยนเป็นวิธีการเดียวกับที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ คือ การนำคำศัพท์ทางศาสนาที่ใช้ร่วมกันอยู่ในสมัยนั้นมาให้ความหมายใหม่ ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดก็คือ การเปลี่ยนความหมายของคำว่า “กรรม” จาก “การกระทำ” เป็น “เจตนา” (Gombrich & Yao, 2013, p. 257) กอมบริชยังอธิบายต่อไปอีกว่า ความกตัญญูตามแนวทางของฉือจี้วางอยู่บนฐานคิดเรื่อง “ความเป็นผู้กระทำการที่เป็นปัจเจก” (individual agency) และ “ความรับผิดชอบ”

(responsibility) ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ผู้เขียนได้อธิบายไปแล้วในช่วงต้นนั้นคือ การที่มนุษย์มีศักยภาพในตัวเอง สามารถควบคุมชีวิตของตนเองได้ และจะต้องมีความรับผิดชอบต่อการกระทำใดๆ ของตนด้วย ดังนั้น ปัจเจกชนทุกคนในโลกนี้จึงควรถูกปฏิบัติด้วยความเคารพ ซึ่งหมายถึงการเพิ่มศักยภาพให้บุคคลคนนั้นสามารถดูแลและควบคุมชีวิตของตนเองได้ นอกจากนั้นการที่แนวคิดของฉือจี้มองว่าโลกเป็นเสมือนครอบครัวเดียวกันยังทำให้แนวคิดเรื่องครอบครัวและสังคมของฉือจี้และขงจื๊อแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ แนวคิดของขงจื๊อจะมองว่าครอบครัวและสังคมเป็นแบบ “ลำดับชั้น” (hierarchical) ในขณะที่ครอบครัวของฉือจี้เป็นแบบ “เสมอภาค” (egalitarian) (Gombrich & Yao, 2013, p. 258)

ด้วยเหตุที่ฉือจี้มองว่า การเคารพชีวิตคือการเพิ่มศักยภาพให้บุคคลคนนั้นสามารถดูแลและควบคุมชีวิตของตนเองได้ จึงให้ความสำคัญกับการสร้างวินัยและมารยาทแก่ผู้เรียน เนื่องจากวินัยและมารยาทเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยให้มนุษย์รู้จักควบคุมพฤติกรรมของตนเองตามกาลเทศะ ตามที่ได้กล่าวไปแล้วว่า การเติบโตของธาตุแท้อันดีงามในตัวของเราสามารถเกิดได้จากการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเคารพความเป็นมนุษย์ของผู้นั้นอย่างแท้จริง ซึ่งการช่วยเหลือสรรพชีวิตตามความเชื่อของพระพุทธศาสนามหายานจะต้องเริ่มต้นด้วยการตั้งปณิธาน ผู้เขียนจึงคิดว่านี่น่าจะเป็นเหตุผลที่โรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ให้นักเรียน (รวมถึงบุคลากรทุกคนในโรงเรียน) กล่าวบทอธิษฐาน (ฉิต้าว, 祈禱) หน้าเสาธงในทุกเช้า เพื่อให้ผู้เรียนมีความตั้งใจ อันแน่วแน่ที่จะช่วยเหลือผู้อื่น และเมื่อนำการตั้งปณิธานตามบทอธิษฐาน (ฉิต้าว) ไปมองเชื่อมโยงกับ “โพธิสัตว์ยาน” คือ “ทางของพระพุทธเจ้า และพระโพธิสัตว์ที่ถือเอาความกรุณาเป็นที่ตั้ง ไม่เพียงรู้แจ้งได้ด้วยตัวของตัวเอง แต่ยังช่วยโปรดคือชี้นำสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นได้ด้วย” (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2550, หน้า 14) ก็อาจกล่าวได้ว่า การตั้งปณิธานตามบทอธิษฐาน (ฉิต้าว) เป็นส่วนเสี้ยวหนึ่งของการตั้งปณิธานเพื่อการบรรลุพุทธภูมิอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนามหายานหรืออาจกล่าวได้อีกแบบหนึ่งว่า การตั้งปณิธานตามบทอธิษฐาน (ฉิต้าว) ก็คือ ส่วนเสี้ยวหนึ่งของการบำเพ็ญปณิธานบารมีของพระโพธิสัตว์ ผู้เขียน

เห็นว่าการตีความเช่นนี้มีได้เป็นการตีความที่เกินเลยเพราะสอดคล้องกับการที่ท่าน ธรรมอาจารย์เจิ้งเอียนเรียกผู้เรียนว่า “พระโพธิสัตว์น้อย” (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 5)

2. ผู้สอน

การศึกษาตามแนวทางขององค์กรพุทธฉือจี้ให้ความสำคัญกับผู้สอน เป็นอย่างยิ่ง ดังที่ปรากฏใน คำกล่าวของท่านธรรมอาจารย์เจิ้งเอียนมากมาย คุณสมบัติของผู้สอนที่ท่านธรรมอาจารย์เน้นย้ำอยู่เสมอ คือ พรหมวิหาร 4 หรือ อปัมัญญา 4 ซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ดังที่ท่านได้อธิบายความหมายไว้ว่า

สิ่งที่เรียกว่า “มหาเมตตา (ต้าฉือ, 大慈) โดยปราศจากการเสียใจในภายหลัง” คือเมื่อเลือกทำงานนี้แล้วจะไม่มี การเสียใจในภายหลังโดยเด็ดขาด “มหากรุณา (ต้าเปย, 大悲) โดยปราศจากการตัดพ้อ” ไม่ว่าจะยากลำบากเพียงใดขอเพียงทุ่มเทอย่างเต็มกำลังบรรเทาความเจ็บปวดของผู้อื่นก็ไม่กลัวคำตัดพ้อต่อว่าและความเข้าใจผิด “มหามุทิตา (ต้าสี้, 大喜) โดยปราศจากความกังวล” ชีวิตที่ปราศจากความกังวล คือชีวิตที่มีวิมุตติธรรมและจิตวิญญาณที่ดั่งงามสมบูรณ์ “มหาอุเบกขา (ต้าเส่อ, 大捨) โดยปราศจากการเรียกร้อง” การศึกษาคือการอุทิศทั้งเวลา ความรักและปัญญาอย่างเต็มที่ โดยปราศจากข้อเรียกร้องใดๆ (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 3) (ตัวเน้นเป็นของผู้เขียน)

จากข้อความข้างต้นมีสิ่งที่น่าสนใจอยู่ 3 ประการ คือ 1) ท่านธรรมอาจารย์เจิ้งเอียนใช้คำในภาษาจีนว่า “ต้า” ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า “มหา” เพื่อขยายคำว่า เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาตามลำดับ การใช้คำขยายเช่นนี้น่าจะเป็นการเน้นให้เห็นถึงลักษณะของการแผ่ไป “อย่างไม่มีประมาณ” อันสอดคล้องกับความหมายของ อปัมัญญา ซึ่งในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง ธรรมที่

แผ่ไปไม่มีประมาณหมายถึง เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาที่แผ่ไปในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายอย่างกว้างขวางสม่ำเสมอไม่จำกัดขอบเขต (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546, หน้า 341) 2) คำอธิบายของท่านธรรมาจารย์เป็นคำอธิบายเชิงปฏิเสธ (negative) ต่างไปจากคำอธิบายอัปมัญญาโดยทั่วไปซึ่งเป็นคำอธิบายเชิงยืนยัน (positive) สำหรับประเด็นนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่าท่านธรรมาจารย์ต้องการอธิบายให้เห็นถึง “ความว่าง” มากกว่าที่จะแสดงถึง “ความไม่ว่าง” 3) ท่านธรรมาจารย์ได้ให้ความหมายใหม่แก่ อัปมัญญา 4 ซึ่งความหมายใหม่ทั้งหมดนี้เชื่อมโยงโดยตรงกับการศึกษาและแตกต่างจากความหมายตามแนวจารีตของทั้งเถรวาทและมหายาน⁹ แต่อย่างไรก็ตามผู้เขียนเห็นว่าคำอธิบาย ในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นว่า ท่ามกลางการทำงานด้านการศึกษาผู้สอนอาจจะต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามา ดังนั้นจึงต้องหนักแน่นในการทำงาน ไม่เสียใจ ไม่ตัดพ้อ ไม่กังวล และไม่เรียกร้องทั้งก่อนทำงานในขณะทำงานและหลังทำงาน ยิ่งไปกว่านั้น คำอธิบายของท่าน ธรรมาจารย์ยังสามารถนำไปเชื่อมโยงได้กับขั้นการเตรียมตัวเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งเรียกว่า “อริมุกตจริยาวิहार” อันเป็นการปลุกโพธิจิตหรือการตั้งปณิธานว่าจะขอเป็นพระพุทธเจ้า โดยบุคคลที่อยู่ในขั้นตอนนี้จะต้องเอาชนะความกลัว 5 ประการให้ได้ คือ กลัวการดำเนินชีวิต กลัวคำนิทาว่าร้าย กลัวความตาย กลัวทุกข์ และกลัวสังคมตำหนิ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2550, หน้า 26) ซึ่งจะเห็นได้ว่าคำอธิบายของท่านธรรมาจารย์สะท้อนให้เห็นแนวทางการทำงานที่ต้องเอาชนะความกลัวเหล่านี้ไปให้ได้นั่นเอง

นอกจากนี้ ท่านธรรมาจารย์แจ้งเอียนยังมีการอธิบายเกี่ยวกับอัปมัญญา 4 ไว้หลายแบบ บางครั้งก็จะอธิบายเพียงมหาเมตตา (ต้ำฉื่อ) (แผนกเลขานุการ

⁹ เมื่อพิจารณาความหมายโดยสาระสำคัญแล้ว อาจกล่าวได้ว่าความหมายของพรหมวิหารหรืออัปมัญญาที่พระพุทธศาสนา เถรวาทและพระพุทธศาสนามหายานได้ให้ไว้ไม่ได้มีความแตกต่าง/ขัดกันแต่อย่างใด ดูรายละเอียดของอัปมัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพิ่มเติมได้ใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2545, หน้า 124-127) และส่วนอัปมัญญาในพระพุทธศาสนามหายานดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน

มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 213) บางครั้งก็อธิบายเป็นคู่ เช่น มหากรุณา (ต้าเปย) คู่กับมหาอุเบกขา (ต้าเส่อ) (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 198) หรือมหามุทิตา (ต้าสี้) คู่กับมหาอุเบกขา (ต้าเส่อ) (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 203) กล่าวสำหรับคำอธิบายของคู่หลังนี้พบว่ามีที่น่าสนใจ เนื่องจากมีประเด็นที่สามารถนำไปอภิปรายเพิ่มเติม สำหรับคำอธิบายดังกล่าว มีข้อความดังนี้

การศึกษาเป็นงานแห่งมหามุทิตา (ต้าสี้) และมหาอุเบกขา (ต้าเส่อ) มีแต่การปฏิบัติต่อนักเรียนทุกคนด้วยมุทิตา อุเบกขา ทั้งเวลาและจิตวิญญาณ ด้วยหัวใจเปี่ยมรักและปัญญาอย่างเต็มที่ จึงจะสามารถทำให้นักเรียนเข้าใจความหมายของชีวิตและก้าวสูงขึ้น สู่การเผยแผ่ “กุศลสามารถ” รับรู้ถึงความอímเอิบของความสมบูรณ์แห่งชีวิต (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 203)

สำหรับประเด็นนี้ ผู้เขียนจะแยกอภิปรายออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก คือ การเน้นย้ำถึงมหามุทิตาน่าจะสัมพันธ์กับการเข้าสู่ “ภูมิธรรม” แรกของพระโพธิสัตว์ที่เรียกว่า “มุทิตาภูมิ” (stage of joy) หมายถึง ยินดีในความไม่มีทุกข์ของผู้อื่น ส่วนที่สอง คือ การเน้นย้ำถึงมหาอุเบกขาน่าจะสัมพันธ์กับการละทิ้งความยึดมั่นถือมั่นแห่งตนทั้งในลักษณะของการยึดมั่นในความคิด ความเชื่อที่ผิดและยึดมั่นในความคิด ความเชื่อที่ ผังแน่นไม่ยอมเปลี่ยนแปลง (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 20)

ด้วยเหตุนี้หลักพรหมวิหาร 4 หรืออัมปมัญญา 4 จึงเป็นคุณสมบัติภายในจิตใจที่ผู้สอนพึง “เจริญ” (ทำให้มากขึ้น) ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อพิจารณาในแง่ที่ว่าอัมปมัญญา 4 เป็นคุณธรรมที่พระโพธิสัตว์ ยึดเหนี่ยว ประกอบกับคำอธิบายที่ผู้เขียนได้วิเคราะห์ไว้ข้างต้นก็ล้วนเป็นไปในทิศทางเดียวกันว่าผู้สอนต้องมีความเป็นพระโพธิสัตว์ เมื่อเป็นเช่นนั้นบทบาทของผู้สอนจึงมีความสำคัญ ทั้งยังต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้เรียนด้วย ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของท่านธรรมอาจารย์

เจิ้งเอียน ความว่า “ครูคือแบบอย่างที่ดีของเด็ก ดังนั้นครูจึงต้องเสมือนเป็นผู้ปฏิบัติธรรมด้วยการเจริญโพธิสัตว์มรรค... คือการปฏิบัติความดีทั้งปวง มีความใฝ่ดีใฝ่สูง บ่มเพาะบุคลิกภาพอันสูงส่ง การโปรดสรรพสัตว์หมายถึงไม่ทำความชั่วใดๆ และสอนนักเรียนไม่ให้ทำชั่ว” (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 179)

3. เนื้อหาของหลักสูตร

ตามที่ได้ผู้เขียนได้จำแนกเนื้อหาที่นำมาบูรณาการและสร้างเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ไว้ว่ามี 4 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) จริยศิลป์ ได้แก่ การชงชา การจัดดอกไม้ การเขียนพู่กันจีนและ “ภาษามือ” 2) การสอน “จิ้ง ซื่อ อวี่” หมายถึง การสอนวาทะธรรมของท่านธรรมจารย์เจิ้งเอียน 3) การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และ 4) การเสริมทักษะภาษาจีน เมื่อพิจารณาโดยละเอียดแล้ว ผู้เขียนมีความเห็นว่าทั้ง 4 ส่วน อาจจัดรวมเป็นสิ่งที่องค์กรพุทธฉือจี้เรียกว่า “เหรินเหวิน” (人文) ซึ่งมีความหมายว่า “วัฒนธรรมอันดีงามของมนุษย์” สำคัญของเหรินเหวินได้แก่ “บุคลิกภาพที่เป็นแบบฉบับและวัฒนธรรมอันดีงามที่สืบสานอดีตและสามารถสืบทอดต่อไปยังอนาคต” (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 123)

การได้มาซึ่ง “บุคลิกภาพที่เป็นแบบฉบับ” ดังกล่าวถูกฝึกฝนผ่านการศึกษาศึกษาและปฏิบัติตามเนื้อหาของหลักสูตรโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ กล่าวอีกแบบหนึ่งก็คือจริยธรรมของฉือจี้ถ่ายทอดผ่าน จริยศิลป์ กล่าวคือ การชงชา คือ “ฝึกให้นิ่งสงบ พินิจพิจารณา” การจัดดอกไม้ คือ “ฝึกให้เคารพสรรพชีวิตต่างๆ” ภาษามือ คือ “ฝึกให้มีความรักที่ยิ่งใหญ่ เป็นธรรมะไร้เสียง” (tzuchithai24, 2016) ทั้งนี้ผู้เขียนเห็นว่า การจำแนกดังกล่าวเป็นเพียงจุดเน้นที่แตกต่างกันเท่านั้น เพราะหากพิจารณาให้ดีแล้ว จริยศิลป์แต่ละอย่างที่ยกมาล้วนสามารถถ่ายทอดจริยธรรมทั้งหมดที่กล่าวมาได้ทั้งสิ้น ขยายความให้ชัดเจนขึ้นก็คือ การชงชาที่ไม่ได้เป็นเพียงการฝึกให้นิ่งสงบ พินิจพิจารณาเพียงอย่างเดียว แต่ก็ยังสามารถฝึกฝนจิตใจให้มีความรักที่ยิ่งใหญ่ เนื่องจากในพิธีชงชาจะต้องมีผู้ชงชาและผู้ดื่มชา การชงชา

(ผู้ชงชา) จะต้องทำด้วยจิตใจที่มีความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่น (ผู้ดื่มชา) นั้นย่อมหมายความว่าอีกได้ว่าเป็นการฝึกเคารพสรรพชีวิต กล่าวคือ ทั้งผู้ชงชาและผู้ดื่มต่างเคารพซึ่งกันและกัน เป็นต้น ในขณะที่การจัดดอกไม้ ไม่ได้ฝึกเพียงการเคารพสรรพชีวิต หากยังทำให้ผู้จัดดอกไม้ได้ฝึกจิตใจให้สงบ พิจารณาธรรมเพื่อหยั่งเห็นความดี ความงาม ความจริง เช่นเดียวกับผู้ชมดอกไม้ ซึ่งสอดคล้องกับวลีที่ว่า “คนจัดดอกไม้ ดอกไม้จัดคน” ส่วนความรักที่ยิ่งใหญ่ที่ฝึกฝนผ่านภาษามือก็ย่อมเป็นการฝึกเคารพสรรพชีวิตไปพร้อมกัน เนื่องจากฐานคิดของการใช้ภาษามือก็คือ การส่งความรัก ความปรารถนาดีไปสู่ผู้อื่นโดยไม่แบ่งแยกมนุษย์ด้วยภาษาพูด เพราะการแบ่งแยกทำให้ไม่เห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์หรือกระทั่งอาจลดทอนคุณค่านั้นไป ในขณะที่ผู้ทำภาษามือก็ต้องฝึกถ่ายทอดภาษามือออกมาด้วยความสงบนิ่งด้วยเช่นกัน

ส่วน “วัฒนธรรมอันดีงามที่สืบสานอดีตและสามารถสืบทอดต่อไปยังอนาคต” ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในการศึกษา “จิ้ง ซื่อ อวี” ทั้งนี้ด้วยเหตุผลคือ 1) เป็นการเรียนจากคำสอนของท่านธรรมอาจารย์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนารวมไปถึงวัฒนธรรมและสิ่งดีงามอื่น ๆ ที่เป็นภูมิปัญญาที่ถูกสั่งสมและถ่ายทอดสืบเนื่องกันมาจากบรรพบุรุษ 2) การเรียน “จิ้ง ซื่อ อวี” ยังเป็นการแสดงออกถึงการสำนึกคุณที่มีต่อบรรพบุรุษ พ่อแม่ครูบาอาจารย์ ผู้มีพระคุณอีกด้วย ซึ่งการสำนึกคุณนั้นก็เป็นวัฒนธรรมอันดีงามในตัวเองเช่นกัน 3) การเรียนภาษาจีนมีเป้าหมายสำคัญเพื่อให้เข้าถึง “จิ้ง ซื่อ อวี” ได้อย่างถ่องแท้ เพราะมิได้เป็นเพียงการศึกษาผ่านภาษาอื่นอีกทีหนึ่ง นับว่าเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมภาษาอีกโสดหนึ่งด้วย มิเพียงเท่านั้นการมีทักษะทางภาษาจีนยังช่วยสร้างโอกาสให้แก่ผู้เรียนสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมอันดีงามให้กว้างขวางออกไปในภายภาคหน้า

อีกกิจกรรมหนึ่งที่แสดงให้เห็นวัฒนธรรมอันดีงามได้อย่างชัดเจน ก็คือ กิจกรรม “ออมบุญ” ซึ่งนอกจากจะฝึกเรื่องการให้ทานของนักเรียนแล้ว ยังเป็นการดำเนินรอยตามสิ่งที่ท่านธรรมอาจารย์ได้ปฏิบัติ เนื่องจากอาจกล่าวได้ว่าองค์กร

พุทธฉือจี้ถือกำเนิดขึ้นมาได้จากกิจกรรมออมบุญที่ท่านธรรมาจารย์และสาธุศิษย์ได้เป็นผู้ริเริ่มกระทำเมื่อครั้ง 53 ปีที่แล้วนั่นเอง การรู้ว่าองค์กรพุทธฉือจี้ถือกำเนิดขึ้นมาได้อย่างไรนั้น มิเพียงจะช่วยย้ำเตือนให้เราระลึกถึงอุดมการณ์อันเป็นที่มาขององค์กรตั้งแต่แรกเริ่มแล้ว ยังช่วยให้ไม่ละเลยที่จะดำเนินตามแนวทางอันที่ดั่งามของท่านธรรมาจารย์เจิ้งเอี้ยนสืบไปอีกด้วย

4. กระบวนการจัดการเรียนการสอน

เมื่อพิจารณาขอบเขตในการวิเคราะห์ด้านเนื้อหาของหลักสูตรที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าล้วนแล้วแต่จำเป็นจะต้องสัมพันธ์กับการลงมือปฏิบัติจริงของผู้เรียนทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการเรียน “จิ้ง ซื่อ อวี” ที่ไม่ใช่เป็นเพียงการท่องจำคำสอนของท่านธรรมาจารย์เท่านั้น แต่ยังต้องนำคำสอนไปปฏิบัติจึงจะเกิดความรู้ความเข้าใจอันแท้จริงได้ ส่วนจริยศิลป์ก็จะยิ่งเห็นได้ชัดเจนเช่นกัน กล่าวคือ กิจกรรมทุกกิจกรรมมีการลงมือปฏิบัติจริงทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการชงชาที่ไม่ได้เป็นเพียงการเรียนชงชาแบบทฤษฎี แต่ผู้เรียนจะต้องลงมือชงชาด้วยตัวเองในทุกขั้นตอน เช่นเดียวกับการจัดดอกไม้และการทำภาษามือ ในขณะที่กิจกรรมเสริมหลักสูตรที่สำคัญอย่าง “พิธีสงฆ์น้ำพระ” และกิจกรรม “ออมบุญ” ก็ล้วนเป็นเรื่องของการปฏิบัติจริง นอกจากนั้น กิจกรรมประจำวันนี้นักเรียนจะต้องทำ ไม่ว่าจะเป็นการกินอาหาร การแยกขยะ การทำความสะอาดสถานที่เรียนด้วยตนเอง การเคารพ มารยาท พฤติกรรมการแสดงออกในชีวิตประจำวันต่างๆ ซึ่งโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ถือเป็นเรื่องสำคัญดังที่กล่าวมาแล้ว ก็ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของการปฏิบัติทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ คงไม่ผิดนักที่จะสรุปว่าการลงมือปฏิบัติจริงเป็นหัวใจสำคัญที่สุดของกระบวนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ เป็นการทำให้ผู้เรียนได้สัมผัสประสบการณ์ สอดคล้องกับแนวทางของท่านธรรมาจารย์ที่เรียกว่า “การเรียนการสอนที่เน้นความเป็นจริงและหลุดจากกรอบของทฤษฎีในตำรา” (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 231-232) ยิ่งไปกว่านั้น การสอนที่มุ่งสู่ความเป็นจริงจะนำไปสู่ “ความสามารถและความรู้

อันดีงาม” (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 254) อีกด้วย

ด้วยเหตุผลข้างต้นทำให้เราเข้าใจได้ว่า เหตุใดโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ จึงมีกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ทำงานจิตอาสา ตัวอย่างกิจกรรมจิตอาสาที่สำคัญ ได้แก่ กิจกรรมครอบครัวบุญคุณและกิจกรรมอาสาสมัครเยี่ยมบ้านพักคนชรา และเมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งขึ้นไปอีก ผู้เขียนเห็นว่า มีประเด็นที่สามารถวิเคราะห์ จากการทำกิจกรรมเหล่านี้ดังต่อไปนี้ 1) กิจกรรมเหล่านี้ล้วนเผยให้เห็นศักยภาพ ภายในตนของผู้เรียนได้ทั้งสิ้น สอดคล้องกับความเชื่อขององค์กรพุทธฉือจี้ที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่ดั่งามติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด และศักยภาพเหล่านี้ยังสามารถ ที่จะพัฒนาให้เติบโตและงอกงามได้อีกด้วย ดังที่ท่านธรรมาจารย์ใช้คำว่า “ความสามารถอันดีงาม” คือจิตสำนึกดั้งเดิมที่ต้องการบริการเพื่อนมนุษย์ นั้นย่อม หมายความว่า ยิ่งทำกิจกรรมเหล่านี้มากขึ้นเท่าใดก็จะยิ่งทำให้ “จิตเดิมแท้” ของ ตนปรากฏชัดขึ้นเรื่อยๆ 2) กิจกรรมเหล่านี้ยังแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมอันดีงามทั้ง ในแง่เนื้อหาและรูปแบบ กล่าวคือ ในแง่เนื้อหาเป็นการถ่ายทอดความรู้และ ความสามารถอันดีงามแก่ทั้งผู้ให้และผู้รับ ส่วนในแง่รูปแบบนั้นกิจกรรมดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอันดีงามที่ควรรักษาและสืบทอด 3) กิจกรรม เหล่านี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความเคารพชีวิต เนื่องจากเป็นการสำนึกคุณที่ทำให้เรา ได้แสดงออกซึ่งคุณธรรมความดีในตัวเอง เช่น การแบ่งปัน การเสียสละ การช่วยเหลือ การไม่นิ่งเฉยที่จะทำความดี การเล็งเห็นประโยชน์ของผู้อื่นเป็นที่ตั้ง การลดความเห็นแก่ตัว ในกรณีเยี่ยมบ้านพักคนชราก็จะเป็นการแสดงความสำนึก คุณต่อบุคคลที่เคยทำคุณประโยชน์แก่สังคมมาก่อน (เช่น อดีตทหารจีนที่ไม่สามารถ กลับประเทศได้) และเราเป็นผู้รับผลจากคุณูปการนั้น 4) กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีความสัมพันธ์กับชุมชน เพราะชุมชน มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างคุณธรรมความดีของผู้เรียน การที่ชุมชนไว้วางใจและ เปิดโอกาสให้โรงเรียนได้ทำคุณประโยชน์เพื่อสังคมอย่างต่อเนื่อง ย่อมทำให้ผู้เรียน ได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง หากไม่มีชุมชนแล้วผู้เรียนก็ไม่อาจนำสิ่งที่ได้ศึกษา มาไปใช้ได้ กล่าวในอีกแบบหนึ่งก็คือการศึกษานั้นไม่บรรลุเป้าหมาย เพราะในแง่

หนึ่งเป้าหมายของการศึกษา คือการ “นำศิลปะของชีวิตไปใช้ในความสัมพันธ์กับผู้อื่น” (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 74) 5) กิจกรรมเหล่านี้ไม่ถูกจำกัดด้วยความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติและศาสนา แม้ว่าบริเวณพื้นที่โดยรอบของที่ตั้งโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่เต็มไปด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์และความเชื่อ (ชาวไทยพื้นราบและชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ เช่น กะเหรี่ยง เย้า ม้ง) ในทางตรงข้ามความแตกต่างดังกล่าวกลับเป็นเสมือนเนื้อดินอันอุดมสมบูรณ์ที่เอื้อให้แนวทางขององค์กรพุทธฉือจี้ได้หยั่งรากและเจริญเติบโตแผ่กิ่งก้านสาขาได้เป็นอย่างดี ดังมีข้อยืนยันเชิงประจักษ์จากการที่หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ได้ให้ความสนใจมาศึกษาวิจัยหรือดูงานและทัศนศึกษา เพื่อใช้โรงเรียนแห่งนี้เป็นแบบอย่างและนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้กับองค์กรของตนต่อไป

นอกจากนี้ จากการลงพื้นที่สิ่งหนึ่งที่ผู้เขียนสังเกตเห็นก็คือ โรงเรียนแห่งนี้มีธงสัญลักษณ์ที่เรียกว่า “ธงศาสนาสากล” ซึ่งเป็นธงที่สื่อให้เห็นถึงการเปิดกว้าง ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและ ทางศาสนา ฉือจี้มีจุดยืนที่ชัดเจนในการไม่ก้าวล่วงความเป็นศาสนาอื่นๆ แต่มีแนวทางในการเคารพทุกศาสนาบนโลกใบนี้ ด้วยเหตุนี้โรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่จึงเป็นโรงเรียนที่เปิดโอกาสให้กับคนทุกศาสนาได้เข้ามาเรียนโดยไม่มีการปิดกั้น พร้อมทั้งยังส่งเสริมให้กิจกรรมในแต่ละศาสนาเติบโตบนแนวทางของตนเอง รวมถึงข้อมูล จากการให้สัมภาษณ์ของครูฝ่ายธุรการซึ่งได้อธิบายถึง การที่องค์กรพุทธฉือจี้สามารถไปเจริญเติบโตในประเทศ ต่าง ๆ ที่นับถือศาสนาอื่นเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือคริสต์ศาสนาอย่างประเทศฟิลิปปินส์ แคนาดา หรือประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามอย่างประเทศอิหร่าน มาเลเซีย จอร์แดน อินโดนีเซีย โดยเหตุผลหลักที่นำไปสู่การเติบโตนั้นมีอยู่ 2 ประการ ได้แก่ 1) “ให้ความเคารพ” คือ การไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนาของประเทศนั้นๆ 2) “ไม่แยกศาสนา” คือ การไม่นำเอาศาสนามาเป็นเหตุในการเลือกปฏิบัติ เช่น การแต่งตั้งชาวมุสลิมเป็นประธานมูลนิธิฉือจี้ในหลายประเทศเช่น จอร์แดนและมาเลเซีย หรือการแต่งตั้งชาวแคทอลิกเป็นประธานมูลนิธิฉือจี้ในประเทศแคนาดา

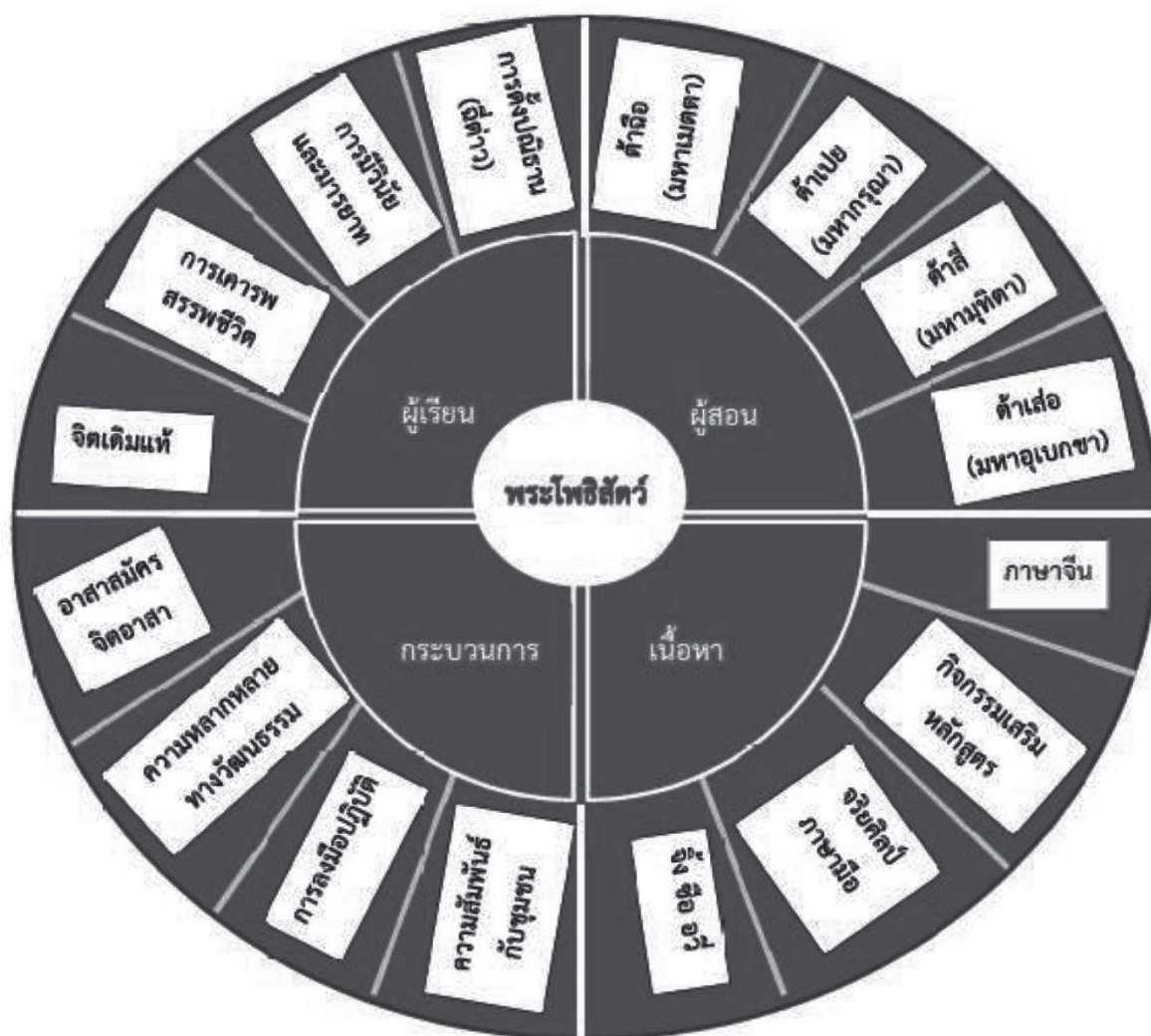

(เอกลักษณ์ ธนาใจรักษา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 มกราคม 2558)

ทั้งนี้ความสำเร็จที่เกิดขึ้นนั้นมาจากแนวคิดของท่านธรรมาจารย์เจิ้งเอี้ยน ได้วางรากฐานไว้ว่า ให้มีจิตใจที่เปิดกว้าง เคารพความแตกต่าง และยอมรับความหลากหลาย ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า “ไม่ว่าจะนับถือศาสนาอะไรก็ตาม ขอเพียงเป็นศาสนาที่มีความเชื่ออย่างถูกต้อง ล้วนควรให้การส่งเสริม” และ “ทุกศาสนาที่มีคำสอนถูกต้อง ล้วนมีทิศทางร่วมกันคือความรักอันยิ่งใหญ่ (ต้าอ้าย) เป็นแนวทางให้นักเรียนปฏิบัติตาม” (แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้, 2555, หน้า 28 และ 57)

7. สรุป

จากที่ได้อภิปรายมาทั้งหมด สามารถสรุปได้ว่าแนวคิดและการจัดการศึกษาของโรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่ทั้ง 4 ขอบเขตได้แก่ ผู้เรียน ผู้สอน เนื้อหาของหลักสูตร และกระบวนการจัดการเรียนการสอนนั้นล้วนยึดโยงอยู่กับแนวคิดสำคัญของพระพุทธศาสนาเมฆายาน นั่นคือ แนวคิดพระโพธิสัตว์ กล่าวคือ ผู้เรียนเป็นดัง “พระโพธิสัตว์น้อย” ในขณะที่ผู้สอนเปรียบดัง “พระโพธิสัตว์” หรือ เป็นผู้ที่เจริญ “โพธิสัตว์มรรค” สำหรับเนื้อหาเน้นหนักที่ “เหรินเหวิน” ซึ่งอาจเทียบได้กับ “อุบายวิธี” อันเป็นเครื่องมือในการสอนธรรมของ พระโพธิสัตว์และในขณะเดียวกันยังเป็นวิธีการที่ “พระโพธิสัตว์น้อย” ใช้เพื่อยังเห็นความจริง ความดี ความงาม ส่วนกระบวนการจัดการเรียนการสอนนั้นมีแกนหลักอยู่ที่ การลงมือปฏิบัติจริงเพื่อขัดเกลาตนเองและช่วยเหลือสรรพชีวิตอันเป็นแนวทางของพระโพธิสัตว์ (โพธิสัตว์มรรค) ทั้งนี้ผู้เขียนได้สรุปภาพรวมที่ได้อภิปรายมาทั้งหมดเป็นแผนภาพดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 สรุปภาพรวมการวิเคราะห์แนวคิดและการจัดการเรียนการสอน
ของโรงเรียนฉือจีเซียงใหม่

บรรณานุกรม

หนังสือทั่วไป

กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ*.

กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).

ประเวศ วะสีและคณะ. (2552). *ธรรมสังฆจรลุ่มลูนินิพุทธรณินิอจึ*. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.

พระเดิมแท้ ชาวหินฟ้า, รัศมี กฤษณมิมิ, และสุวิดา แสงสีหนาท. (2550). *การศึกษาแนวทางการปลูกจิตสำนึกคุณธรรมผ่านระบบการศึกษา: กรณีศึกษามูลนิธิพุทธรณินิอจึไต้หวัน*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน).

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2545). *พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

พระไพศาล วิสาโล. (2550). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการจัดการความดี: ศึกษากรณีองค์กรพุทธรณินิอจึ*.

กรุงเทพมหานคร: ศูนย์คุณธรรม.

มูลนิธิอานันทมหิดล. (2549). *โครงการช่วยชีวิต: การบริจาคไขกระดูก*.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิอานันทมหิดล.

โรงเรียนอานันทมหิดลเชียงใหม่. (2556). *รายงานประจำปีของสถานศึกษา โรงเรียนอานันทมหิดลเชียงใหม่* (เอกสารอัดสำเนา). เชียงใหม่: โรงเรียนอานันทมหิดลเชียงใหม่.

สุภรัตน์ รัตนมูขัย. (2550). *ระบบการบริหารจัดการงานอาสาสมัคร ศึกษากรณี: มูลนิธิพุทธรณินิอจึไต้หวัน*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์คุณธรรม.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2550). *พุทธศาสนamahayana* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ศยาม.

อำพล จินดาวัฒนะ. (2549). *จิตอาสาพลังสร้างโลก: บทเรียนรู้จากขบวนการพุทธฉือจี้ไต้หวันขบวนการที่เน้นหัวใจของความเป็นมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์คุณธรรม.

หนังสือแปล

ท่านธรรมาจารย์เจิ้งเอี้ยน. (2553). *จิ้ง ซื่อ อวี๋ 1 วาทะธรรม ธรรมาจารย์เจิ้งเอี้ยน* (คณะกรรมการแปลมูลนิธิตุทธฉือจี้ไต้หวันในประเทศไทย, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิตุทธฉือจี้ไต้หวันในประเทศไทย.

แผนกเลขานุการ มหาวิทยาลัยฉือจี้. (2555). *วิถีครูผู้ประเสริฐ วาทะธรรมด้านการศึกษา ธรรมาจารย์เจิ้งเอี้ยน* (ชาญ ธนประกอบ, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิตุทธฉือจี้ไต้หวันในประเทศไทย.

วิทยานิพนธ์

พระสุคำ สุยา. (2553). *การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนในอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่* (การศึกษาอิสระครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย).

สุพรรณิ คงดีได้. (2556). *การดำเนินงานเพื่อสร้างเสริมสุขภาวะทางจิตของนักเรียนและบุคลากรในโรงเรียน ฉือจี้เชียงใหม่* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).

Books

Deitrick, Jim. (2007). Engaged Buddhism In Damien Keown & Charles S. Prebish, eds. *Encyclopedia of Buddhism*. London and New York: Routledge.

- Huang, C. Julia. (2009). *Charisma and compassion: Cheng Yen and the Buddhist Tzu Chi Movement*. Cambridge: Harvard University Press.
- Madsen, Richard. (2007). *Democracy's Dharma: Religious Development and Political Renaissance in Taiwan*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
- Yao, Yu-Shuang. (2012). *Taiwan's Tzu Chi as Engaged Buddhism: Origins, Organization, Appeal and Social Impact*. Boston: Global Oriental.

Article

- Gombrich, Richard & Yao, Yu-Shuang. (2013). A Radical Buddhism for Modern Confucians: Tzu Chi in Socio-Historical Perspective. *Buddhist Studies Review*, 30(2), 237–259.

Dissertations

- Jones, Charles B. (1996). *Buddhism in Taiwan: A Historical Survey* (Ph.D. dissertation, University of Virginia).
- Pagel, Ulrich. (1992). *The “Bodhisattvapitaka”: Its doctrines, practices and their position in Mahayana literature* (Ph.D. thesis, SOAS University of London, England).

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- ฉือจี้. (ม.ป.ป.). ปฐมบทมูลนิธิพุทธฉือจี้ “เพื่อพุทธศาสนา เพื่อมวลชีวิต”. สืบค้นจาก <https://www.tzuchithailand.org/th/index.php/about-us/tzu-chi-foundation/global-tzu-chi-history>

- ฉือจี้. (ม.ป.ป.). *ภารกิจการกุศล*. สืบค้นจาก <https://tzuchithailand.org/th/index.php/about-us/tzu-chi-foundation-in-thailand/tzuchi-mission/105-charity>
- ฉือจี้. (ม.ป.ป.). *ภารกิจการศึกษา*. สืบค้นจาก <https://tzuchithailand.org/th/index.php/about-us/tzu-chi-foundation-in-thailand/tzuchi-mission/107-education>
- ฉือจี้. (ม.ป.ป.). *ภารกิจบรรเทาทุกข์ระหว่างประเทศ*. สืบค้นจาก <https://tzuchithailand.org/th/index.php/about-us/tzu-chi-foundation-in-thailand/tzuchi-mission/109-international-relief>
- ฉือจี้. (ม.ป.ป.). *ภารกิจวัฒนธรรมอันดีงาม*. สืบค้นจาก <https://tzuchithailand.org/th/index.php/about-us/tzu-chi-foundation-in-thailand/tzuchi-mission/108-humanistic-culture>
- ฉือจี้. (ม.ป.ป.). *ภารกิจอาสาสมัครชุมชน*. สืบค้นจาก <https://tzuchithailand.org/th/index.php/about-us/tzu-chi-foundation-in-thailand/tzuchi-mission/112-volunteers>
- นิตยาภรณ์และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (ม.ป.ป.). *กองพล 93 ของกองทัพจีน คณะชาติในภาคเหนือของไทย*. สืบค้นจาก http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=กองพล_93_ของกองทัพจีนคณะชาติในภาคเหนือของไทย
- พระไพศาล วิสาโล. (2557). *ฉือจี้ ชุมชนคนทำดี*. สืบค้นจาก <https://www.visalo.org/article/budtZuchi.htm>
- โรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่. (ม.ป.ป.). *ประวัติโรงเรียน*. สืบค้นจาก <http://tzuchi.ac.th/th/index.php/typography/2014-06-18-01-52-50>
- tzuchithai24. (2017). *“ความรู้คู่คุณธรรม” โรงเรียนฉือจี้เชียงใหม่*. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=RhNtfquflzk>
- tzuchithai24. (2016). *รายการทีวีสีขาว 1 วันในโรงเรียนคุณธรรม ฉือจี้เชียงใหม่*. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=GN9fuEunGUg&t=367s>

Tzu Chi Foundation. (2009). *Tzu Chi Missions*. Retrieved from http://www.tzuchi-org.tw/en/index.php?option=com_content&view=article&id=293&Itemid=283&lang=en

Tzu Chi Foundation. (2017). *Tzu Chi Q&A : A Glimpse into the Missions and Spirit of Tzu Chi*. Retrieved from https://drive.google.com/file/d/0B_SRS2luY6hDTFE2bFR6bVlzZDg/view

ป ธิรธรรมมหาชาติฉบับหลวงในดินแดนไทย

นาวาอากาศโทหญิง สุมาลี วีระวงศ์*

บทคัดย่อ

บทความนี้ติดตามความเป็นมาและพัฒนาการของมหาเวสสันดรชาดก จากที่เป็นนิทานประวัตินิเวศน์อินเดียโบราณถ่ายทอดทางมุขปาฐะผ่านการแปล ย่อ-ขยายโดยเสรีเข้ามาในดินแดนที่ปัจจุบันเป็นประเทศไทย และพระภิกษุใน พุทธศาสนาได้นำมาใช้เป็นชาดกเรื่องสำคัญ (มหาชาติ) เผยแผ่แนวคิดเกี่ยวกับ พุทธบารมี โดยอาศัยการสวดเนื้อความภาษาบาลีคือคาถาพันกำกับเนื้อความ ก่อนการเทศน์แปลแต่งเสริมหล่ออธิบายขยายความอย่างเสรีตามที่เห็นสมควร สำหรับผู้ฟังต่างถิ่นต่างยุคสมัยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน คู่เคียงกับฉบับอ้างอิงที่มี กระบวนการตรวจสอบต้นฉบับและคุณภาพการแปล ซึ่งเริ่มมีเมื่อสมเด็จพระบรม ไตรโลกนาถทรงมีพระบรมราชโองการจัดประชุมพระสงฆ์และนักปราชญ์ราชกวี ท้าวพระราชาณาจักร เพื่อร่วมกันตรวจทานคาถาพัน และรวบรวมคัดเลือกแก้ไข บทแปลแต่งที่ถูกต้องและเลิศด้วยกวีโวหารขึ้นเป็นมหาชาติคำหลวงสำเร็จใน พ.ศ. 2025 (นับเป็นฉบับเขียนลายมือฉบับแรก) เพื่อใช้ในการเทศน์พิธีหลวง และเป็นมรดกวัฒนธรรมที่สร้างแรงบันดาลใจแก่กวี ศิลปิน นักคิดนักวิจารณ์นานา

* นักวิชาการอิสระ

วันที่รับบทความ 10 มิถุนายน 2562 วันที่แก้ไขบทความ 12 มกราคม 2563

วันที่ตอบรับบทความ 24 พฤษภาคม 2563

สาขาตลอดมากกว่า 4 ศตวรรษ โดยอาศัยแต่ความทรงจำในการท่องเที่ยวและคัดลอกในการสืบทอด จนกระทั่งมีการรวบรวมต้นฉบับมหาชาติฉบับหลวงขึ้นตามพระราชดำริในสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า และจัดทำฉบับพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2460

ต่อมา ระหว่างช่วงรัชกาลที่เก้าแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งส่วนราชการและเอกชนได้ร่วมมือกันปรับปรุงส่งเสริมพิธีเทศน์มหาชาติเพื่อการกุศลสาธารณะ และจัดพิมพ์เผยแพร่มหาชาติทั้งที่เป็นวรรณคดีฉบับพิมพ์ซ้ำและฉบับชำระใหม่ (เช่น *มหาชาติคำหลวงฉบับสมโภช 100 ปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*) รวมทั้งบทเทศนา วรรณกรรมสร้างสรรค์และศิลปะเกี่ยวเนื่องหลากหลาย งานเขียนเชิงวิเคราะห์วิจัย และวิจารณ์ ซึ่งสังเกตได้ว่าส่วนหนึ่งอ้างอิงข้อมูลจากความทรงจำเป็นฐานในการตีความเสริมต่อ โดยมีได้ตรวจสอบข้อมูลจากฉบับแปลลายลักษณ์ที่เชื่อถือได้ ส่งผลให้เกิดความผิดพลาดคลาดเคลื่อนที่มีนัยสำคัญ ควรแก้ไขเพื่อรักษาความเข้าใจที่ถูกต้องในแนวคิดหลักทางพุทธศาสนา

คำสำคัญ: มหาชาติ, คาถาพัน, สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

Mahavessantara Jataka in Thailand: A retrospective viewpoint

Wing Commander Sumalee Weerawongse (ret.)*

Abstract

This article traces the evolution of Mahachat or Mahavessantara Jataka since it spread orally from India and was used as an efficient instrument to win over new believers of Buddhism in the land now called The Kingdom of Thailand. Later, from Sri Lanka came the complete Pali scripture consisting of a thousand verses. This was commonly recited in full before the free-form translation of the Thai version in brief or with long descriptive details as demanded by the audience. The first manuscript version of the Pali-Thai authoritative translation was accomplished by a team of revered monks, famous sages and royal poets under the patronage of King Boromtrailokanath in B.E. 2025 and was called Mahachat Kamluang. Having been preserved through manuscripts and rote learning for more than 400 years, the KamLuang has been both a referential base and inspirational resource for literary and artistic creations concerning the jataka. Then it was recompiled by a royal committee assigned by King Rama V, and the first published version came out in B.E. 2460.

* An independent scholar

Received June 10, 2019, Revised January 12, 2020, Accepted May 24, 2020

Later on, during the reign of King Rama IX, many official and private organizations both organized the Ceremony of Mahachat Recitals for public charity and helped publishing old and new Thai versions of the jataka (including a revised edition of the 2025 KamLuang on the occasion of the centenary celebration of Chulalongkorn University) as well as academical and/or critical literary creations, some of which, due to lack of reference-checking and disrupted memory, have confused and damaged the true story of the jataka. Timely notice and corrections are needed so as to restore the factual interpretation of our Buddha's teachings.

Keywords: Mahachat, thousand verses, King Boromtrailokanath

1. มหาชาติฉบับคาถาพัน

นิทานอินเดียโบราณที่ไม่รู้กาลกำเนิดแน่ชัดจำนวนหนึ่งมีเค้าเรื่องละม้ายกัน ที่ว่าด้วยพระราชาที่ถูกขับหรือจำเป็นต้องเนรเทศตนเองไปอยู่ในป่า (ซึ่งมักจะระบุว่าชื่อหิมวันต์ หรือหิมพานต์ก็ตรงกัน) แล้วในภายหลังสามารถกลับคืนไปครองราชสมบัติได้อีกโดยฉันทานุมัติของชาวเมือง ข้อที่น่าสังเกตก็คือ นิทานแนวนี้บางเรื่องมีผู้นำไปใช้ประโยชน์ในลักษณะนิทานสาธกสำหรับเสริมศรัทธาความเชื่อในลัทธิศาสนาด้วย อาทิเรื่องมหากาตะและรามายณะ ซึ่งกลายรูปเป็นมหากาพย์สำคัญของศาสนาพราหมณ์ฮินดู และนิทานเรื่องพระเวสสันดร ซึ่งภายหลังพุทธศาสนิกนิยายเถรวาทใช้เป็นเรื่องหลักสำหรับอธิบายขนบคิดว่าด้วยการสร้างกุศลบารมีของพระโพธิสัตว์เพื่อบรรลุสถานภาพสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เนื่องจากเกิดความเชื่อถือร่วมกันอย่างแพร่หลายว่า นิทานหรือชาดกเรื่องนี้เล่าถึงพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ที่ได้ทรงบำเพ็ญทศบารมีอย่างสมบูรณ์พร้อมก่อนที่จะเสด็จมาอุบัติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะศากยวงศ์ และได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธศาสดาในที่สุด ดังนั้นจึงนับว่ามีความสำคัญกว่าชาดกเรื่องอื่นๆ อีกเท่าตัว¹ ที่เชื่อถือกันว่าเป็นเรื่องอดีตชาติของพระพุทธรองค์เช่นกัน พระอรรถกถาจารย์ฝ่ายลังกาจึงได้นำมาเรียบเรียงรังสรรค์เป็นคาถาภาษาบาลีถึงพันบท ถือเป็นตัวฉบับที่แน่นอนเพื่อใช้ในการเผยแพร่ หลังจากที่น่าจะมีการเล่าและตีความโดยลำลองมาก่อนหน้านั้นนานแล้ว

ไม่มีหลักฐานใดที่ระบุชัดว่า ใครหรือกลุ่มบุคคลใดเป็นผู้ประพันธ์คาถาทั้งพันบทนี้ขึ้นตั้งแต่เมื่อไรแน่ ได้แต่พออนุมานคร่าวๆ ว่าจะน่าจะเป็นช่วงก่อนที่

¹ ข้อที่น่าสังเกตคือ การที่ภายหลังเกิดมีนวนิยายแพร่หลายทั้งในหมู่ผู้เทศน์และหมู่ชาวบ้านผู้ฟังเทศน์ในอันที่จะจับคู่อดีตชาติของพระโพธิสัตว์กับทศบารมีที่ทรงบำเพ็ญอันเป็นเหตุให้บรรลุความเป็นพระพุทธรเจ้า โดยถือว่าในชาติหนึ่งก็บำเพ็ญบารมีชนิดเดียวเท่านั้น แต่การจัดคู่กันนี้ได้เรียงตรงลำดับ ดังเห็นได้ว่าการกำหนดให้พระเวสสันดรชาติสุดท้ายบำเพ็ญทานบารมีอันเป็นบารมีข้อแรก

ศาสนาพุทธจะเผยแผ่เข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิคือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (รวมทั้งดินแดนที่ปัจจุบันเป็นประเทศไทย) เป็นระลอกที่สอง คือช่วงก่อน พ.ศ. 1800 ไม่นานนัก แม้ว่าอันที่จริงการติดต่อค้าขาย แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ตลอดจนเผยแผ่ศาสนา ระหว่างการทวิปกับสุวรรณภูมิน่าจะเริ่มต้นมาแต่ก่อนพุทธกาล ดังเห็นได้ว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและภาษาบ่งชี้ว่า ศาสนาพราหมณ์ ทั้งไศวนิกายและไวษณพนิกาย² รวมทั้งนิทานนิยายเรื่องรามายณะและมหาภารตะ เข้ามาแพร่หลายอยู่ก่อนที่พุทธศาสนาจะเริ่มเผยแผ่ออกนอกภารตทวีปอย่างเป็นทางการในรัชกาลพระเจ้าอโศกมหาราชในพุทธศตวรรษที่ 3 และกว่าจะเป็นที่ยอมรับนับถือแพร่หลายก็ต่อเมื่อชนเผ่าไทได้สถาปนาราชอาณาจักรสุโขทัยขึ้นแล้ว ดังเห็นได้จากข้อความในศิลาจารึก และไตรภูมิพระร่วงอันเป็นพระราชนิพนธ์ในพระเจ้าลิไท มีกล่าวถึงการถือศีลฟังธรรม และเทศนาเรื่องบาปบุญนรกสวรรค์ และมีชาดกนิทานหลายเรื่อง กับทั้งมีบทบรรยายภูมิลักษณะของป่าหิมพานต์โดยละเอียดด้วย เพียงแต่ยังมิได้มีการเขียน/แปลเล่าเรื่องเวสสันดรชาดกไว้ โดยสมบูรณ์เป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยสุโขทัย

อันที่จริง อาจเป็นได้ว่า ตัวนิทานชาดกเรื่องพระเวสสันดรนี้ พระภิกษุผู้เดินทางเข้ามาเผยแผ่ศาสนา น่าจะได้นำคาถาพันบทนั้นเข้ามาสวดและเทศน์³

² ไศวนิกายหมายถึงพราหมณ์นิกายที่ยกพระศิวะเป็นประมุขแห่งปวงเทพ และไวษณพนิกายคือพราหมณ์กลุ่มที่ถือเอาพระวิष्ณูเป็นสรณะ ทั้งสองนิกายนี้เข้ามามีอิทธิพลสูงอยู่ในสุวรรณภูมิก่อนพุทธศาสนา เห็นได้จากโบราณสถาน/วัตถุจำพวกปราสาทหิน เทวาลัยและศิวิลิ่งค์ ตลอดจนพิธีกรรม ตำนาน นิทานวรรณคดีและนาฏศิลป์ ในอารยธรรมทั้งของไทย ลาว พม่า กัมพูชา ตลอดจนเวียดนาม ขวามลายู

³ ในบทความนี้ คำว่า สวด หมายถึงการท่อง สาธยายคาถาภาษาบาลีซึ่งถือเป็นต้นฉบับหลักธรรม ก่อนที่จะ เทศน์ คือแปล อธิบายขยายความเป็นภาษาที่ผู้ฟังเข้าใจได้ ในการเผยแผ่ศาสนาข้ามถิ่นระยะแรก ผู้สวด/เทศน์และผู้ฟังยังใช้ภาษาต่างกัน จึงต้องอาศัยล่ามเชื่อมกลางที่รู้ภาษาทั้งสองฝ่ายเข้าช่วยสื่อสารให้พอเข้าใจกันได้ จากนั้นการแลกเปลี่ยนภาษาจึงค่อยๆ เกิดขึ้นซ้ำๆ อย่างเป็นธรรมชาติ โดยอาศัยภาษากายอย่างการชี้บ่งชี้ไ้เป็นต้นเข้าช่วย

แปลโดยสรุปเป็นภาษาไทยอยู่บ้างแล้ว แต่ใช้วิธีการเผยแพร่โดยมุขปาฐะเป็นหลัก ถึงหากจะมีการบันทึกจดจารต้นฉบับคาถาบาลีไว้ช่วยเตือนความจำเพื่อการเรียนการสอนภาษาบาลีในหมู่ศาสนิกอยู่บ้าง ก็คงใช้ตัวอักษร/อักขรวิธีตามชาติภูมิของผู้สอน/เทศน์และ/หรือบันทึก⁴ ซึ่งอาจมีได้ทั้งอักษรทมิฬ มอญ หรือขอม อันเป็นที่นิยมใช้กันอยู่ทั่วไปแล้ว ก่อนที่พ่อขุนรามคำแหงจะคิดประดิษฐ์ลายสือไทยขึ้นใช้ แต่บทแปลภาษาไทยที่เป็นอักษรลายสือไทยนั้น ไม่ปรากฏว่ามีหลักฐานลายลักษณ์ตักทอดมาจากสมัยสุโขทัย เพราะน่าจะเป็นการแปล/เล่าปากเปล่า หรือปากต่อปาก มีการตีความ/อธิบายตามแต่จะเห็นควรเป็นครั้งๆ ไป มากกว่าจะมีการบันทึกให้ลงตัว เพราะวัสดุอุปกรณ์การบันทึกหายาก ผู้เขียนได้ก็มึนน้อย ทางฝ่ายพระภิกษุผู้สวด/เทศน์ย่อมยึดถือความถูกต้องของคาถาบาลีที่เรียกกันเป็นภาษาไทยสั้นๆ ว่า ‘คาถาพัน’ เป็นหลักสำคัญสำหรับเทียบทาน หากมีข้อสงสัยในเรื่องการแปล/ตีความ

2. มหาชาติสมัยอยุธยา

กว่าจะมีฉบับแปลพากย์ไทยทางการของ (มหา) เวสสันดรชาดกขึ้นเป็นคราวแรก ก็ต่อเมื่อล่วงมาถึงพ.ศ. 2025 เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงมีพระราชโองการให้ ‘ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตในกรุงศรีอยุธยา แปลแต่งมหาชาติคำหลวงขึ้น’⁵

⁴ ผู้บันทึกการเทศน์ มีได้ทั้งฝ่ายผู้เทศน์และ/หรือผู้ฟัง จึงเป็นไปได้ที่จะบันทึกด้วยตัวอักษรต่างแบบด้วยจุดประสงค์ต่างกัน ทางฝ่ายผู้ฟังใช้ตัวอักษรแบบที่เรียนจากครูบาอาจารย์เดิม

⁵ ข้อความนี้อ้างตามที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพฯ ทรงสรุปไว้ในคำอธิบายมหาชาติคำหลวงฉบับพิมพ์ ซึ่งคงจะทรงนำมาจากข้อความในจินตามณีเล่ม 1 ของพระยาโหราธิบดีอีกทอดหนึ่ง ซึ่งระบุว่า

“ในปีขาลจัตวาศก จุลศักราชได้ 844 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ชุมนุมพระสงฆ์สภสังฆา และนักปราชราชบัณฑิตทั้งปวงผูกมมหาชาติคำหลวงเป็นพิชฎารทง 13 กันเป็นคำสวดคำหลวง”

ข้อที่น่าสังเกตก็คือ

1. เป็นครั้งแรกที่ใช้คำว่า ‘มหาชาติ’ หมายถึง (มหา) เวสสันดรชาดกและพิธีการเทศน์ชาดกเรื่องดังกล่าว

2. ฉบับแปลเป็นไทยยังอาศัยฟังฟังต้นฉบับภาษาบาลีอย่างแนบชิดด้วยวิธีการ ‘แปลร้อย’ คือยกคาถาบาลีนำ แล้วแปลถอดความเป็นภาษาไทย สั้นบ้าง ยาวบ้างแล้วแต่ (คณะ) ผู้แปลแต่ละกัณฑ์จะเห็นว่าเหมาะสม แต่ขั้นตอนการดำเนินเรื่องและการตีความเนื้อหาที่อาศัยคาถาพินันตนเองเป็นกรอบควบคุมอย่างมั่นคง

ด้วยเหตุที่คาถาพินมีความสำคัญอย่างยิ่งในการสถาปนาเสริมสร้างและสืบสานความเชื่อมั่นในแนวคิดที่ว่า การบำเพ็ญทานบารมีอย่างอุกฤษฏ์เป็นบันไดขั้นสุดท้ายในการก้าวสู่พุทธภูมิ และสามารถทำให้แนวคิดนี้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงยาวนานผ่านหลายยุคสมัย ทั้งที่มีได้จำกัดวิธีการสื่อสาร หรือกลุ่มบุคคลที่สื่อสารสู่ศาสนิกต่างภาษาแต่ประการใด ทั้งยังได้ก่อเกิดประเพณีพิธีกรรมอันหลากหลายต่อเนื่องสืบมา แสดงว่ากลวิธีสร้างสรรค์ตัวบทซึ่งมีรายละเอียดซับซ้อนและยาวกว่าชาดกในกลุ่มทศชาติเรื่องอื่นๆ มีข้อที่น่าสนใจอยู่มาก กล่าวคือ

ก. เพื่อแก้ปัญหาความซับซ้อนของโครงเรื่องซึ่งทั้งยาวมีตัวละครและรายละเอียดเชิงพฤติกรรมมาก (กลุ่ม) ผู้ประพันธ์จึงใช้วิธีตัดแบ่งเนื้อความออกเป็นช่วงๆ แต่ละช่วงซึ่งเรียกว่ากัณฑ์นั้นมีการตั้งชื่อตามเหตุการณ์สำคัญ การเล่าเรื่องก็กำหนดให้มีผู้ถามขัด เพื่อให้โอกาสอธิบายขยายความเรื่องที่อาจมีผู้สงสัยเรื่องวิธีคิดหรือเหตุผลของการกระทำ น่าสังเกตที่ผู้ประพันธ์กำหนดให้พระพุทธองค์นั่นเองทรงเป็นผู้เล่า และพระสารีบุตรอัครสาวกฝ่ายขวาเป็นผู้ซักถามแทนสาวกรูปอื่นๆ โดยโยงยัดเข้ากับพุทธประวัติ ตอนที่เสด็จโปรดพระพุทธบิดา ณ กรุงกบิลพัสดุ์และทรงทรมานพระญาติสูงวัยจนสิ้นมานะทิฎฐิ ผลก็คือผู้ฟังจะเกิดศรัทธาเชื่อมั่นว่า สาระของเรื่องและข้อสรุปทั้งปวงเป็นพระพุทธานุญาตว่า เป็นความจริงโดยสมบูรณ์

ข. อนึ่ง วิธีที่เล่าเรื่องพระเวสสันดรโดยย้อนกลับไปตั้งต้นจากอดีตชาติของพระมารดาบนดาวดึงส์สวรรค์ และให้ข้อมูลประกอบอย่างละเอียดในกัณฑ์แรกว่า เคยทรงถือกำเนิดเป็นผู้ใดบ้างก่อนที่จะมาถือกำเนิดเป็นพระพุทธรามารดา สอดรับกับการประชุมชาดกในกัณฑ์สุดท้าย นับได้ว่าเป็นการย้ำแนวคิดเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด และกลายเป็นกลวิธีการประพันธ์/เทศน์นิทานชาดกที่นิยมกันสืบมา

ข้อที่น่าสังเกตคือ ตามธรรมเนียมปฏิบัตินับแต่สมัยที่เริ่มเผยแผ่ศาสนาพุทธในดินแดนไทย พระภิกษุผู้เทศน์น่าจะกวาดขันเคร่งครัดกับการรักษาต้นฉบับคาถาพันพากย์บาลีให้ถูกต้องโดยอักขระและสำเนียงเท่าที่จะทำได้ แต่ในการแปลหรือให้อรรถาธิบายพากย์ไทยโดยใช้ภาษาถิ่นต่างๆ ตามสะดวกของผู้ฟัง ก็ย่อมมีการเสริมรายละเอียดอุปมาอุปไมยตามที่เห็นควรโดยอิสระตามโอกาสและการเรียกร้องของผู้ฟัง ซึ่งส่วนมากไม่รู้ภาษาบาลีและฟังคาถาเพื่อ ‘เอาบุญ’ แต่สนุกสนานกับการติดตามเรื่องราวของนิทานชาดกด้วยความอยากรู้อยากเข้าใจไปพร้อมกัน ดังนั้น ระหว่างที่การเทศน์สาธกชาดกเรื่องพระเวสสันดรเพื่อเผยแผ่แนวคิดธรรมะแพร่หลายไปตามท้องถิ่นที่ใช้ภาษาตระกูลไท - ลาวซึ่งกำลังก่อตัวเป็นแคว้นจนกระทั่งอาณาจักรสุโขทัยกับอยุธยาค่อยควบรวมเข้าด้วยกัน คือก่อนรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้น คงจะมีแต่การแปลต้น⁶ ตามสำนัก ซึ่งยังสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ตามโอกาส และต้นฉบับเขียนลายมือภาษาบาลีก็คงยังไม่มีการชำระให้ลงตัวสำหรับใช้อ้างอิงร่วมกัน บรรดาผู้รู้ทั้งฝ่ายบาลีและไทยก็คงจะได้ตระหนักดีถึงปัญหาความเพี้ยนในด้านเสียงเทศน์และอักขระที่จดบันทึกคาถาพัน ซึ่งส่งผลไปถึงความสับสนในการเล่า/แปลด้วยภาษาถิ่นต่างๆ ที่พ้องและ

⁶ ในบทความนี้ ต้น หมายถึงการแปลโดยวาจาแบบทันควัน ถือเอาโดยอรรถ คือความหมายของต้นฉบับตามที่เข้าใจเป็นสำคัญ มักเป็นการแปลรวบสรุปเอาความโดยรวม แต่อาจมีการขยายความเพิ่มเติมเพื่อเสริมรสหรือร่ำอารมณ์บ้าง อธิบายข้อคิดหรือเหตุผลที่เข้าใจยากบ้าง เพื่อประโยชน์ของผู้ฟังในขณะนั้น

เพี้ยนกันทั้งเสียง คำ สำนวน และความหมาย (ทั้งความหมายตรงและความหมายแฝง) ดังนั้น การ ‘ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตในกรุงศรีอยุธยา แปลแต่งมหาชาติคำหลวงขึ้น’ จึงมีผลเป็นการแก้ปัญหาในด้านชำระอักขระต้นฉบับคาถาพัน และคัดสรรบทแปลที่ถูกต้องมีคุณภาพเชิงกวีโวหารวรรณศิลป์สมควรเป็นแบบแผนอ้างอิงได้ด้วยในคราวเดียว

แต่อย่างไรก็ตาม ต้นฉบับลายลักษณ์ของมหาชาติคำหลวงที่เกิดขึ้นก็คงได้ใช้ในพิธีเทศน์มหาชาติของหลวงเป็นหลัก และอาจใช้ในการสอนภาษาบาลีในสำนักใหญ่ๆ ตามวัดสำคัญด้วยนั้น มิได้มีผลในเชิงจำกัดการต่อยอดและ/หรือขยายความ/ตีความเพิ่มในหมู่นักเทศน์ตามวัดราษฎร์ในท้องถิ่นทั่วไปตามโอกาสต่างๆ ตามที่เห็นเหมาะสมดังที่เคยมีมาแต่ก่อน การเทศน์มหาชาติตามชนบดังกล่าวจึงยังคงมีสืบต่อมาโดยไม่ขาดตอน เช่นเดียวกับการสืบฉบับลายลักษณ์ของมหาชาติคำหลวงฉบับ 2025 ในหมู่ปราชญ์ผู้รู้อ่านเขียนซึ่งดำเนินคู่เคียงกันมาร่วมกับวิวัฒนาการของภาษาไทย ทั้งระบบอักขรวิธีการสร้างสรรค์ และความผันแปรของถ้อยคำสำนวน

หลักฐานสมัยอยุธยาที่แสดงว่าความนิยมยกย่องมหาชาติคำหลวงฉบับ 2025 ยังดำรงอยู่ต่อมาอีกนาน ปรากฏอยู่ในตำราจินตามณี ฉบับที่พระโหราธิบดีรับพระราชโองการแต่งขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ดังเห็นได้ว่า คำตัดพ้อของพระเวสสันดรต่อพระมัทรีในกัณฑ์มัทรีของมหาชาติคำหลวงฉบับ 2025 ถูกนำมาอ้างอิงเป็นตัวอย่างคำประพันธ์แบบแผนในเชิงกวีโวหารและฉันทลักษณ์ เช่นเดียวกับวรรณคดีสำคัญสมัยอยุธยาตอนต้นเรื่องอื่นๆ อาทิ ลิลิตยวนพ่าย และลิลิตพระลอ ซึ่งตำราจินตามณีของพระโหราธิบดีอ้างอิงถึงรวมกันในฐานะ ‘คำโบราณ’

มิใช่ภาษาร่วมสมัยที่ใช้กันอยู่ในรัชกาลนั้น⁷ ดังนั้นจึงอาจเป็นไปได้ที่วามหาชาติคำหลวงฉบับ 2025 อาจมิใช่ฉบับที่นำมาใช้ในการเทศน์มหาชาติพิธีหลวงในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็ได้ เนื่องจากก่อนหน้านั้นในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2145-2171) ได้มีการประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตร่วมกันแปลแต่งมหาชาติฉบับทางการขึ้นอีกฉบับหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะภาษาสำนวนใหม่กว่ามหาชาติคำหลวงฉบับ 2025 แต่มหาชาติฉบับนี้ภายหลังมีฉบับเหลือตกค้างมาเพียงกัณฑ์เดียว คือ กัณฑ์กุมาร ออกชื่อว่า กาพย์กุมารบรรพ จึงมักเรียกกันแต่ว่า กาพย์มหาชาติ⁸ (ทั้งที่แต่งด้วยร้อยแก้ว) เพื่อมิให้สับสนกับมหาชาติคำหลวงฉบับ 2025 อันเป็นฉบับดั้งเดิม

ข้อน่าสังเกตประการหนึ่งคือ ต่อ มาในช่วงปลายสมัยอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ทรงมีพระราชดำรัสสั่งให้พระราชโอรสองค์ใหญ่ คือเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ทรงแปลแต่งวรรณกรรมศาสนาจากต้นฉบับภาษาบาลีที่รับจากลังกาอีกสองเรื่อง โดยขนานนามว่าเป็นคำหลวง (คือฉบับทางการ) ทั้งคู่ มีเรื่องหนึ่งคือพระมาลัย

⁷ ข้อความที่อ้างในจินตามณีเล่ม 1 (ในหนังสือวรรณคดีอยุธยาเล่ม 2 ของกรมศิลปากร พ.ศ. 2528 มีว่า

‘ผิเอากลองห้าใส่ ให้เอาด้วยกันทั้งสี่บท อย่าได้ลดโคลงต้นคือ อุปาทวาทศ คำสรวลสมุทรสมุโฆษ พระนนทกษัตริ์สังวาส ศรีอุมาธิการย์ พระยศราชาพิลาป อย่าได้เอาคำโบราณนั้นมาใส่ ผิดดูเยี่ยงให้ดูเยี่ยงแต่กลบท กลพินธุ กลศับท์ แลกทำโดยกฤตยาการ’

หมายเหตุ: **กลบท** น่าจะได้แก่แบบอย่างทางฉันทลักษณ์ **กลพินธุและกลศับท์** คือแบบอย่างทางการแผลงเสียงของศัพท์และความหมาย **ก(ระ)ทำโดยกฤตยาการ** คงหมายความว่าให้แต่งขึ้นใหม่ด้วยฝีมือของตนเอง โดยไม่ลอกของเก่า

⁸ คำว่า **กาพย์** ในช่วงรัชกาลพระเจ้าทรงธรรมน่าจะมีความหมายตามคำเดิม กาพย์คือผลงานที่กวีแต่ง มิใช่ชื่อฉันทลักษณ์ชนิดหนึ่งดังที่บัญญัติใช้กันในสมัยหลังในยุครัตนโกสินทร์ เมื่อมีตำราฉันทลักษณ์ เป็นภาคสุดท้ายอยู่ในชุดไวยากรณ์ที่เริ่มจากอักษรวิธี วจวิภาค วากยสัมพันธ์ และฉันทลักษณ์

คำหลวงนั้น ได้เข้ามามีส่วนส่งเสริมความนิยมฟังเทศน์มหาชาติอย่างมีนัยสำคัญ ด้วยการเน้นผลประโยชน์จากการฟังและบูชาภัณฑ์เทศน์ (ด้วยอามิสบูชาต่างๆ) ว่าทำให้ได้รับผลบุญมากมายนักหนา รวมถึงจะได้ไปเกิดในสมัยที่พระศรีอารียเมตไตรย (พระพุทธเจ้าองค์ถัดไป ซึ่งเชื่อว่าเป็นองค์สุดท้ายในกัปนี้) จะมาบังเกิดด้วยค่านิยมเรื่องนี้คงแพร่หลายรวดเร็วทั้งวัดในเมืองหลวงตลอดไปถึงชนบท ผลปรากฏว่า หลังจากเสียกรุงในพ.ศ. 2310 แล้ว การเทศน์มหาชาติในหลายท้องถิ่น โดยเฉพาะภาคอีสาน นิยมนำเอาเทศน์เรื่องพระมาลัยมาสวดเบิกนำความก่อนเทศน์คาถาพันและตัวเรื่องมหาเวสสันดรชาดก แต่ในภาคกลางและเมืองหลวง สมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้นมักจะนิยมนำเรื่องนี้ไปสวดและเทศน์ในโอกาสอื่นมากกว่าในการเทศน์มหาชาติ

3. มหาชาติสมัยรัตนโกสินทร์

พระราชนโยบายฟื้นฟูมรดกวรรณศิลป์ไทย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงรับภาระมาแต่ก่อนครองราชย์ เป็นหลักการที่แผ่ผลดีถึงการส่งเสริมวรรณกรรมพุทธศาสนากลุ่มมหาชาตินี้ด้วย ดังเห็นได้ว่าการสืบค้นซ่อมเสริมฉบับมหาชาติคำหลวงฉบับ 2025 ที่ว่าหายไป 6 กัณฑ์เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาจนสามารถกู้คืนได้ครบทั้ง 13 กัณฑ์ใน พ.ศ. 2358 โดยอาศัยความทรงจำที่สืบทอดกันมาโดยมุขปาฐะในหมู่พระภิกษุผู้ทรงวิทยาคุณตามวัดต่างๆ อาทิเช่น วัดราชสิทธิธาราม อันเป็นสถานศึกษาของราชสกุลนับแต่รัชกาลแรกเป็นต้นมาไม่มีหลักฐานระบุชัดว่ามหาชาติคำหลวงฉบับชำระ 2358 นี้ ได้นำไปใช้สวด (หรือเทศน์) ในพิธีหลวง เช่นพระราชพิธีวิสาขบูชาที่ทรงฟื้นฟูจัดขึ้นใหม่หรือไม่ แต่ที่ปรากฏชัดก็คือ ในรัชกาลที่ 2 นี้เอง ตามวัดสำคัญในกรุงเทพฯ ซึ่งล้วนแต่เป็นสำนักสอนภาษาบาลีและแปลบาลี - ไทย⁹ นิยมนำคาถาพันมาจัดแปลเป็น

⁹ ระเบียบกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น สำนักสอนแปลบาลี - ไทยส่วนมากอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา มีอาทิ วัดสังข์กระจาย วัดราชสิทธิธาราม วัดหงส์รัตนาราม วัดถนน เป็นต้น

มหาเวสสันดรชาดกฉบับร่วมสมัย ใช้ในการสอนแปลและสำหรับเทศน์มหาชาติ และจัดฝึกนักเทศน์กัณฑ์ต่างๆ เท่าที่จะทำได้ เป็นลักษณะคล้ายการประกวด ประชันกันในตัว โดยมีผู้ฟังทำหน้าที่คล้ายกรรมการตัดสินมาตรฐานเชิงวรรณศิลป์ กลายๆ วัดใดแปลแต่งได้สำนวนดีปฏิภาณไวเทศน์ไพเราะไม่มีตัวจับ ก็เป็นที่ขึ้นชื่อ ได้รับนิมนต์ไปร่วมงานเทศน์ตามวัดอื่นด้วย เพื่อ ‘เจริญศรัทธาของผู้ฟัง’ เลยเกิด ผลต่อเนื่องในลักษณะที่ว่า กัณฑ์ใดของสำนักใดขึ้นชื่อถึงขั้นแล้ว สำนักอื่นจะ ไม่แต่งแข่ง เพียงแต่ส่งพระภิกษุไปร่วมเรียนและฝึกเทศน์ ณ วัดนั้นก็เป็นการ เพียงพอในช่วง 4 รัชกาลแรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้ มีมหาเวสสันดรชาดกที่ แต่งด้วยร้อยยาวหรือกลอนเทศน์เช่นเดียวกับกาพย์มหาชาติครบทั้ง 13 กัณฑ์ แต่มีใช้ผลงานของกวีผู้เดียว หากกล่าวได้ว่าสำนวนยอดนิยมเป็นผลงานร่วม ของกวีชาววัด ได้แก่กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสสำนักวัดโพธิ์ สมเด็จพระเจ้า ฟ้ามงกุฎสำนักวัดบวรนิเวศ พระเทพโมลี (กลั่น) สำนักวัดราชสิทธิธาราม สำนัก วัดถนน พระเทพมุนี (ดั่ง) วัดสังข์กระจาย กับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ซึ่ง คงจะเคยบวชเรียนมาแล้ว การสืบฉบับก็ยังคงใช้ระบบการลอกคัดและท่องจำ เป็นหลัก แม้ว่าเทคโนโลยีการพิมพ์จะเผยแพร่จากตะวันตกเข้ามาแล้วก็ตาม อนึ่ง ในระยะเดียวกันนี้เอง ปรากฏว่าพระองค์เจ้าหญิงมณฑาและพระองค์ เจ้าหญิงอุบลทรงร่วมกันนิพนธ์กุมารคำฉันท์ โดยนำเนื้อความจากมหาเวสสันดร ชาดกเฉพาะกัณฑ์กุมารมาแต่ง น่าจะทรงมุ่งแสดงฝีมือพระหัตถ์เป็นพุทธบูชา แต่ไม่ได้ ทรงประสงค์จะใช้เพื่อการสวดหรือเทศน์ จึงทรงเลือกใช้แบบคำประพันธ์ที่มีทำนอง เสียงเหมาะแก่การอ่านหรือขับทำนองมากกว่า (แนวนิยมแบบนี้ น่าจะสืบมาจากการแต่งราชาพิลาปคำฉันท์ครั้งอยุธยา ซึ่งอาศัยรามเกียรติ์เป็นฐานนั่นเอง)

ข้อที่น่าสนใจก็คือ มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกในระยะนี้ควรถือว่าเป็นฉบับของเอกชน มิใช่ฉบับหลวงของทางราชการ และการเผยแพร่ก็อยู่ในวง จำกัดเฉพาะศิษย์หาในสำนักเรียนและ/หรือวงศ์สกุลของผู้ประพันธ์ แม้แต่สำนวน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงแปลแต่งไว้แต่เมื่อ ครั้งทรงพระผนวช ก็เพียงแค่โปรดเกล้าฯ ให้พระราชโอรสนำไปใช้ฝึกเทศน์

ถวายพระกุศลเท่านั้น มิได้ทรงบัญญัติให้มีสถานะเป็นคำหลวง และมีได้จัดพิมพ์เผยแพร่ในระหว่างรัชกาล

ต่อเมื่อถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากทรงปฏิรูประบบราชการ ส่งเสริมการศึกษาสำหรับประชาชนพลเมืองอย่างเป็นระบบผ่านกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ ก็ได้ทรงมีพระบรมราโชบายที่จะรวบรวมกวีนิพนธ์ทั้งสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์มาจัดพิมพ์เผยแพร่เพื่อใช้ประกอบการศึกษาในทุกระดับ วรรณคดีกลุ่มมหาชาติ/เวสสันดรชาดกนับเป็นกลุ่มสำคัญที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดตั้งคณะกรรมการตรวจรวบรวมชำระ จัดทำคำอธิบายประกอบ และจัดพิมพ์ ถึงสองคณะ กล่าวคือ

1. คณะหอพระสมุดฯ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพฯ ทรงเป็นประธาน รับผิดชอบในการรวบรวมชำระมหาชาติคำหลวงฉบับ 2025 ที่กู้คืนได้ไว้ใน พ.ศ. 2538 โดยมีกรมพระสมมตอมรพันธุ์ฯ เป็นผู้ติดตามรวบรวมฉบับหลวงที่คัดลอก/จารึกในใบลาน ซึ่งปรากฏว่ากระจัดกระจายหายสูญไปมาก กว่ารวบรวมมาเลือกสรรฉบับที่แน่ใจว่าเป็นสำนวนเดิมแท้ได้ครบทั้งเรื่องมาพิมพ์รักษาดั้งฉบับสำหรับอ่านเพื่อการศึกษาภาษาในหมู่ผู้รู้ ก็สิ้นรัชกาลที่ 5 เสียก่อน มหาชาติคำหลวงที่ปรากฏว่าเป็นฉบับพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2460 จึงยังมิได้มีการชำระ แต่ได้ใช้เป็นต้นฉบับสำหรับพิมพ์เผยแพร่ต่อมา

2. คณะกรรมการกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ มีพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์¹⁰ เป็นประธาน จัดการรวบรวมคัดสรรมหาเวสสันดรชาดกฉบับกลอนเทศน์ฝัปกวีในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ที่ได้รับความนิยมแพร่หลายอยู่ในระยะนั้น มาจัดพิมพ์ประกอบคำอธิบาย เพื่อใช้เป็นหนังสืออ่านกวีนิพนธ์สำหรับนักเรียนนักศึกษาและราษฎรทั่วไป ทั้งกำหนดให้ใช้เป็นแบบเรียนในโรงเรียนของกระทรวงด้วย คณะกรรมการชุดนี้ดำเนินการในขั้นรวบรวมเลือกสรรฉบับได้เร็วกว่าชุดแรก

¹⁰ นามเดิม ม.ร.ว. เปีย มาลากุล บิดา ม.ล. ปิ่น มาลากุล ตำแหน่งยศ/ราชทินนามสุดท้ายคือเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

มาก จึงมีเวลาพอจะจัดทำการชำระอักษรวิธีและจัดทำ ‘สารบบ’ แจงรายละเอียดไว้ท้ายค่านาเฉพาะเรื่องว่า ต้นฉบับแต่ละกัณฑ์ได้มาจากผู้ใด ใครเป็นผู้ประพันธ์ และใครเป็นผู้ตรวจ แม้แต่เพลง ‘พิณพาทย’ ประจำกัณฑ์อย่างแบบที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงกำหนดประทานไว้ (สำหรับพิธีหลวง?) ก็นำมารวมไว้ด้วยก่อนขึ้นสารบัญเรื่อง และเมื่อจบเรื่องก็มี ‘ข้อควรรู้’ คืออธิบายศัพท์ประกอบไว้ข้างท้าย เมื่อจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์ครั้งแรกโดยใช้ชื่อเต็มว่า มหาเวสสันดรชาดกฉบับ 13 กัณฑ์ นั้น ตกเข้า ร.ศ. 128 (พ.ศ. 2453) อันเป็นปีสุดท้ายในรัชกาลที่ 5 พอดี

นอกจากวรรณคดีทั้งสองแล้ว ยังมีผลงานของกวีในรัชกาลที่ 5 ที่นำเค้าเรื่องมหาเวสสันดรชาดกมาแต่ง โดยใช้ฉันทลักษณ์ต่างกันตามความชอบอีกด้วย เท่าที่มีหลักฐานบันทึกไว้ ได้แก่

ก. กรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา ทรงแต่งมหาชาติคำฉันท์ขึ้นโดยลำพังพระองค์ แต่มิได้ทรงนำออกพิมพ์เผยแพร่ทั่วไปในระหว่างที่ทรงมีพระชนม์อยู่

ข. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบาราบปรปักษ์ ทรงนิพนธ์ลิลิตมหาชาติ โดยทรงนิมนต์พระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิมาร่วมแต่งด้วย

ทั้งสองสำนวนนี้ ไม่แน่ว่ามีฉบับพิมพ์ครบทุกกัณฑ์หรือไม่ หรือมีการจัดพิมพ์เผยแพร่เมื่อใดบ้าง ปัจจุบันอาจมีเพียงบางส่วนที่เป็นฉบับพิมพ์ดีด หรือลายมือเขียนจารอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ และ/หรือในหมู่ทายาทของผู้ประพันธ์

แต่ที่น่าสนใจอย่างยิ่งก็คือ ในรัชกาลนี้มีพระราชนิพนธ์บทความเชิงวิเคราะห์วิจารณ์เกี่ยวกับความเป็นมาของนิทานชาดก (ซึ่งรวมทั้งมหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกนี้ด้วย) ตลอดจนการใช้ชาดกเพื่อสอนธรรมะทั้งในพุทธกาลและภายหลัง เชื่อว่า พระบรมราชาธิบายเรื่องนิบาตชาดก เพื่อสะสางความเข้าใจผิดพลาดคลาดเคลื่อนในหมู่คนรุ่นใหม่ที่ได้รับคติสั่งจนิมตะวันตกมาวิจารณ์ หรือตั้งข้อสังเกตเชิงลบเกี่ยวกับศรัทธาและ/หรืออุดมคติทางศาสนาของคนรุ่นเก่าร่วมสมัย

ในส่วนที่เกี่ยวกับพิธีการเทศน์มหาชาติของราษฎรในเขตกรุงเทพฯ ช่วงปลายรัชกาลที่ 5 นี้ มีข้อน่าสังเกตอยู่ที่ยังใช้ฉบับกลอนเทศน์ยอดนิยมคือที่ กรมศึกษาธิการรวบรวมชำระเป็นหลัก แต่มีการแทรกแหล่งเพิ่มเติมเข้าไปโดยไม่ จำกัดด้วยปฏิภาณของผู้เทศน์ วิจารณ์ข่าวสารและความเป็นไปของสังคมร่วมสมัย ตามรสนิยมและการเรียกร้องของผู้ฟังประกอบกัน¹¹ และในส่วนการเทศน์มหาชาติ พิธีหลวงซึ่งจัดที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้น มีข้อน่าสังเกตที่สมควรบันทึกไว้ ณ ที่นี้ประการหนึ่งคือ การสวดโอ้เอ้วิหารรายในช่วงปลายรัชกาล (หลังจาก พ.ศ. 2447 โดยประมาณ) มิใช่การจัดราชบัณฑิตเป็นผู้สวดมหาชาติคำหลวงหรือ มหาชาติฉบับอื่นใดดังที่เชื่อกันว่าเคยเป็นมาก่อน แต่มีลักษณะเป็นคล้ายการเกณฑ์ ให้โรงเรียนระดับมัธยมส่งนักเรียนที่เรียนดีเข้ามานั่งสวดเป็นชุดๆ รอบพระวิหาร บทที่ใช้สวดคือกาพย์พระไชยสุริยาซึ่งเชื่อกันว่าเป็นฝีปากสุนทรภู่ช่วยแต่งให้ พระยาศรีสุนทรโวหาร เจ้าของตำราอ่านเขียนที่ใช้ในโรงเรียนยุคแรกนั่นเอง (แต่ในระยะดังกล่าว บทเรียนที่ใช้สอนในโรงเรียนจริงเปลี่ยนเป็นแบบเรียนเร็ว พระนิพนธ์ในสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพแล้ว)¹²

อาจเป็นไปได้ว่า จุดประสงค์ของการสวด ‘โอ้เอ้วิหารราย’ ดังกล่าว กลายเป็นการแสดงประสิทธิภาพของการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียน และสมรรถนะในการอ่านการขับทำนองของนักเรียนด้วยในตัว มากกว่าจะเสริม ศรัทธาทางศาสนาเสียแล้ว

ความเฟื่องฟูของเทคโนโลยีและธุรกิจการพิมพ์ในสองรัชกาลถัดมา ซึ่งรวมเวลาได้ไม่เกิน 24 ปี (ระหว่างพ.ศ. 2453–2477)¹³ ส่งผลเชิงบวกอย่างมาก

¹¹ ดูรายละเอียด ลักษณะ และตัวอย่างแหล่งในเทศน์มหาชาติได้จากผลงานของ กาญจนาคนันท์ ชุต เต็กคลองบางหลวง เล่ม 2 หน้า 272 – 275 (ของสำนักพิมพ์ สารคดี 2540) และ สำนวนไทย ของผู้เขียนท่านเดียวกัน (รวมสารัน 2522)

¹² ดูใน กรุงเทพฯเมื่อวานนี้ ฉบับพิมพ์ฉลอง 100 ปีขุนวิจิตรมาตรา ของสำนักพิมพ์ สารคดี กรุงเทพฯ พ.ศ. 2540 หน้า 18

¹³ เกะโดยประมาณ จากช่วงสิ้นรัชกาลที่ 5 ถึงปีที่รัชกาลที่ 7 ทรงสละราชสมบัติ

ต่อการเผยแพร่ฉบับพิมพ์ของวรรณคดี/วรรณกรรมกลุ่มมหาชาติ ทั้งที่ทางราชการจัดรวบรวมชำระพิมพ์ขึ้นในรัชกาลก่อน และสำนวนเชลยศักดิ์ที่แปลแต่งขึ้นใหม่ ทั้งนี้โดยอาศัยแรงหนุนส่งจากการสืบสานโครงการหนังสืออ่านกวีนิพนธ์ของกระทรวงธรรมการกับหอพระสมุดฯ ประกอบมีกับความนิยมของคนทั่วไปในอันที่จะสร้างสมบุญโดยการช่วยเผยแผ่ธรรมะด้วยการพิมพ์หนังสือเทศน์แจกในโอกาสต่างๆ เช่นงานศพ งานกฐิน ผ้าป่า เป็นต้น สำนักพิมพ์เอกชนบางแห่งก็เข้าร่วมด้วยการเลือกหนังสืออ่านกวีนิพนธ์ที่คนชื่นชอบ เช่น มหาเวสสันดรชาดกฉบับ 13 กัณฑ์ ซึ่งมีคำอธิบายประกอบพร้อมแล้ว ออกพิมพ์จำหน่ายแก่นักเรียนมัธยมและผู้มีการศึกษาที่ชอบอ่านหนังสือเพื่อความรู้และความบันเทิงส่วนตัว ซึ่งมีจำนวนเพิ่มขึ้น ในขณะที่กลุ่มเด็กเล็กนิยมตามผู้ใหญ่เข้าวัดฟังเทศน์มีจำนวนลดลง จนถึงแก่ต้องมีพระบรมราโชบายจัดประกวดการเขียนหนังสือสอนธรรมะสำหรับเด็กเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่งเพื่อเสริมศรัทธาทางศาสนา แต่ปรากฏว่าระหว่างช่วงเวลาดังกล่าวมีปัจจัยเชิงลบทั้งทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจการเมือง อาทิ สงครามโลกครั้งที่ 1 และการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในพ.ศ. 2475 แทรกซ้อนเข้ามา ทำให้พระบรมราโชบายในอันที่จะฟื้นฟูกิจกรรมทางศาสนา (รวมทั้งการเทศน์มหาชาติ และการเผยแพร่ธรรมะแก่ผู้เยาว์) ไม่อาจดำเนินไปโดยสะดวกนัก

มหาชาติคำหลวงฉบับ 2460 และมหาเวสสันดรชาดกฉบับ 13 กัณฑ์ฉบับ 2453 นั้นมีฐานะเป็นหนังสือประกอบการศึกษาระดับอุดม และแบบเรียนชั้นมัธยมตามลำดับ แต่ที่น่าสังเกตก็คือ ชั้นแรกกำหนดให้อ่านทั้งเล่ม แต่ต่อมาภายหลังก็ค่อยๆ ลดลงให้อ่านเฉพาะบางกัณฑ์ และจากที่นักเรียนทุกคนต้องเคยได้อ่าน ก็ค่อยๆ จำกัดวงตามความสนใจของผู้เรียน (และผู้สอน?) จนกระทั่งเมื่อผ่านสงครามโลกครั้งที่ 2 มาแล้ว มหาชาติคำหลวงฉบับ 2460 ซึ่งจัดพิมพ์ซ้ำสืบมา (โดยมิได้ชำระอักขรวิธีซึ่งมีพัฒนาการที่หลากหลายและสับสน) ก็คงอยู่ในอารักขาของอาจารย์และนิสิตภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแต่แห่งเดียวอยู่นานปี มีแต่นิสิตที่เรียนวรรณคดีไทยเป็นวิชาเอกเท่านั้น

ที่จะมีโอกาสอ่านและศึกษาวิเคราะห์เพียงบางกัณฑ์เท่าที่จะทำได้ในเวลาจำกัด

อาจกล่าวได้ว่า เมื่อเริ่มรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 นั้น ทั้งมหาชาติคำหลวง กาพย์มหาชาติ และมหาเวสสันดรชาดกฉบับ 13 กัณฑ์ ได้กลายสภาพและ/หรือแปรสถานะเป็นวรรณคดีหรือขุมคลังแห่งรหัส ข้อมูลทางวัฒนธรรม ภาษา วรรณศิลป์และประวัติศาสตร์ที่อ่านยากเข้าใจได้ยาก ยิ่งขึ้นไปเสียแล้ว ไม่ปรากฏว่ามีผู้นำมาใช้ในการเทศน์มหาชาติภาคปฏิบัติโดยทั่วไป อีก เว้นแต่บางวัดที่ยังอนุรักษ์ขนบการเทศน์มหาเวสสันดรชาดกฉบับ 13 กัณฑ์ไว้ เพราะเป็นสำนักที่ประพันธ์กัณฑ์ต่างๆ ตามสารบบที่กล่าวถึงข้างต้นแล้วนั้น

อย่างไรก็ดี เท่าที่ปรากฏชัดก็คือ ในรัชสมัยนี้การสืบอายุหรืออนุรักษ์ วรรณคดี และการส่งเสริมการสร้างสรรควรรณกรรมร่วมสมัยในกลุ่มมหาชาติ เป็นกิจกรรมที่ได้รับความสนับสนุนอย่างเป็นระบบมากขึ้นจากหลายภาคส่วนของ สังคม ทั้งองค์กรส่วนเอกชนและหน่วยราชการ ได้แก่

1. การอนุรักษ์วรรณคดี อาจแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

ก. สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้จัดประชุมนักวิชาการด้านอักษรศาสตร์เพื่อร่วมกันวิเคราะห์และอธิบายศัพท์ โบราณในมหาชาติคำหลวงฉบับพิมพ์พ.ศ. 2460 เพื่อทำอภิธานศัพท์ต่อไป และ นำมติของที่ประชุมลงพิมพ์เผยแพร่ในวารสารของสมาคมเป็นระยะๆ แต่น่าเสียดาย ที่จัดการประชุมได้เพียง 24 ครั้ง ระหว่างมิถุนายน พ.ศ. 2503 - กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2504 จัดทำอธิบายศัพท์จากกัณฑ์ทศพรไปได้ถึงกัณฑ์วนประเวศน์ ก็มีเหตุให้ต้อง สะดุดลงเพียงนั้น¹⁴

¹⁴ เนื่องจากกรรมการบางท่านถึงแก่กรรม และ/หรือบ้างก็มีการกิจมากขึ้นจนไม่มี เวลาที่จะดำเนินการต่อ ได้ข่าวว่าสมาคมภาษาและหนังสือปัจจุบันมีแผนที่จะนำมา จัดพิมพ์รักษฉบับไว้

ข. กรมศิลปากรได้จัดพิมพ์ทั้งมหาชาติคำหลวงฉบับ 2460 และภาพยัมมหาชาติเท่าที่สืบค้นรวบรวมได้ รวมอยู่ในชุดวรรณคดีอยุธยาเล่ม 1 ที่จัดพิมพ์ขึ้นในโอกาสฉลอง 200 ปีรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2525 โดยมีข้อมูลเชิงประวัติ คือพระนิพนธ์อธิบายของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าด้วยการสืบค้นรวบรวมต้นฉบับและข้อสันนิษฐานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนั้นยังมีตัวอย่างอักขรวิธีแบบโบราณ เช่น อักษรหัน การใช้อักษรเป็นสระ ฯลฯ เปรียบเทียบกับวิธีสะกดในภาษาปัจจุบันไว้จำนวนหนึ่ง (ประมาณ 560 คำ) แต่มิได้อธิบายความหมายของคำไว้ด้วย

อนึ่ง ต่อมาในโอกาสสมโภชสมัญญารัตนภิเษกใน พ.ศ. 2531 กรมศิลปากรยังได้จัดพิมพ์มหาชาติสำนวนอีสาน โดยใช้ตัวสะกดที่อนุรักษ์สำเนียงและสำนวนโวหารภาษาถิ่นอีสานที่ใช้ในการเทศน์จริง และจัดทำคำอธิบายศัพท์/สำนวนเป็นภาษากลางกำกับไว้ในเชิงอรรถประจำหน้าด้วย ผู้จัดทำคำอธิบายศัพท์คือนายประภาส สุระเสน ได้เขียนคำนำให้ข้อมูลว่าด้วยธรรมเนียมประเพณีการเทศน์มหาชาติในถิ่นอีสานเปรียบเทียบกับท้องถิ่นอื่นในเชิงโอกาส เวลา และรายละเอียดของพิธี ทั้งได้นำบทเทศน์พระมาลัยที่ชาวอีสานนิยมใช้เบิกนำพิธีก่อนการเทศน์คาถาพันมารวมไว้ด้วย ทั้งมาลัยหมื่นและมาลัยแสน

ค. ราชบัณฑิตยสถานได้จัดพิมพ์มหาชาติคำหลวงฉบับ พ.ศ. 2460 ขึ้นอีก โดยมีได้ชำระใหม่ รวมอยู่ในโครงการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทยสมัยอยุธยา ข้อมูลประกอบก็มีคำนำ คำอธิบายอันเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (ชุดเดียวกับที่ปรากฏในฉบับของกรมศิลปากรนั่นเอง) ส่วนศัพท์อธิบายและคำสันนิษฐานนั้น จัดทำเป็นแบบพจนานุกรมเรียงอักษรจาก ก - ฮ เช่นเดียวกับพจนานุกรมศัพท์ปัจจุบันทั่วไป

ง. มหาชาติคำหลวงฉบับสมโภช 100 ปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะนิสิตเก่ารุ่นเข้าปี พ.ศ. 2510 ร่วมกันหาทุนจัดพิมพ์ในโอกาสครบรอบร้อยปีของการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในพ.ศ. 2560 และถือเป็นการบำเพ็ญ

กุศลเพื่อน้อมเกล้าฯ อุทิศถวายแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตรด้วยในโอกาสเดียวกัน มหาชาติคำหลวงฉบับนี้มีข้อแตกต่างจากฉบับที่กล่าวถึงก่อนอย่างมีนัยสำคัญหลายประการ กล่าวคือ

ประการแรก แม้จะอาศัยฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2460 เป็นฐานเช่นเดียวกัน แต่ น.ท.หญิงสุมาลี วีระวงศ์ ผู้ชำระมีการปรับปรุงแบบ โดยยกคาถาภาษาบาลีออก (คงไว้แต่คำหรือวลีที่จำเป็นต่อเนื้อความและ/หรือฉันทลักษณ์) เนื้อความพากย์ไทยทั้งหมดที่เหลืออยู่ก็นำมาจัดวรรคตอนย่อหน้าให้เข้ารูปฉันทลักษณ์และให้อ่านลำดับความได้สะดวก ทั้งปรีวรรตอักษรวิธีแบบโบราณที่สับสนให้เป็นรูปตัวสะกดที่ตรง/ใกล้เคียงกับแบบปัจจุบันให้อ่านง่ายขึ้น โดยพยายามรักษาทั้งเสียงและความหมายของถ้อยคำสำนวนเดิมไว้เท่าที่จะทำได้ เพื่อให้รรถรสของกวีโวหารไทยแต่ดั้งเดิมปรากฏชัดสำหรับคนรุ่นใหม่ผู้ไม่รู้หรือไม่คุ้นกับภาษาบาลีและอักษรวิธีไทยโบราณ¹⁵

ประการที่สอง ได้จัดการชำระแก้ไขความผิดพลาดบกพร่องที่อาจเกิดขึ้นจากการจดจารหรือพิมพ์ผิดพิมพ์ตก สลับตัว สลับคำ สลับวรรค เท่าที่ค้นพบทั้งหมด นับว่าเป็นฉบับชำระครั้งแรก ห่างจากฉบับพิมพ์ครั้งแรกหนึ่ง ศตวรรษพอดี

ประการที่สาม ผู้ชำระได้จัดทำข้อสังเกตศัพท์สันนิษฐานและศัพท์อธิบาย โดยเรียงตามลำดับที่ปรากฏจากกัณฑ์ต้นไปจนกัณฑ์สุดท้าย แต่เนื่องจากฉบับเดิมมีข้อมูลที่สับสนและเปรียบเทียบทั้งมากและซับซ้อนเกินความจำเป็นสำหรับคนทั่วไป จึงต้องนำเสนอเพียงคำอธิบายศัพท์อย่างย่อเท่าที่เนื้อที่จะอำนวย นำมาพิมพ์ประกอบกับตัวบททุกหน้าเพื่อให้สะดวกสำหรับผู้อ่านฉบับพิมพ์พ.ศ. 2560

¹⁵ ความตั้งใจด้านนี้นับว่าได้ผลพอสมควร เพราะผู้ยืมตนเป็นหนูตะเภาทดลองอ่านเปรียบเทียบยอมรับว่าอ่านแล้วเข้าใจพอติดตามเรื่องและสำนวนโวหารได้

ทุกรุ่นวัย รวมทั้งผู้ที่ยังไม่คุ้นกับเรื่องราวและกวีโวหารดั้งเดิม¹⁶

ประการสุดท้าย สิ่งที่ทำให้มหาชาติคำหลวงฉบับนี้แตกต่างจากมหาชาติสำนวนอีสานก็คือ เจตนาที่พยายามใช้อักษรวิธีแบบภาษากลางปัจจุบันถ่ายทอดทั้งเสียง ลีลาฉันทลักษณ์และความหมายหรืออรรถรสของสำนวนโวหารของภาษาไทยเก่าที่มาจากหลากหลายท้องถิ่น เพื่อให้คนทุกท้องถิ่น (ที่รู้อ่านเขียนอักษรวิธีแบบปัจจุบัน) เข้าถึงอรรถรสดั้งเดิม และสามารถปรับทำนองเสียงในการอ่านเป็นภาษาถิ่นของตนได้โดยไม่ผิดความ

2. การสร้างสรรค์ใหม่จากแนวเรื่องมหาเวสสันดรชาดกของเดิม อาจแยกกล่าวได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

ก. การนำเนื้อความจากคาถาพันและมหาเวสสันดรชาดกฉบับ 13 กัณฑ์มาใช้เป็นฐานปรับปรุง ย่อขยายสำหรับการเทศน์และสอนธรรมโดยมุขปาฐะตามโอกาส เป็นการสืบขนบประเพณีของแต่ละท้องถิ่นดังที่เคยปฏิบัติมาแต่โบราณกาล บทที่ใช้เทศน์อาจมีบันทึกไว้เป็นส่วนตัวของผู้แปลแต่งหรือเทศน์ หรือเผยแพร่เป็นฉบับพิมพ์ก็ได้ เพื่อใช้ส่งเสริมการเผยแพร่ธรรมะผ่านช่องทางสื่อต่างๆ ต่อไปตามเจตนาของผู้แปล/แต่ง ซึ่งได้แก่พระภิกษุซึ่งส่วนใหญ่มีความรู้สูงทั้งในทางธรรมะและภาษาบาลี โดยผ่านการศึกษาระดับสูงในมหาวิทยาลัยทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาส ข้อที่น่าสังเกตก็คือ นอกจากยังคงยกคาถานำตามด้วยบทแปลที่ใช้ฉันทลักษณ์แบบร้อยยาวหรือกลอนเทศน์ตามขนบเดิมแล้ว การเล่นลีลาเสียง

¹⁶ ผู้ต้องการเห็นตัวอย่างบางส่วนในข้อสังเกตและศัพทาทิบายฉบับเต็ม (ที่ยังคงปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น) กรุณาอ่านบทความเรื่อง ‘ข้อสังเกตว่าด้วยการชำระอักษรวิธีในมหาชาติคำหลวง’ ของผู้เขียน ซึ่งลงพิมพ์ในหนังสือ กตเวที 100 ปี ศาสตราจารย์กิตติคุณฉลวย วุฑฒิตย์ ของคณะอักษรศาสตร์จุฬาฯ 2556 โดยเฉพาะในผนวก ค. หน้า 111 – 117 หรือถ้าต้องการอ่านทั้งหมดในรูปแบบ digital กรุณาติดต่อผู้ช่วยศาสตราจารย์วารี ตันฑุลากร vareestan@gmail.com

และการแทรกแหล่งเสริมความ แทรกวิจารณ์ข่าวสังคมตามสมัยก็ยังเป็นที่นิยมกันอยู่มากตามวัดราษฎร์โดยทั่วไป (เพื่อสร้างความบันเทิงและดึงดูดความสนใจของ ‘ประสกลีกา’)

ข. การนำเนื้อเรื่องจากมหาเวสสันดรชาดกทั้งเรื่องหรือบางส่วนไปประพันธ์เป็นงานเขียนรูปแบบอื่น หรืองานศิลปะสร้างสรรค์ชนิดอื่น เช่น มัทรีคำฉันท์ (ไม่ทราบนามผู้แต่ง) ซึ่งสืบแนวทางจากกุมารคำฉันท์ และมหาเวสสันดรชาดกคำฉันท์ ของนายบุญเตือน ศรีวรพจน์ (อันเป็นส่วนหนึ่งของทศชาติคำฉันท์ที่กรมศิลปากรจัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสฉลองพระชนมายุครบ 6 รอบ นักชัศตรเมื่อ พ.ศ. 2542) ซึ่งนับได้ว่าเป็นการสืบขนบต่อจากกรมหมื่นกวีพจนสุปรีชา ในรัชกาลที่ 5 เป็นต้น นอกจากนั้นมิงงานเขียนในรูปความเรียงเป็นชาดกแปลบ้าง นิทานสำหรับเด็ก ตลอดจนนิทานภาพหรือการ์ตูนบ้าง ก็มีเป็นอันมาก

ส่วนที่ปรากฏเป็นงานศิลปะร่วมสมัยประเภทการแสดง ซึ่งอาจถือได้ว่าคลี่คลายมาจากแหล่งและ/หรือการแสดง ‘ละครย่อย’ ชุด ‘ชูชก - อมิตตา’ และชูชกกับกัณหา - ชาลีประกอบการเทศน์ตามทัศนวิจารณ์ของผู้ฟังที่เป็นชาวบ้านและส่วนมากเป็นหญิงนั้น ปรากฏทั้งในรูปเพลงพื้นถิ่นอย่างลำตัด เพลงฉ่อย ลิเก และละคร กับศิลปะแนวใหม่อย่างภาพยนตร์และละครโทรทัศน์ประเภทหลายตอนจบ แต่เข้าใจว่าส่วนมากไม่มีการบันทึกข้อมูลไว้

ผลจากการสอบถาม มีผู้ยืนยันจากความทรงจำส่วนตัว¹⁷ ว่า ในระยะที่กำลังเรียนชั้นประถมประมาณพ.ศ. 2499 หรือช่วงใกล้งานฉลองกิ่งพุทธกาลอันเป็นงานใหญ่ระดับประเทศใน พ.ศ. 2500 นั้น ได้เคยชมภาพยนตร์เรื่องพระเวสสันดร ซึ่งมีเนื้อหาตรงตามมหาเวสสันดรชาดกที่เล่าสืบกันมาในหมู่บ้าน ณ วิภังค์ ในตำบลด่านสวี อำเภอสวี จังหวัดชุมพร แต่ข้อมูลนี้แตกต่างจากข้อมูลในวิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (<https://th.wikipedia.org/มหาเวสสันดรชาดก>) ซึ่งบันทึกไว้ว่า

¹⁷ ผู้ให้ข้อมูลคือ พ.อ. วัชร วัระวงศ์ ยืนยันว่าได้ดูจริง แต่จำวันเดือนปีได้ไม่แม่นยำ

ภาพยนตร์เรื่องแรก คือ มหาเวสสันดร ของเนรมิต จัดสร้าง และนำออกฉายได้ ใน พ.ศ. 2504 หลังจากนั้นก็มีเรื่อง ‘ชูชก กัณหา ชาลี’ ออกฉายในปี พ.ศ. 2516 แล้วดัดแปลงแก้ไขเปลี่ยนชื่อเป็น ‘พระเวสสันดร’ นำออกฉายใหม่อีกครั้งใน พ.ศ. 2523 ส่วนละครโทรทัศน์นั้นบันทึกไว้แต่ข้อมูลจากสถานีโทรทัศน์กองทัพบก ว่ามีละครเรื่อง (เวสสันดรชาดก) นี้ออกเผยแพร่ครั้งแรกใน พ.ศ. 2512 หลังจากนั้นก็เป็นครั้งที่จัดทำใหม่ออกเผยแพร่ (สำหรับโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช) ในช่วงต่อระหว่างปลาย พ.ศ. 2529 ถึง พ.ศ. 2530 และครั้งสุดท้ายที่บันทึกไว้คือ พ.ศ. 2539 ใช้ชื่อเรื่องละคร ว่า กัณหา - ชาลี¹⁸

ค. การสร้างผลงานศิลป/วรรณกรรมจากการตีความมหาเวสสันดรชาดก เฉพาะบางส่วนด้วยทัศนคติร่วม สมัย มีทั้งที่ยึดแนวฉันทลักษณ์แบบแผนอย่าง มัทรีคำฉันท์ (พ.ศ. 2519 ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง) เพลงไทยสากลที่ใช้ ทำนองไทยเดิม (ธรณีกรรแสง) เป็นฐานชื่อมัทรีร้องให้ เป็นต้น ซึ่งแสดงแนวคิดเชิงวิจารณ์ผล กระทบทางอารมณ์ จากการบำเพ็ญทานของพระเวสสันดรที่พระมัทรีต้องประสบ ตามทัศนะผู้ฟังเทศน์ที่เป็นสตรีส่วนมาก (และภายหลังมีการนำมาโยงยึดกับแนวคิด ด้านสิทธิมนุษยชน - สิทธิสตรีที่เผยแพร่เข้ามาจากตะวันตกด้วย (ดู ข้อ ง. ข้างล่าง ผลงานของดร.สุวรรณา สถาอานันท์ ประกอบ)

ง. การเสนอข้อคิดเห็นเชิงวิจารณ์และคำอธิบายเหตุผลแห่งความเป็นไป ตลอดจนวิพากษ์และการกระทำของบุคคลทุกฝ่ายในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก ซึ่ง อาจกล่าวได้ว่าร่วมแนวทางกับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวเรื่องพระบรมราชาธิบายเรื่องนิบาตชาดก มีผลงานที่น่าสนใจควรนำมา กล่าวถึง ได้แก่

¹⁸ สังเกตจากการตั้ง/แปรชื่อภาพยนตร์และละคร เห็นได้ชัดว่าจุดสนใจของผู้สร้างและผู้ชมตรงกันในเรื่องที่เน้นความสำคัญของบุทรทานมากกว่าอามิสทาน กุญชรทาน ทารทาน และอภัยทานที่พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญ

ผลงานแรก ได้แก่ ปริทรรศน์เวสสันดรชาดก ของพระธรรมโกษาจารย์ (ชอบ อนุจารี ราชบัณฑิต) ซึ่งระบุในคำนำว่าจัดพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2513 เฉพาะในวงการสงฆ์ เพื่อ (ช่วยให้ผู้เทศน์สามารถ) ชี้แจงแก้ไขความเข้าใจคลาดเคลื่อนนานาประการเกี่ยวกับอุดมคติทางศาสนธรรมในการตีความชาดกเรื่องสำคัญนี้ได้อย่างถูกต้องตามควร จุดเด่นของหนังสือนี้อยู่ที่ความเฉียบแหลมของมุมมองที่สามารถจับประเด็นปัญหาและตีความจากข้อมูลหลักฐานทั้งในและนอกตัวเรื่อง ทั้งข้อมูลหลักฐานที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์/สังเคราะห์และวิจารณ์ก็หลากหลายรอบด้าน ทั้งทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี จิตวิทยา และประวัติศาสตร์ ลีลาการนำเสนอใช้ภาษาง่ายๆ เป็นเชิงสนทนา ทำให้ผู้อ่านนำไปพิจารณาและพิสูจน์ความจริงเอาเองมากกว่าจะครอบงำทางความคิด

ผลงานที่สองได้แก่บทความวิจัยของ ดร. สุวรรณ สถาอานันท์ ที่นำเสนอในการประชุมไทยศึกษา พ.ศ. 2539 ณ จังหวัดเชียงใหม่ ในหมวดว่าด้วยบทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่มสตรีไทย/เทศ ชื่อ ‘Matsi: Female Bodhisattva Denied’ เสนอแ่งคิดและข้อสังเกตเกี่ยวกับปัญหาการตีความบทบาทและสถานภาพโพธิสัตว์ของพระเวสสันดรกับพระมัทรี จากมุมมองด้านสตรีตามแนวทัศนะของนักวิชาการสายปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ ซึ่งพัฒนาแนวคิดเชิงวิเคราะห์วิจารณ์และประเมินคุณค่าในวิถีทางที่แตกต่างจากพุทธศาสนานิกายเถรวาท (อันเป็นที่มาของคาถาพัน) ไม่น้อยนัก นับเป็นคู่เปรียบต่างกับพระธรรมโกษาจารย์อย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม ข้อหนึ่งที่น่าสังเกตก็คือ มโนทัศน์เชิงสตรีแบบตะวันตกได้แพร่หลายเข้ามาแทรกซึมอยู่ในวงวิชาการระดับอุดมศึกษาของไทยมาแต่ยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้วเป็นอย่างน้อย และได้ส่งผลกระทบต่อนักวิชาการสตรีแม้แต่ที่ถือศาสนาพุทธให้สนใจประเด็นเรื่องสตรีมากขึ้น และเริ่มเรียกร้องความเสมอภาคในเชิงสถานะมากขึ้นแม้แต่ในแวดวงศาสนา (ในการประชุมครั้งนี้ยังมิได้เสนอประเด็นเกี่ยวกับการฟื้นฟูสถานะภิกษุณีเถรวาทอีกด้วย คือ ดร. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชาญเสน)

อันที่จริง หากจะลองมองย้อนหลังดูปฏิริยาเชิงวิจารณ์ของผู้ฟังเทศน์ที่เป็นสตรีในสมัยรัตนโกสินทร์จากหลังรัชกาลที่ 4 มาแล้ว ก็จะได้เห็นว่า มีผู้วิพากษ์การบริจาคบุตรทานในเชิงลบอยู่ไม่น้อย ส่งผลให้ผู้เทศน์สร้างสรรค์โวหารแหล่และทำนองเทศน์ไพเราะพิเศษในกัณฑ์ कुमारและมัทรีเพื่อเจริญศรัทธาอุบาสิกาส่วนมากอยู่แล้ว แม้แต่การแสดงประกอบเทศน์ละครย่อยชุดชุกโล่ตีกันหา - ชาลีก็อาจนับได้ว่าเป็นผลต่อเนื่อง และกลายเป็นที่นิยมแพร่หลายมาจนถึงปัจจุบัน

อนึ่ง เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูลด้านนี้ ผู้เขียนขอให้ข้อสังเกตเพิ่มเติมไว้ด้วยว่า ในปัจจุบัน การเทศน์มหาชาติมีใช้กิจกรรมที่จัดขึ้นในวัดหรือสำนักสงฆ์เท่านั้นอีกต่อไป แต่อาจจัดขึ้นในสถาบันการศึกษาหรือสาธารณสถานอื่น เช่น โรงพยาบาลใหญ่ๆ ก็ได้ และจุดประสงค์ที่จัดขึ้นก็ได้จำกัดไว้แต่เฉพาะการสืบศาสนาด้วยการอุปถัมภ์บำรุงวัดวาอาราม เกื้อหนุนการศึกษาของพระภิกษุสามเณร และส่งเสริมประสกลีกาผู้ฟังให้สร้างบารมีเพื่อบรรลุมิธรรมสูงขึ้นโดยลำดับเท่านั้น หากแต่ขยายกลายเป็นการระดมทุนเพื่อบำเพ็ญกุศลสำหรับสาธารณชนในสังคมโดยทั่วไปอีกด้วย

ในส่วนลำดับขั้นตอนของพิธีกรรม อาจกล่าวได้ว่ายังดำรงอยู่ตามแบบที่ระบุไว้ในรายละเอียดท้ายคำนำของเวสสันดรชาดกฉบับกลอนเทศน์ พ.ศ. 2453 นั้นเอง คือขึ้นด้วยการสวดต้นฉบับคาถาพันก่อน ตามด้วยเทศน์รายกัณฑ์ซึ่งผู้เทศน์โดยมากยังคงแปลแต่งขึ้นใหม่เองเช่นเดิม ทั้งมีเพลงประจำกัณฑ์สลับมีการแต่งสถานที่ให้สวยงามเป็นพิเศษเท่าที่จะทำได้ โดยอาศัยภาพที่จดจำรำลึกจากประสบการณ์เป็นพื้นฐาน ประสมจินตนาการสร้างสรรค์ตามสมัยนิยม

4. บทสรุป

เท่าที่ปรากฏ การเทศน์มหาชาติในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปเป็นกิจกรรมสังคมเพื่อการกุศลสาธารณะมากขึ้น มหาชนที่เข้าร่วมยังมีเจตนาที่จะประกอบอามิสทานเป็นการบุญแบบหวังผลตอบแทนเป็นโลกียสมบัติหรือ

สวรรค์สมบัติ¹⁹ (มิใช่การบรรลุนิพพานอย่างที่มีมหาชาติคำหลวงแสดงความมุ่งหมายไว้แต่เดิม) และการที่ตั้งใจฟังเทศน์ด้วยความเคารพจะเป็นการ ‘ฟังเอาบุญ’²⁰ มากกว่าตั้งใจฟังเพื่อติดตามเนื้อหาแล้วนำมาวิเคราะห์ หรือสนุกสนานเบิกบานกับวรรณศิลป์อย่างคนสมัยก่อน ฝ่ายผู้เทศน์นั้น เท่าที่เห็นจะแยกออกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มแรก ซึ่งมักเป็นผู้คล่องภาษาบาลีและถ้อยต้นฉบับเป็นสำคัญตามขนบ จะแปลแต่งอย่างกระชับรัดกุม ถือเอาความถูกต้องเป็นสำคัญกว่าโวหาร ส่วนอีกกลุ่มหนึ่ง จะถือนอบการแหล่เพื่อเสริมศรัทธาในการบริจาคตาน ก็ใช้โวหารตีความเรื่องโดยอิสระอนุโลมตามความเห็นและความเชื่อของผู้ฟังด้วยเจตนาที่จะช่วยให้เล่าหายกทายิกาเกิดความชื่นชมยินดีที่จะอุทิศเงิน/สิ่งของเป็นการ ‘ติดเทียน’ เพิ่มเติมมากกว่าของประจำภัณฑ์ที่เตรียมไว้แล้ว

ข้อน่าเสียดายอยู่ที่คำเทศน์ที่ให้เนื้อหาสาระมักไม่เป็นที่นิยมของผู้ฟังที่มา ‘ฟังเอาบุญ’ โดยมาก และการตีความเรื่อง (หรือพฤติกรรมของตัวละครในชาดก) เท่าที่ทำได้อย่างอิสระ อนุโลมตามอารมณ์ความรู้สึกทั้งของผู้เทศน์และผู้ฟัง โดยมิได้สอบถามให้แม่นยำตรงต่อเนื้อหาที่ถูกต้องของต้นฉบับ อาจทำให้เกิดความผิดพลาดเคลื่อนขึ้นได้หลายลักษณะโดยไม่สมควรที่จะเป็น (ดูภาคผนวกท้ายเรื่องประกอบ) ทำให้เกิดความเข้าใจที่ผิดพลาดขึ้นได้มาก ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อพระศาสนา เราผู้เป็นพุทธบริษัทจะร่วมกันแก้ไขปัญหานี้ได้อย่างไร เพื่อรอนโอกาสมิให้เกิด

¹⁹ ผลตอบแทนที่เป็นโลกียสมบัติได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ที่ประกอบด้วยอามิส ซึ่งได้รับในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ในชาติที่ทำทานนั่นเอง ส่วนสวรรค์สมบัติคือ (หวัง/เชื่อว่า) เมื่อตายแล้วจะได้เกิดเป็นเทวดาเสวยสุขอยู่ในสวรรค์ชั้นต่างๆ ที่มุ่งหมายเพื่อเสวยกามสุขที่ประณีตยิ่งกว่าในโลกมนุษย์ขึ้นไปอีก

²⁰ เท่าที่เห็น ผู้ที่ฟัง (เทศน์) เอาบุญมักมีความคิดตรงกันอยู่ว่า เพียงแค่นั่งฟังเทศน์โดยสงบก็นับว่าได้บุญมากพออยู่แล้ว ถึงไม่นำเอาข้อธรรมหรือศีลไปปฏิบัติตามก็ไม่เสียหายอะไร การรับศีลและฟังธรรมจึงกลายเป็นเพียงพิธีกรรมไปอย่างน่าเสียดาย

สัทธรรมปฏิรูป²¹ อันจะส่งผลเป็นการเร่งปัญจอันตราย²²ให้เร็วขึ้นกว่าที่มีผู้กำหนดพยากรณ์เอาไว้

²¹ สัทธรรมปฏิรูปคือการที่ศาสนธรรมอันบริสุทธิ์ถูกระทำให้ธรรมสาระแปรผันเสื่อมโทรมลง นำสังเกตที่ความหมายของคำว่า ปฏิรูป ทางศาสนาเป็นเชิงลบ ต่างจากความหมายในภาษาไทยปัจจุบันซึ่งเห็นเป็นทางการทำดี

²² ปัญจอันตรายในที่นี้กล่าวโดยอนุโลมตามความหมายที่เชื่อถือกันในหมู่คนโดยมาก ที่เชื่อว่าพระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ห้าพันปี และจะเสื่อมลงตามลำดับเป็น 5 ระดับ และมหาเวสสันดรชาดกคือเรื่องแรกที่จะสูญไปจากความเข้าใจอันถูกต้องของพุทธศาสนิกก่อนชาดกเรื่องอื่น

(รายละเอียดเรื่องปัญจอันตรายมีอยู่ใน ปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ในสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ตอนท้ายคือปัญจอันตรายกถา ปริจเฉทที่ 29)

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2528). *วรรณคดีอยู่อยุธยาเล่ม 1 และ 2*. กรุงเทพมหานคร.
- กรมศิลปากร. (2531). *มหาชาติสำนวนอีสาน*. กรุงเทพมหานคร.
- กรมศิลปากร. (2542). *ทศชาติคำฉันท์*. กรุงเทพมหานคร.
- กระทรวงศึกษาธิการ. *หนังสืออ่านกวีนิพนธ์มหาเวสสันดรชาดกฉบับ 13 กัณฑ์, พิมพ์ครั้งที่ 15, องค์การค้ำแห่งคุรุสภา 2511*.
- กาญจนานาคพันธุ์. (2540). *กรุงเทพฯ เมื่อวานนี้*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สารคดี.
- กาญจนานาคพันธุ์. (2540). *เด็กคลองบางหลวง เล่ม 1-2*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สารคดี.
- โครงการมูลนิธิหอไตร. (2533). *หนังสือมหาเวสสันดรชาดก (ฉบับเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์)*. กรุงเทพมหานคร.
- ปรมานุชิตชินโนรส, กรมสมเด็จพระ. (2505). *พระปฐมสมโพธิกถา*. (พิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนากรมการศาสนา.
- พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทยสมัยอยุธยา มหาชาติคำหลวงฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2549). กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- พระธรรมโกษาจารย์ (ชอบ อนุจารีเถระ). (2513). *ปริทรรศน์เวสสันดรชาดก*. พระนคร: เสริมวิทย์บรรณาการ.

ภาคผนวก ก.
หลวงพ่อวัดหนามแดง เมืองปากน้ำ เทศนาธรรม
การให้ทานคือกุศลสูงสุด

สราวุธ ศรีธนานันท์ ผู้บันทึก

การให้ทานให้ชีวิตคน เป็นคุณธรรมที่สูงสุดของมนุษย์และสัตว์ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อครั้งชาติที่ทรงจุติเป็นพระเวสสันดร และถูกพระบิดาขับออกจากพระราชวังเพราะพระเวสสันดรไม่สืบทอดเจตนาของพระบิดา ที่ให้ฝึกรบก็ไม่ฝึก ให้ฝึกฟันดาบก็ไม่ฝึก ให้ฝึกขี่ช้างขี่ม้าก็ไม่ฝึก สิ่งที่เป็นอาวุธประหารคนได้ สิ่งใดเมื่อใช้แล้วทำให้ทุกคนเดือดร้อน พระเวสสันดรไม่ปฏิบัติ แต่ตรงกันข้าม พระเวสสันดรกลับทำตัวเป็นผู้ให้ ใจบุญ มีทรัพย์สินสมบัติติดตัวเท่าใด พระเวสสันดรบริจาคหมด บริจาคทานจนพระบิดากริ้วมาก ไหล่ออกจากวังพร้อมทั้งครอบครัว พระนางมัทรี และกัณหา ซาลี พระโอรสและพระธิดาก็เดือดร้อนไปด้วย ต้องออกมาจากพระราชวัง มาแรมรอนนอนบนดินกินของป่าประทังชีวิตกันไป

พระนางมัทรีมีหน้าที่หุงหาอาหารถวายพระเวสสันดรและบุตรธิดาทั้งสอง ลำบากมาก แต่พระนางก็อดทน ส่วนพระเวสสันดรทรงนั่งบำเพ็ญศีลภาวนาอยู่ใต้ร่มไม้ใหญ่ ไม่ยอมมาเป็นผู้นำครอบครัว มุ่งที่จะบำเพ็ญเพียร จำศีลภาวนาให้สำเร็จมรรคผลโดยเร็ว จะได้มาช่วยครอบครัวให้พ้นจากทุกข์ มีความตั้งใจว่า ถ้าประสบความสำเร็จก็จะเทศนาให้พระนางมัทรีและบุตรธิดาฟัง พระเวสสันดรต้องการให้พระนางมัทรีและบุตรธิดามีดวงตาเห็นธรรมเหมือนกับตน

วันหนึ่งพระนางมัทรีออกไปหาของป่ามาถวายพระเวสสันดร และให้บุตรธิดาคือกัณหาและซาลีเสวย เจ้าชูชกที่เป็นขอทานดีๆ นี่เอง มีเมียสาวคราวลูกคราวหลาน เมียสาวของชูชกอยากอยู่สุขสบาย มีข้าทาสบริวาร ไหนๆ มีผ้าแก่แล้ว น่าจะสุขสบาย จึงยุให้ชูชกผ้าแก่ไปขอกัณหา ซาลีจากอกพระเวสสันดร มาเป็นไพร่รับใช้ตนกับเมีย เพราะทราบดีว่าพระเวสสันดรใจดี มีอะไรให้หมด และชูชกก็สมหวัง พระเวสสันดรประทานบุตรธิดาให้กับชูชกเอาไปเป็นคนรับใช้

ทั้งกัณหาและชาลีลำบากมาก ถูกทั้งสองผิวเมียใช้เยี่ยงทาส ส่วนนางมัทรีกลับมาจากป่าไม่พบบุตรธิดา คือกัณหา ชาลี แล้วทราบว่พระเวสสันดรบริจาคนบุตรธิดาให้ชูชกไปแล้ว พระนางมัทรีที่เป็นลม เจียนจะขาดใจตาย เตือดร้อนถึงเทวดาอารักษ์ว่าถ้าปล่อยให้เป็นเช่นนี้พระเวสสันดรคงบริจาคนนางมัทรีอีกองค์หนึ่งแน่ เทวดาอารักษ์จึงปรึกษากันว่า ต้องช่วยพระนางมัทรีและกัณหา ชาลี

จึงปลอมแปลงกายลงมาทูลขอพระนางมัทรี พระเวสสันดรก็ให้อีกเทวดาอารักษ์เมื่อรับนางมัทรีไปแล้วก็ทูลความจริง พร้อมกับพาพระนางมัทรีไปหาชูชกเพื่อขอกัณหา-ชาลีคืน เทวดาอารักษ์ทราบดีว่าหากขอเฉยๆ ชูชกคงไม่ให้ขอซื้อต่อก็คงไม่ขาย เพราะชูชกมีทรัพย์สินที่ได้มาจากการขอลานมากมายอยู่แล้ว จึงออกอุบายเชิญชูชกมาที่ที่พักของตน และเลี้ยงอาหารอย่างดี เป็นอาหารที่ชูชกชอบมาก แล้วชูชกเป็นคนตะกละจึงกินอาหารที่เทวดาจัดให้จนพุงแตกตาย เทวดาทั้งสองจึงพาพระนางมัทรี และกัณหา ชาลี ไปส่งยังสำนักราชวังเดิมของพระนางมัทรี ส่วนพระเวสสันดรก็บำเพ็ญเพียรจนบรรลุนิพพานในชาติภพนั้น

ลงพิมพ์ในไทยโพสต์ แทบลอยด์

3 กันยายน 2560

ภาคผนวก ข.

สรารุณ ศรีธนนันท์ ผู้บันทึก บันทึกจากคำเทศนาของพระครู ธรรมานุศาสน์
วัดพุทธาธิวาส อ.เบตง จ.ยะลา

ถ้าโยมเคยเรียนประวัติพระพุทธศาสนาคงจำได้ พระพุทธองค์เมื่อครั้งทรงบำเพ็ญเพียรในชาติภพของพระเวสสันดร ทรงบำเพ็ญเพียร ศีล และทานมัย คือ การให้ พระราชทานแม้แต่พระโอรสพระธิดา คือ กัณหา ชาลี แก่ชูชกตามที่ชูชกทูลขอทั้งสองกุมารและกุมารี เหลือสมบัติชิ้นสุดท้ายคือ พระนางมัทรี หากมีใครทูลขอก็ทรงให้ เตือนร้อนถึงหมู่เทพเทวดาและเทวาอารักษ์ที่ปกปักรักษาพระองค์อยู่ ประจักษ์กันว่าถ้าปล่อยไปเช่นนี้พระองค์คงพระราชทานพระนางมัทรีให้กับผู้มาทูลขอ

หมู่เทพเทวดาจึงปลอมองค์ลงมาราบทูลขอพระนางมัทรีแทน ก่อนหน้าที่จะเกิดเหตุมิบังควรขึ้น องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในชาติพระเวสสันดร ก็พระราชทานแต่เทพเทวดาที่แปลงองค์ลงมา และพาพระนางมัทรีกลับไปยังพระราชวังที่เสด็จจากมา และเมื่อชูชกสิ้นชีพแล้วพระกัณหา - ชาลีก็กลับไปที่นั้นเช่นกัน ส่วนพระเวสสันดรก็บำเพ็ญเพียรจนจบชาติของพระเวสสันดร จนถึงชาติภพขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งได้ตรัสรู้และปรินิพพาน

ลงพิมพ์ในแทบลอยด์ ไทยโพสต์

11-17 มีนาคม 2561

องค์ใดพระสัมพุทธ (4)*

พุทิตะ ทากามิจิ (ผู้เขียน)** ชานปวิชช ทัตแก้ว (ผู้แปล)***

บทที่ 4 การเสด็จออกบรรพชา

ณ กรุงราชคฤห์

ลักษณะพิเศษของพุทธประวัติของพระศากยมุณีพุทธเจ้า

ตามเรื่องเล่าที่ว่าด้วยการเสด็จประพาสโดยทางประตูพระนครทั้งสี่¹ ซึ่งเล่าไว้ใน “พุทธประวัติของพระวิปัสสีพุทธเจ้า” ใน “มหาปทานสูตร” พระโฬสีสัตว์ได้เสด็จออกทางประตูพระนครทิศเหนือเป็นลำดับสุดท้ายแล้วทรงพบสมณะ เสด็จออกบรรพชา ณ สถานที่นั้นเอง บรรดาชาวเมืองเป็นจำนวนมากที่ได้ฟังเรื่องการออกบรรพชาของพระโฬสีสัตว์ได้ติดตามออกบวชด้วย แต่ทว่าพระโฬสีสัตว์ทรงพิจารณาเห็นว่าไม่อาจทรงปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุการตรัสรู้ได้ด้วยเหตุที่เวลานี้ พระองค์จึงทรงหลีกหนีจากผู้คนเหล่านั้น เสด็จไปเข้าถ้ำแต่

* แปลจาก 吹田隆道 『ブツダとは誰か』 東京：春秋社，2013。（Takamichi, Fukita. Buddha to ha dare ka. Tokyo: Shunjusha Publisher, 2013.）

** 吹田隆道 (Takamichi, Fukita) อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยบุคเคียว เมืองเกียวโต

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชานปวิชช ทัตแก้ว อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาเอเชียใต้ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย E-mail: ctudkeao@gmail.com

¹ ผู้แปล: 四門出游 (shimonshutsuyū)

เพียงลำพังได้โคธโพธิพฤษณ์ แล้วจึงได้ตรัสรู้ เนื่องจาก “พุทธประวัติพระวิปัสสี พุทธเจ้า” ซึ่งพรรณนาไว้ในฐานะแบบอย่างของพระพุทธเจ้า ได้เล่าไว้เช่นนี้ จึงทำให้ คิดได้ว่าระหว่างการเสด็จออกบรรพชาจนถึงการบรรลุอนุตรสัมโพธิญาณนั้นเดิมที ไม่ได้กำหนดเหตุการณ์พิเศษไว้ แต่ในพุทธประวัติของพระศากยมุณีมีการกำหนด ช่วงเวลาจนถึงการประทับนั่งได้ควมโพธิพฤษณ์เพื่อที่จะตรัสรู้ไว้ 6 ปี เหตุการณ์ หลายตอนซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างนั้นจึงได้ถูกเล่าขานมา ในเรื่องนี้เราต้องมาพิจารณา ลักษณะพิเศษของพุทธประวัติพระศากยมุณีซึ่งแตกต่างจากประวัติของพระพุทธเจ้า พระองค์อื่นๆ

การได้พบกับพระราชาแห่งแคว้นมคธ

พระโพธิสัตว์ ซึ่งเสด็จออกบรรพชาจากกรุงกบิลพัสดุ์ ได้ตั้งที่หมายไปยัง กรุงราชคฤห์ (บ. ราชคห ส. ราชคฤห) ราชธานีของแคว้นมคธซึ่งเป็นแคว้น แคว้นที่ใหญ่ที่สุดของอินเดียในสมัยนั้น สถานที่แห่งนั้นเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรม คงจะเป็นดินแดนสรวงสวรรค์แห่งใหม่ซึ่งตอบสนองความคาดหวังที่จะ “แสวงหา ตัวตน” ของพระโพธิสัตว์ได้ เรื่องที่ถูกเล่าก่อนอื่นในฐานะเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้น ในกรุงราชคฤห์ก็คือ เรื่องเล่าที่ว่าพระเจ้าพิมพิสาร พระราชาแห่งแคว้นมคธเสด็จไป ที่ภูเขापัทธวะอันเป็นสถานที่ซึ่งพระศากยมุณีทรงเริ่มประทับในฐานะเป็นนักบวช และทรงพยายามชักจูงให้พระโพธิสัตว์ล้มเลิกการออกบรรพชา

แหล่งข้อมูลดั้งเดิมของนิทานเรื่องนี้ สามารถพบได้ใน “สุตตนิบาต” อัน เป็นคัมภีร์บาลีซึ่งถือกันว่าเก็บรักษาเรื่องเล่าของพุทธศาสนายุคต้นไว้ เรื่องเล่า นั้น ซึ่งมีชื่อว่า “ปัพพัชชาสูตร” ถูกสอดแทรกเข้าไปในพุทธประวัติยุคหลัง และพัฒนา กลายเป็นเหตุการณ์หลังจากเพิ่งเสด็จออกบรรพชาแล้ว แต่ทว่า ในพระสูตรนั้น เราไม่อาจทราบได้ว่าเป็นเหตุการณ์หลังจากเสด็จออกบรรพชานานเท่าใด ด้วยเหตุนี้ ในพุทธประวัติ ก็มีบางสำนวนที่ถือว่าเรื่องนี้ไม่ได้เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจาก เพิ่งเสด็จออกบรรพชา หากแต่เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากที่เสด็จออกจากสำนัก ของอาฬารดาบส กาลมโคตร ซึ่งจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

อนึ่ง เพราะการที่คัมภีร์พุทธศาสนายุคต้นดังนี้สืบทอดเรื่องราวการพบกันระหว่างพระศากยมนีและพระเจ้าพิมพิสาร จึงมีนักวิชาการที่เห็นว่าเหตุการณ์นี้น่าจะเป็นเรื่องจริง ในสมัยนั้นแคว้นมคธตั้งใจที่จะขยายราชอาณาจักรไปทางทิศเหนือ ณ ที่นั้นเป็นอาณาจักรของพวกวัชชี (บ. วชชี ส. วฤชี) ทว่า นอกจากนี้ทางทิศเหนือของแคว้นวัชชีนั้นยังมีเผ่าศากยะอยู่ด้วย เนื่องจากผู้ที่สืบทอดวงศ์ของเผ่าศากยะได้เสด็จออกบรรพชาและมาถึงเมืองราชคฤห์ สำหรับพระเจ้าพิมพิสารแล้ว นับเป็นโอกาสที่เหมาะสมที่สุด คิดว่าจะเป็นไปได้หรือไม่ที่พระเจ้าพิมพิสารทรงพยายามให้พระโพธิสัตว์ล้มเลิกการออกบรรพชา สร้างความสัมพันธ์ฉันมิตรให้เกิดสถานะที่ได้เปรียบแก่แคว้นมคธ จึงทรงอุทิศส่ำหีเสด็จไปพบพระศากยมนีด้วยพระองค์เอง

แม้พอที่จะเข้าใจพระประสงค์ที่แท้จริงและการแสดงของพระเจ้าพิมพิสารได้ก็ตาม แต่เท่าที่ดูใน “ปัพพัชชาสูตร” แล้ว ไม่อาจคิดว่า พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบว่าพระโพธิสัตว์มาจากเผ่าศากยะตั้งแต่แรก ใน “ปัพพัชชาสูตร” ความว่า

“(เจ้า) ยังเยาว์และทั้งยังหนุ่มแน่น เป็นคนหนุ่มที่เพิ่งจะเริ่มปฐมวัย (แห่งชีวิต) เป็นผู้ประกอบด้วยวรรณะอันสูงส่ง มีชาติตระกูล ราวจะเป็นวรรณะกษัตริย์(เมื่อเจ้า)จัดตั้งกองทัพและขึ้นเป็นแม่ทัพแล้ว เราจะให้โกศสมบัติ(แก่เจ้า) เจ้าจงรับ(สิ่งนี้) ไปเถิด ฉะนั้น จงบอกชาติกำเนิดมา (เจ้า)กำลังถูกข่าถามอยู่”

(สูตรนิบาต 419-420)²

² ผู้แปล: แปลตามต้นฉบับภาษาญี่ปุ่น ความอาจจะต่างไปจากที่ปรากฏในภาษาบาลี และคำแปลภาษาไทย ปัพพัชชาสูตร ภาษาบาลี ความว่า

ยุวา จ ททโร จาปี	ปฐมบุปฺปติโต สฺสุ
วณฺณมาโรเหณ สมฺปนฺโน	ชาติมา วีย ขตฺติโย
โสภยนฺโต อนิกคํ	นาคสงฺฆปรกฺขโต
ททามิ โภเค ภุญฺชสฺสุ	ชาติ อุกฺขาหิ ปุจฺฉิโต ฯ

(พระไตรปิฎก (บาลี) เล่ม 25 ข้อ 354 หน้า 407)

พระเจ้าพิมพิสารไม่ทรงทราบว่าพระศากยมนีมีชาติกำเนิดในตระกูลใด เข้าใจว่าเป็นการเสด็จไปเพื่อให้ทรงทราบมากกว่า จากการทอดพระเนตรเห็น พระเจ้าพิมพิสารคงต้องมีความเคลือบแคลงพระราชหฤทัยบางประการ ด้วยการที่ชายหนุ่มวรรณะกษัตริย์มายังเมืองราชคฤห์ในรูปของภิกษุที่ถือภิกขาจาร อย่างน้อยในเรื่องการใช้ถ้อยคำของพระเจ้า(พิมพิสาร)ไม่ได้นุ่มนวล แม้พุทธประวัติในยุคหลังที่นำตำนานนี้ไปใช้ จึงใจเสริมถ้อยความเข้าไปว่า “พระราชาทรงใช้ถ้อยคำที่ไม่หยาบกระด้าง” ก็ตาม แต่ก็เห็นได้ว่าวิธีการใช้ถ้อยคำจะว่าไปแล้วก็บ่งบอกถึงการคุกคาม

“คัมภีร์อรรถศาสตร์ของเกาฏิลยะ” ซึ่งว่าด้วยรัฐประศาสนศาสตร์ของอินเดีย กล่าวถึงการที่จารบุรุษซึ่งปลอมตัวเป็นนักบวชเพื่อบุญเพียรหรือภิกษุผู้ถือภิกขาจารที่ถูกส่งไปยังแคว้นอื่น ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีการบันทึกถึงเรื่องการใช้พวกคนเหล่านั้นในฐานะที่เป็นจารบุรุษซ้ำซ้อน พิจารณาจากพระสูตรนี้ แม้เราจะไม่สามารถตัดสินได้ว่าพระราชาทรงมีความสงสัยต่อพระโพธิสัตว์หรือไม่ก็ตาม แต่ทว่า เมื่อพิจารณาจากคัมภีร์พุทธประวัติรุ่นหลัง ดูเหมือนว่าไม่ใช่เป็นการพบกันฉันทมิตรอย่างที่เรจินตนาการไว้

“ปัพพัชชาสูตร” นี้ ในส่วนที่เป็นบทนำ ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของเรื่องเล่าไว้ (ดังนี้ว่า)

“การอยู่ครองเรือนซึ่งมีพันธการนี้ เป็นสถานที่ซึ่ง(มี)ธุลี แต่ทว่า เพราะทรงเห็นการออกบรรพชาว่าเป็นที่ว่างซึ่งเปิดโล่ง (พระศากยมนี)จึงได้
เสด็จออกบรรพชา

“(เธอ)ทั้งยังเยาว์ และทั้งยังหนุ่มแน่น เป็นชายหนุ่ม ที่เพิ่งเข้าสู่ปฐมวัย (แห่งชีวิต) ถึงพร้อมด้วยความผุดผ่องแห่งวรรณะ คูมีชาติตระกูล เป็นกษัตริย์ (เมื่อ)เธอได้รับการแต่งตั้งเป็นจอมทัพ ยังกองทัพอันเลิศให้รุ่งเรืองอยู่ ของจกเสวยโภคสมบัติ(นี้)เกิด เราจะประทานให้เจ้าผู้ซึ่งเราถามแล้ว จงบอกชาติกำเนิดมา”

(สูตรตนิบาต 406-407)³

“ (พระพุทธองค์) ทรงเห็นว่าการครองเรือนนี้คับข้อง เป็นสถานที่แห่งธุลี ส่วนการบรรพชาโล่งปลอดโปร่ง จึงเสด็จออกผนวช เมื่อเสด็จออกผนวชแล้ว ทรงละบาปกรรมทางกาย ขจัดฉวีจจริต และทรงชำระอาชีวะให้บริสุทธิ์ ”

ไม่เชื่อถือต่อพระโพธิสัตว์ สูญเสียการตัดสินใจพระราชหฤทัยที่ถูกต้อง และทรงพยายามทำให้คนเป็นดังพระราชประสงค์ด้วยคำพูดที่คุกคามเพราะความติดข้องซึ่งคือการครองราชย์ ที่ถูกพรรณนาไว้ได้ ภาพนั้นคือบุคคลที่ไม่ยังอาจละอกุศลกรรมทั้งทางกาย วาจาและใจนั่นเอง

ต่อคำถามของพระเจ้าพิมพิสาร พระศาสดานี้ตรัสบอกถึงการที่พระองค์เสด็จจากราชตระกูลของเผ่าศากยะออกบรรพชา และการที่ทรงไม่มีความปรารถนาทางโลกในฐานะที่เป็นบรรพชิต (ดังคำว่า)

“มีโคตรหนึ่งเรียกว่าเหล้ากอแห่งพระอาทิตย์ มีตระกูลหนึ่งเรียกว่าศากยตระกูล มหาบพิตร อาตมาออกบรรพชาจากตระกูลนั้นนั่นเอง (และบัดนี้อาตมภาพ) ไม่ไผ่หาความปรารถนาทั้งปวงเลยอาตมภาพเห็นโทษภัยในความปรารถนาทั้งปวง แลเห็นว่าการบรรพชาเป็นความเกษมจึงจาริกไปเพื่อการบำเพ็ญเพียรอาตมภาพพอใจในสิ่งนี้”

(สุตตนิบาต 424)⁴

⁴ ผู้แปล: อาทิจจา นาม โคตเตน สากิยา นาม ชาติยา
 ตมहा गुला पपुषितो (มहि) น กาเม อภิปัตถย
 กาเมस्वातिनं विसृवा नेकम्मं त्नुञ्चेत्
 पठानाय कमिस्सामि ऐतत्त मे रणसि मन्दि ॥

(พระไตรปิฎก (บาลี) เล่ม 25 ข้อ 354 หน้า 407)

“อาตมภาพมีนามตามโคตรว่าอาทิตย มีนามตามชาติกำเนิดว่าศากยะ อาตมภาพออกบรรพชาจากตระกูลนั้น มิปรารถนากามทั้งหลาย เมื่อเห็นโทษภัยแห่งกาม เห็นการออกบวชจากฐานะแห่งความเกษม จักจาริกไปเพื่อบำเพ็ญเพียร ใจของอาตมภาพพอใจในสิ่งนี้”

เนื่องจาก “ปัพพัชชาสูตร” มีจุดมุ่งหมาย คือการอธิบายว่าการบรรพชาเป็นอิสระจากความติดข้องทางโลกอย่างไร ดังนั้น พระสูตรจึงจบตรงนี้ ทว่า ในพุทธประวัติยุคหลัง เรื่องพระเจ้าพิมพิสารทรงล้มเลิกพระราชหฤทัยในการชักจูงพระศากยมุณี และทรงทูลขอว่าเมื่อได้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ให้เสด็จกลับมาเทศนาสั่งสอนพระองค์ด้วย ได้ถูกเพิ่มเติมเข้ามา ในความเป็นจริง หลังจากที่ได้บรรลुพระโพธิญาณแล้ว พระศากยมุณีก็ได้เสด็จกลับมาเยือนกรุงราชคฤห์ และทรงกระทำให้พระเจ้าพิมพิสารเองกลายเป็นอุบาสก และกลายเป็นว่าทรงได้รับการอุปถัมภ์(จากพระเจ้าพิมพิสาร)อย่างใหญ่หลวง พุทธประวัติใช้เรื่องราวตอนนี้ใน “ปัพพัชชาสูตร” แล้วนำมาผูกกับเหตุการณ์ภายหลังนั่นเอง ด้วยเหตุนี้ วัตถุประสงค์ดั้งเดิมซึ่ง “ปัพพัชชาสูตร” ถูกเล่าเป็นเอกเทศได้สูญหายไป และได้พัฒนากลายเป็นเรื่องเล่าที่ว่าพระเจ้าพิมพิสารทรงมีความเคารพต่อพระโพธิสัตว์ และเสด็จเข้าไปหาอย่างเป็นมิตรนั่นเอง

ปราชญ์สองคน

ตามพุทธประวัติ ในลำดับต่อมา พระโพธิสัตว์ได้ทรงเข้าไปเป็นศิษย์ของปราชญ์สองคน เริ่มแรก ทรงเล่าเรียนฉานที่เข้าถึง “อาภิญญาญาณตนภูมิ” (การไม่มีสิ่งใดเลย) จากปราชญ์นามว่าอาหารดาบส กาลามโคตร และเพียงสัปดาห์เดียวก็ทรงเชี่ยวชาญจนอาจารย์ผู้นั้นชักชวนให้อยู่ช่วยอบรมสานุศิษย์ร่วมกัน แต่ทว่าพระโพธิสัตว์ทรงปรารถนาสิ่งที่ยิ่งไปกว่านั้น จึงได้ออกจากสำนักนั้นไป ลำดับต่อมา ทรงได้อุทกดาบส รามบุตรเป็นครู ทรงเล่าเรียนฉานที่เข้าถึง “เนวสัณญานา สัณญายตนภูมิ” (มีสัณญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัณญาก็ไม่ใช่) และได้ออกจากสำนักนั้นเช่นกัน

เกี่ยวกับปราชญ์ทั้งสองคนนี้ แม้จะมีเรื่องราวที่ยังไม่รู้อีกมากก็ตาม แต่ทว่าอย่างน้อยที่สุด เกี่ยวกับ อุทกดาบส รามบุตรนั้น ในคัมภีร์ยุคต้นของศาสนาเซน ซึ่งร่วมสมัยกับพุทธศาสนาก็มีชื่อนี้ปรากฏอยู่ อาจเป็นไปได้ที่จะเป็นบุคคลที่มีอยู่จริง แต่เราไม่อาจยืนยันได้ว่าแท้จริงแล้วพวกเขาได้สั่งสอนภูมิดังที่พุทธประวัติเล่าสืบกันมาหรือไม่

“อาภิณัจญญายตนภูมิ” และ “เนวสัณญานาสัณญายตนภูมิ” ที่พระโพธิสัตว์ได้ทรงเล่าเรียนจากพวกเขาในสำนักนั้น ในพุทธศาสนาเองก็เป็นภูมิที่สำคัญก่อนหน้าที่จะเข้าถึง “พระนิพพาน” เมื่อละกามภูมิและละรูปภูมิด้วยฉานแล้ว พอเข้าสู่ภูมิแห่งจิตเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ท้ายที่สุดก็จะบรรลุ “อาภิณัจญญายตนภูมิ” และ “เนวสัณญานาสัณญายตนภูมิ” และในที่สุดก็จะบรรลุ “พระนิพพาน” ดังนั้นแล้ว การที่บรรลุภูมิทั้งสองนี้ แม้ในคัมภีร์พุทธศาสนาดั้งเดิมเอง ก็มีกรณีทีกล่าวถึงสิ่งนี้ในฐานะเป้าหมายอันแท้จริงของพระพุทธสาวก

เมื่อไม่กี่ปีมานี้ มีการอภิปรายกันว่าลำดับชั้นของฉานเช่นนี้ที่เข้าถึงพระนิพพานได้ถูกสะท้อนไว้ใน การพรรณนาในพุทธประวัติใช่หรือไม่ นั่นคือเมื่อตีความว่าการตรัสรู้ภายใต้โพธิพฤกษ์เป็นการนิพพานในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ (สอุปาทิเสสนิพพาน) แล้ว จึงวางเรื่องราวการบรรลุภูมิที่ว่าเหล่านี้ภายหลังที่เสด็จออกบรรพชาในฐานะเป็นขั้นตอนก่อนหน้า

ในคัมภีร์ “อาคม-นิกาย” มี “อริยปริยესนาสูตร”⁵ ซึ่งกล่าวถึงช่วงเวลานี้ของพระโพธิสัตว์อยู่ แม้จะไม่ใช่พระสูตรที่มุ่งเล่าพุทธประวัติก็ตาม แต่ทว่าตามเรื่องเล่านี้ พระโพธิสัตว์ซึ่งทรงได้เล่าเรียน “อาภิณัจญญายตนภูมิ” จากอาฬารดาบส กาลามโคตร และถัดมาทรงได้เล่าเรียน “เนวสัณญานาสัณญายตนภูมิ” จากอุทกดาบส รามบุตร แต่ก็ยังไม่ทรงพอพระทัย แล้วจึงเสด็จไปประทับใต้โคนโพธิพฤกษ์ และตรัสรู้ ในคัมภีร์นี้ ไม่มีช่วงเวลาที่บำเพ็ญทุกรกิริยาเหมือนอย่างในพุทธประวัติยุคหลังกล่าวไว้ เรื่องเพียงดำเนินไปตามขั้นของฉานที่มุ่งไปสู่การตรัสรู้ และจนสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า เมื่อพิจารณาจากเรื่องเล่านี้ เรื่องราวที่ว่า(พระโพธิสัตว์) เสด็จออกบรรพชาทันที แล้วได้ปราชญ์ทั้งสองเป็นครุณั้นเป็นเรื่องเล่าซึ่งสำเร็จเป็นรูปเป็นร่างก่อนหน้าพุทธประวัติ ในฐานะเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงลำดับชั้นของฉานนั่นเอง

⁵ ผู้แปล: ในพระไตรปิฎกฉบับของไทยรู้จักกันในชื่อว่า “ปาสราสิสูตร” อยู่ในพระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 4 มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก

แต่ทว่า ในการที่เล่าเรื่องภูมิสำคัญทั้งสองนี้ในฐานะ “ทัศนะนอกพุทธศาสนา” นั้น มีความหมายอยู่ อันที่จริงแล้ว ฌานเหล่านี้ปรากฏอยู่ในบรรดาทัศนะทางปรัชญาร่วมสมัย และถูกฝึกบำเพ็ญในฐานะภูมิในทัศนะของเหล่าผู้บำเพ็ญเพียรตั้งแต่ก่อนเกิดพุทธศาสนา การที่เล่าว่าพระโพธิสัตว์ได้ทรงฝึกบำเพ็ญ(สมาธิภูมิ) เหล่านั้นก่อน “การตรัสรู้” แต่ไม่ได้พึงพอใจสิ่งเหล่านั้น กลับทรงแสวงหาภูมิที่ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น เราสามารถเข้าใจได้ว่าเป็นสิ่งที่แสดงว่าภูมิแห่งการตรัสรู้ของพระศากยมุนินั้นเหนือกว่าภูมิของสำนักปรัชญาทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิของสำนักต่างๆ ที่สั่งสอนเรื่องการฝึกปฏิบัติฌาน ดังนั้นแล้ว เราจึงควรเห็นว่าเรื่องเล่านี้ ถูกเพิ่มเติมเข้ามาในพุทธประวัติของพระศากยมุนี เพื่อที่จะเล่าถึงความเป็นเลิศเชิงเปรียบเทียบ(กับแนวคำสอนอื่น)ของคำสอนแห่งพุทธศาสนาซึ่งชีวประวัติที่เหมือนกันของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ หรือที่เรียกว่า “พุทธประวัติของพระวิปัสสีพุทธเจ้า” ไม่ได้เล่าเอาไว้

ป่าแห่งอรุเวลา การบำเพ็ญทุกรกิริยา

หลังจากที่พระศากยมุนีได้เล่าเรียน “ฌาน” ในสำนักของปราชญ์ทั้งสองเสร็จสิ้นแล้ว จึงทรงแสวงหาภูมิที่ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ได้เข้าไปบำเพ็ญทุกรกิริยาในป่าแห่งอรุเวลาที่ตั้งอยู่บริเวณแม่น้ำเนรัญชราخانเมืองราชคฤห์ เพื่อเข้าถึงฌานที่ยิ่งกว่า ตามพุทธประวัติ กล่าวไว้ว่าในเวลานั้น มีกลุ่มสหาย 5 คน อันได้แก่ โกณฑัญญะ ภัททิยะ วัปปะ มหานามะ และอัสสชิ อยู่ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า “พุทธประวัติของพระวิปัสสีพุทธเจ้า” ใน “มหาบถานสูตร” นั้นไม่ได้เล่าเหตุการณ์ช่วงนี้ไว้ นอกจากนี้ ใน “อริยปริยสนาสูตร” ก็ไม่ได้เล่าถึงการบำเพ็ญทุกรกิริยาแน่นอน ว่าทั้งฌานและการบำเพ็ญทุกรกิริยาเป็นสิ่งที่เป็นกระแสหลักของปรัชญาการปฏิบัติ(ทางศาสนา)ในอินเดียสมัยนั้น ดังนั้น ข้าพเจ้าคิดว่าจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่พระศากยมุนีเองก็ได้ใช้เวลาวันแล้ววันเล่าในการปฏิบัติบำเพ็ญดังนั้นเช่นกัน

เรื่องเล่าในทำนองระลึกความหลังที่ว่าพระศากยมุนีทรงบำเพ็ญทุกรกิริยานั้นปรากฏให้เห็นอยู่บ้างในคัมภีร์ “อาคม-นิกาย” เพราะเรื่องนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานคำสอนของพุทธศาสนาที่สอนเรื่อง “การงดเว้นจากการบำเพ็ญทุกรกิริยา” พระโพธิสัตว์ซึ่งทรงมีประสบการณ์ที่เป่าประโยชน์ จึงถูกพรรณนาไว้ในคัมภีร์เหล่านั้น ทว่า ในความเป็นจริง เหตุการณ์ช่วงนั้นยาวนานเท่าใดเราไม่อาจรู้ได้ พระโพธิสัตว์ออกบรรพชาจนเมื่อมีพระชนมายุ 29 พรรษา เริ่มแรก ได้เสด็จออกจากสำนักของอาจารย์ทั้งสองผู้ที่ได้สอนสั่ง โดยแต่ละสำนักใช้เวลาหนึ่งสัปดาห์ และเพราะเรากำหนดว่าทรงตรัสรู้เมื่อมีพระชนมายุ 35 พรรษา ดังนั้นจึงกำหนดช่วง 6 ปีนั้นให้เป็นระยะเวลาที่ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยานั่นเอง เวลา 6 ปีที่โดยปกติแล้วพวกเราเข้าใจกันในฐานะ “วันเวลาในการบำเพ็ญทุกรกิริยา” น่าจะกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องเล่าที่ถูกสร้างขึ้นโดยปรับเวลาให้สอดคล้องกัน

ทุกรกิริยาที่ควรจะต้องปฏิเสธ

ข้าพเจ้าได้แนะนำไปแล้วในตอนทีพูดถึงนิครนถ์ นาฏบุตร (ผู้แปล: ดุในบทแปลตอนที่ 2) ในการบำเพ็ญ ทุกรกิริยานั้น มีจุดมุ่งหมายอยู่ 2 ประการ คือ “การควบคุม” และ “การหยุดยั้ง” แม้ในพุทธศาสนายุคต้นเองต้องปฏิเสธการบำเพ็ญทุกรกิริยาโดยเด็ดขาด แต่ทว่า เมื่อมองจากศาสนาเซน เป็นต้น กล่าวได้ว่า(เรื่องนี้)เป็นการหยุดให้อยู่ในขอบเขตที่ไม่ถือเป็นการบำเพ็ญทุกรกิริยานั่นคือ เราอาจคิดได้ว่าถึงแม้พุทธศาสนาจะยอมรับการบำเพ็ญ ทุกรกิริยาในฐานะเป็น “การควบคุม” ตนเองในระดับหนึ่งก็ตาม แต่ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญ ทุกรกิริยาเพื่อ “การหยุดยั้ง” นั้น มองว่าเป็นไปในเชิงลบ

ในคัมภีร์ “อาคม-นิกาย” การบำเพ็ญทุกรกิริยาที่ควรจะต้องปฏิเสธถูกเล่าในฐานะเป็นการระลึกความหลังถึงการฝึกปฏิบัติของพระศากยมุนีพระองค์เอง แน่นอน เราไม่อาจล่วงรู้ได้ว่า พระโพธิสัตว์พระองค์เองทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาเหล่านั้นจริงหรือไม่ หากแต่ เข้าใจได้ว่าในช่วงเวลาที่คัมภีร์เหล่านั้นถูกรวบรวมขึ้น สิ่งนี้เป็นเรื่องที่เราคุ้นเป็นปกติทั่วไปในสังคมอินเดีย

ยกตัวอย่างเช่น ในการถือพรตอดอาหาร เริ่มจากการบริโภคาอาหารวันละมื้อ สองวันมื้อ สัปดาห์ละมื้อ ในที่สุดกลายเป็นปักษะละมื้อ ส่วนอาหารเองก็เป็นการบริโภคแต่ผักเท่านั้นแต่ เป็นหญ้าบ้าง ฟองน้ำข้าวบ้าง ยิ่งไปกว่านั้นยังก้าวไปจนถึง “การถือพรตบริโภคของปฏิกูล” ซึ่งเป็นการบริโภคมูลโค หรือมูลรูกุของตนเอง ทุกรกิริยาทางกาย เช่น การถือพรตยืนตรงอยู่เป็นนิตย์ หรือการถือพรตอยู่ในท่าคู้คู้เป็นนิตย์ หรือ การถือพรตนั่งอยู่บนหนาม เป็นต้น ถูกประพจน์ปฏิบัติไปพร้อมกับการถือพรตอดอาหาร เนื่องจากแม้กระทั่งในปัจจุบันที่อินเดีย ยังมีโยคีที่ยืนกลับหัวเป็นเวลานานบ้าง นั่งเอาหนามพันตัวบ้าง เรื่องเล่าเช่นนี้จึงมีความน่าเชื่อถืออยู่

การบำเพ็ญตุกรกิริยาซึ่งกระทำร่างกายให้รับรู้ถึงความทุกข์เช่นนี้ถูกฝึกปฏิบัติ โดยมีวัตถุประสงค์ คือการข่มความปรารถนาไม่ว่าอยู่ในสถานการณ์ใดก็ตาม ระงับความฟุ้งซ่านของอารมณ์ เช่น ความหวาดกลัว ความโกรธ เป็นต้น และรักษาจิตใจให้สงบนิ่งอยู่เป็นนิตย์ นั่นคือ เป็นการมุ่ง “การหยุดยั้ง” ความปรารถนา ซึ่งแทรกซึมเข้าไปในตนเองและฝังรากเรียบร้อยแล้ว ก่อเกิดอตตะตา เป็นต้น ไม่ใช่สิ่งอื่นเลย แต่ทว่า ในเรื่องนั้นยังมีหลุมพรางอยู่

เมื่อการบำเพ็ญตุกรกิริยาทวีความเข้มข้นมากขึ้น ก็จะแสวงหาการบำเพ็ญตุกรกิริยาที่ยิ่งขึ้นไป ที่สุดแล้วก็เป็นการทำให้ตนเองติดอยู่ในห่วงโซ่ซึ่งหาที่สุดไม่ได้ นั่นเอง อาจจะเรียกว่าจมอยู่ในสภาวะของ “ภาวะการเสพติดการทรมานกาย” โดยแท้ เมื่อคุ้นเคยกับการบริโภคาอาหารวันละมื้อแล้ว จิตใจก็จะได้รับความพึงพอใจเพียงชั่วคราว และจะสงบนิ่งอยู่ แต่ทว่า เมื่อถูกจู่โจมด้วยความวิตกกังวล ก็จะก้าวไปสู่การบริโภคาอาหารทุกสองวันเพื่อที่จะเอาชนะความปรารถนาที่ยิ่งขึ้น เป็นการที่จมอยู่ในสภาวะที่ผิดปกติแต่ตนไม่รู้ตัวนั่นเอง เหมือนกับภาวะเบื่ออาหารพอดิบพอดี กล่าวคือ กลายเป็นการก่อเกิดห่วงโซ่ซึ่งสวนทางกับจุดมุ่งหมายเดิม ที่ว่าการบำเพ็ญตุกรกิริยาซึ่งควรที่จะหยุดยั้งความปรารถนา แต่กลับสร้างความปรารถนาที่ยิ่งขึ้นไปอีก การบำเพ็ญตุกรกิริยาเพื่อ “การหยุดยั้ง” กลายเป็นสูญเสีย “การควบคุม” ของอตตะตาไป เราสามารถเข้าใจได้ว่า พระโพธิสัตว์ทรงมีประสบการณ์

ในการบำเพ็ญพุทธกิริยา และทรงทราบเรื่องนั้นอย่างแท้จริง สิ่งที่สามารถได้รับจากการบำเพ็ญพุทธกิริยาเป็น “ความเคยชิน” ของการบำเพ็ญพุทธกิริยาเหล่านั้น แต่ละคร้ง การที่อยู่ในวังวนของสิ่งเหล่านั้นไม่ได้นำไปสู่การแก้ไขปัญหาคาใจที่ต้นเหตุที่ถูกต้อง

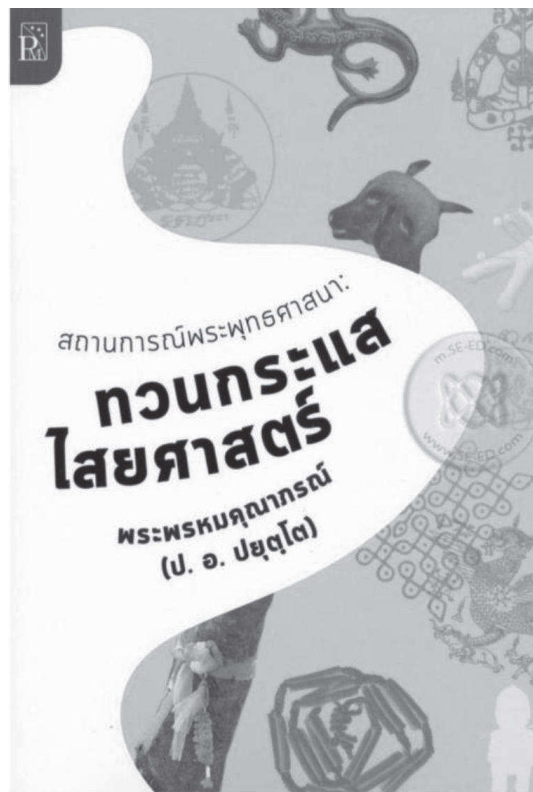
เราสามารถเข้าใจได้ว่า ณ กรุงราชคฤห์ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม และในสถานที่ใกล้เคียง พระโพนธัสตว์ซึ่งเสด็จออกบรรพชาได้ทรงสัมผัสกับปรัชญาความเชื่อต่าง ๆ อันหลากหลาย ได้ทรงเรียนรู้สิ่งเหล่านั้น และทรงสร้างรากฐานปรัชญาความเชื่อของพระองค์เอง ในบรรดาเรื่องเหล่านั้น น่าจะมีสิ่งที่ไม่ทรงเห็นด้วยเลยแม้แต่น้อย หรืออาจจะมีสิ่งที่ช่วยชี้นำไปสู่แนวทางที่เหมาะสมด้วยแน่นอน เนื่องจากไม่มีสิ่งใดที่สร้างความพึงพอใจแก่พระโพนธัสตว์ได้เลย ไม่ว่าจะ เป็นความเชื่อใดก็ตาม ประสบการณ์ซึ่งพระองค์ได้ทรงศึกษาเล่าเรียนต้องสร้างเส้นทางที่มุ่งไปสู่การตรัสรู้อย่างแน่นอน กระนั้น เรื่องเล่าที่ว่าด้วยระยะเวลา 6 ปี หลังจากเสด็จออกบรรพชา เป็นสิ่งที่ผนวกแนวคิดในพุทธศาสนาซึ่งไม่อาจเล่าได้หมดในชีวประวัติที่พระพุทธเจ้าซึ่งเรารู้จักจนถึงตอนนี้ทรงมีส่วนร่วมกัน และการเพิ่ม “ความเหนือชั้น” กว่าศาสนาอื่น ในฐานะที่เป็นความพิเศษของพระศากยมุณี ไม่อาจทำให้เราถือว่าเรื่องทั้งหมดนี้เป็นเรื่องจริงในทางประวัติศาสตร์ได้

(โปรดติดตามบทที่ 5 ในฉบับต่อไป)

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)
สถานการณ์พระพุทธศาสนา ทวนกระแสไสยศาสตร์
Buddhism Situation Retort Black Magic Trend

พระสมุห์อดิเรก อาทิจจพโล (โลกะนัง)*

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑๒

ชื่อหนังสือ: สถานการณ์พระพุทธศาสนา ทวนกระแสไสยศาสตร์
ชื่อผู้แต่ง: พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)
สำนักพิมพ์: สำนักพิมพ์พลมานัส
ปีที่พิมพ์: 2559

* อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม (Lecturer in Buddhism Program, Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonphanom Buddhist College) E-mail: monkasian@gmail.com

หนังสือเล่มดังกล่าวนี้เป็นการรวมคำปาฐกถาธรรม ของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ในงานแสดงมุทิตาจิตแก่อาจารย์ทั้งสอง คือ ท่านอาจารย์กรุณา กุศลาสัย ในโอกาสที่ท่านอาจารย์ได้รับรางวัลศรีบูรพา เมื่อพุทธศักราช 2538 และ ท่านอาจารย์จำนงค์ ทองประเสริฐ ในโอกาสที่ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นเลขาธิการ ราชบัณฑิตยสภา จัดโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการแสดง ปาฐกถาธรรมพิเศษนี้มีการถ่ายทอดทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ด้วย โดยท่านได้เสนอหลักการ 3 ประการเพื่อใช้เป็นเครื่องสำรวจความเชื่อถือและ ข้อปฏิบัติของชาวพุทธในปัจจุบันว่า ยังคงอยู่ในพระพุทธศาสนาหรือไม่ มีความ ผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนไปจากเดิมหรือไม่เพียงใด คำถามสำคัญในหนังสือเล่มนี้ คือ **“เวลานี้ชาวพุทธและคนไทยเรานี้ นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก หรือนับถือไสยศาสตร์เป็นหลัก”** คำปาฐกถาธรรมนี้ได้รับการจัดพิมพ์เป็นเล่มครั้งแรก (ในระบบ MAC) เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2538 โดยคุณกานดา อารยางกูร คุณบุบผา และธวัช คณิตกุล สำนักสหปฏิบัติฯ โรงพิมพ์สหธรรมิก คุณสุพร วนิชกุล และครอบครัว, ได้รับการจัดพิมพ์ครั้งที่ 3 (จัดปรับใหม่ในระบบ PC ชัดเกลา - เพิ่มเติม) และเปลี่ยนชื่อเรื่องใหม่เป็น “สถานการณ์พระพุทธศาสนา : ทวนกระแส ไสยศาสตร์” เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2556 ปัจจุบันพิมพ์เป็นฉบับที่ 10 โดยเปลี่ยนชื่อผู้แต่งเป็น “พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) พิมพ์ที่ กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์พิมพ์สวย และ ปัจจุบันพิมพ์ครั้งที่ 12 โดยสำนักพิมพ์ พลมานัส พ.ศ. 2559

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีนามเดิมชื่อ ประยุทธ์ นามสกุล อารยางกูร เกิดเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2481 ที่อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี บรรพชาเมื่อ 10 พฤษภาคม 2494 ณ สอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยคในขณะเป็น สามเณร จึงได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้อุปสมบทในฐานะ นาคหลวง ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จบปริญาพุทธศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง จาก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะ ผู้บริหาร มหาวิทยาลัยนับแต่จบการศึกษาจนถึงขั้นสูงสุดในตำแหน่งก่อนที่ท่าน

จะลาออกไปนิพนธ์หนังสือที่มีชื่อเสียงมีเกียรติคุณมากมาย ตำแหน่งสุดท้ายของท่าน คือ รองเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นับแต่นั้นท่านได้ปฏิบัติงานในการเผยแผ่พระศาสนา เป็นกำลังสำคัญในด้านวิชาการของคณะสงฆ์ตลอดมา พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ภายหลังได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) และใช้ชื่อดังกล่าวในการพิมพ์ฉบับที่ 10 ปัจจุบันท่านเจ้าประคุณฯได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะชั้นสุพรรณบัฏที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)งานนิพนธ์ที่ถือว่าเป็นเพชรน้ำเอกของการศึกษาพระพุทธศาสนาก็คือ หนังสือพุทธธรรมและได้มีงานอื่นๆ อีกมากมายจนได้รับรางวัลและการยกย่องมากมายเป็นแบบอย่าง เป็นทีฆฐานะคติของผู้จบการศึกษาและของครูบาอาจารย์แห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ล่าสุดท่านได้รางวัลในระดับโลก คือรางวัลจากยูเนสโก ชื่อว่า ‘รางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ’

หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนที่ว่าด้วยสถานการณ์ที่เป็นปัญหาทั่วไปของพระพุทธศาสนากับไสยศาสตร์ โดยโยนประเด็นคำถามสำคัญว่า “เราเป็นอย่างไร?” และ ส่วนที่สองว่าด้วยแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยตั้งคำถามว่า “เราจะทำอย่างไร?” ผู้เขียนใช้ภาษาที่สื่อความหมายได้ชัดเจน คนทั่วไปสามารถอ่านเข้าใจได้ง่าย มีการยกตัวอย่างประกอบ เปรียบเทียบ และนำเสนอได้อย่างน่าสนใจและให้แง่คิดที่จะนำไปใช้เป็นประโยชน์ต่อการมองสถานการณ์พระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้อย่างเฉียบแหลมแสดงให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญในทางพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ยกตัวอย่างเช่น การยกข่าวร้ายเกี่ยวกับความประพฤติของพระสงฆ์ที่มีต่อเนื่องตลอดมาเป็นเวลากว่า 10 ปี จนเกิดเป็น “วิกฤตศรัทธา” มาตั้งเป็นประเด็นและนำเสนอวิธีนำวิกฤตมาเป็นโอกาสในการพัฒนา โดยนำเสนอว่า “ถ้าเรารู้จักถือเอาประโยชน์จากข่าวเหล่านี้ก็กลับดี เพราะเป็นโอกาสที่จะสร้างสรรค์ ทำไมจึงว่าเป็นโอกาสที่จะสร้างสรรค์ทำให้เป็นข่าวดีได้ เพราะข่าวที่รุนแรงอย่างนี้เป็นสัญญาณเตือนภัย และเป็นเสียงปลุกที่จะให้ชาวพุทธตื่นขึ้นมา แล้วสำรวจดูตัวเองว่า สิ่งที่เราได้ประพฤติปฏิบัติตลอดมาเชื่อถือ

กันมา ที่เรียกว่าเป็นพระพุทธรูปศาสนานั้น ถูกต้องหรือเปล่า เป็นพระพุทธรูปศาสนาจริงหรือไม่ ทำไมจึงมีชาวพระสงฆ์เป็นอย่างนี้ ถ้ารู้ตัวว่ามีอะไรผิดพลาดจะได้แก้ไข” โดยเชื่อมโยงสถานการณ์ดังกล่าวไปหาหลักการปฏิบัติในพระพุทธรูปศาสนา 3 ข้อ ได้แก่

หลักการที่ 1 คือ พระพุทธรูปศาสนาเห็นว่า การเชื่อในอำนาจดลบันดาลของเทพเจ้าทั้งหลายที่แสดงออกด้วยการอ้อนวอนบูชาญานั้น ไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องและนำเสนอว่าในธรรมชาตินั้นมีความจริงอยู่ ความจริงนี้ก็คือกฎธรรมชาติแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย คือ การที่ผลเกิดจากเหตุปัจจัยของมัน ที่เราเรียกว่า **“ธรรม”** ในเมื่อสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามธรรม มนุษย์ต้องการผลอะไรก็ต้องทำเหตุที่จะให้เกิดผลนั้น ไม่ต้องไปมัวอ้อนวอนรอคอยการดลบันดาลของเทพเจ้า เมื่อทำเหตุตรงที่จะนำมาซึ่งผล ผลก็เกิดขึ้นมาตามที่เราต้องการเพราะฉะนั้นสิ่งที่เราจะต้องทำก็คือการกระทำเหตุ อันนี้เรียกว่า **“กรรม”** เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสหลักกรรมคู่กับหลักความเพียร และทรงตรัสเรียกพระองค์เองว่าเป็น **“กรรมวาที วิริยวาที”** มนุษย์ต้องกระทำความกรรมด้วยความเพียรพยายาม อันนี้คือหลักการของพระพุทธรูปศาสนาข้อที่ 1 อย่างไรก็ตาม มนุษย์แม้จะกระทำความกรรมด้วยความเพียรพยายาม แต่ถ้าทำไม่ตรงเหตุปัจจัยก็ไม่เกิดผลตามที่ต้องการ เพราะเหตุไม่ตรงผล เมื่อการกระทำนั้นไม่ตรงกับผลที่ต้องการ มันก็ไม่สำเร็จเรียกว่า **“กรรมนั้นไม่ตรงตามธรรม”** จะทำอย่างไรให้เกิดผลสำเร็จ ก็ต้องมีปัญญา รู้เหตุปัจจัยแล้วทำการให้ตรงกับเหตุปัจจัย คือต้องรู้ตัวธรรม ทำอย่างไรจึงจะมีปัญญารู้เหตุปัจจัยขึ้นได้ ก็ต้องมี **“สิกขา”** หรือ ศีลภา คือต้องเรียนรู้ ต้องฝึกฝนต้องพัฒนาดน แล้วก็จะเกิดปัญญาขึ้นมา เพราะฉะนั้นหลักการใหญ่ของพระพุทธรูปศาสนาข้อนี้คือ **“สิกขา”** โดยนัยนี้ชีวิตมนุษย์จึงต้องเป็นชีวิตแห่งการศึกษา คือต้องฝึกฝนพัฒนาเรียนรู้ตลอดเวลา รวมความว่า เมื่อสิกขา/ศึกษา ก็เกิดปัญญา จึงรู้ธรรมแล้วก็ทำการได้ตรงกับเหตุปัจจัย จึงได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป หนังสือเล่มนี้จึงสรุปข้อนี้อย่างรอบด้านทำให้เห็นว่า สถานภาพปัจจุบันเราได้เป็นอย่างนั้นหรือไม่ ถ้าเราเป็นชาวพุทธจริง เราก็จะเรียกร้องการกระทำของตัวเอง เราจะไม่ถ้อยโณ

ภาระไปให้กับสิ่งภายนอก ไม่มัวรอให้สิ่งภายนอกมาสร้างผลที่ต้องการ ด้วยการ
อ้อนวอนพระพุทธเจ้าได้ดังเรามาแล้ว จากเทพมาสู่ธรรม มาสู่หลักกรรมมาสู่หลัก
สิกขา และความไม่ประมาท

หลักการข้อที่ 2 ท่านได้กล่าวถึง **ปาฏิหาริย์ 3 อย่าง** คือ 1. อิทธิปาฏิหาริย์
ปาฏิหาริย์คือการแสดงฤทธิ์ได้ 2. อาเทศนาปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์คือการดักใจ
การทลายใจ รู้ความคิดของผู้อื่นได้ และ 3. อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์คือ
คำสอนที่ทำให้เกิดปัญญาเห็นความจริง โดยได้ยกตัวอย่างว่า พระพุทธองค์ทรง
รังเกียจอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ และทรงสรรเสริญแต่อนุสาสนี
ปาฏิหาริย์เท่านั้น นี่คือหลักการของพระพุทธศาสนาในข้อที่ 2 ท่านยังได้เสนอ
การวิเคราะห์เพิ่มเติมว่า พระพุทธเจ้าก็ทรงมีอิทธิปาฏิหาริย์เช่นกัน แต่แม้
พระพุทธเจ้าจะทรงมีอิทธิปาฏิหาริย์ ก็จะไม่ทรงใช้ฤทธิ์เฉพาะเพื่อทรงปราบฤทธิ์
เท่านั้น เพราะหากทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์ คนทั้งหลายก็จะชื่นชมความเก่งกล้าของ
พระองค์ เมื่อเขาทำไม่ได้ เขาก็จะต้องพึ่งพาพระองค์เรื่อยไป เมื่อพวกเขาคอยรอ
พึ่งพาอาศัย เขาก็ปล่อยเวลาเสียไป ไม่ได้ทำในสิ่งที่ควรทำ และโดยเฉพาะที่สำคัญ
คือไม่ได้พัฒนาตนเอง เวลาผ่านไป เคยเป็นอย่างไรก็เป็นอยู่อย่างนั้นไม่พัฒนา และ
เป็นทางให้นักเล่นกลได้ช่องของการหลอกลวง การวิเคราะห์ดังกล่าวในหนังสือ
เล่มนี้จึงน่าสนใจอย่างยิ่งเพราะผู้เขียนมีการแสดงให้เหตุผลว่า พระเหตุใด
พระพุทธเจ้าจึงทรงรังเกียจอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ รวมอยู่ด้วย

หลักการข้อที่ 3 คือ **หลักคติพระโพธิสัตว์** หนังสือเล่มนี้ได้กล่าว
เปรียบเทียบระหว่างคติพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาที่แท้นับถืออย่างไร และ
คติพระโพธิสัตว์ในยุคหลังนับถืออย่างไร ในยุคแรกคติพระโพธิสัตว์เกิดขึ้นโดยถือว่า
พระพุทธเจ้าจะสำเร็จโพธิญาณตรัสรู้ได้ ก็เพราะทรงบำเพ็ญเพียร ทำความดีอย่าง
ยิ่งใหญ่ที่เรียกว่าบารมี ซึ่งยากที่ใครจะทำอย่างพระองค์ พระโพธิสัตว์เป็นคติสำหรับ
สนับสนุนการระลึกถึงพุทธคุณ การระลึกถึงพระพุทธคุณนั้นเป็นเครื่องเตือนใจเรา
ให้ระลึกถึงความเป็นมนุษย์ และศักยภาพของมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวเราว่า เราก็เป็น
มนุษย์อย่างพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ด้วยความเพียรพยายามพัฒนา

พระองค์เองจนกระทั่งตรัสรู้ เราก็จะต้องพัฒนาตนเอง ต้องฝึกฝนตนเองอย่างนั้นด้วย นี่เป็นการเตือนเราให้มีความมั่นใจในความเป็นมนุษย์ที่พัฒนาได้ อย่างไรก็ตามหนังสือเล่มนี้ได้กล่าวว่า คติคนในยุคหลังต่อมากลับถือว่า พระโพธิสัตว์ท่านมีมหากรุณามาก ท่านเสียสละมาก ท่านตั้งใจทำความดีช่วยเหลือผู้อื่น เมื่อในขณะนี้พระโพธิสัตว์คอยช่วยเหลือเราอยู่แล้ว เราก็ไปอ้อนวอนขอความช่วยเหลือจากพระโพธิสัตว์ก็แล้วกัน ทำให้ตอนนี้คติพระโพธิสัตว์ได้เปลี่ยนไป แทนที่จะนึกถึงพระโพธิสัตว์เพื่อเป็นตัวอย่างในการทำความคิดให้เกิดกำลังใจ และต้องทำความดีด้วยความเสียสละจริงจังอย่างท่าน กลับกลายเป็นลัทธิหวังพึ่งว่าคราวนี้มีพระโพธิสัตว์ไว้คอยช่วยเหลือแล้ว เราไปขอความช่วยเหลือจากพระโพธิสัตว์ดีกว่า ส่วนรายละเอียดหนังสือเล่มนี้ได้แก่

ตอนที่ 1 “เราเป็นอย่างไร?” เป็นเรื่องสถานการณ์โดยทั่วไปของพระพุทธศาสนา ขว่วร้ายที่เกี่ยวกับความประพฤติของชาวพุทธที่ผิดออกไปจากหลัก 3 ประการข้างต้น จนสั่นคลอนความรู้สึกของพุทธศาสนิกชนและคนไทยโดยทั่วไป เกิด **วิกฤตศรัทธา** ซึ่งท่านได้เสนอทางแก้ไขแบบนี้ก็คือข่าวดี ที่ควรรับใช้ คือให้รับใช้ให้เป็นประโยชน์ ให้รับสำรวจดูตัวเองว่า สิ่งที่เราได้ประพฤติปฏิบัติตลอดจนเชื่อถือกันมาที่เรียกกันว่าเป็นพระพุทธศาสนานั้นถูกต้องหรือไม่ เมื่อรู้ว่ามีอะไรผิดพลาดไปจะได้หาทางแก้ไข การดึงตนกลับมาจากเทพสุธรรม คือ แทนที่จะหวังเพียงแต่อ้อนวอนหวังผลดลบันดาลของเทพเจ้าต่าง ๆ ก็ให้หันมาศึกษาความจริง คือ กฎธรรมชาติแห่งความเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย คือการที่ผลเกิดจากเหตุ เหตุทำให้เกิดผล อย่าไปมัวมองดูว่าเป็นฤทธิ์ดลบันดาลของเทพเจ้า ทำอย่างไรจะรู้กฎแห่งธรรมนั้น ก็ต้องมี “สิกขา” หรือศึกษา คือ ต้องเรียนรู้ ฝึกฝน ต้องพัฒนาตน เมื่อสิกขาก็เกิดปัญญา เกิดปัญญาแล้วก็รู้ธรรม รู้ธรรมแล้วก็ทำกรรมได้ตรงเหตุปัจจัย สิกขานี้ไม่มีใครบังคับ ก็ต้องปกครองตัวเองให้ได้ต้องเรียกร้องกับตัวและฝึกตนเองให้ทำ สิกขาเรียกเต็มว่า **“ไตรสิกขา”** ก็มี ศีล สมาธิ ปัญญา

ท่านได้นำเสนอพรรณนาเกี่ยวกับ **อิทธิปาฏิหาริย์** ว่า “มีฤทธิ์มีเดช เป็นได้แค่ผู้วิเศษ หมดกิเลสจึงเป็นพระอรหันต์”โดยอธิบายแนวคิดในยุคพุทธกาลซึ่ง

ในขณะนั้นคนทั้งหลายเชื่อว่า พระอรหันต์คือผู้วิเศษ คือเป็นผู้มีฤทธิ์ มีปาฏิหาริย์ คลับดาลทำอะไรต่าง ๆ ได้ เช่น มีตาทิพย์ เห็นเดินอากาศได้ เป็นต้น จึงวัดกันว่าใครเป็นพระอรหันต์หรือไม่จากการที่มีฤทธิ์เหล่านี้ ท่านเสนอว่า พระพุทธองค์ก็ทรงมีฤทธิ์ แต่ทรงมีวิธีใช้ที่แตกต่างจากคนในสมัยนั้นคือ ทรงใช้ฤทธิ์เพื่อปราบฤทธิ์เสร็จแล้วพระองค์ก็ไม่ใช้ฤทธิ์อีกเลย คือทรงใช้ฤทธิ์เพื่อให้เขาอบรม พังธรรม เมื่อเขาอบรมแล้วต่อจากนั้นพระองค์ก็จะทรงแสดงแต่ธรรมต่อ ๆ ไป เช่น กรณีทรงใช้ฤทธิ์ปราบชฎิล 3 พี่น้อง เป็นต้น เพราะเหตุใดจึงทรงไม่ใช้ฤทธิ์ก็ เพราะว่า ถ้าพระพุทธองค์ทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์ คนทั้งหลายก็จะชื่นชมความเก่งกล้าสามารถของพระองค์ซึ่งเขาทำอย่างนั้นไม่ได้ เมื่อเขาทำไม่ได้ เขาก็ต้องพึ่งพาอาศัยพระองค์เรื่อยไป เมื่อเขาคอยรอพึ่งพาอาศัย เขาก็ปล่อยเวลาเสียไป ไม่ได้ทำสิ่งที่ควรทำ และโดยเฉพาะที่สำคัญคือไม่ได้พัฒนาตนเอง และนอกจากนั้น ยังกลายเป็นช่องทางของการหลอกลวงให้คนที่เล่นกลได้ช่องตรงนี้ และคนจำนวนมากก็จะเพลิดเพลिनหมกมุ่นไป ยิ่งไม่ใช่ปัญญา เห็นแปลก ๆ แปลง ๆ คุณาอัศจรรย์ก็เชื่อกันนับถือ ไม่ใช่ปัญญาแก้ไขปัญหามาความคิดวิจย ถูกหลอกลวง และลุ่มหลงได้ง่าย เมื่อเป็นกันอย่างนี้ ทั้งบุคคลและสังคมก็ยิ่งจมไม่พัฒนา จะทำความดีอย่างพระโพธิสัตว์หรือคอยขอความช่วยเหลือจากพระโพธิสัตว์, ชาวพุทธขาดการศึกษา เพราะพระไม่สอน หรือพระไม่มีความรู้ที่จะสอน, พระสงฆ์กับชาวบ้านสู่ความสัมพันธ์ที่วิปริต หลักการหล่นหาย ระบบก็พังทลาย ศาสน์เสื่อมสังคมสลาย เพราะผลกรรมร่วมกัน, วัตถุมงคลนั้น พระสมัยก่อนก็ให้เหมือนกัน ใครว่าเหมือน ไม่เหมือนกันหรอก, นับถือพุทธแล้วทำไมยังเกี่ยวข้องกับของขลัง, เวลาที่คนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก หรือนับถือไสยศาสตร์เป็นหลัก, ดัชนีชี้สภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง, จากเทคโนโลยี ฝรั่งได้ความรู้สู่สิ่งยากจากเทคโนโลยี ไทยได้ความสบายโดยไม่ต้องทำอะไร

ตอนที่ 2 “เราจะทำอย่างไร?” หนังสือเล่มนี้เสนอสิ่งที่โดดเด่น คือ การให้ความหมายและคำอธิบายเกี่ยวกับ **“หลักการพระพุทธศาสนา”** ในระยะยาวว่าจะต้องวางรากฐานให้แน่นหนาถ้ามีความคลาดเคลื่อนออกไปก็ต้องรู้

และการทำความเข้าใจให้ชัดเจนเกี่ยวกับหลักการของพระพุทธศาสนาและดึงกลับเข้าสู่หลักการนั้น จากนั้นให้เริ่มการพัฒนาชาวพุทธให้มีคุณสมบัติพร้อมที่จะรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนา และเจริญงอกงามต่อไปด้วยการศึกษาที่ถูกต้อง และสุดท้ายได้นำเสนอว่าควรมีการจัดและปรับระบบต่าง ๆ โดยเฉพาะระบบควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านที่วิปริตผิดเพี้ยนไปให้กลับเข้าสู่แนวทางที่เกื้อกูลกันเพื่อความเจริญงอกงามในธรรมวินัยอย่างแท้จริง หนังสือเล่มนี้จึงเปรียบเสมือนกระจกสะท้อนเงาของพระพุทธศาสนา เป็นเสมือนดัชนีชี้วัดความเจริญและความเสื่อมของพระพุทธศาสนา เต็มเปี่ยมไปด้วยวิสัยทัศน์อันกว้างไกลของแนวคิดอันลุ่มลึกชวนให้พุทธบริษัทเข้าไปดูไปเห็นปัญหาในหลากหลายแง่มุมทั้งในด้านของพระภิกษุสงฆ์อันเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง และอุบาสกอุบาสิกา อันเป็นผู้อุปถัมภ์พระภิกษุสงฆ์ หนังสือเล่มนี้ได้เสนอว่าปัญหาที่เกิดขึ้นไม่อาจจะโยนความรับผิดชอบให้ฝ่ายใดแต่เพียงฝ่ายเดียวเพราะสาเหตุเกิดขึ้นจากทุกฝ่าย เมื่อจะพิจารณาหาทางแก้ไขปัญหาก็ต้องแก้ไขตรงกับเหตุที่เกิดขึ้นเมื่อเหตุหมดลงปัญหาก็จะหมดไปเอง คำถามแรกที่ชวนให้คิดต่อไป คือ ชาวพุทธขาดการศึกษาเพราะเหตุใด ซึ่งผู้เขียนได้โยนคำถามว่า **“พระไม่สอน หรือพระไม่มีความรู้ที่จะสอน”** เมื่อชาวพุทธทิ้งหลักสิกขา ก็ทำให้หลงไปสู่การอ้อนวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้ดลบันดาล กลายเป็นเข้าวัดแต่เพียงเพื่อไปสวดอ้อนวอนขอในสิ่งที่ตนเองปรารถนา

หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาที่มุ่งเน้นการเข้าใจสถานการณ์พระพุทธศาสนาเหมาะกับผู้อ่านที่สนใจหาคำตอบว่า “พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร?” และ “ทางออกสำหรับปัญหาเป็นอย่างไร?” อีกทั้งยังเหมาะสำหรับพระภิกษุสงฆ์โดยตรงที่จะใช้เป็นกระจกสะท้อนดูตัวตนของตนเองว่าได้มีการประพฤติปฏิบัติถูกต้องหรือผิดพลาดไปจากหลักการของพระพุทธศาสนาหรือไม่ หากพบว่าตนเองปฏิบัติผิดพลาดบกพร่องไปก็จะได้ตื่นขึ้นมาและเร่งเดินเข้าสู่เส้นทางที่ถูกที่ควรต่อไป การนับถือไสยศาสตร์สิ่งศักดิ์สิทธิ์อำนาจดลบันดาลภายนอกนั้น ต่างจากการนับถือพระพุทธศาสนามาก นอกจากนี้หนังสือยังได้ชี้ชวนให้ชาวพุทธที่เป็นอุบาสก

อุปาสิกามีจิตสำนึกในเรื่องของส่วนรวม ส่วนรวมก็คือพระศาสนา และสังคม เวลาจะต้องนึกถึงพระศาสนาและประโยชน์สุขของส่วนรวมเป็นใหญ่อย่างเห็นแก่ตัวบุคคล เพราะถ้าคิดแต่จะเอาบุคคลไว้พระศาสนาจะพินาศ แต่ถ้าเราเอาพระศาสนาเป็นหลักไว้ พระศาสนาอยู่ ถ้าบุคคลไม่ทำตัวนอกออกไป ก็อยู่ภายในพระศาสนานั้นเอง

หนังสือเล่มนี้ยังได้กล่าวถึงการปกครองคณะสงฆ์ในมุมมองที่แตกต่าง โดยให้คำอธิบายว่า การปกครองนั้นมีเพื่ออะไร โดยแยกการปกครองฝ่ายบ้านเมือง และการปกครองฝ่ายพระศาสนา มาตั้งเป็นคำถามและหาคำตอบ การปกครองฝ่ายบ้านเมืองนั้นเพื่อการจัดสรรสังคม ชุมชน สถาบัน หรือองค์กรให้เรียบร้อย ให้ผู้คนหรือสมาชิกอยู่กันเป็นปกติสุขและกิจการงานดำเนินไปด้วยดี ส่วนการปกครองคณะสงฆ์นั้น ถ้าตอบตามหลักพระพุทธศาสนา เรามีระบบการปกครองแต่เดิมมาก็เพื่อให้ผู้ที่บวชเข้ามานั้นได้รับการฝึกฝนในไตรสิกขา หมายความว่าอุปัชฌาย์ทำหน้าที่ดูแลให้เกิดความมั่นใจว่าผู้ที่บวชเข้ามานั้นจะได้รับการศึกษามีการฝึกฝนพัฒนาเจริญงอกงามขึ้นในพระธรรมวินัย เพราะว่าชีวิตของพระสงฆ์คือชีวิตแห่งไตรสิกขา รวมถึงชีวิตของชาวพุทธทั้งหมดคือชีวิตแห่งการศึกษา ผู้ที่ยังศึกษาอยู่เรียกว่า “เสขะบุคคล” จนแม้กระทั่งบรรลุปะเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ก็ยังเป็นเสขะบุคคลอยู่ คือ ยังเป็นผู้ที่ต้องศึกษาอยู่ เป็นนักศึกษาอยู่นั่นเอง แม้จะเป็นพระมหาเถระ บวชมา 70-80 พรรษา ก็ยังต้องศึกษาอยู่ ต่อเมื่อได้บรรลุปะเป็นพระอรหันต์จึงจบการศึกษา เรียกว่า “อเสขะบุคคล” ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ก็เพื่อการศึกษา เพื่อเป็นหลักประกันให้มีการศึกษา การปกครอง คือ การจัดสรรสภาพแวดล้อม ระบบการเป็นอยู่ ระบบการอยู่ร่วมกันให้เอื้อต่อการที่พระสงฆ์แต่ละองค์จะฝึกฝนพัฒนาตนในไตรสิกขา ก็เท่านั้นเอง ฉะนั้นการปกครองที่แท้นั้นต้องเอาการศึกษาเป็นหัวใจ อย่าเอาเป็นเพียงกิจการส่วนหนึ่งของคณะสงฆ์เท่านั้นเพราะชีวิตของพระทั้งหมดนั้นคือ ไตรสิกขาแน่นอน คณะสงฆ์ยังต้องศึกษา พระผู้บริหารคณะสงฆ์เองก็ต้องศึกษา ไม่มีใครจะปฏิเสธได้ แม้ชีวิตของชาวพุทธทั้งหมดก็เช่นเดียวกัน ฉะนั้นเวลานี้จะต้องมาช่วยกัน

เตือนระลึกว่า เราอาจจะคลาดเคลื่อนไปแล้วจากระบบคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า “ชาวพุทธทราบดีอยู่แล้วว่า ในพระพุทธศาสนานี้ ไม่มีการบังคับ ศรัทธาต้องประกอบด้วยปัญญา ไม่ใช่เกิดจากการบังคับ ไม่มีการบังคับให้เชื่อ หรือให้นับถือ ไม่มีเทพเจ้ามาห้ามมาสั่ง เมื่อไม่มีใครมาบังคับเราให้ทำหรือไม่ให้ทำ ไม่มีใครมาลงโทษ หรือให้รางวัล การที่จะทำอะไรให้ถูกต้องดีงาม หรือการที่จะปฏิบัติตามธรรม จึงอยู่ที่ตัวเราเอง จะต้องมิจิตสำนึกในการศึกษา คือการที่ระลึกตระหนักรู้อยู่เสมอว่า เราจะต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน ให้มีชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้นไป ด้วยความรับผิดชอบต่อธรรม คือกฎธรรมชาติแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ถ้าขาดจิตสำนึกในสิกขานี้แล้ว ก็หมดพลังก้าว ชาวพุทธ ก็ร่วงหล่นออกจากธรรม หล่นลงไปสู่เทพ หรือเฉไปเข้าไสย โดยง่าย คือตกไปจากพระพุทธศาสนานั่นเอง ที่นี้ก็หันมาดูว่า ตามสภาพปัจจุบัน เราได้เป็นอย่างนั้นหรือไม่ ถ้าเราเป็นชาวพุทธจริง เราก็จะเรียกร้องการกระทำของตัวเอง เราจะไม่ถ่างภาระไปให้กับสิ่งภายนอก ไม่มัวรอให้สิ่งภายนอกมาสร้างผลที่ต้องการให้ด้วยการอ้อนวอนพระพุทธเจ้าดึงเราขึ้นมาแล้ว จากเทพ มาสู่ธรรม มาสู่กรรม มาสู่สิกขา มาสู่ความไม่ประมาท อันนี้เป็นหลักการที่ 1 ที่เสนอให้สำรวจ”

ไสยศาสตร์เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาเนิ่นนาน แม้ในปัจจุบัน วิทยาการและความเจริญทางด้านวัตถุได้ก้าวหน้าไปมาก หากทว่าบทบาทของไสยศาสตร์ในสังคมไทยก็มิได้ลดหย่อนลงไปแต่อย่างใด ซ้ำร้าย อาจครอบงำสังคมไทยยิ่งกว่าเดิมเสียอีก หนังสือ “สถานการณ์พระพุทธศาสนา : ทวนกระแสไสยศาสตร์” เล่มนี้ จึงเป็นที่ควรค่าแก่การศึกษาสำหรับพุทธศาสนิกอย่างยิ่ง นอกเหนือจากจะเป็นภูมิคุ้มกันมิให้หลงไปกับไสยศาสตร์แล้ว ยังเป็นหนังสือที่วิเคราะห์แจ่มแจ้งสาเหตุของความลุ่มหลงในไสยศาสตร์ในสังคมไทยได้อย่างถึงรากฐาน นับเป็นหนังสือที่จะช่วยจุดประกายแสงสว่างท่ามกลางความมืดบอดที่แพร่หลายอยู่ในขณะนี้

ข้อแนะนำในการส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ ในวารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. การจัดเตรียมต้นฉบับ

- บทความที่จะเสนอวารสารพุทธศาสนศึกษาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์เป็นบทความวิชาการทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ทั้งบทความวิจัย บทความสรุปรายงานการวิจัย บทความวิชาการงานแปลจากภาษาต่างประเทศ บทวิจารณ์หนังสือ และบทความประเภทอื่น ๆ
- บทความเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ
- ความยาวของต้นฉบับประมาณ 10-30 หน้ากระดาษ A4 ใช้แบบอักษร TH Sarabun New ขนาด 16 กั้นขอบด้านละ 1 นิ้ว ใช้ตัวเลขอารบิก (รายละเอียด ดูท้ายวารสาร)
- ระบุชื่อบทความ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) บทคัดย่อ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ความยาวประมาณ 10-15 บรรทัด คำสำคัญ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) 3-5 คำ
- ระบุชื่อผู้นิพนธ์ทุกคน พร้อมตำแหน่งทางวิชาการ อีเมลของผู้นิพนธ์หลัก และชื่อหน่วยงานต้นสังกัดในเชิงอรรถท้ายหน้า (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ในกรณีของบทความจากวิทยานิพนธ์ที่มีการระบุชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา โดยอาจารย์ที่ปรึกษามิใช่ผู้นิพนธ์ ขอให้ระบุคำว่า “อาจารย์ที่ปรึกษา” พร้อมทั้งชื่อหลักสูตรและหน่วยงานต้นสังกัดในเชิงอรรถท้ายหน้าด้วย
- **การอ้างอิงในบทความต้องทำตามระบบ APA** ทั้งการอ้างอิงในเนื้อหาและการอ้างอิงตอนท้าย (สามารถดูรายละเอียดได้ที่ American Psychological Association. (2010). *Publication manual of the American Psychological Association* (6th ed.) Washington,

DC: Author.) ซึ่งเผยแพร่บนเว็บไซต์ <http://www.apastyle.org/learn/index.aspx>

- หรือ ดูรายละเอียดวิธีการเขียนอ้างอิงในเนื้อหา และวิธีการเขียนบรรณานุกรมที่ได้ปรับใช้ตามแบบแผนการอ้างอิงจาก *Publication manual of the American Psychological Association* (APA) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6 (6th ed.) จัดทำโดย ผศ.ดร.อรนุช เสวตรัตนเสถียร และเผยแพร่บนเว็บไซต์ของภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (<http://www.arts.chula.ac.th/libsci/research/libraryscienceseries/referencestyle2019/>)
- ในการส่งต้นฉบับ ขอให้ระบุในจดหมายถึงบรรณาธิการว่า “ข้าพเจ้าขอยืนยันว่าบทความนี้ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่มาก่อน ไม่ได้ส่งวารสารอื่นเพื่อพิจารณาในขณะเดียวกัน และไม่ได้มีการลักลอกหรือการละเมิดลิขสิทธิ์” (ผู้เขียนบทความสามารถ upload ไฟล์จดหมายได้ในขั้นตอนการ submission พร้อมกับไฟล์บทความ)
- นักวิชาการที่สนใจลงพิมพ์บทความ กรุณาส่งต้นฉบับทางเว็บไซต์ของวารสารพุทธศาสนศึกษาในระบบ Thai Journal Online ได้ที่ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/jbscu>

หากมีข้อสงสัย โปรดติดต่อสอบถามได้ที่ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาคารบรมราชกุมารี ชั้น 13 ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330 โทรศัพท์ 0-2218-4654, 0-2218-4656 ในเวลาทำการ E-mail: cubs@chula.ac.th

2. การอ้างอิงและการเขียนเอกสารอ้างอิง

2.1 การอ้างอิงในเนื้อหาของบทความ

การอ้างอิงในเนื้อหาของบทความมีทั้งแบบการเขียนอ้างอิงในเนื้อหาทั่วไป และการเขียนอ้างอิงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ส่วนการใช้เชิงอรรถอธิบายเสริม

การอ้างอิงแบบนามปีให้ใส่เชิงอรรถ (footnote) ในแต่ละหน้า ไม่ใส่ end note
ท้ายบทความ

2.1.1 การเขียนอ้างอิงในเนื้อหาทั่วไป

ใช้วิธีการอ้างอิงแบบนามปี (Author-date) โดยระบุชื่อ ผู้แต่ง ตามด้วย
ปีพิมพ์ และ เลขหน้าไว้ในวงเล็บ ถ้าผู้แต่งเป็นชาวไทย ให้ระบุ ชื่อ และ นามสกุล
ถ้าเป็นชาวต่างประเทศ ให้ระบุเฉพาะนามสกุล ตัวอย่างเช่น

(สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, [ม.ป.ป.], หน้า 16)

(สมเด็จพระวชิรญาณวโรรส, 2514, หน้า 147)

(ม.ล. จารุพันธ์ ทองแถม, 2545, หน้า 43)

(พระมหาสนอง ปจฺโจปการี, 2550, หน้า 13-14)

(วสิษฐ์ เดชกุญชร, 2545, หน้า 6)

(ปิยนถ บุนนาค, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กรกฎาคม 2548)

(Currie, 2010, p. 155)

(Wolf, 2008, pp. 417-418)

(Angurarohita, [n.d], pp. 10-12)

2.1.2 การเขียนอ้างอิงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

การเขียนอ้างอิงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในบทความให้ระบุในเชิงอรรถ
(อธิบาย) ครั้งแรกที่มีการอ้างอิงคัมภีร์ว่าเป็นฉบับของทีใด (เช่น ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หรือ ฉบับอื่น ฯลฯ) และภาษาใด (เช่น ภาษาไทย หรือบาลี ฯลฯ) การเขียนรายละเอียดอ้างอิงคัมภีร์ในเนื้อหาใช้ตามวิธีเขียนอ้างอิงแบบ
นามปี (APA) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. การอ้างอิงพระไตรปิฎก (ภาษาไทย-ภาษาบาลี)

- 1.1 (ภาษาไทย) พระไตรปิฎก เล่ม ข้อ หน้า เช่น
(พระไตรปิฎก เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)
- 1.2 (ภาษาบาลี) พระไตรปิฎก (บาลี) เล่ม ข้อ หน้า เช่น
(พระไตรปิฎก (บาลี) เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)

2. การอ้างอิงอรรถกถา (ภาษาไทย-ภาษาบาลี)

- 2.1 (ภาษาไทย) ชื่ออรรถกถา เล่ม (ถ้ามี) ข้อ (ถ้ามี) หน้า เช่น
(สมันตปาสาทิกาอรรถกถา เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)
(กังขาวิตรณอรรถกถา ข้อ 1 หน้า 1)
(สุมังคลวิลาสินีอรรถกถา เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)
(ปัญจปกรณอรรถกถา เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)
- 2.2 (ภาษาบาลี) ชื่ออรรถกถา (บาลี) เล่ม (ถ้ามี) ข้อ หน้า เช่น
(สมันตปาสาทิกาอรรถกถา (บาลี) เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)
(กังขาวิตรณอรรถกถา (บาลี) ข้อ 1 หน้า 1)
(สุมังคลวิลาสินีอรรถกถา (บาลี) เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)
(ปัญจปกรณอรรถกถา (บาลี) เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)

หมายเหตุ*

สำหรับผู้ที่ใช้คัมภีร์ฉบับของมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย ให้อ้างอิงอรรถกถา
เล่ม... หน้า...

3. การอ้างอิงฎีกา (ภาษาไทย-ภาษาบาลี)

- 3.1 (ภาษาไทย) ชื่อฎีกา เล่ม (ถ้ามี) ข้อ (ถ้ามี) หน้า เช่น
(สารัตถทีปนีฎีกา เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)
(ลีนัดถูปกาสนิฎีกา เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)
(ปัญจปกรณมุฎีกา เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)
- 3.2 (ภาษาบาลี) ชื่อฎีกา (บาลี) เล่ม (ถ้ามี) ข้อ (ถ้ามี) หน้า เช่น
(สารัตถทีปนีฎีกา (บาลี) เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)

(ลัทธิลัทธิปาสาณิก (บาลี) เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)

(ปัญจกัณฐก (บาลี) เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)

4. การอ้างอิงวิเสสและคัมภีร์อื่น ๆ (ภาษาไทย-ภาษาบาลี)

4.1 (ภาษาไทย) ชื่อคัมภีร์ เล่ม (ถ้ามี) ข้อ (ถ้ามี) หน้า เช่น

(วิสุทธิมรรค เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)

(อภิธรรมัตถสังคหะ ข้อ 1 หน้า 1)

4.2 (ภาษาบาลี) ชื่อคัมภีร์ (บาลี) เล่ม (ถ้ามี) ข้อ (ถ้ามี) หน้า เช่น

(วิสุทธิมรรค (บาลี) เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)

(อภิธรรมัตถสังคหะ (บาลี) ข้อ 1 หน้า 1)

2.2 การอ้างอิงตอนท้าย (Reference Citation)

การอ้างอิงตอนท้ายงานวิชาการมีสองแบบคือ **รายการอ้างอิง (Reference)** หมายถึงรายการทรัพยากรสารสนเทศเฉพาะที่ใช้อ้างอิงในเนื้อหา และ **บรรณานุกรม (Bibliography)** หมายถึงรายการทรัพยากรสารสนเทศทั้งหมดที่ผู้เขียนบทความได้ใช้ประกอบการค้นคว้าในการเขียนบทความเพื่อลงพิมพ์ในวารสารพุทธศาสนศึกษา ผู้เขียนสามารถแสดงทั้งรายการอ้างอิงและบรรณานุกรม โดยจัดเรียงตามลำดับตามตัวอักษร **ในกรณีที่อ้างผู้แต่งคนเดิมแต่มีเอกสารสารสนเทศหลายรายการ ให้ใส่ชื่อผู้แต่งซ้ำในทุกรายการ และแสดงรายการเอกสารภาษาไทยก่อนรายการเอกสารภาษาอังกฤษ ดังนี้**

- **หนังสือ**

วิจารณ์ พานิช. (2550). *ผู้บริหารองค์กรอัจฉริยะ ฉบับนักปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.

นราศรี ไวนิชกุล, และชูศักดิ์ อุดมศรี. (2552). *ระเบียบวิธีวิจัย ธุรกิจ* (พิมพ์ครั้งที่ 19). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). *กรณีเงื่อนงำ: พระพุทธเจ้าปรินิพพาน ด้วยโรคอะไร?* กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545). *ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระมหาสนอง ปจฺโจปการ. (2550). *ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ*. นครปฐม: โรงพิมพ์รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ว.วชิรเมธี. (2554). *คมคำธรรมออนไลน์* (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: ปราณ.
- อากาศดำเกิง รพีพัฒน์, ม.จ. (2553). *ละครแห่งชีวิต*. กรุงเทพมหานคร: เอพีครีเอทีฟ.
- กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. คณะกรรมการธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2550). *กลไกออนไลน์*. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์.
- Moody, J. (2007). *Illegitimate theatre in London*. Cambridge, England: Cambridge University Press.

• หนังสือแปล

- สตีเฟน, ดับเบิลยู. (2536). *นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ* (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- Badiou, A. (2005). *Handbook of inaeesthetics* (A. Toscano, Trans). Standford, CA: Standford University Press.

• บทความหรือบทในหนังสือ

- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, และเมธา เสรีธนาวงศ์. (2547). วิทฺย. ใน *สื่อสารมวลชนเบื้องต้น: สื่อมวลชน วัฒนธรรม และสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 4 ฉบับปรับปรุง

เพิ่มเติม, หน้า 385-441). กรุงเทพมหานคร: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- บทความในวารสาร

ชุติมา สัจจามันท์. (2554). การพัฒนามาตรฐานการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนไทย. *วารสารวิจัย สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ*, 4(1), 13-22.

Mackey, T. P., & Jacobson, T. (2011). Reframing information literacy as a metaliteracy. *College & Research Libraries*, 72(1), 62-78.

- บทความในหนังสือพิมพ์

ประเวศ วะสี. (18 ตุลาคม 2554). น้ำท่วม รวมน้ำใจ ไทยพันวิบัติ. *ไทยโพสต์*, หน้า 4.

Sachs, A. (2016, October 2). In L.A., a grown-up show and tell of unhappy endings: Museum displays bittersweet artifacts of broken hearts and dreams, while anonymity is paramount. *The Nation*, p. 12.

- บทวิจารณ์หนังสือ

เทอดศักดิ์ ไม้เท้าทอง. (2559). [บทวิจารณ์หนังสือ *Handbook of semantic web technologies*, by J. Domingue, D. Fensel, & J. A. Hendler (Eds.)]. *วารสารสารสนเทศศาสตร์*, 34(2), 130-132.

- วิทยานิพนธ์

ยุทธนา แซ่พั่ว. (2555). *บทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

Walker, D. (2015). *Towards the collaborative museum?: Social media, participation, disciplinary experts and the public in the*

contemporary museum (Ph.D. dissertation, University of Cambridge, England).

- สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic media)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (2550). *ประมวลคำในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่พุทธศักราช 2493-2549 ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. สืบค้นจาก <http://www.sufficiencyeconomy.org/ebook/ebook202/#1>

Zafarani, R., Abbasi, M. A., & Liu, H. (2014). *Social media mining: An introduction*. Retrieved from <http://dmml.asu.edu/smm/>

- เอกสารจดหมายเหตุ

ตำราธรรมชาติ เงินดำ, เงินขาว, ทอง, นาก. (ม.ป.ป.). [ใบลาน]. หนังสือสมุดไทย (เลขทะเบียน 55). สำนักหอสมุดแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร.

War poster collection. (1914-1946). [Poster]. Manuscripts and Archives (MS671). Yale University Library, New Haven, CT.

- การสัมภาษณ์

ให้อ้างอิงในเนื้อหา แต่ไม่ต้องเขียนรายการบรรณานุกรมสำหรับการอ้างอิงตอนท้าย

3. การนำเสนอข้อมูลด้วยตาราง (table)

ข้อความในตารางใช้รูปแบบตัวอักษร ThSarabun New ขนาด 14 หรือปรับให้เหมาะสมกับข้อมูล ใส่เลขลำดับตารางและชื่อตารางไว้ด้านบนตาราง จัดระยะชิดซ้าย เลขลำดับตารางใช้อักษรปกติ และชื่อตารางใช้อักษรตัวเอียง (italic) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 2

ชื่อเรื่องนิทานชาดก 20 เรื่องที่เล่าในครอบครัวในแต่ละสัปดาห์

ลำดับเรื่อง	เรื่องเล่าในนิบาตชาดก	ชื่อเรื่องนิทานตั้งขึ้น ในงานวิจัย
เรื่องที่ 215	ชื่อบทเรื่อง คุณชาดก มิตรธรรม หน้า 444	สิงโตกับสุนัขจิ้งจอก
เรื่องที่ 438	ชื่อบทเรื่องมหาอุกกุสชาดก สัตว์สี่สหาย หน้า 866	น้ำใจของเพื่อน

4. การนำเสนอข้อมูลด้วยรูปภาพ (figure) ได้แก่กราฟ (graph) แผนผัง/ผังภูมิ (chart) แผนที่ (map) ภาพวาด (drawing) ภาพถ่าย/รูปภาพ (photograph/picture)

ให้ระบุหมายเลขรูปภาพและชื่อรูปภาพไว้ใต้รูปภาพ โดยใช้รูปแบบตัวอักษรเช่นเดียวกับตาราง จัดระยะแบบกลางหน้าหรือกลางรูปภาพ จัดเลขลำดับภาพใช้อักษรตัวเอียง (italic) ชื่อภาพใช้อักษรปกติ เช่น

ภาพที่ 1 ตราศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5. การแบ่งหัวข้อในบทความ

ต้นฉบับในบทความแบ่งเป็นหัวข้อหลักและหัวข้อย่อย กำกับหัวข้อหลักและหัวข้อย่อยด้วยระบบตัวเลขดังนี้

1. หัวข้อลำดับที่ 1

พิมพ์ด้วยอักษรตัวหนา (bold) ขนาด 16 จัดชิดซ้าย เว้นบรรทัดด้านบนและด้านล่างอย่างละ 1 บรรทัด

1.1 หัวข้อลำดับที่ 1.1

หัวข้อลำดับที่ 1.1 พิมพ์ด้วยอักษรตัวหนา (bold) ขนาด 16 จัดชิดซ้าย เว้นบรรทัดด้านบนและด้านล่างอย่างละ 1 บรรทัด

1.1.1 หัวข้อลำดับที่ 1.1.1

หัวข้อลำดับที่ 1.1.1 พิมพ์ด้วยอักษรตัวหนา (bold) ขนาด 16 จัดชิดซ้าย เว้นบรรทัดด้านบน 1 บรรทัด ส่วนบรรทัดด้านล่างพิมพ์ตามด้วยเนื้อความทันที

ตัวอย่างการเขียนบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ชื่อเรื่องพิมพ์ด้วยอักษร TH Sarabun New ตัวหนา (bold) ขนาด 18 (บรรณาธิการจะปรับขนาดตัวหนังสืออีกครั้งให้เหมาะสมกับหน้ากระดาษวารสารฯ) เนื้อหาตัวอักษรขนาด 16 เชิงอรรถตัวอักษรขนาด 14 ความยาวของบทคัดย่อประมาณ 15 บรรทัด คำสำคัญ 3-5 คำ

ชื่อเรื่องบทความภาษาไทย*

ชื่อผู้เขียนบทความคนที่ 1**
(ถ้ามี)ชื่อผู้เขียนบทความคนที่ 2***

บทคัดย่อ

เนื้อความของบทคัดย่อ

.....
.....

คำสำคัญ:

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของ/ปรับปรุงจาก/มีฐานความคิดจากวิทยานิพนธ์
ปริญญาเอก/วิทยานิพนธ์ปริญญาโท/งานวิจัย เรื่อง “.....” ได้รับทุน
สนับสนุนจาก.....

** ตำแหน่งทางวิชาการ สังกัด/ที่ทำงาน และอีเมล (ของผู้เขียนหลัก)

*** ตำแหน่งทางวิชาการ สังกัด/ที่ทำงาน (ของผู้เขียนคนที่สอง)

ชื่อเรื่องบทความภาษาอังกฤษ*

Author คนที่ 1**

(ถ้ามี) Author คนที่ 2***

Abstract

Content

.....

.....

Key words:

* This article is a part of/revised from/based on the dissertation/thesis/research entitled “.....,” funded by.....

** Academic position, workplace, E-mail (of the first author)

*** Academic position, workplace (of the other author)

ตัวอย่างหน้าแรกของบทวิจารณ์หนังสือ
บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)
ชื่อเรื่องหนังสือ

ชื่อผู้วิจารณ์*

ปกหนังสือ (ภาษาไทย)
(ที่ไม่มีเลขหนังสือ
ของห้องสมุดปรากฏ)

ปกหนังสือ (ภาษาอังกฤษ
ถ้าเป็นหนังสือแปล)
(ที่ไม่มีเลขหนังสือของ
ห้องสมุดปรากฏ)

ชื่อหนังสือ (ภาษาไทย) :

ชื่อหนังสือ (ภาษาอังกฤษ) : ...ถ้าเป็นหนังสือแปล.....

ผู้เขียน:

ผู้แปล:ถ้าเป็นหนังสือแปล.....

สำนักพิมพ์: (ประเทศไทย)

สำนักพิมพ์:(ชื่อประเทศ) ถ้าเป็นหนังสือแปล

พิมพ์ครั้งแรก:.....เดือน พ.ศ... (ฉบับที่วิจารณ์ พิมพ์ครั้งที่.....)

จำนวนหน้า:หน้า

* ตำแหน่งทางวิชาการ สังกัด/ที่ทำงาน และอีเมล (ของผู้วิจารณ์)

Publication Ethics

มาตรฐานทางจริยธรรมของการตีพิมพ์ วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปรับปรุงจาก COPE – COMMITTEE ON PUBLICATION ETHICS หน้าที่
และความรับผิดชอบของบรรณาธิการ

บรรณาธิการควรรับผิดชอบทุกสิ่งที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร

- ดำเนินการให้ตรงตามวัตถุประสงค์และขอบเขตของวารสาร
- รับรองคุณภาพของผลงาน (รวมงานทุกประเภทที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารฯ ได้แก่ บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความรับเชิญ ผลงานแปล บทความหนังสือ)
- ดำรงไว้ซึ่งความถูกต้องทางวิชาการของผลงาน
- สนับสนุนเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของผู้นิพนธ์
- ปกป้องมาตรฐานของทรัพย์สินทางปัญญาจากความต้องการทางธุรกิจ
- แก้ไขข้อผิดพลาดในการตีพิมพ์ การถอด-ถอนผลงาน และการขอภัยหากจำเป็น
- ปรับปรุงวารสารอย่างสม่ำเสมอ

หน้าที่ของบรรณาธิการต่อผู้อ่าน

- ควรแจ้งให้ผู้อ่านทราบเกี่ยวกับสถานะภาพของผู้ให้ทุนสนับสนุนผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์

หน้าที่ของบรรณาธิการต่อผู้นิพนธ์

- บรรณาธิการควรดำเนินการทุกอย่างเพื่อดำรงไว้ซึ่งคุณภาพของผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์
- การตัดสินใจของบรรณาธิการในการยอมรับหรือปฏิเสธผลงานเพื่อการตีพิมพ์ ขึ้นอยู่กับคุณภาพ ความใหม่ ความชัดเจนของผลงาน และตรงตามวัตถุประสงค์ของวารสาร

- บรรณาธิการสามารถชี้แจงหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการตรวจสอบประเมินบทความ (peer review) และมีความพร้อมในการชี้แจงความเบี่ยงเบนต่างๆ จากกระบวนการตรวจสอบที่ได้ระบุไว้
- บรรณาธิการควรจัดพิมพ์คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์ทุกประเด็นที่บรรณาธิการคาดหวังจากผลงาน และในทุกเรื่องที่คุณนิพนธ์ควรรับทราบ และควรมีการปรับปรุงคำแนะนำให้ทันสมัยอยู่เสมอ พร้อมทั้งการอ้างอิงหรือการเชื่อมโยงกับระเบียบดังกล่าว
- บรรณาธิการไม่ควรเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจในการตอบรับผลงานที่ถูกปฏิเสธการตีพิมพ์ไปแล้ว ยกเว้นมีปัญหาร้ายแรงที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการรับ-ส่งผลงานนั้นมาให้อารสาพิจารณา
- วารสารควรมีช่องทางให้ผู้นิพนธ์อุทธรณ์ได้ หากผู้นิพนธ์มีความคิดเห็นแตกต่างจากการตัดสินใจของบรรณาธิการ

หน้าที่ของบรรณาธิการต่อผู้ประเมินบทความ

- บรรณาธิการควรจัดพิมพ์คำแนะนำแก่ผู้ประเมินบทความในทุกประเด็นที่บรรณาธิการคาดหวัง และควรมีการปรับปรุงคำแนะนำให้ทันสมัยอยู่เสมอ พร้อมทั้งควรมีการอ้างอิงหรือการเชื่อมโยงกับระเบียบดังกล่าวนี้ด้วย
- บรรณาธิการควรมีระบบที่ปกป้องข้อมูลส่วนตัวของผู้ประเมินบทความ

กระบวนการพิจารณาประเมินบทความ

- บรรณาธิการควรมีระบบที่ทำให้มั่นใจได้ว่าผลงานที่ส่งเข้ามายังวารสาร จะได้รับการปกปิดเป็นความลับในระหว่างขั้นตอนการพิจารณาประเมิน

การร้องเรียน

- บรรณาธิการควรดำเนินการตามขั้นตอนที่ปรากฏในผังการทำงานที่กำหนดโดยกองบรรณาธิการวารสาร
- บรรณาธิการควรมีการตอบกลับคำร้องเรียนในทันที และควรแสดงให้เห็นให้ผู้ร้องเรียนมั่นใจได้ว่าสามารถร้องเรียนได้อีกหากยังไม่พอใจ ซึ่งกลไกดังกล่าวนี้ควรปรากฏชัดเจนในวารสาร

การสนับสนุนการอภิปราย

- ควรเปิดโอกาสให้ผู้นิพนธ์สามารถชี้แจงความคิดเห็นที่อาจไม่ตรงกับผู้ประเมินบทความ
- รายงานผลด้านลบที่มาจากการศึกษาหรือการวิจัยได้

สนับสนุนความถูกต้องทางวิชาการ

- บรรณาธิการควรยึดหลักจริยธรรมสากลในการพิจารณารายละเอียดของผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์
- บรรณาธิการควรมีหลักฐานที่แสดงว่าผลงานที่จะตีพิมพ์นั้นได้รับความเห็นชอบโดยกองบรรณาธิการ หรือ ถ้าเป็นบทความวิจัยควรได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคนฯ ชุดที่ 2 (IRB 2) ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือของหน่วยงานต้นสังกัดของผู้นิพนธ์

การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

- บรรณาธิการควรปกป้องรักษาความลับของข้อมูลส่วนบุคคล เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นิพนธ์กับผู้ให้ข้อมูล ดังนั้นบรรณาธิการจึงควรแจ้งผู้นิพนธ์ให้ขอหนังสือยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรจากผู้ให้ข้อมูลที่ปรากฏในผลงาน อย่างไรก็ตามบรรณาธิการสามารถตีพิมพ์บทความ

ได้โดยไม่ต้องมีเอกสารยินยอมหากบทความนั้นมีความสำคัญต่อสังคมในวงกว้าง หรือมีความยากลำบากในการได้มาซึ่งเอกสารยินยอม และบุคคลผู้นั้นไม่คัดค้านต่อการตีพิมพ์เผยแพร่

การติดตามความประพฤติมิชอบ

- บรรณาธิการไม่ควรปฏิเสธผลงานที่อาจจะมีประเด็นมิชอบในทันทีทันใด แต่ควรติดตามหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผลงานดังกล่าวเพื่อความโปร่งใสก่อนการตีพิมพ์
- บรรณาธิการควรแสวงหาคำตอบจากบุคคลผู้ถูกกล่าวหา ก่อน แต่หากไม่ได้รับคำตอบที่น่าพอใจก็ควรตรวจสอบข้อเท็จจริงโดยการสอบถามหัวหน้าหรือคณะบุคคลที่เกี่ยวข้อง
- บรรณาธิการควรทำให้เกิดความมั่นใจว่าการตรวจสอบข้อเท็จจริงเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักเหตุและผล ปราศจากอคติ ความลำเอียงใด ๆ

การรับรองความถูกต้องของผลงานทางวิชาการ

- เมื่อบรรณาธิการพบว่าบทความวิชาการที่ตีพิมพ์ไปแล้วมีปัญหาที่อาจนำไปสู่ความเข้าใจผิด หรือเป็นรายงานที่บิดเบือนข้อเท็จจริง จำเป็นต้องแก้ไขทันที
- หากบรรณาธิการพบว่ามีประพฤติดุจจริตภายหลังการดำเนินการตรวจสอบแล้ว ต้องดำเนินการเพิกถอนบทความนั้นด้วยความชัดเจนที่สามารถพิสูจน์ได้ ทั้งนี้การเพิกถอนนี้ต้องให้อ่านและระบบฐานข้อมูลอื่นที่อยู่ในสายงานวิชาการประเภทเดียวกันทราบด้วย

ความสัมพันธ์กับเจ้าของวารสาร

- บรรณาธิการควรมีอิสระในการตัดสินใจรับผลงานเพื่อตีพิมพ์โดยพิจารณาคุณภาพและความเหมาะสมกับผู้อ่านเป็นหลัก มากกว่า

การรับคำสั่งการตีพิมพ์จากเจ้าของวารสารซึ่งอาจหวังผลประโยชน์
อื่นจากผลงานนั้น

ประเด็นพิจารณาการตีพิมพ์ซ้ำ

- ในการนำผลงานเดิมมาตีพิมพ์ใหม่ต้องให้คงลักษณะเดิมทุกประการ รวมทั้งถ้ามีการปรับปรุงเพิ่มเติมแก้ไข ผู้นิพนธ์ต้องระบุไว้ในเชิงอรรถว่าเคยตีพิมพ์ที่ใดมาก่อน

ผลประโยชน์ทับซ้อน

- บรรณาธิการควรมีระบบในการจัดการผลประโยชน์ทับซ้อนของ บรรณาธิการ เจ้าหน้าที่วารสาร ผู้นิพนธ์ ผู้ประเมิน และสมาชิกกอง บรรณาธิการ

กระบวนการจัดการกับข้อร้องเรียนและการอุทธรณ์ที่มีต่อบรรณาธิการ

- ข้อร้องเรียนของ ผู้นิพนธ์ ผู้อ่าน ผู้ประเมิน อาจมีการส่งมาให้ บรรณาธิการ กองบรรณาธิการ หรือคณะกรรมการดำเนินงาน ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ โดยร้องเรียนเป็นลายลักษณ์อักษรต่อบรรณาธิการวารสารโดยตรงก่อนในขั้นแรก
- หากข้อร้องเรียนไม่ได้รับการแก้ไขเป็นที่น่าพอใจ ก็สามารถยื่นข้อร้องเรียนนั้นต่อกองบรรณาธิการในขั้นตอนถัดไป
- หากข้อร้องเรียนต่อกองบรรณาธิการยังไม่ได้รับการแก้ไขเป็นที่น่าพอใจ ก็สามารถยื่นอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการดำเนินงานศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นต้นสังกัดของบรรณาธิการได้ในขั้นตอนสุดท้าย
- กองบรรณาธิการและคณะกรรมการดำเนินงานฯ จะไม่พิจารณาการร้องเรียนเกี่ยวกับเนื้อหาของการตัดสินใจตีพิมพ์ผลงานของ

บรรณาธิการ แต่จะพิจารณากระบวนการ หรือข้อวิจารณ์เกี่ยวกับเนื้อหาในบทบรรณาธิการเท่านั้น

- การตัดสินใจอุดหนุนโดยคณะกรรมการดำเนินงานศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถือเป็นเด็ดขาด
- กองบรรณาธิการและคณะกรรมการดำเนินงานฯ จะไม่พิจารณาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหน้าการเผยแพร่เอกสารมาตรฐานทางจริยธรรมนี้

บทบาทหน้าที่ของผู้นิพนธ์

- ผลงานของผู้นิพนธ์ต้องเป็นผลงานที่ไม่เคยตีพิมพ์หรือเผยแพร่ที่ไหนมาก่อน ถ้าผู้นิพนธ์ส่งบทความให้วารสารอื่นพิจารณาด้วยในขณะเดียวกัน นิพนธ์ต้องยกเลิกการส่งบทความให้วารสารอื่นทันที เมื่อวารสารพุทธศาสนศึกษา ส่งหนังสือรับรองการตีพิมพ์ให้ผู้นิพนธ์
- ผู้นิพนธ์ต้องไม่คัดลอกผลงานของผู้อื่น และต้องมีการอ้างอิงทุกครั้ง เมื่อนำผลงานของผู้อื่นมานำเสนอหรืออ้างอิงในผลงานของตน (ตามข้อแนะนำของวารสารพุทธศาสนศึกษาในการส่งบทความเพื่อตีพิมพ์)
- หากผลงานของผู้นิพนธ์เกี่ยวข้องกับการเก็บข้อมูลโดยใช้คนเป็นผู้ให้ข้อมูล หรือใช้สัตว์ในการทดลอง ผู้นิพนธ์ควรตรวจสอบให้แน่ชัดว่าได้ดำเนินการตามหลักจริยธรรม ปฏิบัติตามกฎหมาย และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด รวมถึงต้องได้รับความยินยอมก่อนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทุกครั้ง
- ผู้นิพนธ์ต้องเปิดเผยแหล่งทุนสนับสนุนการผลิตผลงานทางวิชาการ (ถ้ามี)
- ผู้นิพนธ์พึงตระหนักว่าลิขสิทธิ์ของผลงานที่ตีพิมพ์เป็นของวารสารพุทธศาสนศึกษา และไม่นำผลงานไปเผยแพร่หรือตีพิมพ์กับแหล่งอื่นๆ หลังจากที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารฯ แล้ว

- ชื่อผู้นิพนธ์ที่ปรากฏในบทความต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในผลงานวิชาการนี้จริง

บทบาทหน้าที่ของผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ

- ผู้ทรงคุณวุฒิต้องคำนึงถึงคุณภาพบทความเป็นหลัก พิจารณาบทความภายใต้หลักการและเหตุผลทางวิชาการโดยปราศจากอคติหรือความคิดเห็นส่วนตัว และไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์
- ผู้ทรงคุณวุฒิต้องไม่แสวงหาประโยชน์จากผลงานทางวิชาการที่ตนเองได้ทำการประเมิน
- หากผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบพบว่าบทความที่รับประเมินเป็นบทความที่คัดลอกผลงานชิ้นอื่น ๆ ผู้ทรงคุณวุฒิต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบตามแบบประเมินผลงานของวารสารฯ
- ผู้ทรงคุณวุฒิต้องรักษาระยะเวลาประเมินตามกรอบเวลาประเมินที่กำหนด
- ผู้ทรงคุณวุฒิต้องไม่เปิดเผยข้อมูลของผลงานให้ผู้ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับรู้

อ้างอิงจาก

<http://www.publicationethics.org/files/2008%20Code%20of%20Conduct.pdf>

THAIJO

JOURNAL INFORMATION

ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาช้านาน มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความรู้สึกนึกคิดของคนไทยอย่างแนบแน่นและลึกซึ้ง เรามองพระพุทธศาสนาได้ 2 ด้าน คือ ด้านหลักวิชา และด้านปฏิบัติ ด้านปฏิบัตินั้น มีสถาบันสงฆ์ซึ่งได้สืบทอดและเผยแผ่พุทธธรรมแก่คนทั่วไปได้อย่างดี จนนับได้ว่าประเทศไทย เป็นศูนย์กลางการปฏิบัติพุทธธรรมที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในโลก และปัจจุบันมีชาวต่างประเทศสนใจมาปฏิบัติพุทธธรรมในประเทศไทยมากขึ้นเรื่อยๆ

อนึ่ง แม้พระพุทธศาสนาจะเป็นรากฐานของสังคมไทยมาช้านาน แต่การศึกษาทางสังคมเกี่ยวกับพฤติกรรมและความเชื่อที่เกิดขึ้นจริงใน หมู่ชาวพุทธ ยังไม่กว้างขวางนัก พฤติกรรมและความเชื่อทางศาสนาของ ชาวพุทธมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและความเชื่อทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม แต่การศึกษาเรื่องเหล่านี้ก็ยังไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ทั้งๆ ที่การเข้าใจเรื่องเหล่านี้ให้ประโยชน์อย่างมากในการเข้าใจและพัฒนาสังคมไทย

ด้วยเหตุนี้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้จัดตั้งศูนย์พุทธศาสนศึกษาขึ้น เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าวิจัยและเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในเชิงวิชาการปัจจุบัน เป็นศูนย์กลางการระดมความคิดเพื่อหาทางประยุกต์พระพุทธศาสนา来解决ปัญหาของสังคมและของมวลมนุษย์ให้กว้างขวางและลึกซึ้ง ทั้งในระดับชาติและระดับสากล

ใบสมัครสมาชิกวารสารพุทธศาสนศึกษา

วารสารพุทธศาสนศึกษา มีกำหนดออกเป็นราย 4 เดือน คือ

ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน) ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม) และ

ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม)

ข้าพเจ้ามีความประสงค์จะสมัครสมาชิกวารสารพุทธศาสนศึกษา

โดยสมัคร [] เป็นสมาชิก ตั้งแต่ปีที่.....ฉบับที่.....

ถึงปีที่.....ฉบับที่.....รวม..... ฉบับ

[] ต่ออายุสมาชิก ตั้งแต่ปีที่.....ถึงปีที่.....

ถึงปีที่.....ฉบับที่.....รวม..... ฉบับ

รวมเป็นเงินทั้งสิ้น.....บาท

กรุณาส่งวารสารไปตามชื่อและที่อยู่ดังนี้

(ชื่อ-สกุล ผู้รับ).....

(ที่อยู่สำหรับจัดส่ง).....

.....

.....

โทรศัพท์.....โทรสาร.....อีเมล.....

โดยออกใบเสร็จในนาม.....

อัตราค่าสมาชิก ปีละ 60 บาท (ราคาเล่มละ 20 บาท)

โปรดส่งจ่ายทางธนาณัติในนาม “ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่งจ่ายปลายทาง “ปณ. จุฬาลงกรณ์ 10332”

ลงชื่อ.....

วันที่.....

ศูนย์พุทธศาสนศึกษา โทร.02-218-4654 , 02-218-4656